

GEORG BRANDES

Hovedstrømninger i det Nittende Århundredes Literatur

Forelæsninger Holdte ved Københavns Universitet i Efteraarshalvåret 1879

Bind 5

Den Romantiske Skole i Frankrig

Femte gennemsete udgave
Gyldendalske Boghandel — Nordisk Forlag
Kjøbenhavn — Kristiania — London — Berlin
1924

Indskannet, OCR'et og redigeret af Jens Guld 2007-13.

Dis-nous mil huit cent trente
Époque fulgurante
Ses luttes, ses ardeurs ...

Th. de Banville

Nicht was lebendig, kraftvoll sich verkündigt
Ist das gefährlich Furchtbare, Das Ganz
Gemeine ist's, das ewig Gestrige,
Was immer war und immer wiederkehrt
Und morgen gilt, Weil's heute hat gegolten.

Schiller

Indhold

- 1 [Den politiske Baggrund](#)
- 2 [Slægten fra 1830](#)
- 3 [Romantismen](#)
- 4 [Charles Nodier](#)
- 5 [Tilbageblik. Fremmede Forudsætninger](#)
- 6 [Tilbageblik. Indenlandske Forudsætninger](#)
- 7 [Vigny's Poesier og Hugos østerlandske Digte](#)
- 8 [Hugo og Musset](#)
- 9 [Musset og George Sand](#)
- 10 [Alfred de Musset](#)
- 11 [George Sand](#)
- 12 [Balzac](#)
- 13 [Balzac](#) (fortsat)
- 14 [Balzac](#) (fortsat)
- 15 [Balzac](#) (fortsat)
- 16 [Balzac](#) (fortsat)
- 17 [Balzac](#) (fortsat)
- 18 [Beyle](#)
- 19 [Beyle](#) (fortsat)
- 20 [Beyle](#) (fortsat)
- 21 [Mérimée](#)
- 22 [Beyle og Mérimée](#)
- 23 [Mérimée](#)
- 24 [Mérimée](#)
- 25 [Mérimée](#)
- 26 [Mérimée og Gautier](#)
- 27 [Th. Gautier](#)
- 28 [Th. Gautier](#) (fortsat)
- 29 [Sainte-Beuve](#)
- 30 [Sainte-Beuve](#) (fortsat)
- 31 [Sainte-Beuve og den moderne Kritik](#)
- 32 [Dramet: Vitet, Dumas, Vigny, Hugo](#)
- 33 [Den socialpolitiske Idebevægelse og Poesien](#)
- 34 [De Oversete og Glemte](#)
- 35 [Slutning](#)

Personbeskrivelser:

[Balzac, Honoré de](#)

[Bertrand, Louis](#)

[Beyle, Henri](#)

[Borel, Petrus](#)

[Chénier, André Marie de](#)

[Dondey, Théophile](#)

[Dumas, Alexandre](#)

[Gautier, Théophile](#)

[Hugo, Victor](#)

[Mérimée, Prosper](#)

[Musset, Alfred de](#)

[Nodier, Charles](#)

[Sainte-Beuve, Charles Augustin de](#)

[Vigny, Alfred de](#)

[Vitet, Ludovic](#)

Kapitel 1

Den politiske Baggrund

I Årene 1824-48 frembringes i Frankrig en stor og beundringsværdig Literatur. Efter Revolutionens Omvæltninger, Kejserdømmets Krige og Trætheden under Ludvig den 18des Regering var der voxet en Ungdom op, som med sjælden Iver og Begejstring kastede sig over den højeste åndelige Kultur, der så længe var bleven forsømt. Under Revolutionen og Napoleons Krige havde Frankrigs unge Mænd havt Andet at gøre end at forny Literaturen og Kunsten. Folkets bedste Kræfter var blevne ledede ind i Politikens, Soldatervæsenets eller Forvaltningens Kanaler. Nu blev en stor Sum af åndelig Kraft, der nylig havde været bunden, løsladt og fri.

De genindsatte Bourbon'ers og Julikongedømmets Tidsalder kan samlet betegnes som det borgerlige Samfunds afgørende Optræden på den historiske Skueplads. Efter Napoleons Fald begynder Historiens industrielle Tidehverv. Det beror for Frankrigs Vedkommende på, at den ny Fordeling af Nationalformuen, som var iværksat under Revolutionen og som det havde været Napoleons økonomiske Opgave at forsvare mod Europa, nu satte sine Frugter. Vindskibeligheden og Samfærdslen var blevne frie, Eneret og Særret var faldne, det inddragne Kirke- og Klostergods, de udstykkede og offentlig bortsolgte Majorater og Emigrantgodser var blevne fordelt på mindst tyve Gange så mange Hænder. Følgen var, at den flydende, frigjorte Kapital nu begyndte at blive Samfundets Drivkraft og derved Målet for den Enkeltes Ønsker. Efter Julirevolutionen afløser efterhånden Pengemagten Adelsvælden og tager Kongemagten i Brug. Den Rige optages i Adelsstanden, erhverver sig Pairsrettigheder og bruger gennem Forfatningen stedse mere den monarkiske Statsform til sit Bedste. Således bliver Jagten efter Penge, Kampen om Penge, Pengenes Anvendelse til store Handels- og Industri-Foretagender Tidens fremherskende sociale Træk, og denne Prosa, der stikker så stærkt af mod det foregående Tidsrums revolutionære og krigerske Lidenskab, bidrager som Baggrund Sit til at give denne Tids poetiske Literatur sit romantiske, virkelighedsfjerne Præg. Kun en eneste af Datidens fremragende Forfattere, en af de største, Balzac, følte sig ikke frastødt af Tidsalderen, men gjorde den nyfødte Kapitalmagt, den nye Behersker af Sjælen, Pengene, til Helten i sin store, fortællende Digtning; Tidens andre Kunstnere fjernede sig, hvor stærkt de end iøvrigt selv mange Gange arbejdede med Vinding for Øje, i deres Sværmerier og Poesier så meget som muligt fra den nye Virkelighed.

Tiåret omkring 1830, der i literær og kunstnerisk Forstand er det mærkværdigste og frugtbareste Tidsrum, var i politisk Henseende en glansløs og farveløs Tid. Dette Tiår grupperer sig om Julirevolutionen, men denne danner kun en enkelt Blodplet midt i alt dette Grå.

Årene 1825-30, Tiårets første Halvdel, Karl den 10'des Regering, er den kirkeligsindede Reaktions Tidsalder. Under Karl den 10de betegner de tre Ministerier Villèle, Martignac og Polignac ikke så meget tre Stadier af Reaktionen som tre forskellige Tempo'er af den: Allegro, Andante og Allegro furioso. Under Ministeriet Villèle opnåede Jesuiterne en næsten uindskrænket Magt. Klostrene genoprettedes; Love om Helligbrøde af en rent middelalderlig Strenghed gennemførtes, f.eks. Dødsstraf for Kirkeran; Uddeling af Fattigunderstøttelse skete kun mod Forevisning af Skriftemålsbeviser; endelig forelagdes 1827 en Presselov, som var bestemt til at bringe Modstanderne af de kirkelige Interesser til fuldstændig Taushed, men som Pairskammerets Modstand tvang Regeringen til at tage tilbage. Borgervæbningen opløstes, Censuren genoprettedes, Ministeriet fik Flertal imod sig i Kammeret og veg Januar 1828. På den altfor hensynsløse Kirkelighed fulgte under Martignac et Indrømmelsesernes Ministerium, der stræbte at sætte Jesuiterstyret nogle svage Dæmninger, men Følgen blev kun, at Kongen ved det første Nederlag Ministeriet led i Kamrene, greb Lejligheden til at give det sin Afsked og indsætte Ministeriet Polignac, hvis Hovedmand, den tidligere Gesandt i London, var Manden efter hans Hjerte. Polignac troede på Kongedømmet som Guds Skygge på Jorden, troede (og styrkedes ved Syner i Troen på) at have modtaget guddommelig Sendelse til at gengive det dets gamle Stråleglans. Men Regeringen blev så ilde

lidt, at Tidens eneste krigerske Dåd, Algiers Erobring, blev koldt optagen af Folket og ligefrem set med Sorg af den stærke Opposition. Da Kammerets Opløsning, trods Bispernes Hyrdebrev og Kongens personlige Indblanding i Valgkampen, førte til Oppositionens Genvalg, var det, at Statskupet indtrådte. Så fulgte Afgørelsen, tre Dages Kamp, og Ministeriet skylledes bort af Folkebevægelsens Bølger, der rev Tronen og Kongehuset med sig.

Men skønt Tiårets første Halvdel således politisk talt var en Reaktionens Tidsalder, havde den socialt og åndeligt betragtet et helt andet Præg. For det Første avlede selve Trykket Frihedstrang. Borgerstanden og den lærde Stand, som tilsidst ved Hjælp af Hovedstadsalmuen og Studenterungdommen styrtede Kongehuset, havde under det hele Tidsrum befundet sig i stigende Utilfredshed og Opposition. Følgen var bl.a., at den skønne Literatur, der fra først af ganske jævnsides med Politiken havde betegnet den historiske Reaktion mod Slutningen af det 18de Århundrede og der var begyndt med Sværmeri for Katolicisme, Kongemagt og Middelalder, fuldstændigt skiftede Væsen. Chateaubriands Udstødelse af Ministeriet Villèle havde jo givet Signalet. Og dernæst havde Åndslivet i selve de højeste Samfundskreise, som bestemte Skønlitteraturens Tone og Stil, kun stået i den mest udvortes Forbindelse med den politiske Reaktion. Restaurationen var jo fra én Side set en Efterblomstring af det attende Århundrede i det nittende, af Humanitetens Tidsalder i Industriens. Fra det pudrede Hof udgik høvisk Sæd og Skik, fra den gamle Adels Saloner det Frisind i religiøse og sædelige Spørgsmål, der havde været det forrige Århundredes Stolthed. Den nationale Overlevering, som de højeste Krese gik ud på at hævde og fortsætte, havde bl.a. sin Styrke i det anerkendende Forhold til Alt, hvad der var af Ånd, kom Literaturen og Kunsten imøde med mangesidig Dannelse og vidtgående Medfølelse. En overbærende Tvivlsånd i religiøs, en genial Ubundethed og fintfølelse Fordragelighed i sædelig Henseende, det var det Luftlag, det gode Selskab indåndede og udbredte om sig, og ingen kunde være gunstigere og mere befrugtende for en i fuld Grøde fremskydende poetisk Literatur. Som Reaktionens Tryk avlede Frisind i det Politiske, således gav det bedste Selskabs Dannelse Literaturen åbent Rum for fri Føle- og Tænkemåde udenfor Politiken og fordrede kun Finhed og Fuldenshed i Form. Den var altså i Stand til på den heldigste Måde at give en begyndende åndelig Bevægelse frie Tøjler eller, som Englænderne siger, at "starte" den.

Julikongehuset blev grundet, det trefarvede Borgerkongedømme oprettet, Louis Philippe listet op på den franske Trone, vanskeligt stillet som Konge af Revolutionens Nåde.

Allerede i det første Femår af hans Regeringstid åbenbarede hans Styres afgørende Ejendommeligheder sig. Først Mangelen på Holdning udadtil, uundgåelig for en Kongemagt, der udelukkende støttede sig på den velhavende Middelstand. Den forsigtige og fredelskende Konge beredte Frankrig Ydmygelse på Ydmygelse. I Verdensfredens Interesse afslog han den Trone, Belgierne tilbød hans anden Søn, og af samme Grund lod han Østerrig uforstyrret undertrykke de italienske Revolutioner, der af det franske Folk med Rette opfattedes som Afføddinger af Julirevolutionen. Han var ude af Stand til at hindre den polske Opstands Tilintetgørelse og Warszawa's Overgivelse, der i Frankrig fremkaldte en formelig Folkesorg. Landet tabte som Stormagt med hver Dag mere i Anseelse og Vægt. Hertil kom, at det indadtil i ligeså høj Grad skortede Regeringen på Værdighed. Kongehusets uophørlige Pengekrav, der næsten altid blev afviste af Kamrene, gjorde det pinligste Indtryk.

Louis Philippe havde et Øjeblik været yndet, yndet som Soldaten fra Valmy og Jemappes, som Borgerkongen, forhenværende landflygtig Skolelærer, hvem Lafayette selv havde kaldt "den bedste Republik". Men han havde ikke Evne til at bevare den almindelige Yndest, hvor ivrigt han end i Begyndelsen attråede den. Han var en begavet, især en klog Mand. Han førte et smukt Familieliv, var huslig, ordenlig; hans Sønner besøgte de offentlige Skoler; han selv gik daglig, uden Ledsagelse, i borgerlig Dragt med den berømte Paraply i Hånden gennem Paris's Gader, altid beredt til at gengælde en Hilsen eller et "Leve" med et venligt Ord og et Håndtryk. Men de småborgerlige Dyder, som han således lagde for Dagen, er ikke dem, som Franskmændene sætter Pris på hos deres Herskere. Det Ord "Vi vil

have en Magt, som sidder til Hest", der i sin Tid blev udslynget mod Podagræsten Ludvig den 18de, betegner en Følelse, der bidrog til at styrte Louis Philippe.

Og når han sad til Hest, tog han sig ikke ud. Da han i Juni 1832 efter en af de utallige Små-Opstande i Paris havde erklæret Byen i Belejringsstilstand, og holdt Hærskue over 50,000 Borgervæbnings-Mænd og Linjetropper, der dannede Mur på hver sin Side af Boulevarden, red Kongen ikke i Midten af Gaden, men først på højre Side, hvor Væbningen stod, hele Vejen bøjet ned over Hestens Side for at trykke så Mange som muligt i Hånden, og to Timer senere red han på samme Måde tilbage langs ad Linjen; det så ud, som om hans Ribben måtte knækkes. Dertil smilte han i Et væk; hans trekantede Hat gled ham ned i Panden og gav ham et ulykkeligt Udseende; han syntes med Øjnene at bede om Velvilje og Tilgivelse for at han havde erklæret dem Alle i Belejringsstilstand. Hvilket Syn for en letbevægelig, fantasirig Befolkning! for en Befolkning, hvis ældre Slægt havde set Napoleon Bonaparte ride forbi "med sit marmoragtige Cæsarsyn, sine ubevægelige Øjne og sine unærmelige Herskerhænder!" (Udtryk af Heinrich Heine, der som Tilskuer overværede Oprindet og anstillede Sammenligningen.)

Trods Kongens Jagt efter Yndest var der et dybere Svælg mellem hans Hof og Folket, end der havde været mellem det og det genoprettede faderlige Kongedømme. Den gamle Adel holdt sig fjernt fra det nye Hof, og Stænderne skilte sig ud fra hinanden; Godsejerne så med Uvilje og Had Børskongerne tilrive sig Magten; Tilhængerne af Arvekongedømmet og Medlemmerne af den fornemmere Borgerstand, Politikere og Kunstnere ophørte at omgås. Det gamle Kongedømmes Selskabssale lukkedes en efter en; den fornemme Verdens Munterhed og Naturlighed forsvandt med dem. Med den gamle Regeringsform begravedes tillige den storstilede Elegance, den gratiøse Letfærdighed, den fine Dames åndfri Vid og ved Ynde mildnede Livlighed og Kækhed. I Stedet trådte i de rige Bankierkrese, som Kongehuset beskyttede og Tronarvingen før sit Giftermål besøgte, engelske Sport- og Klub-Vaner tilligemed en plump Tilbøjelighed til Bordets Glæder og en smagløs Overdådighed. Kongen havde fra først af været Voltairianer og havde i sine Familieforbindelser hældet til Protestantismen; men urolig for sin Trone, som han var, slog han hurtigt om, ydmygede sig (iøvrigt forgæves) for at vinde Gejstlighedens Beskyttelse, og snart blev Hoffets Tone fromladen. Samtidigt udviklede sig da i den højere Borgerstands Krese en halvt ængstelig, halvt affekteret Fromhed, grundet på Frygten for den fjerde Stand. Hykleriet, som den fornemme reaktionære Literatur havde fremmet, begyndte at forplante sig til Borgerstanden og Fritænkeri at anses for en "Smagløshed" for Kvinden. Sæderne blev udvortes strengere, fik et mere engelsk Præg, men blev i Virkeligheden rære; Samfundets Omdømme blev overbærende overfor Millionærens Kunstgreb og farisæisk overfor Kvindehertets Vildfarelser. "Det forrige Slægtled havde," som en af Tidens Historiekrivere bemærker, "ikke unddraget den Præst, der forlod sin Kirke, eller den Kvinde, der forlod sin Mand, den sociale Agtelse, i Fald kun Bevæggrundene var uegennyttige; nu blev det Tegn på slet Tone at ønske Genindførelsen af Skilsmisse, endsige Præsternes Ægteskab." Faubourg St. Honoré, Finanskvartret, gav Tonen an.

Intet Under, at Paraplyen snart blev dette Kongedømmes Sindbilled og Ordet *Juste-milieu* (den rette Middelvej), som Kongen en Gang fint havde brugt om den Bane, der burde slås ind på, Øgenavnet for alt Svagt og Kraftesløst, for en Magt uden Glans og uden Værdighed.

Tager vi da Tiåret omkring 1830 under Et, forstår vi let, at det kunstnerisk betragtet måtte synes trøstesløst.

Kapitel 2

Slægten fra 1830

På denne Baggrund af Gråt i Gråt, mod denne Folie af Arvekongedømmets Kutter og Julikongedømmets Paraplyer, i dette Samfund, hvor Kapitalmagten, stærk som en Herkules, alt nyfødt, alt i Vuggen, havde kvalt Livets hele ydre Romantik, på denne Skueplads, over hvilken en usynlig Finger med grå Bogstaver i Gråt havde skrevet Ordet *Juste-milieu*, er det da nu, at en flammende, lysende, larmende, i alt Skarlagenrødt og Lidenskabeligt forelsket Literatur springer frem. Talrige Betingelser var jo forenede, der med Magt måtte drive unge urolige Gemytter ind i romantisk Sværmeri, i glødende Foragt for den offentlige Mening, i Forgudelse af den tøjlesløse Lidenskab og den ubundne Genialitet. Hadet mod Borgerskabet (Bourgeoisiet) bliver — som i Tyskland en Menneskealder tidligere Krigsråbet mod Filistrene — det fælles Løsen. Men medens Ordet Filister fremkalder Forestillinger om Kakkelovnskrogen og Piben, minder Bourgeois om de økonomiske Interessers Herredømme. Ved den naturlige Modsætning til Nyttelæren og Pengevælden fik den åndelige Strømning hos de allerede fremtrådte og end mere i de endnu kun spirende Talenter en Svingning ind i den afgjorte Modstand mod det Bestående og Vedtagne, og samtidigt langt heftigere Fart. Kunstens Religion, Begejstringen for Friheden i Kunsten, greb pludseligt Hjerterne. Kunsten var det Højeste, det Eneste, Lyset og Flammen; dens Skønhed og Dristighed alene gav Livet Værd.

De Unge havde i deres Barndom hørt om Revolutionens store Begivenheder, havde oplevet Kejserdømmet og var Sønner af Heltene eller Ofrene. Deres Mødre havde undfanget dem mellem to Slag, og Kanontorden havde ledsaget deres Indtræden i Verden. For Datidens begyndende unge Digtere og Kunstnere gaves der da kun to Arter af Mennesker, de flammende og de grå. På den ene Side den Kunst, der repræsenterede Blodet, Purpuren, Bevægelsen, Dristigheden, på den anden Side den regelrette, angstelige, borgerdydige og farveløse Literatur og Kunst. Alt rundt om dem i deres Samtid forekom dem upoetisk, almennyttigt, geniforladt, gråt; de vilde vise denne Samtid deres Ringeagt og lægge deres Beundring for Geniet og deres Had til Spidsborgerligheden for Dagen. Thi nu først ved det borgerlige Samfunds Overtagen af Magten var Spidsborgerligheden bleven en Magt.

Set fra vore Dages Synspunkt er det, som om Ungdommen da havde været yngre end Ungdommen ellers er, været rigere, friskere, mere glødende, havt mere Salpeter i Blodet. Jeg tænker mig det sådan, at Frankrigs Ungdom, som under Revolutionen havde omformet Landets politiske og sociale Tilstand og gik op i dette Formål, og som under Kejserdømmet havde vovet Livet på alle Valpladser i Frankrig, Italien, Tyskland, Rusland, Ægypten, nu med samme Lidenskab kastede sig over Literatur, Poesi og de bildende Kunster. Også der var Omvæltninger at udøve, Sejre og Land at vinde. Under Revolutionen havde Ungdommen tilbedt Friheden, under Napoleon Krigshæderen, nu forguede den Kunsten.

For første Gang i Frankrig bliver Ordet Kunst, brugt om den skønne Literatur, en stående Betegnelse. I det attende Århundrede havde hele Literaturen stræbt at forme sig til Filosofi, og under denne Benævnelse indbefattedes da også langt Mere, end man i vore Dage betegner med dette Ord. Nu stræbte den hele Literatur efter Navn og Værdighed af Kunst.

Det beroede på, at den udskelnende og ræsonnerende Åndsretning, der på Klassicismens Tid fremtræder såvel i den digteriske Frembringelse som i Tænkningen, i det nye Århundrede langsomt var vegen for Kærligheden til det virkelig Tilværende, det Sanseligt-Anskuelige. Men denne nye Forkærlighed beroede atter dybere på, at man foretrak Naturen, den oprindelige, ubevidste, folkelige, endnu ikke tildannede Natur for det civiliserede Åndsliv. Hvorfor? Fordi en historisk sindet Tidsalder havde afløst en forstandsdyrkende. Man ønskede ikke at hedde Filosof, thi man anså det for noget Højere at have et oprindeligt Naturel end at være en selvbevidst Tænker. Man forsmåede det forrige, ja endog det syttende Århundredes poetiske Literatur, fordi den var blot forstandig, forekom blodløs og

smagfuld, syntes frembragt under Hensyn til Vedtægter og Regler, ikke vorden og voxet; thi medens det attende Århundrede havde anset Tænken og Handlen for de højeste Virksomheder, skattede det nye Tidsrums Børn Vorden, Naturtilblivelse som den højeste Virken. Det var en tysk Idé, Herder's og Goethe's, som ubevidst fyldte Sindene og samtidigt indgav dem en Afsky for Regler og akademiske Grundsætninger. Thi hvorledes kunde Kunsten som ubevidst, naturlovbunden Frembringelse være udenfra givne Regler underkastet!

Der var kommet en Bevægelse i Sindene, som mindede om Renæssancens. Det var, som om Luften, man indåndede, beruste. I hin lange Tid, medens Frankrig åndeligt havde stået stille, var de store Nabofolk, Tyskere og Englændere, ilede det langt forbi, havde vundet Forspring i Befrielsen fra gamle, hæmmende Overleveringer. Man vidste det, man følte det med Ydmygelse, og denne Følelse gav den nye Kunstbegejstring en Bråd. Og nu kom de hidtil ukendte ældre eller samtidige fremmede Værker over Grænserne og revolutionerede de unge Sind; man læste Walter Scotts Romaner, Byrons *Korsar* og *Lara* i Oversættelse, man slugte Goethes *Werther* og Hoffmanns fantastiske Fortællinger. Og på én Gang følte de forskellige Kunsters Dyrkere sig som Brødre. Man havde Musikere, der studerede de fremmede og indenlandske Poesier, Digtere, der (som Hugo, Gautier, Mérimée, Borel) forstod at tegne og male. Man læste Digte i Malernes og Billedhuggernes Værksteder; den unge Elev i Delacroix's eller Devéria's Atelier nynnede ved sit Staffeli en Ballade af Hugo. Enkelte af de store fremmede Digtere som Scott og Byron påvirkede på én Gang Digterne (Hugo, Lamartine, Musset), Musikerne (Berlioz, Halévy, Félicien David) og Malerne (Delacroix, Delaroche, Scheffer). Kunsterne søger at overskride deres eget Område for at nærme sig en beslægtet Kunst. Berlioz skriver Symfonierne *Childe Harold* og *Faust*, Félicien David *Ørkenen*; Musiken bliver malende, Programmusik. Delacroix og efter ham Ary Scheffer vælger sig Emner af Dante, Shakespeare og Byron; Malerkunsten nærmer sig undertiden til Illustration af Poesi. Fremfor alle Kunster var det Malerkunsten, som påvirkede de andre, særlig Poesien, og i høj Grad til dennes Bedste. Den Elskende bad ikke mere som på Racines Tid sin Dame om at "krone hans Flamme". Man fordrede anskuelige digteriske Billeder, og talte ikke sådanne, der frembød en Umulighed for Øjet.

1824 udstiller Delacroix sit om Byron erindrende Grækerbillede *Myrderiet på Skios*, 1831 et andet Billede *Biskoppen af Liège*, der illustrerer Scotts *Quentin Durward*, Maj 1821 sit Maleri *Friheden på Barrikaden*. Februar 1829 vækker Auber en Storm i den store Opera med sit Værk *Den Stumme i Portici*; Meyerbeers *Robert le Diable* følger 1831. Februar 1830 spilles Victor Hugos *Hernani* første Gang på Théâtre français, 1831 gør Dumas's *Antony* Furore. Samtidigt opstår Dumas og Hugo i Poesien, Delacroix i Malerkunsten, David d'Angers i Billedhuggerkunsten, Berlioz og Auber i Musiken, Sainte-Beuve og Gautier i Kritiken, Frédéric Lemaître og Marie Dorval i Skuespillerkunsten, og i den udøvende Musikkunst Chopin og Liszt som de to store, tilsvarende, dæmoniske Virtuoser. Alle som En forkynder de Naturens og Lidenskabens Evangelium, og rundt om dem står Grupper af unge Mænd, der dyrker og opfatter Poesi og Kunst på en med deres beslægtet Måde.

Hine Ånder vidste det ikke altid, at de for Efterverdenens Øjne vilde stå som en naturlig Gruppe. Mange af de største iblandt dem følte sig deres Liv igennem fremmede for hverandre og mente at arbejde i forskellig Ånd, ja i modsat Retning. De havde ikke helt Uret heri, thi Grundafvigelserne imellem dem kan være stærke. Men dog forbinder fælles Fortrin, Fordomme, Formål og Fejl dem til et Hele. Og langt hyppigere end det ellers er Tilfældet, følte de, som Betragtningen er tilbøjelig til at sammenfatte, sig også i deres Levetid inderligt tiltrukne til hverandre, og mange blandt de Bedste lagde tidlig i et givet Øjeblik deres Hænder i hinandens og dannede et Forbund.

Går man Forbindelsesleddene efter, finder man ligesom et Bånd, der sammenknytter hele Kresen.

Når man nu, mange År efter, i tør literaturhistorisk Mening siger disse Ord: "De dannede en Skole", da gør man sig det sjældent tilstrækkeligt levende, hvad det vil sige, at i Literatur og Kunst en Skole stiftes. Der ligger en hemmelighedsfuld Fortryllelse i Sligt. En enkelt fremragende Ånd, der længe ubevidst eller halvbevidst, tilsidst bevidst har kæmpet sig løs fra Fordomme og frem til Klarhed, og

gennem hvis Synskres, da Alt var forberedt, Genialitetens Lyn har blinket, et sådant Væsen udtaler (som Hugo i en Fortale på nogle Snese Prosasider) nogle Tanker, der ikke var tænkte og sagte således før, som måske kun er halvvejs sande eller utydelige, men som har den besynderlige Egenskab, at de trods deres mere eller mindre bløde Former træder de overleverede Fordomme på Foden, sårer de herskende Forfængeligheder, hvor de er pirreligst og ømmest, og samtidigt klinger som Lokketoner, som en Dumdristighed, som et Løsen i en ny Slægts Øren.

Hvad sker så? Neppe er hine Ord udtalte, så følger med en Hast og Punktlighed som et Ekkos, fra de sårede Interessers og Forfængeligheders Side et tusindtunget Svar, et Svar som hundrede Hundekoblers rasende Gøen. Og hvad sker så dernæst? Så hænder det, at først En, så En til, så endnu En kommer til den nye Retnings Talsmand, hver fra sit Udgangspunkt, hver med sin Fortid, hver med sin Revolte, sin Ærgerrighed, sine Savn, sit Håb, sin Vilje, og de viser ham, at det Ord, han har udtalt, er Kød og Blod i dem. Og som nogle mødes med ham, således mødes Andre i hans Ånd, i hans Navn. De, der nys var lige så ukendte af hverandre som de endnu hver for sig er ubekendte for Verden, og som længe vansmægtede åndeligt hver i sin Afkrog, de træffes, og med en forunderlig Følelse mærker de, at de forstår hinanden, at de taler samme Sprog, som ellers Ingen i Samtiden taler. De er unge, og dog har enhver af dem allerede sit Livsindhold; den Ene sine dyrekøbte Nydelser, den anden sine hærdende Lidelser, og af dette Livsstof har de uddraget hver sit Mål af Begejstring. Deres Sammentræf er elektrisk, de udvexler med ungdommelig Hast deres Tanker, meddeler hinanden deres Sværmeri og deres Had, deres Hengivenhed eller Uvilje, og disse Væld af Følelser strømmer sammen som Bække, der danner en Flod.

Dog, det Skønneste ved denne Krystallisering af Kunstnerånder til en Skole, det er den Sky, den Ærefrygt, som de trods al Enighed i Anskuelser og trods alt Kammeratskab nærer for hinanden. Enhver er den Anden et *Venerabile*. Det er dette, der af den udenforstående Skare hyppigt forvexles med det, man satirisk plejer at kalde "gensidig Beundring". Men Intet er i Virkeligheden mere forskelligt fra den beregnende Hyldest, der vises i Forfaldstider, end den naive Begejstring for hinandens Talent, som udmærker Ånderne, når en Skole danner sig. Hjerterne er da altfor unge, altfor pure til ikke at beundre for fuldeste Alvor. Unge frugtbare Ånder betragter hinanden som noget Underfuldt, fra hvilket der forestår Overraskelser. Den Enes indre Værksted er jo for den Anden en med syv Segl lukket Bog; han aner ikke, hvilken Form, hvilket Værk der næste Gang vil udspringe fra dette Værksted, véd ikke, hvilke Nydelser den Anden har i Vente for ham. De agter gensidigt i hinanden Noget, der for dem står som højere end Personligheden og den endnu i Reglen uudviklede Karakter, Talentet, gennem hvilket de Alle forholder sig til den Guddom, de dyrker, Kunsten.

Dog sjældent har i Verdenshistorien ved noget kunstnerisk Gennembrud den indbyrdes Beundring antaget det Præg af Sværmeri og Forgudelse, som hos hin Æt fra 1830. Alle Tidens literære Frembringelser vidner om, at den unge Slægt havde drukket sig en Rus i Venskabets og Broderlighedens Følelser. Hugo's Digte til Lamartine, Louis Boulanger, Sainte-Beuve, David d'Angers; Gautier's til Hugo, Jehan du Seigneur, Petrus Borel; Musset's til Lamartine, Sainte-Beuve, Nodier, og fremfor Alt Sainte-Beuve's Digte til Skolens Bannerførere, endelig Madame de Girardin's Artikler, Balzacs Tilegnelser, George Sands *Rejsebreve* er Vidnesbyrd om en oprigtig, brændende Beundring, der ikke tillod Digternes og Skribenternes til Ordsprog blevne Misundelse mod hinanden at komme op.

De forherligede ikke blot hinanden, de meddelte hverandre Indfald og understøttede hverandre; det er snart en beåndende Påvirkning, snart en kunstnerisk Anvisning, snart en teknisk Håndsrækning, der knytter den ene af dette Tidsrums Forfattere til den anden. Emile Deschamps viser Hugo Vejen til poetisk Behandling af den gamle spanske Romancero, Gautier skriver den skønne Tulipan-Sonet i Balzacs *Un grand homme de province à Paris* og hjælper ham med at dramatisere sine teatraliske Emner, Sainte-Beuve læser George Sands Håndskrifter igennem for hende og står hende bi med kritiske Råd, hun og Musset påvirker i et givet Øjeblik hinanden, Delphine de Girardin forfatter en Roman i Breve sammen med Méry, Sandeau og Gautier, og Mérimée forbinder Realisterne Beyle og Vitet med den egenlige romantiske Lejr.

Den korte Stund, da de Alle mødes og forenes, er Literaturens Blomstringstid. Ikke mange År efter hviler Nodier i Graven, Hugo sidder landsforvist på Guernesey, Alexandre Dumas driver literær Industri, Sainte-Beuve og Gautier flettes ind i Prinsesse Mathildes Kres, Mérimée indtager Forsædet ved Kejserinde Eugénies Kærlighedshoffer, Musset sidder ensom ved Absintglasset, og George Sand trækker sig tilbage til Nohant.

Hver for sig indgik de i modnere År nye Forbindelser og udvikledes derved, men det Dristigste og Friskeste, om end ikke altid det Fineste og Skønneste, frembragte de i den Tid, hvor de havde deres første Sammenkomster på Arsenalet hos Charles Nodier eller i hin Rue Notre-Dame-des-Champs, hvor Hugo og hans unge, smukke Frue førte Hus for deres 2000 Francs i Årpenge, eller på Tagkammeret hos Petrus Borel, hvor Værtens Hernani-Slængkappe delte Væggen med en Skitse af Devéria og en Kopi efter Giorgione, og hvor de unge Romantikere samledes halvt siddende, halvt stående, thi til et mageligt Sæde var Pladsen for knap.

Disse unge Mænd følte sig som Slægtninge, som Sømmensvorne; de betragtede sig som Medvidere i en sød og styrkende Hemmelighed, og deres Værker fik deraf en fælles Aroma, en Duft som den, ædle Vine har, når de stammer fra et År, i hvilket Vinhøsten lykkedes fortrinligt. Og denne Buket fra 1830! med den kan ingen anden i det 19. Århundrede lignedes.

Man søgte og krævede i alle Kunster Brud med det Vedtagne. Den indre Flamme skulde gennemgløde og frigøre de musikalske Former, fortære Linjerne og Konturerne og forvandle Maleriet til Farvesymfoni, endelig forynge Digtekunsten. Man søgte og attråede i alle Kunster Farve, Lidenskab og Stil, Farven så stærkt, at Tidsalderens genialeste Maler, Delacroix, forsømte Tegningen for den, Lidenskaben så heftigt, at Lyrik og Drama stod Fare for at fortabe sig i det Krampagtige, Stilen med en så ubetinget Kunstbegejstring, at hos Enkelte af de Unge som de to Modpoler Mérimée og Gautier det Grundmenneskelige i deres Kunst gik op i bare Stil.

Man søgte og krævede det ældste Oprindelige, det Ubevidste, det Folkelige. Vi har været Talekunstnere! udråbte man; vi har aldrig forstået det Simple og det Ulogiske, aldrig Barbaren, aldrig Folket, aldrig Barnet, aldrig Kvinden, aldrig Digteren!

Tidligere havde i Poesien Folket kun dannet Baggrunden. I Victor Hugo's Dramer betrådte den lidenskabelige Plebejer, Hævneren og Gengælderen, Skuepladsen som Helt. Tidligere havde Barbaren talt som en Franskmand fra det 18de Århundrede (Montesquieu, Voltaire). Mérimée fremstillede i *Colomba* og *Carmen* barbariske Følelser i deres Vildhed og Friskhed. Hos Racine havde Barnet (i *Athalie*) talt som en Voxen i lille Format; Nodier lagde med barnligt Hjerte Børnene uskyldige Ord i Munden. Tidligere havde i fransk Poesi Kvinden hyppigst været bevidst og havde bevæget sig i Forstandsslutninger som en Mand. Således hos Corneille, Molière og Voltaire. Corneille havde hyldet Dyden, den yngre Crébillon Letfærdigheden og Lasten, men Dyd og Last var begge bevidste og erhvervede. George Sand fremstilte derimod ædle Kvindehjerters medfødte Adel og oprindelige Godhed. Germaine de Staël havde i *Corinna* forherliget den overlegne Kvinde-Ånd som stort, sejrrikt Talent. George Sand skildrede i *Lélia* Kvinden som Sibylle. Efter den gamle Opfattelse var Digteren (som Racine og Molière) en Hofmand, eller (som Voltaire og Beaumarchais) en Verdensmand, eller (som Lafontaine) simpelthen en skikkelig Fyr. Nu blev han Samfundets udstødte Stedbarn, Menneskeslægtens Ypperstepræst, ofte fattig og overset, men med Stjernen på Panden og Ild på sin Tunge; Hugo priste ham i sine Digte som Folkenes Hyrde, og Alfred de Vigny fremstille ham i *Stello* og *Chatterton* som det ophøjede Barn, der heller dør af Sult end det fornædret sin Sanggudinde ved almindeligt Arbejd, men som endnu i Døden velsigner Menneskeheden, der for sent erkender dets Værd.

Kapitel 3

Romantismen

Romantismen var fra først af i sit Væsen en rent stedlig Befrielseskrig. Man sværmede for Middelalderen, som det attende Århundrede havde lyst i Kulturens Ban, og for det sextende Århundredes Digttere, Ronsard, du Bellay osv., som Ludvig den 14des klassiske Tidsalder havde fortrængt. Man angreb den uægte Antikiseren, den kedelige og ensformige Forfransken og Moderniseren af alle Tidsaldere og Folk. Man udtalte Feltråbet *Lokalfarve*. Ved Lokalfarve forstod man alt det for de fremmede Nationer, for de fjerne Tider, for de ubekendte Klimater Ejendommelige, som endnu aldrig var kommet til sin Ret i fransk Poesi. Man havde, følte man, været hildet i den Forudsætning, at et Menneske uden videre var et Menneske, og at ethvert Menneske mere eller mindre var en Franskmand. Men der gaves ingen Menneskehed i Almindelighed; der gaves Racer og Stammer, Folkeslag og Claner. End mindre var Franskmanden Almenmennesket. Det gjaldt om at arbejde sig ud af sig selv for at forstå og fremstille Menneskeverdenen. Med dette Løsen var Stødet givet til Frankrigs hele Kunst og Kritik i det 19. Århundrede.

Og nu forsøgte man at opdrage Læseverdenen for dette nye Synspunkt. Man skrev ikke for at behage Publikum, og det er dette, som giver Bøgerne fra dette Tidspunkt deres Værd. Derfor vil den, der forfølger Hovedstrømninger i Literaturen, dvæle ved mangen lidet læst og endnu mindre købt romantisk Digtning, medens han neppe vil mere end nævne en så talentfuld Dramatiker som Scribe, der en Menneskealder igennem beherskede alle Europas Teatre.

Thi såsnart en Forfatter ikke når ned til det Væsenlige i Menneskesjælen, dens dybest liggende Lag; såsnart han ikke har vovet eller ikke har formået at forfatte sit Værk hensynsløst; såsnart han ikke har turdet fremstille sine Ideer nøgne som Statuer, ikke har givet et Billede af Menneskenaturen, som den stillede sig for ham, uden Efterbedring og uden Afkortning, men har spurgt sit Publikum til Råds, har rettet sig efter dets Fordomme, dets Uvidenhed, dets Usandfærdighed, dets platte eller følsomme Smag, så kan han have fundet den højeste Anerkendelse hos sin Samtid — og han vil i Reglen have fundet den — kan have havt Talent, have vundet Laurbær og Guld — for Sjælelivets Historieskriver existerer han ikke, er hans Værk værdiløst. Alle disse Fostre af Forfatterens Fornuftægteskab med det tvetydige Væsen, man kalder den offentlige Mening, alle disse Literaturbørn, som er avlede under skelende Hensyn til Publikums Smag og Moral, er en Menneskealder senere kolde som Lig. De rummede ingen virkelig Sum af Livskraft, ingen bunden Varme, kun Frygtsomhed overfor et Publikum, som nu er dødt ud, kun Imødekommen af Krav, som længst er forstummede. Ethvert nok så sjældent oplagt Værk derimod, i hvilket en selvstændig Forfatter uden Bihensyn har talt som han har følt og malt som han har set, er og bliver et indholdstungt Dokument.

Kun tilsyneladende strider denne Fordømmelse af den Digtning, som Hensynet til Publikum bestemmer, mod Påvisningen af Samfundsomgivelsernes Indflydelse på Forfatteren. Han kan visselig ikke stille sig udenfor sin Tid. Men Tidsstrømningen er ikke enkelt; der gives en Over- og en Understrøm. Kun det at lade sig drive af Overstrømmen, er Svaghed og fører i Fordærv. Med andre Ord: Der gives til enhver Tid herskende og yndede Ideer og Former, som ikke er andet end de længst uddragne og efterhånden forstenede Resultater af tidligere Tiders Liv, og der gives en hel anden Klasse af Tilskyndelser, som endnu ikke har vundet Form, men som ligger i Luften og som af en Tidsalders evnerigeste Mænd fornemmes som de Resultater, der nu må udtrages. Det er dem, som afgiver Bestræbelsernes forenende Element.

I Året 1827 gæstede engelske Skuespillere Paris, og for første Gang så Franskmændene Shakespeares Mesterværker, *Kong Lear*, *Macbeth*, *Othello*, *Hamlet*, beundringsværdigt spillede. Det var

under Indtrykket af disse Teateraftener, at Hugo skrev sin Fortale til *Cromwell*, der opfattedes som den nye Literaturs Program.

Den poetiske Befrielseskrig begyndte med et Stormløb mod den klassiske franske Tragedie, de literære Overleveringers svageste og mest udsatte Punkt. Hugo kendte såre lidet til de talrige Anfald på dens Autoritet som var fremkomne rundt om i Europa, og for den, som har læst Lessings, Wilhelm Schlegels og de engelske Romantikeres så mange År ældre Udtalelser imod den, frembyder Hugos Kundgørelse i denne Henseende lidet eller intet Nyt. Men det var naturligvis altid en Handling at føre Kampen på Frankrigs egen Grund. Betragter man ikke denne Fortale historisk, vil de Kraftanstrengelser, der gøres for at påvise det Unaturlige i at sammentvinge den dramatiske Handling indenfor 24 Timer og en og samme Søjlehal, synes Nutidslæseren næsten lige så uinteressante som de Urimeligheder, der bekæmpes; men man må huske, at Boileaus lovgivende Myndighed den Gang endnu stod urokket i Frankrig.

Lærerige med Hensyn til Hugos eget Sjæleliv er idetmindste de Partier, hvor Hugo udvikler sin personlige Poetik, skønt han er så meget Digter og så lidet Tænker, at han kun sjældent leverer en fyldestgørende Bevisførelse.

Det gælder for ham om at bekæmpe Tragediens virkelighedsfjerne, antikiserende Retning. Han gør det besynderligt nok i Kristendommens Navn og ved Hjælp af en stor verdenshistorisk Oversigt, der er lige så falsk systematisk som nogen af hans Samtidige Cousin, om hvem den minder. Han sonder tre store Tidsrum: det oprindelige, hvor Poesien er lyrisk, den antike Civilisations, hvor Poesien er episk, og Kristendommens Tidsalder, som er Dramets. Det Ejendommelige for den kristne Tids Poesi, der behandles som enstydig med den moderne, skal være det, at denne Digtning (som af Religionen har lært, at Mennesket består af to Bestanddele, Legeme og Sjæl, et dyrisk og et åndeligt Væsen) giver begge de to tilforn hinanden udelukkende Elementer, det Ophøjede og det Groteske (det selsomt Latterlige), Plads i samme Værk. Tragedien behøver derfor ikke gennemgående at være højtidelig, den tør udvikle sig til Drama.

Bekymrer vi os nu mindre om, hvad Hugo siger, end om hvad han egentlig vil sige, så finder vi, at Summen af denne temmelig tåbelige Begrundelse er en naturalistisk Indsigelse mod det rent Skønne som Kunstens egenlige eller højeste Genstand. Meningen er: Vi vil forlade Vedtægten, vi vil ikke være forpligtede til at fjerne alt det fra den alvorlige Poesi, som ligefrem minder om Legemverdenen. Man ser det af hans Exempler. Dommeren skal turde sige: "Dømt til Døden — og lad os så gå hen og spise til Middag." Dronning Elisabeth skal turde bande og tale Latin, Cromwell skal turde sige: "Jeg har Parlamentet i min Sæk og Kongen i min Lomme," Cæsar kan i Triumfvognen være bange for at vælte. Og han kalder Napoleons Sætning: "Fra det Ophøjede til det Latterlige er der kun et Skridt" for det Angstskrig, der indeholder Dramet og Livet i en Sum.

Så overspændt end Udtrykket er, så er Meningen ligefrem: Han fremhæver det Uskønnes kunstneriske Værd — og det i mange Udtryk, snart således, at det Skønne kun omfatter Formen i dens simpleste Forhold som ubetinget Symmetri, i dens inderligste Overensstemmelse med vort Væsen, hvorimod det Hæslige er Led i en meget større Harmoni, vi ikke kan oversé, snart således, at det Hæslige har tusind Former, mens det Skønne er fattigt, kun har en eneste Type (hvad i Parentes vel tør kaldes en af de største Urimeligheder, nogen Digter har udtalt). Læren blev af Modstanderne parodieret med Formelen: *Det Grimme er det Smukke (le Laid c'est le Beau; Foul is fair*, som Hexene i *Macbeth* synger) og bekæmpet med de Indvendinger, der i Halvfjerdsene af Romantikerne selv er gjorte gældende mod den yderliggående Naturalisme.

Var da denne franske Romantisme ikke simpelthen en let maskeret Naturdyrkelse? Hvad Hugo i den unge Slægts Navn krævede var jo dog kun Natur, sandhedskærlig Gengivelse, Lokalfarve og historisk Farve; George Sand er jo blot Rousseau's Datter, Forkynderinde af et Natur-Budskab; Beyle og Mérimée er halvt brutale, halvt elegante Naturdyrkere; Balzac bliver senere endog æret som Stifter af en naturalistisk Skole.

Svaret er simpelt. Hugo's Løsen var vel Natur og Sandhed, men det var tillige og fremfor Alt Kontrastvirkning, malerisk Modsætning, Antitese på Grundlag af den middelalderlige Spaltning af Legeme og Sjæl, og en derpå bygget Tveheds-Romantik. "Salamanderen fremhæver Undinen, Gnomen forskønner Sylfen," siger han. Han ønskede Natursandhed; men han mente at opnå denne ved Sammenbøjning af Naturens Yderender, ved Sammenlægning af to udskilte Modsætninger: Skønheden og Dyret, Esmeralda og Quasimodo, Courtisanens Fortid og den reneste Elskov hos Marion de Lorme, Blødtørst og Moderømhed hos Lucretia Borgia.

Naturen stod så at sige i denne hans tidlige Ungdom for ham som den store Ariel-Caliban, som Summen af en overmenneskelig Idealitet og en unaturlig Dyriskhed, altså som Sammenføjning af to Overnaturligheder. Det var den tysk-nordiske Romantiks Naturbegreb, der dog hos Hugo stundom veg for den storladne Panteisme, der har fundet sit afgørende Udtryk i det skønne og dybsindige Digt *Satyren i Århundredernes Sagnhistorie*.

Men denne Dobbeltthed af Kærlighed til Naturen og Sværmeri for det Unaturlige lader sig forfølge langt ind i den nu opblomstrende Literatur. Alle disse Forfattere priser Naturen. Men hvad de afskyr og flyr under Navn af det Hverdags, det Prosaiske, det Almindelige, det er altfor ofte den simple nærliggende Natur. Kun den romantiske Natur er dem kær. Fra den hårde Virkeligheds Land tyer George Sand ind i de løse Drømmes Rige, Théophile Gautier ind i den skønne Kunsts. George Sand lod i *Lélia*, Balzac i *Père Goriot* den ideale eller almægtige Galejslave dømme Samfundet, ja Balzac skrev fantastiske Legender efter Hoffmanns Mønster. Og som de i deres Skikkelser ofte skyr det Simple og Jævne, således end mere i det sproglige Udtryk. Der udviklede sig snart en prunkende Foredragskunst, der langt overtraf de klassiske Tiders. Det var de brændende og blændende Tillægsords gyldne Tid. Malende, sværmeriske Ord, der i overdådigt Tal indfattedes i Stilen som gennemsigtige Juveler, åbnede hvert Øjeblik uendelige Fjernsyn. Forsåvidt kan man sige, at denne Ungdoms Foredragskunst ikke mindre end Genstandene for dens Sværmeri var ren Romantik. Men også kun forsåvidt.

Hos Hugo, Skolens Stifter, var Dobbeltkærligheden til Natur og Unatur betinget ved en personlig Ejendommelighed. Hans Øje var anlagt på at se og finde Kontraster; hans Ånd var således bygget, at Modsætningens Talefigur var dens Grundform. Allerede i Melodramaet *Inez de Castro* fra hans Drengear finder man som senere i hans *Marie Tudor* på den ene Side af Skuepladsen Tronen, på den anden Skafottet, Monarken og Bøddelen Ansigt til Ansigt. Kort før Fortalen til *Cromwell* skrives, spaserede Hugo, som hans Hustru fortæller, hyppigt på en af de ydre Boulevarder, Boulevard Montparnasse. "Lige overfor Kirkegården havde den Gang Linedansere og Gøglere opslået deres Barak. Denne Modsætning af Torveskrigeri og Begravelse bestyrkede ham i hans Ide om et Teater, i hvilket Yderlighederne berørte hinanden, og det var dèr, at tredje Akt af *Marion de Lorme* faldt ham ind, hvor Marquien af Nangis' sorgfulde og frugtesløse Forsøg på at frelse sin Broder fra Skafottet udgør Modstykket til Narrens Fagter." I selve Fortalen til *Cromwell* hedder det, hvor han forfægter Nødvendigheden af at fremstille Handlingen på det Sted, hvor den historisk foregik: "Skulde Digteren vove at lade Rizzio myrde andensteds end i Maria Stuarts Kammer ... eller at lade Karl den 1ste og Ludvig den 16de halshugge andensteds end på de sørgelige Pladser, hvorfra man kan se White-Hall og Tuilerierne, som var deres Skafot udset til at danne Modstykket til deres Palads?" Digteren ser, trods alle sine Påstande ikke forstående på Naturomgivelserne. Han ser dem ikke indvirke formende, tildannende på Menneskesjælen, han tager dem til Indtægt som store Sindbilleder på Skæbnens Omvexlinger fra Højhed til Fald; han stiller dem op mod hinanden som Kulisser i et Melodrama.

Dybere set — hvad ligger så heri? Heri ligger en Ejendommelighed, som til en vis Grad er bestemmende for store Grupper af den franske Romantisme, og som kortest kan udtrykkes således: Romantismen på fransk Grund er, trods sine mange fælleseuropæisk-romantiske Elementer, i mange Måder en klassisk Foreteelse, en Frembringelse af klassisk Retorik.

Det går underligt i denne Verden med Ordenes Brug. Da Ordet *romantisk* blev indført i Tyskland, betydede det nærmest det Samme som romansk; det betegnede romanske Snirkler og Ordspil, Sonetter

og Canzoner; Romantikerne sværmede for romersk Katolicisme og for den store romanske Digter Calderón, hvis Værker de opdagede og oversatte og priste. Da Romantismen en Menneskealder senere nåede Frankrig, betydede Ordet efter Sprogbrugen det stik Modsatte, den tysk-engelske Åndsretning i Modsætning til den græsk-latinsk-romanske, det germansk-angelsachsiske Præg. Det beroede simpelthen på, at det Fremmede overhovedet virker romantisk. Et Folk med ensartet Kultur som de gamle Hellenere får en klassisk Kunst og Poesi; men så snart et Folk ud fra sin egen Kultur opdager en anden, der forekommer det fremmed og eventyrlig, så synes denne Kultur det romantisk, dvs. den virker som en igennem farvet Glas betragtet Egn. Romantikerne i Frankrig ringeagtede deres nationale Fortrin, deres Literaturs Klarhed og Forstandsgennemsigtighed, og lovpriste Shakespeare og Goethe, fordi de ikke som Racine (og tildels Corneille) udskilte Menneskelivet i dets afsondrede Elementer, ikke fremstillede isolerede, tydeliggjorte Følelser og Lidenskaber, der dannede dramatiske Modsætninger, men tvertimod uden nogen retorisk Tilbageførelse til Grundbestanddelene vilde bringe Menneskelivet i dets indre Sammenhæng og Forvikling op på Skuepladsen. De vilde følge de Fremmedes store Exempel.

Men hvad skete? Under deres Hænder, under Lamartines, Alfred de Vigny's, George Sand's, Sainte-Beuve's opløstes og sondredes Livets Virkelighed på Ny. Under Victor Hugo's og Alexandre Dumas' Hænder dannede som i den klassiske Tragedie Yderlighederne symmetriske Modsætninger. Orden, aristokratisk Mådehold, et gennemsigtigt og billedløst Sprog bestemte hos Nodier, Beyle, Mérimée ganske som hos det attende Århundredes Klassikere den poetiske Form. Den lette, frie, luftige Fantasi, der blander alle den poetiske Opfindsomheds mest forskelligartede Indfald, forbinder Nært og Fjernt, Nutid og grå Oldtid, Virkeligt og Umuligt i et og samme Værk, forener Guddommeligt og Menneskeligt, folkelige Sagn og dybsindige Allegorier til et stort sindbilledligt Hele, denne egenlig romantiske Poesi var dem negtet. De så aldrig Alfernes Dans og hørte aldrig den spæde Musik dertil klinge over Engen. Skønt Keltere af Byrd, følte de som Latinere, de digtede som Latinere, og Ordet Latinsk vil sige Klassisk. Hvis man ved Romantik, som man plejer, forstår et Overskud af Indholdet over Formene, et af forstandige Former ubehersket Indhold som hos Jean Paul og Tieck, ja som hos Shakespeare og Goethe, som i *Skærsommernatsdrømmen* og anden Del af *Faust*, så er alle de franske Romantikere Klassikere. Mérimée er en Klassiker, Gautier en Klassiker, George Sand en Klassiker, ja selv Victor Hugo er klassisk. Hugo's romantiske Drama var udskelnende, regelret ordnet, overskueligt, veltalende som en Tragedie af Corneille.

Og idet man nævner dette Navn, gør ens Tanke uvilkårligt og nødvendigt Overgangen fra Tidsalderens til Stammens Fælleskarakter. I Hugo, som synes at bekæmpe Corneille, lever Corneille op igen.

Igennem den franske Folkekarakter går der mange Årer: en Tvivlens, Skemtens, Spottens Åre, Linien: Montaigne — La Fontaine — Molière — Mathurin Régnier — Pierre Bayle — Voltaire, en fuldblodsgallisk: Rabelais-Diderot-Balzac, og blandt andre også en Heltemodets og Begejstringens Åre, den, som strømmede så stærkt hos Corneille og som bryder frem påny hos Hugo. Man sammenligne Hugo's højtidelige Holdning med andre Digteres, og man vil neppe i Verdenslitteraturen finde nogen, om hvem hans Væsen minder mer end om den gamle Corneille. Der er noget Spansk i begges franske Talekunst, og de modtog begge dybe Indtryk af Spanien, Corneille literære, Hugo alt som Barn personlige. Det Drama, som Corneille skylder sit Ry er *Cid*, i hvilket et spansk Stof er behandlet i spansk Ånd efter spanske Forbilleder. Det Drama, med hvilket Hugo trænger igennem, er *Hernani*, spansk ved sit Stof og den Calderónske Æres-Lovbog, over hvilken det er bygget. Men i begge disse Dramer læres og drives den rene Heroisme. De er Skoler for Helte. Ikke Mennesket i dets Alsidighed, men det heroiske Menneskevæsen er fremstillet hos Corneille; hos Hugo kun symmetrisk fuldstændiggjort med Menneskenaturen i dens vilde Lidenskabelighed.

Lad os kaste et Blik på dette *Hernani*, om hvilket den store Kamp mellem Datidens og Fortidens Parti blev udfægtet. De ydre Omstændigheder ved den første Opførelse er tidt fortalte: At Tilhængere af den gamle Skole under Prøverne havde lyttet ved Dørene, opsnappet Vers, som de forvrængede, og fået

en Parodi opført, før *Hernani* var spillet; at Digteren måtte kæmpe med Censuren om sit Stykke, Vers for Vers, så at den ene Linje "Fejge, tåbelige og slette Konge!" gav Anledning til en hel Brevvexling; at endelig Skuespillerne og Skuespillerinderne var Stykket lige fjendske, så kun en enkelt gik med god Vilje til sin Rolle. Som bekendt havde Hugo givet Afkald på de betalte Klappere og i Stedet betinget sig 300 Pladser for de tre første Aftener. De Trofasteste blandt hans Trofaste, Ynglinge, som efter egen Tilståelse i den urene Hensigt at ærgre den gode Borger tilbragte deres Nætter med at skrive "Leve Victor Hugo!" i Rue Rivolis Buegange, hvervede de unge Malere, Arkitekter, Poeter, Billedhuggere, Musikere, Bogtrykkere, der efter deres af Hugo tildelte Valgsprog *Hierro* var rede til at stå som Jern imod Fjenden. Fra Tæppets Opgang brød Stormen løs, og hver Aften, Stykket opførtes, var der i Teatret en sådan Helvedeslarm, at det kun med Møje spillede til Ende. Hundrede Aftener i Træk blev *Hernani* udpebet, og hundrede Aftener i Træk modtoges det med Stormklap af unge Sværmere, der ikke blev kede af for deres Høvding og Mesters Skyld Aften efter Aften at høre de samme Vers og forsvare dem Linje for Linje imod Modstandernes Had, Raseri, Misundelse og Overmagt.

Modstanderne købte Loger og lod dem stå tomme for at Aviserne kunde meddele, Huset var tomt; Nogle vendte Ryg til Skuepladsen, Andre gjorde fortvivlede Miner, som om de ikke kunde holde Stykket ud, fordybede sig i Avislæsning, slog Logedøre op og i, hånlo højt, hujede, skreg, peb, så et besluttet Forsvar var nødvendigt.

Der gives i *Hernani* ikke nogen Følelse, som jo er spændt til den er bristefærdig. Helten er genial og ædel, som man i Tyveårsalderen forestiller sig Ædelmodighed og Genialitet. Han er så genial, at han lever som Røverhøvding, og han foragter i den Grad at handle klogt, at han af lutter Sjælelighed uafbrudt begår de uforstandigste Handlinger, røber sig, lader sin Dødsfjende undslippe, atter og atter udleverer sig selv. Han udøver som Høvding et uindskrænket Herredømme over andre Mænd; men det synes at være ved sit Mod alene; thi alle hans Handlinger er naive som et Barns. Dog er der ligefuldt Liv og Virkelighed i dette Stykke.

Denne ædle og uegennyttige Stimand, der ligger i Krig med det ordnede Samfund i sit Land og står i Spidsen for en trofast og begejstret Bande, han minder jo om Digteren selv, der i literær Forstand var fredløs som han og der havde fordelt Parket og Galleri til en Skare unge Mænd, hvis Udseende og Klædedragt neppe var mindre uregelret end hans Røverfloks. Madame Hugo beskriver den Tilskuerskare, der på Hugo's Indbydelse indfandt sig den første Aften, som "en Bande vilde og besynderlige Væsener, skæggede, langhårede, klædte på enhver Måde undtagen på Moden, i Uldrøjer og spanske Kapper, i Robespierre-Veste og Henrik den 3djes Baretter, og som viste sig midt i Paris ved højlys Dag foran Teatrets Indgang med de forskelligste Århundreder og de forskelligste Lande på deres Rygge." Deres Fanatisme for Hugo var fuldt så stor som *Hernani's* Røverbande for dens Høvding. De vidste, at Hugo i et anonymt Brev var bleven truet med Døden, "hvis han ikke tog sit skidne Stykke tilbage", og hvor usandsynligt det end var, at Truslen burde opfattes bogstaveligt, fulgte to af dem hver Aften Hugo til og fra Teatret, og det skønt han og de boede i modsatte Udkanter af Paris.

Mellem Hugos Papirer fra den Tid findes en nydelig Billet fra Maleren Charlet, der aflægger Vidnesbyrd om disse unge Mænds Stemning:

"Fire af mine Janitsjarer tilbyder mig deres Arme; jeg lægger dem for Deres Fødder og beder Dem om fire Pladser til i Aften, hvis det ikke er for sent. Jeg svarer for mine Mænd. Det er Folk, som gerne skar Hovederne af for at få Parykkerne. Jeg opmuntrer dem til at fremture i disse ædle Følelser, og lader dem ikke gå uden at give dem min faderlige Velsignelse. De knæler — jeg udstrækker mine Hænder og siger: Unge Folk! Gud skærme Jer, Sagen er god, gør Eders Pligt! De står op og jeg tilføjer: Og nu, Børnlille, pas godt på Victor Hugo; thi Vorherre er vel en vakker Mand, men han har så meget at gøre, at vor Ven fremfor Alt må regne på os. Går da og gør ikke den, I tjener, Skam. Amen.

Deres med Liv og Sjæl hengivne

Charlet."

Båren af en så sværmerisk Hengivenhed, i Kamp med en så fanatisk Modstand var det, at den romantiske Kunst stormede den første fjendtlige Skanse og vandt sin første afgørende Sejr.

Disse Ynglinge hørte fra Scenen deres egen Trods og Uafhængighedsdrift, deres Mod og Hengivenhed, deres ideale og erotiske Længsler stemte endnu en Tone højere, og deres Hjerter smeltede ved hvad de hørte.

Det var jo i Februar 1830, fem Måneder før Julirevolutionen, og den platteste Materialisme gjorde Livet i Frankrig farveløst. Frankrig var reguleret som Versailleshavens Gange, regeret af Oldinge, der ikke beskyttede andre unge Mænd end dem, der i Skolen havde skrevet latinske Vers til Fuldkommenhed og siden gjort sig værdige til Embeder og Stillinger ved en ulastelig Korrekthed. Der sad de korrekte, velklædte, i deres Halsbind og [Fademordere](#). Og nu som Modsætning denne Ungdom i Parkettet. En med et Hår, der nåede til Bæltet og i purpurrød Atlaskestrøje. En med en Rubenshat og bare Hænder. De hadede det store borgerlige Filisterium, som Hernani hadede Karl den Femtes Tyranni. De følte sig; også de var frie Røvere på Bjergene, fattige, stolte, En med republikanske Drømme i sit Hjerter, de fleste med en sand Gudsyndelse af Kunsten. Dér stod de, næsten lutter Genier, Balzac, Berlioz, Théophile Gautier, Gérard de Nerval, Petrus Borel, Préault og målte med Øjnene deres Modstandere af samme Slægtled. Det følte de, at de i det Mindste var ikke Embedsjægere, ikke Stillings- og Skillingsjægere, ikke Tiggere, ikke Beskyttede som hine Andre; de var den Slægt, som få Måneder efter gjorde Julirevolutionen og i de nærmest følgende År gav Frankrig en Literatur og Kunst af første Rang.

Således så de på Hernani. Og hvad så de i den anden Hovedfigur, Kong Carlos af Spanien? Han er fra først af frastødende. Man tror ikke stort på denne kolde, kloge Herskers glødende Kærlighed til Donna Sol, og så anvender han endda uværdige Midler, Magt og Vold, for at erobre hende. Men Digteren har forstået at lade ham stige. Vi ser stedse tydeligere, hvorledes en stor Ærgerrighed fylder hans Bryst.

Det var Carlos' Kæmpemonolog ved Karl den Stores Grav, som hin første Aften afgjorde Dramaets Skæbne, og denne så ofte kritiserede og spottede Enetale er i Virkeligheden en ung Mesters Værk. Det er, selv om man ikke vidste det, let at se, hvor uhistorisk den er, hvor umuligt Karl den Femte kunde tænke således. Men den tiltrækker ved den Troskab, hvormed den afspejler 1830-Tidens Tanker og Drømme om Statssager, og ved det politiske Geniblik, der rører sig i den. Det er den Art historisk Blik, som man undertiden forbauses over hos Digtere; Schiller har det i *Fiesco*, 21 År gammel. Hør Don Carlos' Skildring af Europa: En Bygning med to Mennesker på sine Tinder, to kårne Høvdinge, som enhver født Konge må underkaste sig, Kejseren og Paven. Næsten alle Stater er arvelige og Herskermagten for så vidt i Tilfældighedens Vold, men Folket har gennem Valget undertiden sin Pave eller sin Kejser, og Ligevægten er genoprettet. Kurfyrsterne i deres Guldmor, Kardinalerne i deres Skarlagen er Midlerne, ved Hjælp af hvilke Gud vælger.

"Lad en Ide, som er undfanget af Tidernes Behov, en Dag komme for Lyset, så voxer den, stiger, blander sig ind i Alt, gør sig til Menneske, griber Hjerterne. Mangen en Konge knebler den og træder den under Fødder, men lad den en Dag få Indpas i Kurfyrsterådet eller i Conclavet, da ser Kongerne pludseligt Ideen, der nys var Slave, rejse sig over deres kongelige Isser med Verdenskuglen i sin Hånd eller den tredobbelte Krone om sin Pande, og de føler den træde på deres Nakker og tørre sine Sandaler på deres Hoved."

Visselig er det ikke på Karl den Femte, at Digteren her har tænkt; det er på en i Tiden langt nærmere Kejser, på Napoleon, ham, om hvem Hugo nys i Oden til Vendômesøjlen havde skrevet, at hans Sporer vejede op mod Karl den Stores Sandaler. Man må ikke glemme, at Sværmeriet for Napoleon dengang ikke betydede, at man var Bonapartist, men kun betegnede, at man tilhørte det åndelige Fremskridt. Den Napoleon, man forgudede, var ikke Frankrigs Tvangshersker, men Kongernes og den nedarvede

Kongemagts Ydmyger. Kejseren betragtedes i Modsætning til Kongerne som det personliggjorte Folk, og derfor hørte hin unge Slægt med Sindsbevægelse det Sted i Monologen, hvor Carlos udråber:

"I Konger, ser ned under Eder; dør er Folket, et Ocean, der ofte knuser en Trone; et Spejl, i hvilket en Konge sjældent ser sig forskønnet."

Det er da også revolutionære, rent moderne Mindelser og Lignelser, der hvert Øjeblik gennemfarer Karl den Femtes Sind. Han modnes ligeoverfor Graven til en Folkekejser af den Art, hvorom den nyere Tid så tit har drømt, og den heftige Ærgerrighed i hans Sjæl lutres gennem Trangen til at løse uhyre Opgaver og udføre uhørt Bedrift. Han, som fra først af var den ungdommelige Tilskuer så stærkt imod, og som ved sin brutale Attrå stod så dybt under sin højsindede Medbejler Hernani og dennes stolte Elskerinde, ender med som Kejser at give Afkald og skåne, og med ét Slag bliver de to Elskende ved Siden af ham små og ubetydelige i deres Lykke.

Med Hånden på Brystet siger han stille til sig selv:

"Så slukkes da, du mit unge, mit flammende Hjerte! Lad Hovedet herske, som du bestandig har forstyrret! Din Kærligheds Genstande, dine Elskerinder, ak! det er fra nu af Tyskland, det er Flandern, det er Spanien."

(og med et Blik på Rigsbanneret tilføjer han:)

"Kejseren ligner sin Ledsager Ørnen; i Hjertets Sted har han et Våbenskjold."

En Ytring som denne slog ned i hin ærgerrige Ungdom, der var Stykkets sande Tilhørere. Ærgerrighedens Drama, Ærgerrighedens Tragedie rørte dem lige så dybt som Uafhængighedskampens Skuespil. De vidste som Ånder, at det historiske Formål, den store Opgave, den mandige Vilje kun lever ved at næres med Sjælens fineste Følelser, fineste Længsler og Nydelser, der ofres og brændes på Formålets Alter — og derfor blev også Carlos forstået.

Men femte Akt er dog ved sin rent lyriske Beskaffenhed som Vexelsang mellem de Elskende Stykkets Juvel. Her kom Elskoven til Orde, som Ungdommen følte den og ønskede den fremstillet. Denne Samtale på Brudekammerets Tærskel, som de Elskende aldrig skal betræde, denne Blanding af en Lykke, der er så stærk, så alvorlig, at den, som Hernani siger, kræver Broncehjerter, hvori den kan grave sig ind, og af al Tilintetgørelsens Rædsel, denne Sanselighed, der er kysk og musikalsk hos hende, ren og glødende hos ham, salig hos begge, dette overjordiske Sværmeri hos Donna Sol, og denne Trang til at glemme Fortiden over Nuet og Freden i Nuet hos Hernani, det var Romantik, som Ungdommen den Gang fordrede den og tiljubede den med Torden-Applaus.

Hernani er som Drama højst ufuldkommet; det er et lyriskretorisk Værk med meget Overspændt. Men det har det Fortrin, der er afgørende: en Menneskesjæl, der var selvstændig og betydelig, har udtalt sig hensynsløst deri. Det er muligt, af et sådant Værk at udlede en væsentlig Del af dets Forfatters indre Liv. Han er der med sit Geni, sine Indskrænkninger, sin Karakter, sin hele Fortid. Vi har her hans Forestillinger om Frihed og om Magt, om Ære og om Højhed, om Elskov og om Død.

Værket rummer dernæst ikke blot Victor Hugo og et Stykke Spanien fra 1519, men den samtidige unge Slægt og et stort Stykke Frankrig fra 1830. *Hernani* er i et Kraftuddrag fransk Ungdom fra Julirevolutionens Tid, et Billede af Frankrig, som set i et romantisk Lys udvider sig til et drømt og digtet Verdensbillede.

Fordyber man sig nu — istedenfor i et enkelt Værk — i en hel Literatur, så ser man på denne Måde Skarer af Stemningsbilleder, Tankebilleder, Portræter og Verdensbilleder glide forbi Ens Øjne. Man kan prøve dem mod hinanden, se, hvor vidt de dækker hinanden — således fastslår man først og fremmest Tidsalderens Grundpræg; man kan dernæst lade dem drage sig forbi, som de følger på hinanden i historisk Orden, for gennem de Forskelle, der findes imellem dem, at efterspore den Lov, efter hvilken de forandres — da ser man ligesom de Pile flyve, der viser de åndelige Strømningers Gang.

Kapitel 4

Charles Nodier

Fra 1824 af gaves der i en Udkant af Paris helt ude ved Arsenalet en beskeden Lejlighed, der gik under Navn af de små Tuilerier, den romantiske Skoles Tuilerier nemlig, hvor den Gang Hugo, Dumas, Lamartine, Sainte-Beuve, Musset og Vigny næsten hver Søndag Aften traf hverandre. Værten var en Mand, der ved sin Alder tilhørte den foregående Slægt (han var født i 1780), men som ved sin Åndsretning havde foregrebet den gryende Literatur og som derfor strax og uden Betænkning tog den under sine Vinger. Det var *Charles Nodier*. Hans Liv havde været yderst vexlende; han havde været alt Muligt, først Emigrant i Jurabjergene, så Bladredaktør i Illyrien, og var nu tilsidst Bibliotekar i Paris (Nodiers Ungdom og tidligste Optræden er skildrede i *Emigrantlitteraturen*).

Nodiers mest iøjnefaldende Ejendommelighed som Digter er den, at han bestandig er 10-20 År forud for Literaturens Bevægelser. Hans Roman *Jean Sbogar* — en Røverhistorie om en Art illyrisk Karl Moor — som han udkastede 1812 i Illyrien og udgav 1818, er, skønt i og for sig temmelig uvirkelig og uinteressant, mærkværdig derved, at Digteren her så længe før Proudhon, så længe før den moderne Communismes Optræden i Europa, har lagt sin Helt enkelte af dens mest slående Sandheder og Vrangslutninger i Munden. Jean Sbogar skriver:

"Den Fattiges Tyveri fra den Rige vilde, hvis man gik tilbage til Samfundstilstandens Oprindelse, kun være den retfærdige Tilbagevenden af et Stykke Sølv eller et Stykke Brød fra Tyvens Hænder til den Bestjålnes."

"Giv mig en Kraft, som vover at tillægge sig Navn af Lov, og jeg skal vise Eder et Tyveri, som antager Navn af Ejendom."

"Hvad er det for en Lov, der kaldes Grundlov og bærer Lighedens Navn og Tegn på sin Pande? Er det den agrariske Lov? Nej, det er den Salgskontrakt, der, affattet af Rænkesmede og Partigængere, som har håbet at blive rige, overantvorder et Folk til de Rige."

"Friheden er ikke så sjælden en Skat: den findes i den Stærkes Hånd og i den Riges Pung. Du er Herre over mine Penge. Jeg er Herre over dit Liv. Giv mig Pengene, så beholder du Livet."

Jean Sbogar er, som man ser, ikke en almindelig, men en filosofisk Landevejsrøver. Det mest virkelighedstro Træk ved hans Skikkelse er det, at han bærer Guldringe i Ørene, og selv dette Træk havde Madame Nodier på et Hår nær borttaget. Nodier rettede sig i Reglen blindt efter sin Hustrus Smag og Ønsker. Men når han en Gang imellem havde en oprørsk Tilbøjelighed og i den Anledning gjorde sin Underkastelse ved andre Lejligheder gældende, plejede hun at sige: "Glem ikke, at du aldrig har villet ofre mig Jean Sbogars Ørenringe." Man har påstået, at de literære Stridigheder i dette Ægteskab indskrænkede sig til Striden om dem.

Denne lille Roman, som allerede var gået i Forglemmelse, da Napoleons Livserindringer udkom og viste, at Kejseren havde havt den med på St. Helena og læst den med Interesse, skriver sig fra Nodiers Overgangstid, før han endnu havde udviklet sin personlige Ejendommelighed. Den fandt han først omtrent på den Tid, da den egenlige romantiske Skole dannede sig. Han stod så at sige i Literaturens åbne Dør og tog imod den. Hans Bedømmelse af Victor Hugos Drengeroman *Han d'Islande* er et lille Mesterværk af Kritik, Imødekommen, velvillig Forståelse og Åndsoverlegenhed, og det var den, som fremkaldte det inderlige Forhold mellem Digterne. Fremstillingen af Hugos Væsen er slående; den, som læser den nutildags, skulde tro, at Forfatteren havde kendt alle Hugos senere Arbejder, og der hørte dog en Del til at ane dem i *Han d'Islande*.

De Fortællinger, Nodier nu skrev, har en i den franske Literatur ganske enestående Ynde og Tiltrækning. De udmærker sig ved en mimoseagtig Følsomhed. De behandler helst Dreng- og Pigejerters første erotiske Rørelser. Der hviler over dem som den første friske Dug fra Sjælelivets

Morgen; det minder om Skovbund i Foråret. Man er som bekendt undertiden i Forlegenhed med at finde Værker af nogen Værdi i fransk Literatur, der lader sig anbefale til Læsning for ganske unge Piger — Fortællinger som Nodier's *Therese Aubert* — eller de Noveller, der fører Titlen *Souvenirs de Jeunesse*, danner Undtagelser. Kun bør man måske frygte for at sætte de unge Læserinder platoniske Griller i Hovedet; thi disse Bøger er lige så smægtende som kyske; Kærligheden er her vel endnu et neppe kønsbestemt Venskab, men den tager det lille Menneske helt i Beslag. Det Tiltrækkende i det Følelsesliv, her skildres, beror på, at ingen Erfaring endnu har gjort Sindet mistænksomt, og at ingen falsk eller ægte Stolthed forhindrer Hjertet fra at røbe sig. Da alle Novellerne drejer sig om noget Selvoplevet, om Barndomserindringer, er Revolutionstidens Ængstelser den stadige, mørke Baggrund, og Slutningen ufravigelig Adskillelse eller den Elskedes Død.

En barnlig Æmfølsomhed udgør Grundlaget i Nodiers Karakter. Hele sit Liv igennem forblev han et stort uverdsligt Barn med en pigeagtig Blufærdighed ikke blot overfor det urene, men overfor det voxne Standpunkt.

Over denne naive Friskhed i Følelsen hæver sig så som et andet Stokværk et ganske særegent Fantasteri.

Nodier besad en så løs og vild Opfindelsesgave, at man skulde tro ham et Bytte for stadige Drømmesyner eller Sanssevildelser; han havde den farlige Egenskab, der er fælles for en vis Type af Digterånd, den, næsten ikke at kunne tale Sandhed. Man vidste aldrig bestemt og han selv vidste aldrig nøjagtigt, om det, han fortalte, var Sandhed eller Digt. Spøgen holder jo Midten imellem begge. Ingen Mand i Frankrig gjaldt for mere underholdende end han; ingen tog det mindre ilde op, når man sagde ham, at man ikke troede et Ord af hvad han fortalte.

På en Rejse, som Nodier og hans Hustru, Hugo og hans Frue foretog sammen i Sydfrankrig, kom de til et Værtshus i den lille By Essonne, hvor de skulde spise Frokost. Det var dér, man havde pågrebet Lesurques, der i 1796 var bleven henrettet som Morder, men hvis Uskyldighed senere blev bevist. Nodier, som havde kendt ham eller sagde så, talte om ham med en Sindsbevægelse, der bragte Tårer i Øjnene på de to Damer, og Stemningen til Frokosten var fordærvet. Han ser på Madame Hugos våde Øjne og siger så: "De véd, Frue, at man ikke altid er sikker på at være Fader til sit Barn, men har De hørt, at man undertiden ikke er vis på at være Moder til det?" — "Hvorfra har De det?" spørger hun. — "Fra det Billard derinde." — Der var et Billard i Naboværelset. Man bad om en Forklaring, og med flydende Tunge fortalte Nodier, at to År i Forvejen havde en Vogn fuld af Ammer, der kom fra Paris med Børn, som skulde opdrages på Landet, gjort Holdt der på Stedet. For at spise Frokost i Mag havde Ammerne lagt Børnene fra sig på Billardet. Men medens de sad i Gæstestuen, var der kommet Fragtmand til Værtshuset, som vilde spille. De havde taget Børnene bort og lagt dem mellem hverandre på Bænken. Da Ammerne kom tilbage, var de i største Forlegenhed med hvordan de skulde kende deres Pattebørn; de var alle nyfødte og lignede hverandre. Endelig tog de, efter at have sikret sig det rette Køn, et ud af Bunken — og nu var der i Frankrig en Snes Mødre, som udfandt Ligheder med en elsket Mage og med sig selv hos et vildfremmed Barn."

"Hvilken Historie!" sagde Madame Nodier. "Var Tøjet da ikke mærket?"

"Hvis I spørger om Sandsynligheden, finder I aldrig Sandheden," svarede Nodier uforbløffet og tilfreds med den tilvejebragte Virkning.

Han selv spurgte aldrig om Sandsynligheden. Dens Verden er ikke hans. Han levede i Legendernes, de fantastisk-lunerige Eventyrs og Spøgelsehistoriernes Verden. Hvis en Fe overhovedet nogensinde har stået ved en Dødeligs Vugge, så han hun stået ved Charles Nodier's, og han troede hele sit Liv igennem på denne Fe; han sværmede for hende, som hun sværmede om ham og blandede sig ind i Alt, hvad han skrev. Og var han end borgerligt og jordisk gift med sin Hustru, så betyder dette åndeligt forstået ikke mere, end at Dante var gift med Gemma Donati; hans virkelige Brud og Beatrice, det var Feen Belkis, forhenværende Dronning af Saba, som han (og efter ham Gérard de Nerval) så tit har besunget.

Den Verden, hvori han lever, det er den, hvor Oberon og Titania opfører deres romantiske Danse, hvor Toner fra *Tusind og én Nat* klinger ind i Ariels himmelske Orkester, hvor Puk reder sin Alfeseng i en Rosenknop, medens alle Blomster dufter stærkere i Sommernatten. Det er en Verden, hvor alle Figurerne fra det store, vågne Liv forekommer, men grotesk forstørrede eller grotesk formindskede efter Barnets Fatteevne og Fantastens Behov.

Her er, siger Nodier selv etsteds, Odysseus, den vidtberejste, men han er svundet ind til Tommeliden, hvis uhyre Rejse består i, at han svømmer over Mælkespanden; her er Othello den frygtelige Kvindemorder, men hans Skæg er fra sort blevet blå, han er forandret til den skrækkelige Rolf Blåskæg; her er Figaro, den smidige Knægt, der går de Fornemme så kækt under Øjne, kun er han forvandlet til en Hankat; men den bestøvlede Kat er, om end mindre underholdende, i sjælelig Henseende næsten lige så interessant som han.

Ingen af Frankrigs Forfattere i det romantiske Tidehverv står i et tydeligere Slægtskabsforhold til den tysk-engelske Romantik end Nodier. Hvem der ikke kender ham, bør, for at danne sig en Forestilling om ham, mindes Walter Scotts Spøgelsehistorie og Hoffmanns dristige Fantasier. Men dermed er hans Ejendommelighed selvfølgelig ikke betegnet. Den beror på, at Fremstillingen af det romantiske Stof hos ham ikke selv er hvad vi plejer at kalde romantisk, men derimod strengt attisk, klassisk simpel, uden megen Farve, uden nogen Lidenskab, uden noget Slør af Edinburghs Tåger som hos Scott eller af Berlins Vinkælderduster som hos Hoffmann. Hans Ejendommelighed som Stilist er den, at medens rundt om ham de unge Romantikere sanseliggjorde Sproget og overalt fortrængte Ideen med Billedet, skrev han sine vildeste romantiske Indfald ned i Pascals og Bossuet's klare og simple Sprog. Hvor ivrig en Forfægter Nodier end var af den nye Retning i Literaturen, så forblev han i stilistisk Henseende gammeldags og udtrykte det nittende Århundredes Fantastik i det syttende Århundredes strenge og gennemsigtige Udtryk. Dristig indtil Randen af det Afsindige i sine Indfald er han forsigtig og klar i sin Form. En Eventyrdigtning af ham ligner, som Prosper Mérimée træffende har sagt, "en Skythers Drøm, fortalt af en gammelgræsk Digter".

Hans *Ines de la Sierras* er en Spøgelsehistorie, som forud for andre Spøgelsehistorier har Emnets fuldendte Skønhed. Det Indtryk af Rædsel, som den uforklarlige Åbenbaring vækker, er blandet med den Tiltrækning, som denne Åbenbarings rørende Gratie udøver; det Yndige og det Rædselsfulde i *Ines de la Sierras'* hemmelighedsfulde Skikkelse ophæver ikke hinanden, men virker i Forening med en ejendommelig Magt, og denne Forening er overhovedet Hemmeligheden ved denne Digtters Effekter. Kun Skade, at Nodier har fordærvet den smukke Fortælling ved en smålig og usandsynlig Slutning, der bortforklarer Genfærdet snusfornuftigt: Ikke den for 300 År siden myrdede unge Danserinde er det, som ved Midnat har åbenbaret sig i det øde Slot, men en ung levende Spanierinde, der tilfældigt bærer samme Navn, og som ved en Sammenkædning af de eventyrligste og utroligste Omstændigheder har vist sig dansende og hvidklædt i Slottet. Der stikker en ægte latinsk Forstandsdyrkelse i denne Udvej; men den er så at sige kun anbragt på Skrømt. En Fortælling som *Ines de la Sierras* udviser ellers netop på det tydeligste Datidens poetiske Fremskridt fra det attende Århundrede, der endog i Poesien var en sådan Fjende af det Overnaturlige, at Voltaire anså sig selv for en reformatorisk Vovehals, da han i sin *Semiramis* havde ladet Ninus's latterlige Genfærd ved højlys Dag skråle nogle Alexandrinere ud igennem en Teaterråber.

Blandt Nodiers fantastiske Fortællinger synes *Feen med Smulerne (La fée aux miettes)* mig den ypperste. Den er ganske sikkert for stor og bred, thi man læser ikke uden Vanskelighed et Fantasteri, der snoer sig i vilde Arabesker og optager 120 Sider i Kvartformat; ligefuldt føler man sig gennem store Partier både fængslet og spændt. Rammen er den, at en stakkels godlidende Sindssyg i Hospitalet i Glasgow fortæller sit Livs Eventyr; men det eventyrlige Indhold bringer Rammen helt i Glemme. Alle Menneskelivets Strenge berøres her skurrende og vildt. Det er, som om Livet selv gled En forbi, set fra Vrangsidens, set fra Drømmens eller Febersynernes ikke uberettigede Synspunkt.

I Granville i Normandiet lever den skikkelige Tømmermand Michel, god og simpel af Hjerte. I Byen findes en lille gammel kvindelig Dverg, meget skrumpen og hæsli, som indsamler Resterne af Skolebørnenes Frokost og derfor kaldes "Feen, som samler Krummer". Allerede for fire, fem Århundreder siden sås hun dør i Byen, og levede den Gang på samme Måde, har også stadigt siden da vist sig med Mellemrum påny. Hende hjælper den unge Mand tit med små Summer, og hun understøtter ham til Gengæld med alskens vise Råd, taler stadigt, som var hun dødeligt forelsket i ham, og beder ham love hende Ægteskab, for at han således en Gang med Tiden kan komme til sine Penge igen. Hun skænker ham sit Billede, et Tryllebillede, der slet ikke ligner hende, men som forestiller Feen Belkis, den samme, der i Oldtiden var Dronning af Saba, og som Salomo efter Sagnet elskede højt. I dette Billede af en dejlig, underfuldt strålende og tillokkende Kvindeskikkelse forelsker Ynglingen sig; hvor han går og står i Livet, møder hendes Navn ham. Vil han rejse, hedder Skibet *Dronningen af Saba*. Han vandrer om i Drømme om Belkis, som vi alle vandrer om i Drømme om vort Hjernesvind, vort Ideal, vor fixe Idé, der for de Andre er Galskab.

Uskyldig anklaget for et Mord, der er begået i et Værtshus i samme Værelse, i hvilket han sov, dømmes den stakkels Michel til Døden. Han skal hænges og han føres under Pøbelens Hujen til Galgen. Da forkyndes det, at efter gammel Regel Livet kan skænktes den Dødsdømte, ifald der findes nogen ung Kvinde, der vil forbarme sig over ham og tage ham til Mand. Og se, der er Folly-Girlfree, den lystige, kønne Pige, der altid har holdt af ham; hun nærmer sig Skafottet, hun vil frelse hans Liv. Men han betænker sig. Også han holder meget af Folly-Girlfree, hun er god og smuk; men han elsker hende ikke, elsker kun En, brænder hemmelig for et aldrig mødt Ideal, Feen Belkis. Han ser da ømt og taknemmeligt på Folly, vejer For og Imod, og — udbeder sig at måtte blive hængt. Denne Overvejelse med Rebet om Halsen, dette "Bedre godt hængt end slet gift", som Shakespeare udtrykker det, (*Many a good hanging prevents a bad marriage*. Fra *What you will* 1, 5.) er her gennemtrukket med et elskeligt Lune, med en troskyldig, uverdlig Livsfilosofi, der ikke glemmes, fordi den i Øjeblikke er gået igennem enhver Mands Hjerne.

Michel er alt ved at række Halsen frem, da under Støj og Skrig Feen, som samler Krummer, kommer styrtende med alle Byens Gadedrenge efter sig og bringer Beviset for den Dødsdømtes Uskyld. Han ægter hende af Taknemmelighed; men neppe har i Brudenatten Døren hermetisk lukket sig mellem ham og hans ældgamle Hustru, og neppe har han lukket sine Øjne, før Belkis i sit Brudeslør nærmer sig hans Leje.

"Ak, Belkis, jeg er gift, gift med Feen, som samler Krummer."

"Jeg er Feen, som samler Krummer."

"Ak nej, det er umuligt, du er jo næsten lige så høj som jeg."

"Det kommer af, at jeg strækker mig."

"Men dette pragtfulde, lokkede Guldhår, som strømmer over dine Skuldre, Belkis? Det har Feen, som samler Krummer, ikke."

"Nej, for det viser jeg kun min Mand."

"Men Feens to store Hugtænder, Belkis, dem finder jeg ikke mellem dine friske og duftende Læber?"

"Nej, det er en Overdådighed, som kun passer sig for Alderdommen."

"Og denne næsten dødbringende Salighed, som griber mig i din Favn, Belkis? den følte jeg aldrig hos Feen."

"Nej, det er ligefrem," lyder det leende Svar, "for om Natten er alle Katte grå."

Og således er hans Liv ved Dag og Nat delt mellem den vise, gamle Fe og den skønne unge Dronning af Saba, indtil han endelig finder Alrunen, som synger, og, undsluppen fra Sindssygehuset, stiger til Feens og Belkis' Himmel under Alrunens Sang.

Ikke sandt? det er Vanvid, men et underligt, sjælfult Vanvid. Hvad er denne Fe, som samler Krummer? Er hun Visdommen, er hun Forsagelsen og Pligtopfyldelsen? Er hun den uforgængelige

Tålmodighed, som slår over i Geni? Er hun Trofastheden, som slår over i den Lykke, der er Trofasthedens Løn? Hun er vel lidt af det Alt, og kan vel netop derfor forvandle sig til Ungdom og Skønhed og salig Lyst. Sådant omtrent er det digtet eller drømt.

På sin Højde har Nodier's Indbildningskraft et kådere, overmodigere Sving; den nøjes da ikke med at skabe et regelløst Indhold, den fremstiller det i en snaksomt-sær, over selve Indholdet spottende Form. Ingen Franskmand er så nær ved at have hvad Englændere og Tyskere kalder Humor som Nodier. Undertiden er han som besat af Fantasteri. Han vender da ikke blot i sin Fortælling op og ned på de daglige Forestillingers Verden, men han leger med sit eget Forhold til Fortællingen, ironiserer over de Samtidige, henkaster tusind Hentydninger, filosoferer over Tilværelsens Illusioner, allerede i den blotte Meddelelsesform. Han tager endog Bogtrykkerkunsten i sin Tjeneste for ret at få det Fantastiske frem, eller nøjere for at godtgøre sin Personligheds ubetingede Herredømme over Stoffet og ligesom ikke på et eneste Punkt, end ikke i det sidste håndværksagtigt eller mekanisk frembragte Meddelelsesmiddel, at lade nogen Udvorteshed stå, hvori ikke Fortællerens suveræne Personlighed gør sit Lune gældende. Han har haft et helt Bogtrykkeri behov for at kunne udgive sin berømte Fortælling om *Kongen af Bøhmen og hans syv Slotte*. Han fordrer det, og Bogstaverne bliver så lange, at de dækker Siden; han byder, og de bliver bitte små; han skriger, og de rejser sig i Angst; han bliver melankolsk, og de falder om langs ad Linjerne; de går over i Illustrationer, som ikke kan udskilles fra Texten; de vexler, latinske og gotiske Grupper mellem hinanden efter Stemningen; undertiden står de på Hovedet, så man må vende Bogen om for at læse videre, undertiden følger de Texten så nøje, at en Gåen ned ad Trapper trykkes således:-

Derpå
gik
vor
Helt
ganske
nedslået
ned
ad
Trapperne.

Det er underholdende i Nodier's (af hans Datter forfattede) Levned at efterspore de faktiske Elementer, over hvilke han har formet sine fantastiske Fortællinger. Kun sjældent ligger som i *Ines de la Sierras* noget Virkeligt, et Landskab, et gammelt Slot, til Grund for Opdigtelsen. Nodier studerede her Stedforholdene på en Udflugt, han med sin Familie foretog i Spanien i 1827. Undertiden er Udgangspunktet et Folkesagn; et sådant ligger f.eks. til Grund for *Trilby*, og det er betegnende, at dette Sagn fortælles Nodier af Walter Scotts og Byrons franske Oversætter Pichot. Ideen til *Smarra* fik Nodier ved at høre sin Portner i Paris, en gammel Invalid, der var for syg til at kunne sove anderledes end siddende i en Stol, fortælle om sine Mareridt og Drømmesyner. Modellen til *Feen med Krummerne* var endelig en gammel Tjenestepige, der hørte til Nodiers Barndomserindringer fra Fædrenehjemmet, og der plejede at behandle hans 60årige Fader som letsindig Yngling. Den gamle Denise påstod, at hun før hun kom der i Huset havde tjent hos en Hr. d'Amboise, Guvernør i Chateau-Thierry, og da hun, når hun kom ind på dette Kapitel, i sine egne Oplevelser indblandede Erindringen om de forunderligste Begivenheder og de mest forældede Skikke, anstillede man for Morskabs Skyld Efterforskninger om hin mærkværdige Guvernør. Byens Arkiver udviste, at der kun havde existeret én Guvernør af dette Navn og at han var død allerede i Året 1557. Man ser, hvorledes af dette pudsige Træf Fortællingen om Feen har dannet sig. Det ubetydeligste faktiske Element, et Landskab, et Sagn, en Drøm, en Løgn, et Fnug var nok for Nodier til deraf at forme sin Fe og hendes Hofstat.

Den elskværdige, åndfulde Mand, hvis Hus i en Årrække afgav Samlingspunktet for den ved 1830 opdukkende literære Slægt, og til hvem enhver Begynder, ethvert ungt Talent søgte ud for at finde Beskyttelse og om muligt få Lov til at oplæse en Ballade eller et Prosastykke for det udsøgte Selskab, der samledes i Huset Søndag Aften, betegner Yderpunktet af det romantiske Fantasteri i Datidens franske Literatur. Det Fantastisk-Overnaturlige, som udgjorde Romantikens Grundvæsen i Tyskland, udgør i Frankrig kun dens ene Pol. Eller rettere: det er et enkelt Element i den franske Romantik, hos nogle af dens mest navnkundige Repræsentanter et svagt og underordnet Element, hos andre et stærkere fremtrædende, men det er et stadigt forekommende Element. Det kommer strax fra først af til Udbrud hos Victor Hugo i hans Hexesabbats-Ballader; det bryder kraftigt igennem i hans store *La légende des siècles*, men opfattet åndsfrít, idet Sagnet her kun er naiv Historie; det glimter frem selv hos den strengt forstandige Mérimée, halvt bortforklaret i *La Vénus d'Ille*, tydeligere i *La Vision de Charles XI* og *Les âmes du purgatoire*; det behersker som halvt serafisk, halvt vellystig-blodigt Sværmeri Lamartine's *La chute d'un ange*; det fylder Quinet's panteistisk-tågede *Ahasvère*; det indfinder sig med Alderen hos George Sand i de smukke Eventyr, hun nedskriver for sine Børnebørn; det sysselsætter selv den plastiske Gautier i de talrige Noveller, i hvilke han lader sig påvirke af Hoffmann, og det kroner som Swedenborgsk Åndetro endog Balzac's store samfundsskildrende Værk *La Comédie humaine* med en Roman som *Séraphitus-Séraphita*. Dog hos Ingen har det den naive Oprindelighed og den friske, poetiske Kraft som hos Nodier.

Kapitel 5

Tilbageblik. Fremmede Forudsætninger

Det nye digteriske og kunstneriske Gennembrud havde fremmede og indenlandske Kilder. Påvirkningen fra Udlandet er den mest iøjnefaldende.

Som alt berørt blev på en Gang det Fremmede, der skønt gammelt hidtil var blevet holdt udenfor Frankrig, og det, der nu fængslede Samtiden ved sin Nyhed, tilegnet og optaget af den unge Slægt med en Iver, der stod i Forhold til den Grad, i hvilken det afveg fra den tidligere Literaturs Regelrethed. Der dannede sig for den unge Skoles Øjne et Farveskær, i hvilket alle Stråler brødes på en vis overensstemmende Måde. De Stråler, som trængte igennem, skiftede Særegenhed med det samme.

Først og fremmest var *Shakespeares* Navn tidligt i Romantikernes Mund blevet det afgørende Løsen. A. W. Schlegel havde brudt Vejen for Shakespeare; thi han havde i sine berømte Forelæsninger over dramatisk Kunst og Literatur, der også udkom på Fransk, været den første til at forherlige og forklare ham. Franskmanden Mercier, "Romantismens Profet", slog med Lidenskab ind i samme Tone; Villemain og senere Guizot fulgte Sporet; Efterligninger og Oversættelser, de sidste mere tro end det forrige Århundredes, bidrog deres til at gøre Befolkningen kendt med den store Brittes Navn og Kunst. Endnu i Begyndelsen af Tyverne var man ikke videre, end at engelske Skuespillere, der på Porte-Saint-Martin Teatret prøvede på at spille Shakespeare, blev modtagne med en Regn af Æbler og Æg og Råbene: "Tal Fransk! Ned med Shakespeare! Det var en af Wellingtons Adjutanter!" (Stendhal: *Racine et Shakespeare*, S. 215). Men vi har set, at deres Efterfølgere kun få År efter fik en glimrende Modtagelse. I Mellemtiden falder blandt Andet Beyle's hårdnakkede Kamp for at skaffe Shakespeare skyldig Anerkendelse, og Udgivelsen af Bladet *Globe*, der først tre Gange ugenlig, dernæst som Dagblad, virkede som den yngre Slægts Organ og med Bistand af dens ypperste Kræfter overordenlig dygtigt ledede Felttoget for de nye Grundsætninger.

Beyle, der trods sin Paradoxi er et af Tidens klareste og mest ejendommelige Hoveder, udtaler sin Beundring af Shakespeare skarpt uden dog at gøre sig skyldig i nogen Mangel på Pietet mod Racine, hvem han opstiller som dennes Modbillede. Han viser, at de Øjeblikke af fuldstændig Illusion, der under en Teaterforestilling kan og skal indfinde sig, er hyppigere hos Shakespeare end hos Racine, og at den egenlige Fornøjelse ved det tragiske Skuespil afhænger af disse Illusions-Sekunder og den Sindsbevægelse, de i deres Mellemrum efterlader i Tilskuerens Sind. Hvad der mest hindrer Illusionens Opståen, det er Beundringen for en Tragedies smukke Vers. Man må klare sig Spørgsmålet: Hvad er Opgaven for den dramatiske Digter, at give smukke Udviklinger på velklingende Vers eller med Sandhed at male Sindsbevægelser? Og han går i sit Svar på dette Spørgsmål videre end den romantiske Tragedie under Victor Hugo og Alexandre Dumas senere gik, idet han ubetinget forkaster Verset som Form for det tragiske Drama. Så snart Tragedien søger sin Virkning ved at give et nøjagtigt Billede af Sindsbevægelserne, så må den, mener han, fremfor Alt gå ud på med Klarhed at udtrykke Tanker og Følelser. Men denne Klarhed forhindres af Verset. Han anfører Macbeths Ord "Bordet er fuldt" overfor Banquo's Skygge, der sidder på hans Plads, og hævder, at Rim og Rytme intet kan føje til et sådant Udbruds Skønhed. Øjensynligt har senere Vitet, ikke Hugo, svaret til hans dramaturgiske Ideal.

Beyle råder Ingen til at efterdigte Shakespeare. Hvad man bør efterligne hos ham er kun hans Evne til at udforske den Verden, i hvis Midte han levede, hans Kunst at give sine Samtidige netop den Art Tragedie, de havde behov; thi også nu, 1820, lever Trangen til en vis Art tragisk Skuespil, selv om Tiden, skræmmet af Racines store Ry, ikke vover at kræve det af Digteren. Kun når man studerer og fyldestgør sin Samtid, er man i Sandhed romantisk. Thi "Romanticismen" er den Kunst at skænke Folkene de literære Værker, som under deres Anskuelsers og Vaners nærværende Tilstand formår at yde dem den størst mulige Fornøjelse, medens Klassicismen byder dem den Literatur, som forårsagede deres

Oldefædre den størst mulige Nydelse. Racine har i sin Tid været romantisk, Shakespeare er romantisk, først fordi han for Englænderne fra 1590 har fremstilt de blodige Afgørelser, som Borgerkrigene havde medført, dernæst fordi han har givet en Række mesterlige indtil det Fineste af skyggede Billeder af Sjælens Bevægelser og Lidenskabernes Liv. Den romantiske Lære er da ikke den, at man bør efterligne England eller Tyskland, men at hvert Folk skal have sin særegne Literatur, modelleret over dets særegne Præg, ligesom vi alle bærer Dragter, der er afpassede og syede til os alene. — Som man ser, er for Beyle Romantiken næsten ganske ensbetydende med Begrebet moderne Kunst. Ejendommeligt for den romanske Karakters ovenfor berørte indgroede Hang til Klassicitet er det, at han på flere Steder kommer tilbage til, at man bør være "romantisk" med Hensyn til Ideerne, thi det er "Århundredets Fordring", derimod bør man forblive klassisk i Udtryksmåden, i Sprogform og Vendinger; thi Sproget er en Vedtægt og derfor så godt som uforanderligt. Man bør stræbe at skrive som Pascal, Voltaire og La Bruyère. (*Racine et Shakespeare* 115, 117, 218 Anmærkning).

Med forskellige Varianter formulerer *Globes* betydeligste Medarbejdere Begrebsbestemmelsen af den sig fremad kæmpende Romantisme i ret god Overensstemmelse med hinanden indbyrdes og med Beyle. På den Tid, da Hugo endnu var kongeligsindet, kristen og konservativ, var *Globe* allerede revolutionær, filosofisk og liberal. Den første som i *Globe* gav sig til at give Romantismens Program var Thiers, der, som det i Reglen sker ved literære og kunstneriske Gennembrud, opstillede Ordene *Natur* og *Sandhed* som Løsen. Han bekæmper i den bildende Kunst det Akademiske, det Symmetriske, kræver i dramatisk Poesi *den historiske Sandhed*, det samme omtrent som man senere mente med Lokalfarven. Duvergier de Hauranne bestemmer i en Artikel *Om det Romantiske* Klassicismen som Rutine, Romantismen som Frihed, nemlig som Frihed for de mest forskelligartede Talenter (Hugo og Beyle, Manzoni og Nodier) til at udfolde sig med deres hele Ejendommelighed. Medens Ampère betegner Klassicismen som Efterligning, Romantismen som Originalitet, forsøger en Anonym (efter al Sandsynlighed Sismondi) at give en strengere Begrebsbestemmelse, idet han bemærker, at Ordet Romantisme ikke er blevet dannet for at betegne de literære Værker, i hvilke et hvilket som helst Samfund har givet sig Udtryk, men kun den Literatur, der giver *et tro Billede af den moderne Civilisation*. Da denne efter hans Overbevisning i sit Væsen er spiritualistisk, så er Romantiken at definere som Spiritualismen i Literaturen. Med ungdommelig Voldsomhed og i dristigere Udtryk optræder *Barrikaderne's* senere Forfatter, den tyveårige Vitet, som Bestemmer af Romantismens Væsen. Den betyder simpelthen Uafhængighed i Kunstanliggende, individuel Frihed i Literaturen. "Romantismen er," siger han, "Protestantismen i Literatur og Kunst" og tænker øjensynlig herved udelukkende på Løsrivelsen fra en paveagtig Autoritet. Den er, fortsætter han, hverken en literær Lære eller en Partisag, men Nødvendighedens Lov, Forandringens, Fremskridtets Lov: "Om tyve År vil hele Folket være romantisk sindet; jeg siger hele Folket, thi Jesuiterne er ikke Folket."

Der er, som Læseren ser, neppe en Nuanceforskel mellem disse Begrebsbestemmelser og den, i hvilken Victor Hugo havnede: "Romantismen er Liberalismen i Literaturen" og man vil ikke undre sig over at *Globe* hilste Fortalen til *Cromwell* med Udbruddet: "Bevægelsen er nu nået til Hr. Hugo." I Virkeligheden bragte han den af sit Eget ikke stort Mere end Sejren (Sammenlign Th. Ziesing: *Le Globe de 1824 à 1830* rundtom).

Næst Shakespeare var *Walter Scott* den engelske Digter, hvis Indflydelse var om ikke dybest dog tydeligst. Han banede sig Vej over Grænsen her som overalt. Den store Skotte havde allerede tidligere i Tyskland, Italien og Danmark fundet Beundrere, der besjælede af en levende Nationalfølelse og med folkelige og sædelige Idealer for Øje anslog hans Romaners Tone. *Waverley-Romanerne* begyndte at udkomme 1814; alt 1815 efterlignes de af La Motte Fouqué i germansk-junkerlig Retning, 1825-26 udgives Manzoni's *Promessi Sposi*, 1826 begynder Ingemann til Bedste for en barnlig Nationalfølelse og ikke mindre barnlig Kongedyrkelse Udgivelsen af sine romantisk-historiske Fortællinger, i hvilke *Walter Scotts* Ånd afbleget spøger. Næsten strax ved deres Fremkomst gjorde *Waverley-Romanerne* i Oversættelse stor Lykke i Frankrig. *Scott's* Navn var så kendt og yndet, at Teaterdirektørerne i

Begyndelsen af Tyverne opfordrede Forfatterne til at *arrangere* Skuespil af hans Romaner. Det mislykkede Drama *Emilia* af Overgangstidens Digter Soumet var en sådan Bearbejdelse af Walter Scott. Victor Hugo selv indgav under sin unge Svoger Poul Fouchers Navn en Bearbejdelse af *Kenilworth* som Drama, der ligeledes faldt igennem. Den unge romantiske Slægt følte sig iøvrigt mest tiltrukket af de Egenskaber ved Romanerne, som man i de protestantiske Lande ikke havde skattet højest, det malerisk beskrivende Talent og den middelalderlige Tone. Walter Scott behagede i Frankrig, fordi man hos ham forefandt i rigt Udvalg Køllerter og Buer, et broget Kostyme og gamle Borges romantiske Arkitektur. Hans nøgterne Livsanskuelse, hans protestantiske Sædelighed, der vandt ham Læsere i Tyskland og i Norden, overså eller misbilligede man. Beyle var den første, der rettede skarpe kritiske Indsigelser mod Scott. Han spår ham trods al den øjeblikkelige Larm om hans Navn et kun kortvarigt Ry; thi efter hans Mening har Scotts Talent snarere bestået i Evne til at skildre Personernes Klædedragt og male deres Ansigtstræk end i Evne til at gengive deres Følelsesliv og vise os deres Lidenskaber. Kunsten kan og skal ganske vist aldrig efterligne Naturen Træk for Træk; den er altid en smuk Usandhed; men Walter Scott har været altfor usandfærdig; hans uregelrette Personer synes at skamme sig for sig selv, de mangler Sikkerhed og Dristighed, de har altfor få naturlige Træk. Temmelig tidligt begyndte man da også at bebrejde Scott, hvad Balzac senere ofte gør gældende imod ham, at han ikke forstod at skildre Kvinden og hendes Lidenskaber eller i alt Fald ikke vovede at skildre disse Lidenskaber med deres Glæder, Kvaler og Tugtelsler i et Samfund, der lagde en overdreven Vægt på den literære Ærbarhed. (Se hos Beyle: *Racine et Shakespeare* 294, hos Balzac hans egne Ord i Fortalen til *La Comédie humaine* og hans andet Jeg, Daniel d'Arthez's Udtalelser i *Les illusions perdues*). De af hans Romaner, der foregik i den nyere Tid, gjorde intet Indtryk; man holdt sig til *Ivanhoe*, *Quentin Durward*, *Kenilworth*. *Den smukke Pige i Perth* og et Par andre. Hvad man især vurderede hos den fremmede Digter var, at han havde erstattet begge de tidligere Former for den større Roman — den fortællende, hvis Kapiteloverskrifter var sande Udtog og i hvilken Fortælleren stedse stak Hovedet i Vejret, og Brevformen, der klemte alt Pludseligt og Lidenskabeligt ind imellem et "Kære Ven!" og et "Deres hengivne", — med den dramatiske Roman, der bevægede sig i Samtaleform. De største Talenter blandt de unge franske Digttere røber Påvirkning af ham. Den blandt dem, der i moralsk Henseende stod England nærmest, Alfred de Vigny, skrev sin Roman *Cinq-Mars*, der foregår under Richelieu, et underholdende, men nu forældet Arbejde, i hvilket Modsætningen af Godt og Ondt overskygger alle andre Modsætninger og i hvilket Mangelen på Blik for Richelieu's Statsmandsstorhed er påfaldende. Scotts mangesidige Karakteristik fattes ganske; i Stedet for den er trådt et lyrisk Element, Forherligelsen af ungdommelig fremfusende Ridderlighed, den gammelfranske Bravur. Samtidigt med Alfred de Vigny lod Prosper Mérimée sig påvirke af den store Skotte og forfattede under dennes Indflydelse sin *Krønike fra Karl den 9des Regering*, et Værk, hvis Åndsretning ligger endnu fjernere fra Scotts. Mérimée opsøger i Historien de stærke og voldsomme Lidenskaber for deres egen Skyld, kun med det fransk-romantiske Bi-Øjemed at opirre Spidsborgerne ved den uforbeholdne Skildring; hans Karaktertegnning er i det Hele skarp og knap, Fremstillingen kold, udført på Trods mod al moralsk Vedtægt.

Det er bekendt, at Alexandre Dumas senere hen i mange lette og underholdende Romaner — De tre Musketerere f.eks. — på sin Vis tilegnede sig Scotts Farverigdom og historiske Stil. Mindre bekendt er det derimod, at Balzac, Begrunderen af den moderne franske Roman, ganske som Vigny og Mérimée følte sig tiltrukket af den fremmede Mester, der satte Tidsskel i Romanens Historie. Han vilde træde i hans Spor uden at være en blot Efterligner. Han mente i den beskrivende Kunst, som Romantiken påny bragte til Ære, ret vel at kunne kappes med Scott og tiltroede sig Evne til at give Samtalerne et ganske andet Liv. Hos Walter Scott fandtes kun én kvindetype; i Frankrig vilde den, der gav sig til at forfatte historiske Romaner, kunne stille Katolicismens glimrende Laster og brogede Sæder overfor Calvinismens mørke Skikkelser i den franske Histories lidenskabeligste Tidsrum. Således var han sikret mod Ensformighed. Endelig fattede han, hvis Ånd stadigt pønsede på Kæmpeværker og instinktivt søgte det systematisk Omspændende, den Plan at fremstille enhver Tidsalder fra Karl den Store til Datiden i en

eller flere Romaner, der skulde danne en sammenhængende Kæde; det var en lignende Idé, som den Freytag senere i sit Værk *Die Ahnen* har søgt at virkeliggøre for Tysklands Vedkommende. Et Led i denne Kæde skulde den første Roman være, som Balzac udgav under eget Navn, *Les Chouans*, i hvilken Kampene i Vendée på Revolutionstiden skildres, og som udkom 1829, netop samme År som *Cinq-Mars* og *Chronique du règne de Charles IX*. Andre Brudstykker af det påtænkte store Værk er de meget senere udgivne Bøger *Sur Cathérine de Médicis* og *Maître Cornélius*, en Roman, i hvilken Balzac i ligefrem Kappelstrid med Walter Scott lader Ludvig XI, hvem den fremmede Digter efter hans Opfattelse havde gjort Uret, spille en Hovedrolle. Disse Bøger, der i og for sig betragtede har en vis Værdi og indeholder livlige, grundige Karakterstudier, viser dog, at dersom Balzac havde fastholdt sin Plan at kalde Fortiden tillive, vilde hans Betydning i Århundredets Literaturhistorie være bleven en ganske underordnet; man havde simpelthen regnet ham til Walter Scotts Elever.

Også hos Victor Hugo fremkaldte de Scottske Forbilleder Ønsket om at forfatte en stor historisk Roman. Han besluttede at give den til Midtpunkt Paris's gamle Katedralkirke, hvis Overkalkning havde været ham en Gru og for hvis historisk-monumentale Væsen han nærrede et ganske lignende Sværmeri som i sin Tid Goethe for Strassburger Dôm og Oehlenschläger for Roskilde Domkirke. Efter en Kontrakt med en Forlægger skulde denne nu så berømte Roman være afleveret i April 1829; Hugo formåede ikke at holde Kontrakten, fik først fem Måneders Frist, så Frist til den 1ste December 1830 mod at betale en Bøde af 1000 Francs ugenlig, hvis Romanen ikke var færdig til da. Den 27de Juli havde han sine Forarbejder i Orden og begyndte Nedskrivningen, Dagen efter indtraf Julirevolutionen; Hugo's Hus var udsat for Kugleregnen, under Flytningen til et andet Hus gik en Bog med alle hans Optegnelser til Romanen tabt. Han fik da tre Måneders Frist endnu, lod sig negte hjemme på ubestemt Tid, lukkede sine sorte Klæder inde for ikke at kunne gå ud, iførte sig sin Arbejdsjakke, købte sig en Flaske Blæk og arbejdede uden at gøre eller modtage noget Besøg indtil 14de Januar 1831, da Blækflasken var tom og Romanen færdig. Kun en eneste Gang havde han i Mellemtiden tilladt sig en Adspredelse, det var da han gik ud for at se Karl den 10des Ministre blive dømt; men for ikke at overtræde sin egen Bestemmelse havde han den Dag iført sig sin Borgervæbningsuniform.

Allerede i sin tidligste Ungdom havde Hugo modtaget et dybt Indtryk af Walter Scott. I en Anmeldelse af *Quentin Durward*, som han skriver 21 År gammel, udtaler han den højeste Beundring for Scotts historiske Sans, sædelige Alvor og dramatiske Form. Der findes ligesom heri en Sætning, i hvilken han ligesom angiver det Skridt, han selv håber at kunne føre Kunsten videre. Den lyder: "Efter Walter Scotts maleriske men prosaiske Roman står der tilbage at skabe en anden Art Roman, der efter vor Mening vil være smukkere og mere fuldendt. Det er den Roman, som på én Gang er Drama og Epos, som vel er malerisk, men tillige poetisk, vel er virkelig, men tillige ideal, vel sand men tillige stor, og som indfatter Walter Scott i Homer." De sidste Ord, der på ægte Hugo'sk Måde gennem Overdrivelse fordærver Virkningen, bør ikke hindre os i at anerkende den unge Forfatters Klarsyn for hvad han selv vilde kunne yde i Romanfaget. Han har, synes det, havt Følelsen af at hans Romaner vilde blive store Digte i Prosa, store maleriske Krøniker snarere end Virkelighedsbilleder som Scotts.

Notre Dame de Paris, der var bestemt til at give et Billede af Paris's Liv og Sæder i det 15de Århundrede, er et Foster af en storladen arkitektonisk Fantasi. Hugo's Hang til det Mægtige og Kolossale har her fundet en passende Genstand. Han besjæler denne Kirke, fylder den med sin Ånds Pust, så den bliver et levende Væsen, og som Cuvier af en enkelt Hvirvel kunde genopbygge en Dyreform, således fremmaner hans Hjerne ud fra Kirken som Udgangspunkt det hele omgivende Paris, som længst var forsvundet. Troens og Overtroens, Sædernes og Kunsternes, Lovenes og Hjerternes Tilstand i hin gamle Tid er malt i brede, kraftige Træk uden megen Skarphed men med en Art Trolddom, der overvælder. Menneskeskikkelserne er geniale Grundrids til Karakterer, udførte i Epopeens Stil, i halvt overnaturlig Størrelse. Walter Scotts ærbare og borgerlige Menneskelighed er erstattet af en farvedrukken Kunstnerånd, Walter Scotts fromme Sind er afløst af en storstilet Lidenskabelighed, der uden at beroliges peger hen på den jernhårde blinde Nødvendighed, hin *ἀνάγκη*, som er ridset på Kirkens Væg

og som knuser os alle, Zigøjnersken og Præsten, Skønheden og Dyret, Føbus og Quasimodo, Århundrede efter Århundrede under sin Jernhæl.

Endnu stærkere end Walter Scott betog *Byron*. Det var det heftige Element af Lidenskab i hans Digte og dets Sammenhæng med hans Levnedes Regeltrods, det var Childe Harold og endnu mere Lara, den af Skæbnens Finger mærkede Personlighed, der rugende over et hemmelighedsfuldt Tungsind slæber sin Stolthed og sin Kval med sig fra Land til Land, det var denne Type i dens Byronske Former, fantastisk forstørret ved Alt, hvad der klæbede af Sagn og Myte ved Digterens Liv, som fortryllede den Ungdom, Hugo havde vakt eller samlet. Få var de Kritiske, der som Beyle — iøvrigt en stor Beundrer af Byron — hævdede, at han "som Forfatter til regelrette, dødeligt kedsommelige Tragedier" aldeles ikke var Romantikernes Høvding. Umiddelbart efter hans Død havde allerede den hele Horde af franske Småpoeter kastet sig over de to Emner Grækenland og Lord Byron, og var hele År igennem vedblevet at besyngede dem med så megen Iver og så liden Evne til Forståelse og Fremstilling af den Afdødes Ejendommelighed, at Sainte-Beuve i *Globe* måtte tage til Genmæle mod Misbrugen af Ordene Byron, Frihed, Sørgehymne osv. Såvel Hugo som Lamartine havde ved Efterretningen om Byrons Død givet deres Følelser for ham Luft, den første i en Artikel, den sidste i et Digt. Begge lægger på dette Tidspunkt under Skildringen af Byrons Digterpersonlighed Hovedvægten på hans Tvivls-Ånd og mørke Livssyn; Ingen af dem synes at have modtaget noget dybere Indtryk af Byrons Manddomsværker; den friske og bidende politisk-religiøse Satire i *Don Juan* forblev i 1824 overhørt og uforstået af dem som af så mange andre. Men medens Hugo fremfor Alt stræber at opvise Modsætningen mellem Byrons Poesi og det attende Århundredes — "Forskellen mellem Byrons og Voltaires Latter er den, at Voltaire ikke havde lidt" — er for den blødagtige og halvvejs troende Lamartine Byron endnu den faldne Engel. Lamartines *Femte Sang af Childe Harold*, i hvilken han stræber at anslå de Byronske Toner, viser, hvori han troede at finde Lighed mellem den engelske Lord og sig selv, nemlig i den romantisk-heroiske Personlighed. Han benytter Byrons Maske til gennem den at give de Tvivl og de oprørske Følelser Udtryk, der kun ganske glimtvis kom frem i hans poetiske *Meditationer*, men som han snart skulde udtale i sit eget Navn. Rimeligvis har desuden Mindet om Byron lokket såvel ham som Hugo til Østerland; den sidste nøjedes med digteriske Farter, Lamartine satte en storartet Rejse i Scene, til hvilken han udrustede sig med fyrstelig Pragt. Såvel Lamartine som Hugo modtog imidlertid om ikke af Byrons sidste Værker så af hans sidste Bedrifter og hans Død et dybtvirkende politisk Indtryk.

Spor af Byronsk Påvirkning findes nu sikkert nok hos Flertallet af de på hin Tid begyndende franske Digtere, men så betydelig og kraftig var denne unge frembringende Slægts Originalitet, at Byrons Sønderrevethed, der som smittende Exempel overalt viste sig forførerisk, og som har udsået Efterligning og Affektation i så mange Literaturer, preller af på disse Ånder. Kun én var der iblandt dem, i hvis Øren netop disse Byron'ske Toner klang som Bud fra en beslægtet Ånd, og det var ejendommeligt nok den eleganteste, mest aristokratiske af dem og den mest udprægede Pariser blandt dem allesammen, Alfred de Musset.

De fleste af disse fremragende Personligheder fødtes udenfor Paris, Victor Hugo og Nodier i Besançon, George Sand i Berry, Balzac i Tours, Gautier i Tarbes, Lamennais i Bretagne, Sainte-Beuve i Boulogne-sur-Mer, og disse bringer hver på sin Vis en stærk Grundsum af Provinsialisme med sig, der ikke lader sig gennemtrænge af Byronsk Indflydelse, skønt denne, iøvrigt i yderst forskellige Former, spores hos George Sand og Th. Gautier. Mérimée, der fødtes i Paris, køledes tidligt altfor stærkt til at påvirkes af Byrons poetiske Naturel, han berørtes mest på anden Hånd gennem Stendhal af det Afvisende i hans Væsen. Men der er ingen, i hvem Byron slår ned som i hint blege, slanke Pariserbarn, der besidder al den Svaghed og al den udsøgte Ynde, som i fornemme Slægter findes hos de sidste Arvinger med hvilke Stammen dør ud. Byron havde som ægte Engländer i Begyndelsen af sin Optræden været åndig og tungsindig; Sanselivet indtager kun ringe Plads i hans Ungdoms Poesi; det er først i hans Manddomsalder, efter at han har besøgt Italien og været bosat i romanske Lande, at hans Digtning som Goethe's i Venedig bliver sanselig og fræk og djærv. Musset

omvendt tager i sin tidlige Ungdom til Udgangspunkt den Art kæk og kødelig Virkelighedsgengivelse, som undertiden fremtræder i Byrons senere Arbejder, og bliver efterhånden mere og mere åndig i sin Poesi. Han er på sin Højde både som Jagttager og som Erotiker finere end Byron, hans Digtning har en raffaelisk Skønhed, som Byron hverken når eller søger. Han er den franske svagere, sartere, yndefuldere Byron, som Heine den tyske, mindre, kådere, vittigere Byron, som Paludan-Müller den danske, satiriske, rettroende, kongetro og kirketro Byron. Musset lider som en Yngling, klager som en Kvinde; han er, som Billedhuggeren Auguste Préault engang kaldte ham, "Frøken Byron".

Shelley, hvis Navn først langt senere trængte ind i Frankrig, forblev ganske ukendt for hint Slægtled. Hvad *Søskolen* angår, da var Sainte-Beuve, som tidligt var bleven indviet i det engelske Sprog og som var den mest kritiske Ånd blandt dem alle, den eneste, som følte denne naturelskende og virkelighedssøgende Skoles Værd, tilegnede sig noget af dens Væsen, og gennem enkelte Oversættelser stræbte at gøre den yndet. Brizeux, Bretagnes Digter, minder om Skolen, men har ikke kendt den.

Fra Tyskland var Påvirkningen mindre stærk end fra England, og overfor dette Land er den frie Behandling af Indtrykkene endnu lettere påviselig. Tyskland sås overskygget af de gamle teutoniske Ege; om dets Kilder og Floder svævede Alfer og Elverpiger med de hvide Kjoler slæbende efter sig i det dugvåde Græs; i dets Bjerge boede Troldfolket og ovenpå dem holdt Hexene deres Sabbat. Tyskland var Valborgnats-Drømmenes Land. Af *Goethe* blev kun et eneste Værk stærkt læst, nemlig *Werther*, i hvilket det højtspændte Udtryk for Lidenskab henrykte. *Werther* forekom som en René, fordi man lærte ham — der dog var så meget ældre end René — at kende efter Renés kikkelsen, og denne Synsmåde berøvede ham sin Friskhed og nærmede ham til Childe-Harold Typen. Faustfiguren modtog et Tryk i samme Retning; denne mægtige Skikkelse, der imponerede hele Europa, var de Franske fuldkomment fremmed og blev ikke opfattet efter sit Væsen. Den franske Poesi havde aldrig drejet sig om Forskeråndens Kampe og Lidelser. Og denne tyske Doktor, der er troskyldig nok til at se Djævelen i en Pudelhund, følsom nok til med fromme Fornemmelser at betræde Margrethes Tærskel og dog samvittighedsløs nok til at forlade den Forførte og dræbe hendes Broder i en uærlig Duel, var altfor ufransk til at forstås. Hvilken Art af Indvendinger Mændene af den klassiske Skole rettede mod *Goethe's Faust*, ses af Romantikernes Forsvarsartikler. "Hvor mange Mennesker," hedder det i en Artikel af Duvergier de Hauranne, "gør ikke den blotte Forestilling om en Pagt med Djævelen ufølsomme for dette Mesterværks Skønheder! De begriber ikke, at man lader en sådan Usandsynlighed gå upåtalte hen, og dog har de selv uden ringeste Indvending fra deres Barndom af set Agamemnon myrde sin Datter for at erholde Medbør!" Man var vant til den antike Overtro, men følte sig frastødt af den middelalderlige. Stort var også Antallet af dem, der uden at læse *Goethes* Værker forkastede dem som uciviliseret Poesi. Romantikernes indskrænkede Angriber, det franske Akademis Sekretær, Auger fik endnu i 1825 Akademiets Medlemmer til at smile ved i et Udfald mod Romantikerne, "disse Elskere af den skønne Natur, der gerne vilde give Apollo fra Belvedere for en uformelig Billedstøtte af den hellige Christofer og som med største Fornøjelse vilde give *Phèdre* og *Iphigénie* bort for *Faust* og *Götz von Berlichingen*", at udtale disse sidste Titler med burlesk Betoning som barbariske Navne. Romantikernes Beundring for *Faust* var imidlertid, som allerede antydte, ufrugtbar. Skønt Gérard de Nerval oversatte det store Dramas første Del til den gamle *Goethe's* fulde Tilfredshed og skønt Delacroix's Maleri af *Faust* og *Mefistofeles*, der rider gennem Luften, ligeledes vakte den gamle Digtters og Kenders Beundring, lader der sig i Datidens franske Åndsliv kun sparsomt (som hos Quinet og Berlioz) påvise Indflydelse fra *Goethe's Faust*.

Hvorvel *Schiller* ved sin Sammenhæng med Rousseau og sin blomstrende dramatiske Talekunst kunde synes lettere tilgængelig for Franskmændene end *Goethe*, slog han i kun ringe Grad an hos den yngre Slægt. Hans hele Teater blev vel bearbejdet og opført, men det var umiddelbart før at den egenlige romantiske Skole dannede sig, og Overgangstidens halvromantiske Poeter, der efter Lyst og Lune tilskar hans Stykker til regulære Tragedier i den herskende Smag, skamskændede hans Værker i Stedet for at åbne Forståelsen for dem. Alexandre Dumas plyndrede ham hensynsløst. Af *Jomfruen fra Orléans* og

Don Carlos fabrikerede Soumet en *Jeanne d'Arc* og en *Elisabeth af Frankrig*; *Fiesco* blev bearbejdet af Ancelot, *Wallenstein* af Benjamin Constant og Liadières; men hverken Klassikere eller Romantikere følte nogen Tilfredsstillelse ved Resultatet, og den strenge Beyle, der dog stræbte at gå til Kilderne, dømmer, at Schiller i altfor høj Grad har hyldet den gamle franske Smag til at han har kunnet give sine Landsmænd den Tragedie, der fordredes af deres Sæder. For Schillers virkelige Storhed mangler han fuldstændigt Blik; han har øjensynligt været altfor uvidende i Tysk til at kunne nyde og forstå *Wallenstein* og iøvrigt lod han sig som mange andre blandt de Yngre ved sine Lovprisninger i så høj Grad lede af Hensynet til hvad der kunde formodes at ville ærgre Klassikerne mest, at han priser Werners *Luther* som det nyere Drama, der kommer Shakespeare nærmest og dets Forfatter som en langt større Digter end Schiller.

Foruden Goethe gjorde af Tysklands samtidige Digtere kun *E. Th. A. Hoffmann* et dybere Indtryk. Ja for Franskmændene blev Hoffmann Tyskeren fremfor nogen. Tieck var for ubestemt, Novalis for hemmelighedsfuld til at kunne finde et Publikum i Frankrig som f.eks. i Danmark; men Hoffmann forbandt med det uberegneligt Fantastiske, der var et fuldstændig nyt digterisk Element for Franskmændene, den skarpe Sikkerhed i Omridsene, som tiltaler dem, og som erindrede dem om deres Landsmand, Lothringeren Callot. Hoffmanns Kunstnermod, der vover at forfølge det egensindige Indfald til det Yderste, vandt dem for ham. Han var grel, han skyede ikke de stærkeste Virkninger, og han var i al sin Vildskab småligt tydelig som et Maleri af den hellige Antonius's Fristelser, udført af Breughel eller Teniers; han kom i Modsætning til Novalis Franskmændene i Møde ved sin Berliner-Forstandighed, der er så beslægtet med den franske; der var en Slags Forstands metode selv i hans Galskab. Derfor fik han alene blandt alle tyske Digtere Efterfølgere, næsten Lærlinge i Frankrig. Allerede Charles Nodier røbede, som vi så, stærk Påvirkning af hans Fortællinger; senere er Gérard de Nerval i endnu højere Grad denne Påvirkning underkastet, og den er meget tydelig i Gautiers Noveller. Så oprindelig denne sidstnævnte Digter overhovedet end er, så har han, der neppe kunde et tysk Ord, dog i forskellige Tidsrum af sit Liv stået under tysk Indflydelse. Som hans Ungdomsnoveller (*Romans et Contes*) minder om Hoffmann, således minder mangt og meget i hans *Emaux et Camées* om Heinrich Heine. Goethes *West-Oestlicher Diwan* havde desuden i ganske særlig Grad slået ham med Beundring. Hvad der tiltrak ham, det var den kunstneriske Uanfægtelighed, som fremtrådte i Goethes senere Leveår.

Kapitel 6

Tilbageblik. Indenlandske Forudsætninger

Det var dog ikke Indtryk fra Udlandet, der bidrog mest til Digtetekunstens Genfødelse i Frankrig. Der byggedes på Landets egen Grund.

Man kan sammenligne det Arbejde, der fuldføres af en stor literær Skole som den romantiske i Frankrig, med Opførelsen af en hel By; kun at man bygger, som altid i Literaturen, på en Grund, der alene ved svage og utætte Dæmninger er beskyttet mod Glemselens Vande. Snart opdages det, at der er Vand i Grunden; efterhånden spores det, at Vandet stiger stadigt højere; tilsidst forsvinder de lavere Bygninger og kun de højeste Monumenter rager, bestandig synlige, i Vejret over Lethestømmens Vandspejl.

Hvad der giver disse højeste literære Mindesmærker deres stolte Rejsning er dels Dybden af de Tanker, der bærer dem, dels en fuldkommen Kunstforms nøje Overensstemmelse med Ideen; men til syvende og sidst gælder det altid om, at Forfatteren, forsåvidt han ikke som Tænkter selv er tankefrembringende, bevidst eller ubevidst har været gennemtrængt af sin Tids mest fremskredne Tanker; thi det er Ånden, som levendegør og som bevarer fra Undergang. Man kan i Romantismen i Frankrig skelne tre Hovedretninger:

Bestræbelsen efter med Troskab at gengive enten en forgangen historisk Virkelighed eller selve det moderne Liv: Retningen mod det Sande.

Bestræbelsen mod Formfuldendthed, hvad enten denne opfattes som det Plastiske og Maleriske i Udtrykket eller som streng metrisk Harmoni eller som en ved sin knappe Simpeltid uforgængelig Prosastil: Retningen mod det Skønne.

Endelig den reformatoriske Begejstring for store religiøse eller samfundsomdannende Tanker, den etiske Stræben indenfor Kunsten: Retningen mod det Gode.

Disse tre Grundretninger bestemmer denne livfulde og kunstrige Skoles Væsen, som de tre Dimensioner bestemmer Rummet, og enhver af disse Bestræbelser har i sin Tid frembragt Værker af højt og blivende Værd.

Det er de to sidste Retninger, der forsåvidt de går ud fra indenlandske Forudsætninger, sysselsætter os først.

Skønt den romantiske Skole har indbefattet Ånder, der som Mérimée og Gautier, bevarede en naturlig eller kunstig Ufølsomhed for Tidsalderens sociale og politiske Stræben, har den haft langt flere Digttere, som rørtes og grebes stærkt af Forsøgene på at forme og organisere deres Fædrelands og hele Menneskehedens Fremtid. Poesien har to Grundformer. Den har enten Karakter af en på sjælelig Granskning hvilende Fremstilling — i denne Skikkelse nærmer den sig Videnskaben — eller den har Præget af en Forkyndelse, en begejstret Henvendelse — og i denne Skikkelse nærmer den sig Religionen. Der fandtes i Slægten fra 1830 en hel Gruppe af Ånder, som opfattede den på den sidstnævnte Måde. Man har gjort dem Uret, når man har villet nedsætte deres Frembringelser med Navnet Tendenspoesi. Thi hvad man her har fordømt som Tendens, er ikke andet end Tidsalderens Ånd, dens Ideer, og disse Ideer er i Længden al sand Poesis Livsblod. Hvad man i Poesiens egen Interesse må kræve, er kun at Årerne, i hvilke dette Livsblod ruller, og som gerne må ses blånende under Huden, ikke fremtræder spændte og sorte som på en Forbitret eller Syg.

I den franske Romantisme bryder reformatoriske Ideer allerede i Løbet af Trediverne ind fra alle Sider. Søger man tilbage til deres Kilde, kan man ikke standse før ved Saint-Simon. I *Grev Claude Henri de Saint-Simon* (f. 1760), den eneste Ætling af den berømte Hertug af samme Navn, der var Hoffets hemmelige Historieskriver under Ludvig den 14des Regering, havde Frankrig, der modtog Faustdigtet med så liden Interesse, i det nittende Århundrede frembragt en virkelig Faust, en Faust i

uroelig Genialitet og uimodståelig Drift til at lære Verdens-Altet teoretisk og praktisk at kende. Han er mindre klar og forstandig end Helten i Goethe's berømte Digt, men hans Blik er videre, hans Formål større og hans Stræben af højere Natur. Han optræder fra først af i Livet således som Faust slutter. Hans Planer til Gennemskæring af Landtangen ved Panama og til store Kanalanlæg i Spanien erindrer om den Virksomhed, med hvilken Faust ender sit Liv. Han var efterhånden Officer, Verdensmand, Ingeniør, Projektmager, Filosof, Lærd, Statsøkonom, tilsidst Religionsstifter, en Mand med mangesidige, næsten alsidige Gaver. Han brugte i sine unge År en Formue op, da Titlerne som Pair af Frankrig og Grande af Spanien tilligemed en Sum af 500,000 Francs syntes ham sikrede ved Arv; men hans Fader og Hertugen af Saint-Simon blev Uvenner, han arvede Intetsomhelst, sank i den dybeste Armod, måtte som Kopist på Assistenshuset arbejde ni Timer daglig for Tusind Francs om Året og var i 1812 indskrænket til at leve af Vand og Brød. En Dag gjorde han i Fortvivlelse et Selvmordsforsøg. Han skød sit Øje ud men blev helbredet. Endog Selvmords-Attentatet er et faustagtigt Træk.

Disciple nærmede sig ham, understøttede ham, modtog Undervisning af ham og grundede et Tidsskrift efter det andet for at udbrede hans Ideer.

Da han fem År før Julirevolutionen døde, var disse Ideer kun kendte og dyrkede i en liden Kreds, men under Louis Philippe's Regering udbredte de sig stærkt på samme Tid som de i mange Retninger omdannedes; de blev Grundlag for en Sekt med en Ypperstepræst i Spidsen, en Sekt, der talte fremragende Mænd af alle Fag i sin Midte, Finansmænd som Isaac Péreire, Komponister som Félicien David, og således gik det til, at de Saint-Simonistiske Ideer trængte ind overalt, blev Elementer i Nationaløkonomien hos Michel Chevalier, beåndede Frankrigs største dalevende Historiker Augustin Thierry, afgav Grundtankerne for Landets mest udprægede Tænker i det 19. Århundrede, Auguste Comte, endelig, forskelligt tillempede, i Pierre Leroux og Lamennais fik indflydelsesrige filosofiske og religiøse Apostle og samtidigt trængte ind i Poesien. Det var i og for sig intet Under, thi der var i Saint-Simon trods alle hans Sværmerier noget af den store Digtets Seerblik.

Han var forud for sin Tid; thi hans Idéliv er et af Kendetegnene på den store europæiske Reaktion mod det attende Århundrede, hvilket han betragtede som et blot kritisk, blot opløsende Tidsrum, medens han gav det nittende Århundrede Navnet af et organisk, umiddelbart frembringende Tidehverv. Han vendte sig ubetinget mod dem, der indbildte sig at kunne iværksætte Menneskeheden Lykke ved blot Omændring af Statsformer, og mod dem, der som det kirkelige Parti forsvarede Fortiden for at kalde den tilbage. Han var ikke Fortidens Ven, men Fremtidens Bebuder, og der var for ham i Reaktionens Bestræbelser det Glimt af Sandhed, at Menneskeheden ikke kunde civiliseres ved blotte Forstandsbegreber, men at dertil udkrævedes Religion, rigtignok en Religiositet, der havde udskilt alt det i Religionerne Givne og Udvortes. Da han i sin Reformiver ikke var Fornegtelsens men Bekræftelsens Talsmand, var for ham den Frihed, der bestod i Frigørelse for Hindringers Tryk, lidet værd, hvis den ikke fuldstændiggjordes med den sande Frihed, det vil sige med en stedse større og rigere Formåen. De sidste kritiske Århundreder var gåede med til at nedbryde Middelalderens Præste- og Kriger-Vælde, nu gjaldt det at opbygge Videnskabens og Værkflidens Rige. Det var da Videnskabens Bestemmelse i den nye Samfundsorden at indtage Troens Plads, Industriens at indtage Krigens.

Foreløbig gjaldt det om at "organisere" Videnskaben og Industrien.

Hvad det første angår, kan man i hans *Breve fra en Beboer af Genf* efterlæse hans Plan til ved Newtons Grav at åbne en Subskription til Bedste for alle de største Videnskabsmænd og Kunstnere, i Kraft af hvilken de uden Næringsсорger skulde kunne virke i deres Fag og nyde rigelig Løn for deres Arbejder — en Plan, Alfred de Vigny som Forfatter af *Chatterton* må have læst med Begejstring, i Fald han ellers har læst den. Mere Forundring vilde det vel vække hos ham, at disse Genier til Gengæld skulde overtage Bestyrelsen af hele Menneskeslægtens åndelige Tarv efter en bestemt, i alle Enkeltheder fastslået Reformplan.

Med Hensyn til Industriens Organisation er Saint-Simons *Parabel* det lærerigste Aktstykke. Da denne Parabel rimeligvis er det eneste af hans Skrifter, der i Fremtiden vil kunne læses, fordi den

undtagelsesvis er affattet i en kort og fyndig Stil og desuden har Glimt af det Vid, som ellers aldrig findes hos ham, giver jeg den i sammentrængt Form.

Sæt, siger han, at Frankrig af sine Fysikere, Fysiologer, Malere, Digtere, Mekanikere, Læger osv. mistede de 50 første i hvert Fag, i Alt sine 3000 første Lærde, Kunstnere og Håndværkere, hvad så?

Da disse Mænd er de væsenligt Frembringende i Landet, Blomsten af det franske Folk, så vilde der behøves mindst et helt Slægtled til at råde Bod på denne Ulykke. Thi de Mennesker, hvis Virksomhed er til afgjort Nytte, er Undtagelser, og Naturen ødsler ikke med disse Undtagelser.

Lad os sætte et andet Tilfælde. Lad os sætte, at Frankrig beholder alle de geniale Mænd, det besidder i Videnskab, Kunst, Værkflid og Håndværk, men at det har den Ulykke at miste Hans kongelige Højhed Kongens Broder, fremdeles deres kongelige Højheder Hertugerne af Berry, Orléans og Bourbon, Hertuginen af Angoulême, Hertuginen af Bourbon og den unge Hertuginde af Condé. Lad Frankrig på samme Tid miste alle Kronens Storofficerer, alle Statsministrene, Kammerherrerne, Jagtjunkerne, Maréchallerne, Kardinalerne, Erkebisperne, Bisperne, Stor-Vikarerne og Kannikerne, alle Præfekter og Underpræfekter, alle Dommerne og desuden 10,000 af de rigeste Godsejere blandt dem, der fører et stort Hus og lever højt.

Denne Begivenhed vilde ganske vist bedrøve Franskmændene, fordi de er godhjertede og på ingen Måde med Ligegyldighed kunde se den pludselige Forsvinden af et så stort Antal af deres Medborgere. Men dette Tab af ikke mindre end 30,000 Mennesker, som anses for de største i Staten, vilde dog kun forårsage dem Sorger af rent sentimentale Grunde; thi deraf vilde ikke flyde nogen alvorlig Ulempe for Staten som Stat. Først og fremmest af den Grund, at det vilde være meget let at fylde de ledigblevne Pladser. Der findes et stort Antal Franskmænd, som vilde være i Stand til at indtage Stillingen som Hs. Maj. Kongens Broder lige så godt som Højstsamme; mange er i Stand til at udfylde Pladsen som Prins af Blodet osv. Alle Forværelser ved Hoffet er fulde af Officerer, der er parate til at beklæde Værdighederne som Kronens Storofficerer osv. Hæren besidder et stort Antal Militære, der er lige så gode Generaler som vore nuværende Maréchaller, og hvormange Handelsrejsende er ikke bedre Hoveder end vore Ministre, hvormange Præster lige så troende og duelige som vore Kardinaler, Erkebisper, Bisper, Kanniker osv. Hvad endelig de 10,000 Godsejere angår, så vilde deres Arvinger neppe engang behøve Læreår for at optræde som Værter i deres Selskabssale med lige så megen Ynde som de!

Grundtanken i denne Spøg, for hvilken Saint-Simon blev slæbt for Domstolene, er, som man ser, den at kun den frembringende Klasse af Borgere er den i Sandhed nyttige: Før Revolutionen stod Kampen mellem Adel og Borgerstand; i den nye Tid, da en Del af Borgerstanden har indtaget den tidligere Adels Plads og delt Forrettighederne med den, er Spaltningen den mellem den ufrugtbare og den frembringende Stand! Fremtiden tilhører Vindskibeligheden, Arbejdet, Fredens Gerning, nyttig Bedrift. Men medens de samtidige franske Nationaløkonomer kun vilde betrygge den Enkelte den friest mulige Udvikling af hans Evner, fordrede Saint-Simon Statens Indskriden. Den burde organisere Arbejdet og Frembringelsen; den alene kunde sikre, at for Fremtiden ikke mere det ene Menneske blev udnyttet af det andet, kun Naturen af Mennesket. Den burde endelig med al Anerkendelse af den naturlige Ulighed mellem Menneskene gøre Sit til at ophæve den kunstige, derfor afskaffe enhver Fødsels-Forret, afskaffe eller indskrænke Arveretten.

Vi træffer da hos Saint-Simon for det Første på den moderne Socialismes Grundtanke, på Mistilliden til den frie Kappelstrids Virkninger og på det Krav af det frembringende Arbejdes Indsættelse i dets Ære og dets Ret, ud fra hvilket han nåede til den berømte Formel, at Enhver i Samfundet burde være stillet efter sine Evner og lønnet i Forhold til sin Gerning (*à chacun selon sa capacité!*). Dernæst dukker — som Følge af denne Fordring — for første Gang på fransk Grund Læren op om Kvindens fuldstændige Ligestilling med Manden som Samfundsmedlem. Endelig følger i religiøs Henseende Forkastelsen af det hele Indbegreb af Troessætninger, ikke i religionsnedbrydende Hensigt, men for af Rettroenhedens Grav at fremdrage det ene Bud: Elsker hverandre! en ny Kristendom, som Saint-Simon udviklede i sit sidste Hovedskrift *Le nouveau Christianisme* og hvis eneste Grundsætning er denne:

Religionens Opgave er at lede Samfundet hen mod det store Mål, en så hurtig Forbedring som muligt af den talrigste og fattigste Klasses Skæbne.

Der var i Saint-Simons Personlighed Noget, som måtte forekomme de naivere blandt Romantikerne beslægtet. Han havde den ubegrænsede Selvtillid, som fremkalder Tiltro hos Andre, havde Intet af Filosofens Selvprøvelse, var dogmatisk, var Profet. Han havde desuden den romantiske Tørst efter at gennemleve og gennemføle Alt. Når man læser de personlige Betingelser, han opstiller for Fremskridt i Filosofien, så vil man se, at de kun er lidet forskellige fra dem, en ung romantisk Digter vilde nævne som nødvendige for poetisk Frembring: De er 1) i hele sin kraftige Alder at føre et så virksomt og ejendommeligt Liv, som muligt 2) omhyggeligt at lære enhver Art Teori og enhver Art Praxis at kende 3) at udforske alle Samfundsklasser og bringe sig selv i de forskelligste sociale Stillinger 4) endelig at sammenfatte sine Iagttagelser og uddrage deres Resultat.

I hans Lære var der et Hovedpunkt, som i Reglen frastødte de romantiske Forfattere, nemlig Begejstringen for Industrien, der som blot nyttig var de fleste af dem imod; men Læren savnede ikke derfor romantiske Elementer. Den måtte tiltale en Romantiker såvel ved sit revolutionære, som ved sit fantastiske og utopiske Element, ved sin Betoning af den naturlige Ulighed, ved sin til Yderlighed drevne Genidyrkelse og ved sit religiøse Hang. Almindeligt poetisk var den endelig ved sin Omhu for Kvinden og ved den Menneskekærlighed, med hvilken den omfattede Samfundets dårligst stillede Klasser.

Og det var først efter 1830, at Saint-Simons Lære begyndte at blive en Samfundsmagt. Han selv havde, som Religionsstiftere plejer, på en Gang været Forkynderen og Exemplet; han havde forstået at iværksætte et formeligt Apostolat; hans Lærlinge anså ham i fuldt Alvor for den nye Tids Messias og gik ud i Verden som denne Messias's Tjenere. Det var derfor egenlig først gennem disse hans Lærlinge og deres Åndsbeslægtede, at man under Julikongedømmet lærte Saint-Simonismen at kende, skønt vel enkelte mere årvågne Ånder alt tidligere havde læst Mesteren selv. Der findes således i Victor Hugo's Dagbog fra 1830 (*Littérature et Philosophie mêlées* I) en Notits, som viser, at han allerede da har kendt Saint-Simon.

Vel måtte kun et År efter Saint-Simons Død hans Organ *Le Producteur* gå ind, men netop denne Omstændighed bragte hans Lærlinge i mere personlig og inderlig Berøring med deres Tilhængere, og især fra det Øjeblik af da Enfantin, den unge Læres Paulus, en Mand af smuk og mægtig Personlighed, en præstelig Begavelse af allerførste Rang med noget af en Brigham Youngs Hersker- og Fører-Evne, var bleven Sektens virkelige Høvding, vandt den evnerige Ynglinge og dannede, livfulde Kvinder for sig i ikke ringe Antal. Store frivillige Summer strømmede ind til den Saint-Simonistiske "Familie", i Året 1831 alene 330,000 Francs. Man fik sig et Ugeskrift *L'Organisateur* og fra 1830 overtog Pierre Leroux *Le Globe*. Imidlertid fjernede Læren sig stedse mere fra sit oprindelige Præg. I stedet for at Saint-Simon i sin Organisationsplan havde tilkendt Kapitalisterne en fremragende Plads — et af de tre Kamre, han vilde have oprettede, skulde udelukkende bestå af Kapitalister — angreb man nu Kapitalen, og på Saint-Simons Uvilje mod al Kommuniste var indenfor "Familien" fulgt faktisk Formuesfællesskab, ligesom Kravet på Formuesfællesskab i Staten kom til Orde. En enkelt bestemt Følgeslutning, som man drog af Læren, hidførte imidlertid dens Fald og Opløsningen af den hele Sekt. Saint-Simon havde lært, at da den gamle Kristendom havde sat Splid mellem Ånden og Kødets, gjaldt det nu om at forsone denne Splid. Den gamle Kristendom havde opstillet Selvfornægtelse og Kødets Spægelse som Formål, den nye burde betragte Velvære og almindelig Lykke som Målet. Udtrykt med andre Ord kan hans Tanke gengives således: Forsagelsens Kristendom har været en skarp og voldsom Kur mod Romerrigets Svælgen i alle Drifters Tilfredsstillelse, men Kuren har vist sig at være fuldt så farlig som Sygdommen. Vi er blevne Sygdommen kvit; men hvem skiller os af med Lægemedlet uden at noget Tilbagefald følger? Ingen anden Magt end den nye Kristendom.

Af denne forholdsvis sunde Grundtanke vilde Enfantin udlede og efter den på stående Fod indføre Tilstande, der minder om dem, Jan van Leiden i gamle Dage havde indført blandt sine Gendøbere. Fra

først af havde Saint-Simonismen forkyndt, at i Stedet for Individet Mand trådte nu i det nye Tidehverv Parret Mand-Kvinde med lige Rettigheder og med fuld Frihed til at opløse et indgået utilfredsstillende Ægteskab; thi det var i Parret, ikke i Enkeltvæsenet at den sande Menneskelighed var virkeliggjort. Infantin drog heraf Følgeslutningen om to Arter Ægteskaber, de, der bestod i Engifte, og de, der i Tidens Løb (ikke samtidigt) var Mangegifte, det vil sige de varige og de yderst flygtige, medens virkeligt, samtidigt Mangegifte kun skulde indføres for de mandlige og kvindelige Præsters Vedkommende. Hvorvel man hverken under den offentlige Drøftelse eller senere under Retsforhandlingen for Domstolene kunde indvende stort mod Saint-Simonisternes Forsvar, at denne Ordning ingen anden Følge vilde have end at stadfæste og lovfæste Forhold, der allerede forefandtes som ulovlige rundt om i Samfundet, viste dog den dragne Følgeslutning tilstrækkeligt, hvor ganske det manglede de unge Sværmere på Blik for hvad der under de forhåndenværende Samfundsforhold lod sig virkeliggøre og hvad ikke, og hvor hildede de var i Troen på at kunne omdanne historiske Tilstande med et Pennestrøg. Hvad der undskylder dem, var den Omstændighed, at med Undtagelse af Infantin og Bazard var i Året 1830 alle Saint-Simonisterne (såvel som alle Lamennais's Tilhængere) kun omtrent 20 År gamle. Latteren tog nu Livet af deres Virksomhed for Lærens Udbredelse. I Sommeren 1832 blev "Familiens" Hovedmænd dømt, Infantin til et Års Fængsel, Michel Chevalier og Duveyrier til en ubetydelig Pengebøde. De unge Sværmere, af hvilke den lille Sekt bestod, spredtes for alle Vinde, men for næsten uden Undtagelse at udmærke sig, og som Mænd vinde Hæder på det industrielle, videnskabelige eller kunstneriske Område. Deres Overdrivelser af Saint-Simons Lærdomme fik så lidt som Fourier's samtidige Utopier nogen Indflydelse på den skønne Literatur. Den påvirkedes kun af Lærens oprindelige Grundtanker.

Thi snart lå de Saint-Simonistiske Ideer i Datidens Luft, de svangrede den med deres Spirer, de trængte ind i Sindene som en Smitte, greb hist og her et blødt Gemyt og dette bløde Gemyt omvendte et kraftigt, de bemægtigede sig en Kvinde gennem en Mand, eller en Mand gennem en Kvinde, en Digter gennem en Præst eller en ung Polytekniker gennem en Digter, og de hidkaldte på Ideernes Vis beslægtede Ideer, nogle, der havde sovet siden det forrige Århundredes Slutning som Louis Blanc's demokratisk-socialistiske, andre, filosofisk-historisk-humanitære, der på én Gang mindede om Schelling og truede Rigmandsvælden, som Pierre Leroux's i hans andet Livsafsnit, atter andre, der som Lamennais's genkaldte de Tanker og Følelser, med hvilke under Middelalderens Bondeopstande Præster, der bar Korset foran Folkehæren, havde henrevet Proletariatet til at sætte Livet ind.

Danner nu således Saint-Simons Åndsretning Forudsætningen for den romantiske Skoles reformatoriske Attrå og Forsøg (hvad vi har kaldt Retningen mod det Gode), så tog Retningen mod det Skønne ligeledes sit Udgangspunkt i en indenlandsk Storhed.

Intet bidrog mere til det rent kunstneriske Opsving, som fransk Digtetekunst, særligt fransk Lyrik, i Datiden tog, end Genfindelsen, Opdagelsen af et nationalt Geni, hvis Tilværelse Ingen havde anet. Som Stødet gaves til den italienske Humanisme ved den nye Tids Begyndelse, da de første antike Billedstøtter gravedes op af den Jordbund, der så længe havde skjult dem, således var Stødet givet til en poetisk Omvæltning i Frankrig fra Året 1819 af, da *André Chéniers* Poesier blev fundne, samlede og udgivne. Det faldt som Skæl fra Samtidens Øjne, da disse sjælfulte ioniske Digtninge fulde 26 År efter deres Ophavsmands Død blev dragne frem for Lyset; de poetiske Afguder fra Kejsertiden, Delille og alle de naturbeskrivende Læredigtes Poeter faldt på deres Ansigter og gik i Stykker. Et Forårspust fra det gamle Hellas, det virkelige, egenlige Grækenland, trængte ind i Frankrig og befrugtede Jordsmonet. Alexandrineren, der i det 18de Århundrede havde været et så vedtægtsret og livløst, i det 17de Århundrede et så stivt og symmetrisk Vers, åbenbarede hemmelighedsfulde Harmonier, en fin og smidig Fasthed, en dristig og sanselig Ynde, og (da Indsnittet ikke mere faldt regelret efter den sjette Fod, Meningen ikke mere endte med Verset) desuden en Mangfoldighed, som Ingen havde drømt om. Ideerne og Følelserne var moderne, men Ånden, i hvilken de kunstnerisk fremstilledes, var antik. Der skjulte sig i denne Blanding den indre Drivkraft, der kunde fremkalde en hel poetisk Udfoldelse af samme Art, som

den, Ronsard i det sextende Århundrede ved at gribe et lignende Udgangspunkt havde indvarslet og sat i Værk. I denne Poesi mødtes den nye Tids og Oldtidens Ånd, og havde sat hinanden Stævne langt fra den Vej, ad hvilken den antike og moderne Poesi i Ludvig den 14des Tidsalder havde søgt hinanden. Navnet André Chénier slukte med sin rene Glans de hidtil lovpriste Poeters Navne. Fra Graven var en Ånd stegen op med Geniets Stråler om sin Pande, med Martyrglorien om sit Hoved, og viste den unge Slægt Vejen ind til en ny Poesis forjættede Land. Rigtignok var Ingen fjernere fra nogensomhelst Romantik end netop denne Ånd; men det oversås i Begejstringens Hede.

André Marie de Chénier var født i Konstantinopel (Galata) 1762 af en skøn, åndfuld og livlig Grækerinde — hendes Pigenavn var Santi L'Homaka. (Thiers var en Dattersøn af hendes Søster.) Faderen var den franske Generalkonsul i Tyrkiet, en fremragende Lærd. Allerede som ganske lille Barn kom André til Frankrig og blev opdraget i en smuk Egn i Languedoc. Han glemte sit Modersmål, men da han i Skolen i Paris begyndte at lære det påny, nemmede han det så hurtigt, at han sexten År gammel beherskede det fuldstændigt og fordybede sig helt i dets Literatur. Han var fuldt så hjemme i den som i sit Fædrelands. Tyve År gammel trådte han ind i Hæren som "adelig Kadet" (*cadet gentilhomme*) en Art Underløjtnant, lå med sit Regiment i Garnison i Strassburg og benyttede sin Fritid til sproglige Studier; men det åndsfortærende Garnisonsliv, det åndsforladte Samliv mellem Officererne nagede ham; allerede efter et halvt Års Forløb vendte han tilbage til Paris, og da der på dette Tidspunkt begyndte at udvikle sig en Sygdom hos ham, hvis Helbredelse fordrede et strengt og roligt Liv, tog han sin Afsked. Men diætetisk Afholdenhed og Uvirksomhed passede kun slet for en Yngling der med alle en livfuld Ungdoms Lidenskaber forenede en genial og rastløs Ånds videnskabelige og kunstneriske Hang. Han foretog med Venner en toårig Udenlandsrejse til Schweiz og Italien med langt Ophold i Rom. Nye Sygdomsanfald, der ramte ham i Neapel, forhindrede ham i at nå Grækenland, Rejsens og hans Længsels egenlige Mål. Da han i Begyndelsen af 1785 vendte tilbage til Paris, fandt han i sine Forældres Hus Paris's bedste Selskab forsamlet; der lærte han Digteren Le Brun, Maleren David, Kemikeren Lavoisier at kende, desuden en Række af Diplomater og Øvrighedspersoner, som Revolutionen skulde gøre navnkundige; han havde udenfor Hjemmet sin egen fortrolige Kreds af højtbegavede unge Adelsmænd, og endelig søgte han, der i disse Ungdomsår delte sin Tid temmelig ligeligt mellem Studier og Adspredelser, Datidens mest letlevende og fritlevende Selskab, der bestod af store Herrer (Hertugen af Montmorency, Fyrsten af Czartoryski osv.), fornemme Damer (Hertuginde af Mailli, Fyrstinde af Chalais osv.), Kunstnere, Digtere, Skribenter (som Beaumarchais, Mercier osv.) og endelig af unge smukke Courtisaner, (de af André besungne Glycère, Rose, Amélie) — et broget Selskab, hvis Liv og Færd Rétif de la Bretonne har beskrevet, og som udåndede under Faldøxens Hug. På dette Tidspunkt gjorde André Chénier iøvrigt Bekendtskab med en Mand, hvem fælles Kærlighed til Frihed og fælles Had til alt Rædselsherredømme strax gjorde til hans Ven, den italienske Digter Alfieri, der ledsaget af Grevinden af Albany netop da indfandt sig i Paris, og samtidigt lærte han den Kvinde at kende, der i talrige af hans Digte findes besunget, lovprist og anklaget under Navnet Camille, hans Ungdoms Elskede Fru de Bonneuil, til hvem en stormfuld og langvarig Lidenskab bandt ham. Fire og tyve År gammel har André tidt på hendes Landgods ligget på Knæ for hendes Fødder, når hun til Harpen sang en af Datidens Romancer om Elskovs Smægten og Fryd.

I 1787 knyttedes han til Legationen i London, hvor han følte sig i høj Grad ulykkelig over sin Ensomhed og Afhængighed, oplevede der Revolutionens Udbrud, som elektriserede ham, og vendte, fuld af rige Fremtidsforhåbninger, tilbage til Paris. Bevidstheden om hans Digtergave var alt tidligere opstået hos ham; nu begyndte han at anlægge og udføre større digteriske Kompositioner af højst forskellig Art, men alle strengt antike i Stilen. Allerede tilforn havde den franske Literatur to Gange søgt tilbage til Antiken, første Gang i Ronsards Tidsalder, da man udstyrede Oldtiden med den italienske Renæssances Farver og Melodier, anden Gang på Ludvig den 14des Tid, da man udrustede den med Hofprang og Hofskik; André Chénier, der havde græsk Blod i sine Årer, læste og skrev sit Modersmål som Fransk og, måske ene i det hele Land, hverken så det gamle Hellas gennem latinske Glar eller

gennem Støvet fra det 17de Århundredes Parykker, sprængte uden Anstrengelse, naivt som en ung Apollon, den Opfattelse af Antikens og derigennem af Poesiens Væsen, som herskede rundt omkring ham. Han forstod, at Grækenlands Digtere havde talt og skrevet Folkesproget, og at deres på Selvindskrænking hvilende Formfuldkommenhed var noget fra Ærbødighed for vilkårlige, vedtagne Regler og Forbud himmelvidt forskelligt. Han betegner i Forhold til det attende Århundredes Stil i Poesien en lignende Fornylse som Canova og Thorvaldsen i Billedhuggerkunsten; han var ligesom Thorvaldsen i talrige Enkeltheder en Efterligner og Benytter af Antiken; han overgår ham i Følelsesbevægethed, i sanselig Varme og i Patos. Før 1789 viser André Chénier sig i sine Digte især som Erotiker med sanseligt Hang, som Elegiker og Idyldigter. Hans poetiske som hans menneskelige Væsen udvikledes, da den franske Revolution brød ud og fyldte Luften med sin Torden. Han var bleven opdraget i det filosofiske Hang, der efter Voltaires Virken rådede i Åndsadelen; han havde delt de Følelser, som bragte udmærkede Franskmand til at forfægte de nordamerikanske Fristaters Sag; nu hilste han med ren Begejstring den Frihedens nye Tidsalder, som han så længe havde attrået at opleve. Han opfattede Friheden som den ubetingede Tænkefrihed og Religionsfrihed. Tilstrækkelig belært "af de atten Århundreder, som teologiske Tåbeligheder har blodfarvet, uden Agtelse for nogen Præstestand, hvilken Bekendelse den end tilhører", overbevist om at Medlemmerne af enhver sådan Stand "har sammensvoret sig imod Menneskehedens Lykke og Ro" vil han "knække Tvangsvældens og Præstevældens Åg". Han var uerfaren og ædelmodig nok til at tro Iværksættelsen af dette Resultat mulig uden Brud på den strengeste Lovligheds Herredømme.

I Revolutionens første År anvendte han endnu sin meste Tid til Digtning. Han havde fattet en forbigående Kærlighed til en ung smuk Dame, Fru Gouy d'Arcy, hvem han har forherliget i en bekendt Elegi, men snart trængte Politiken andre Sysselsættelser og Lidenskaber tilbage. I 1792 rettede André, som anede det forestående Rædselsherredømme, i en Bladartikel et heftigt Angreb på Jakobinerne. Da hans yngre Broder, Revolutionstidens bekendte Digter Marie-Joseph Chénier, der var et virksomt Medlem af Jakobinerklubben, følte sig forpligtet til at forsvare sine Samfundsfæller, optog André med stolt Hensynsløshed den tilkastede Handske. Det lykkedes vel Venner af Brødrene at bringe den pinlige Pennefejde imellem dem til en hurtig Afslutning; imidlertid vedblev der endnu i nogen Tid at herske Spænding dem imellem. De havde tidligere stedse været inderligt forbundne. Men for André som for Oldtidens Romere måtte Blodets Bånd bryde, hvor det gjaldt en politisk Ide. Han havde ved Revolutionens Udbrud modtaget sin Broders Dedication af Tragedien *Brutus og Cassius* og i Svaret på denne Tilegnelse med Datidens Barnlighed erklæret sig for overbevist om at den store Brutus havde udtrykt sig netop som i Dramaet; han havde benævnet Stykkets Helte "ædle Mordere, store Tyrandrabsmænd, som Nutidens Ordgydere ikke mere forstår", havde kort sagt udtalt sig for Kongemord hvor dette var nødvendigt. Men Retssagen mod Ludvig den 16de vakte hans fulde Harme, han ansøgte om at turde stå Kongen bi i hans Forsvar, han skrev en Række af Forsvarsindlæg for ham, og det var André Chénier, som da Dødsdommen var falden, førte Pennen for Ludvig og skrev det smukke og værdige Brev, i hvilket Kongen anmodede Nationalforsamlingen om Tilladelse til at indanke sin Dom for Folket. Det er (som Becq de Fouquières har bemærket) betegnende, at tre af Europas ypperste Digtere, André Chénier, Schiller og Alfieri, der alle i lige Grad var Modstandere af den gamle Enevoldsmagt og der alle havde hilset Revolutionen med Begejstring, i 1792 fattede den Plan at forsvare Kong Ludvig. Marie-Joseph Chénier var en ringere og lettere Ånd, der gjerne fulgte Strømmen og der glædede sig ved den rundelige Yndest, som et Talent, der nøje passede til Samtiden, indbragte ham. André besad et Mod, som på givne Anledning kunde stige til den trodsigste Stolthed, og han var af det Malm, af hvilket Historien former Martyrer. Den åbenlyse Fare gjorde ham kun dristigere i sine Angreb på de Magthavere, der i hans Øjne vanærede Frankrig. Han offentliggjorde under sit fulde Navn sin hånsprudende Hymne i Anledning af den Fest, Jakobinerne gav de benådede Soldater af Regimentet Chateaufieux, der med Rette var blevne dømt til Galejerne for lave Forbrydelser. Og da Marat var bleven fældet, da 44,000 Altre rejstes for "Folkets Ven", følte André Chénier alene blandt Frankrigs

Digtere sig tilskyndet til at lovsynge Charlotte Corday. Det var dengang en modigere Handling end sidenhen.

"O herlige Pige!" siger han:

"Grækenland vilde have beundret dit Mod, have hugget Marmorblok efter Marmorblok løs på Øen Paros for at rejse din Billedstøtte ved Siden af Harmodios's og Aristogeiton's, og Korene vilde i hellig Begejstring ved din Grav have lovsunget Nemesis, den langsomme Gudinde, der rammer den Onde i hans Magt, Men Frankrig strækker Hals under Øxen og holder Mindefester for det slagtede Uhyre."

Opholdet i Paris var efter Kongens Død blevet umuligt for André. Hans Broder søgte et Tilflugtssted for ham i et lille afsides beliggende Hus i Versailles. Her levede han nogen Tid i rolig Ensomhed, arbejdede på sit store Digt *Hermes*, som han alt i ti År havde syslet med uden at nå videre end til Udførelsen af nogle korte Brudstykker, og skrev til Fanny (Fru Laurent Lecolteux), en ung i Nærheden bosat Dame, sine sidste Kærlighedsdigte, der bærer Stemplets af en i André Chéniers Poesier ny Følelse, den usanselige Elskovs Tungsind. Et udmærket kvindeligt Væsens sjældne Adel og Ynde meddelte sig til disse vemodige og kyske Vers. Dog det stille Liv i Versailles var i André Chéniers Levned kun den korte Stilhed før Orkanen.

Hans Bestræbelser for at forhindre en Dames Fængsling, til hvilken det revolutionære Udvalg havde givet Befaling, bragte ham selv i Fængsel. I Saint-Lazare anvendte han Tiden til at gennemse sine Håndskrifter og skrev her enkelte af sine skønneste og mest storstilede Digte som de to berømte til Hertuginde af Fleury, født Coigny (*La jeune Captive* og det, der i Udgaverne bærer den urigtige Titel *Mademoiselle de Coigny*) og det beundringsværdige Brudstykke, der begynder *Comme un dernier rayon*. Han blev for Revolutionsdomstolen anklaget som "Folkets Fjende" og dømt til Døden for at have "skrevet mod Friheden og til Forsvar for Tyranniet". Dagen forud havde han digtet Versene:-

Comme un dernier rayon, comme un dernier zéphyre
Anime la fin d'un beau jour,
Au pied de l'échafaud j'essaye encor ma lyre.
Peut-être est-ce bientôt mon tour.
Peut-être avant que l'heure en cercle promenée
Ait posé sur l'émail brillant,
Dans les soixante pas où sa route est bornée.
Son pied sonore et vigilant,
Le sommeil du tombeau pressera ma paupière.
Avant que de ses deux moitiés
Ce vers que je commence ait atteint la dernière,
Peut-être en ces murs effrayés
Le messenger de mort, noir recruteur des ombres
Escorté d'infâmes soldats,
Remplira de mon nom ces longs corridors sombres."

Oversættelse:

Som en sidste Solstråle, en sidste Luftning opliver en smuk Dag, der er tilende, således prøver jeg ved Skafottets Fod endnu min Lyre; måske kommer Turen snart til mig; måske vil, før Timen har tilbagelagt sine afmålte tresindstyve Skridt på Skivens blanke Flade, Gravens Søvn lukke mine Øjelåg. Måske vil, før den sidste Halvdel af det Vers, jeg nu begynder, er skrevet ned, Dødens Sendebud, den sorte Hverver af Skygger til Underverdenen, fylde disse lange mørke Korridorer med mit Navn"

Om Aftenen den 7de Thermidor 1794, dvs. Dagen før Robespierre's Fald, der indtruffet en Dag tidligere vilde have frelst ham, besteg André Chénier Skafottet. Endnu på Karren skal han mismodigt have svaret Maleren Roucher, der døde sammen med ham: "Ak! jeg har intet gjort for Efterverdenen," men efter Sagnet har han på Skafottet slået sig for Panden med Ordene: *Jeg havde dog noget dèr!*

Skønt André Chéniers Prosa-Artikler havde vakt ualmindelig Opmærksomhed endog i Udlandet — Wieland lader ham hilse, Kongen af Polen sender ham en Æresmedalje — havde han dog i levende Live intet Digterry. Han havde ikke offentliggjort mere end to af sine Digte, Hymnen til David i Anledning af Optrinnet i Boldhuset og den ironiske Hymne til Regimentet Chateaufieux, og fra den Julidag af i 1794, da hans Hoved skiltes fra Kroppen, var hans Navn forglemmt og Erindringen om ham forsvunden.

Så hændte det en Dag i 1819, at nogle Pariserboghandlere, som stod i Begreb med at udgive Marie-Joseph Chénier's (nu ganske forældede) dramatiske Værker, fik det Tilbud at udfylde det sidste Bind med et Tillæg "Digte af en ubekendt Broder til Chénier". De bad en dengang anset Skribent Henri de Latouche at løbe disse Vers igennem, og slagen af deres Skønhed begyndte nu denne Mand at spørge rundt efter flere Håndskrifter af André. Således bragte han efterhånden den ene lille gamle Pakke efter den anden, det ene lille gule Hefte efter det andet for Lyset, foranstaltede med Forsigtighed og Smag et Udvalg og fremkaldte ved sin Udgave en Omvæltning i sit Fædrelands poetiske Bevidsthed. André Chéniers Navn fløj Landet rundt, og Ungdommen i Provinserne ikke mindre end i Paris begejstredes for den nye poetiske Åbenbaring (man se Skildringen af dette Sværmeri i Balzac's Roman *Les deux poètes*, Indledningen til *Illusions perdues*).

Den længst afdøde Digter gjorde ikke blot al den Lyrik, der var skreven i den sidste Menneskealder, forældet og umulig, men slog, åndeligt forstået, selv Lamartine's omtrent samtidigt udgivne første *Poetiske Meditationer* rent af Marken. Thi denne Poesi foregik ikke som Lamartine's i Skyerne eller over Skyerne, men på Jorden; den var ren uden at være gudelig, sjælfuld uden at være følsom, den havde intet Forhold til det Uendelige og Uvirkelige, den var ikke hemmelighedsfuld og ikke ufrom.

Det var i André Chéniers første Værker en hedensk Yngling, der troede på Apollon og Artemis og især på Afrodite, der her ved et Tilfælde stod Ansigt til Ansigt med den serafiske Skoles Stifter, ingenlunde åndsdyrkende som han, men i Ordets antike Forstand epikuræisk. De første Kvinder, han besang, var ikke åndrige og brystsvage Elvirer som Lamartine's, men varmlodige Elskerinder eller unge og smukke Courtisaner fra Ludvig den 16des Dage; kun blev hans Sanselighed aldrig drøj end mindre letfærdig i Tidens Stil. Det vilde Drikkegilde fremstod, når han skildrede det (se f.eks. den 28de Elegi), som et Basrelief fra Grækenlands ædleste Tid. Den unge Kvinde med det udslagne Hår var udført med en Stilsens Kyskhed som en dansende græsk Mænade, og ved Fremstillingens ædru Klarhed forvandlede Drikkelaget til et atheniensisk Bakkanal i parisk Marmor. Den rene Skønhed og en fuldendt Sæmpelhed prægede alt dette Liv. Det Hæslige, som Hugo senere skulde indføre i Lyriken og hvis Tiltrækning Lamartine på et givet Tidspunkt ikke mere modstod, fattedes så fuldstændigt som Andagt og Mystik.

Men også Manden, der i André Chéniers Brudstykker dæmrede frem, dannede en vækkende Modsætning til Mandfolket i den Lyrik, der i 1819 vakte Begejstring. De Kvinder, han i uforglemmelige Digte forherligede, var Heltinder eller Dødsdømte fra Revolutionstiden. Der var en mandig Patos i hans Jamber, som genkaldte de gamle græske Jambedigteres, og i Brudstykkerne af hans store Digt *Hermes* Udtryk for en Livsanskuelse, som ved sin antike Sandhedskærlighed og videnskabelige Alvor udgjorde den skarpeste Modsætning til det romantiske og fantastiske Sværmeri hos Lamartine. For André er Stjernerne ikke Blomster på Himlens Enge; de er simpelthen Verdener, der ruller i det uhyre Rum; han nævner deres Vægt, deres Former, deres Afstande og Lovene for deres Tiltrækning, som han føler virke i sin egen Sjæl. Forsynet taler ikke ned fra dem til Mennesket, Bønner stiger ikke fra Mennesket op til dem, men Betragtningen udmunder i et mægtigt Indtryk af Naturaltets Enhed og Lovbundethed.

André Chéniers Poesi, der på så mange Måder foregriber det 19de Århundredes, — thi den er afgjort lyrisk og det attende Århundrede frembragte i Frankrig ingen Lyriker undtagen Voltaire og ham — fornægter ikke Indflydelsen af Tidsalderens to ledende Ånder Rousseau og Voltaire. Fra Rousseau

stammer det Idylliske hos Chénier, hans Hyrdescener, der vel har lånt meget hos Theokritos, men som dog kun har øst af denne Kilde, fordi Rousseau havde peget tilbage til Naturlilstanden; fra Voltaire stammer den Lidenskab for Almen-Indsigt, der bragte André til at søge Påvirkning hos Newton og kappes med Lucretius i et Læredigt om Naturen.

Det var dog især ved rent kunstneriske, tildels endog rent tekniske Fortrin, at André Chénier virkede så befriende og fornyende på den næstnæste Slægts Poesi. Alexandrinerverset var i hans Digte ikke mere Racines; det var ved Overskæring og Overskriden blevet et langt smidigere, friere og mangfoldigere Vers; Indsnit og Overgange var i hans dityrambiske Poesier anvendte med endnu mere overraskende Nyhed, og Resultatet var blevet en hidtil ukendt lyrisk Lidenskab og Flugt. Vel fandt man allerede hos Lamartine de fleste af hans metriske Reformer forsøgte, men ligesom ubevidst og uden den Fasthed eller Nøjagtighed i Formen, der fortryllede Ungdommen hos Chénier. Alle de, der forstod at sætte Pris på plastisk og sikker Form, svor ved hans Navn. De delte uvilkårligt Datidens Forfattere i to store Grupper, en, der stammede ned fra Fru de Staël, den meget talende, meget skrivende Improvisatrice, som uden synderlig Bekymring for det Heles Udformning i Enkelthederne havde udslynget en Hvirvel af Ideer og Ord, og en Skole, der nu dannede sig, som efter André Chéniers Forbillede opstillede streng kunstnerisk Samvittighedsfuldhed som Rettesnor.

Til de rent formelle Fremskridt i André Chéniers Poesier kom et stort Fremskridt i Farvegivningen. Man havde hidtil i Verset foretrukket det virkelighedsfjerne, oversanselige eller følsomme Ord for det sanselige og maleriske Udtryk. Man havde f.eks. sagt "Himlen i dens Vrede"; André skrev "en sort og skyet Himmel"; man havde skrevet "fine Fingre", André Chénier sagde hellere "hvide og lange Fingre". Og til denne Anskuelighed i visse Betegnelser og Beskrivelser kom Indførelsen af et nyt Dæmrings- eller Skumrings-Lys i Udtrykket, af Ord og Vendinger, der ved noget Gådefuldt eller Hemmelighedsfuldt eller Fantasirigt pludseligt åbnede Udsigter og Fjernsyn.

Hvad man fra et menneskeligt mere end fra et kunstnerisk Standpunkt mest savner i denne skønne Poesi, det er Udtrykket for personlig Sorg. Denne Digtning er trods sin Ild og Franskhed for afmålt, for attisk. Det Stygge er for gennemført udelukket, og til det Stygge, det Smudsige har Digteren ægte græsk regnet sit Tungsind, sine private Lidelser og Genvordigheder. Kun gennem nogle Prosa-Optegnelser og Breve erfarer vi f.eks., hvormeget han i sin Tid led under sin Afhængighed i London. Han giver ikke denne Lidelse Luft i sin Poesi. Når han nu og da tidligere har følt sig pint af sin Fattigdom og den Tvang, den pålagde ham, så har han kun givet denne Følelse Udtryk ad en Omvej i sådanne Digte som Idyllen *Friheden* i Theokrits Manér, i hvilken Hyrden knækker sin Fløjte, flyer Pigernes Dans og Sang, forbander enhver Trøst, fordi han er Slave. Kun således omskrevet tillod Chénier Sorgen at bryde frem i hans Digtning. ([Note 1](#))

Det er umuligt at give et Begreb om André Chéniers Poesiers Natur gennem en Oversættelse, endnu mindre gennem et blot Referat i Prosa. Sprogkunst, Verskunst, Sprogfarve går tabt. Men når der ligefuldt bliver en ejendommelig Skønhed tilbage, kan Læseren slutte sig til Originalens Værd. Jeg sammentrænger for at give et Exempel Digtet *Den syge Yngling*, der som Alt hos Chénier er gjort med næsten Intet og som man dog aldrig glemmer. Det minder ved sin Komposition om den tredje Scene i første Akt af Racine's *Phèdre*, der synes at have været det fjerne Forbillede:

"Apollon, du frelsende Gud, du Livets og de lægende Planters Gud, hav Medlidenhed med min Søn, mit eneste Barn, og med en sørgende Moder, der kun har levet for ham og nu skal se ham dø! Du unge Gud, kom hans Ungdom til Hjælp! Sluk den brændende Feber, som fortærer hans skyldfri Liv i dets Blomst, og jeg skal med disse gamle Hænder hænge min Onyxskål ved Fødderne af din Statue og hver Sommer ofre en hvid Tyr ved dit Alter.

Og du, min Søn, er du bestandig uden Barmhjertighed? er du ubønhørlig, vil du ikke tale? I tre Dage har du ikke spist, i tre Nætter ikke sovet. Barn, vil du da dø? Skal din hvidhårede Moder blive ene tilbage på Jorden, skal hun lukke dine Øjne og forene din Aske med din Faders? Tal min Søn, hvilken Kval tærer på dig? Den Sorg, man skjuler, er bitrest at bære.

Moder, Farvel! Jeg dør, du har ingen Søn mere. Et brændende, forgiftet Sår fortærer mig; jeg ånder kun med Møje; jeg vil ikke tale; Farvel ... Sengen piner mig, Tæppet trykker mig; Alt tynger og trætter mig. Hjælp mig! jeg dør. O vend mig om på Siden! jeg forgår, hvilken Kval!

Og hun rækker ham forgæves en Lægedrik, som en thessalisk Kvinde ved Tryllekunster har brygget. Men han taler. Han mindes Erymanthos's Bredder, Lundene med deres Løvværk, Vindenes friske Pust, som bragte Vandet, Løvet og Linnedkjortlens Folder over Pigernes unge Bryst til at skælve; han mindes de lette, dansende Pigers Skønhed, endelig et guddommeligt Ansigt. Han taler forvirret: disse Arme, disse Blomster, dette Hår, disse nøgne Fødder, så hvide og så skønt formede; jeg skal aldrig gense dem mere! Han ser en ung Kvinde for sig, der med langsomme Skridt går til sin Moders Grav; han hører hendes dejlige Stemme; hav tvivler, om hun også vil besøge hans Grav.

Og Moderen erfarer, at det er af håbløs Elskov hendes Søn er syg: Men sig mig, min Søn, hvad er det for en Jomfru, du har set på Erymanthos's Bredder? Du er jo rig og du er jo smuk, eller du var det, før Sorgen havde bragt dine Kinders unge Blomst til at visne. Er det Eglaja, eller den unge Irene med de lange lyse Fletninger eller skulde det være den stolte Skønhed, hvis Navn jeg daglig hører gentage, på hvem alle de smukke unge Piger er skinsyge, og hvem, som man siger, Mødre og Hustruer aldrig ser uden Angst i Templer og ved Fester? skulde det være Dafne?

O Guder, ti dog, Moder, ti. Hun er stolt, ubøjelig som de Udødelige, skøn og frygtelig. Tusind Elskere har tilbedt hende, og har elsket hende forgæves; som de vilde jeg kun have fået et hovmodigt Afslag. Nej lad hende aldrig erfare ...

Og dog! o Kval og Død! min kære Moder! du ser, i hvilken Jammer jeg går tilgrunde. Gå og find hende! Dine Træk, din Alder vil måske minde hende om hendes Moder. Tag denne Kurv og vore smukkeste Frugter, tag vor Eros af Elfenben, tag vor Onyxskål fra Korinth; tag mine Gedekid, tag mit Hjerte, tag mit Liv, kast det Alt for hendes Fødder; sig hende, hvem jeg er, at jeg dør, at du ikke har nogen Søn mere; fald for den gamle Mands Fødder, suk, bed og anrøb i Himlens og Havets Navn, ved Guder, Templer, Altre og Gudinder, og vender du hjem uden at have bøjet deres Sind, så Farvel Moder! så er mit Liv tilende.

Hun bedækker hans blege Pande med Kys og Tårer og iler bort skælvende af Frygt og Alderdom. Men snart kommer hun stønnende tilbage igen og langt borte fra hører man hendes Stemme: Min Søn, min kære Søn! du bliver i Live. — Hun sætter sig ved hans Leje. Og hende følger den gamle Mand med et Smil og med ham kommer den unge Skønhed, rødmende, med sænket Pande, og kaster et Blik på Sengen. Den Ulykkelige skælver som fra Sans og Samling! han vil skjule sit Hoved under sit Tæppe.

Ven, siger hun, i tre Dage har man ikke set dig ved nogen Fest. Hvad har du for? hvorfor vil du dø? Du er syg. Man siger mig, at jeg kan helbrede dig. Lev og lad os udgøre én Familie tilsammen. Lad min Fader have en Søn og din Moder en Datter." —

Det er umuligt at give en lidenskabelig Situation en simplere, mere effektfri Løsning.

Et Grundlag af denne Art var det, den nye romantiske Skole fandt at bygge videre på; den ædleste Simpeltid i Sproget, Tegningens Rigtighed, en græsk Rytmi i alle Overgange, Basreliefets skønne Linjer, usammensatte Farver og strenge Form.

Kapitel 7

De Vigny's Poesier og Hugos østerlandske Digte

Den Digter, der tidligst røber Påvirkning af Chénier, var en af Skolens kunstnerisk dristigste Ånder, en af dens oprindelige Førere, *Alfred de Vigny*, som Lyriker afvexlende ufuldkommen og en Mester uden Lyde. Kysk, lys, ren og streng som den er, har hans Poesi noget ved sig, der har fremkaldt Billederne af en Svanes Sejlen, af Elfenbenets Glans, af Hermelinets Hvidhed på alle Læber, der har søgt at betegne den. Han har den strenge Kunst, den ædru Farve, det Sammentrængte og Udsøgte, som også særmærker Chénier. Han har øjensynlig frygtet for, at man skulde tilskrive disse Egenskaber en Påvirkning fra André. Thi skønt han ingen Digtsamling har udgivet før 1819, har han dog i senere Udgaver af sine Digte forsynet et Antal af dem, der tydeligst synes at bære Præg af André Chéniers Indflydelse, med tidligere Datum, der endog går så langt tilbage som til 1815. Men selv fraset, at enkelte Digte af André allerede da var blevne offentliggjorte i Chateaubriands *Kristendommens Ånd* og som Tillæg til Millevoye's Poesier, taler al Sandsynlighed for, at Alfred de Vigny trods sin iøvrigt så strenge Karakter, ganske som Schack Staffeldt tiltrods for hans ellers fremtrædende Karakterrenhed, har foruddateret sine Digte for at give sig et utilbørligt Skin af ubetinget Originalitet; thi de enkelte Poesier, han offentliggjorde før sin første Digtsamling, er langt ringere end dem, der bærer de tidligste (og langt tidligere) Årstal, så meget ringere, at han endog senere har udelukket dem af sine samlede Digte. André de Chéniers Indflydelse på Vigny er da uomtvistelig; denne har i sig optaget meget af den genopdagede Mesters Ejendommelighed samtidigt med, at han har frigjort sig fra den hellensk gammeldags Stil der virkede hæmmende på Chéniers frie Flugt. Digtet *La Dryade*, som han har betegnet med Tilføjelsen *Idyl i Theokrits Manér*, er i Virkeligheden en Idyl i Chéniers. Hvad der skiller Vigny skarpest fra Chénier som lyrisk Personlighed er den ubetingede Åndsdyrkelse og den stolte, stoiske Ensomhedsfølelse. Han har tegnet sit Idealbillede i sådanne Digte som *Moïse*, *La colère de Samson* og *La mort du loup*. Han er helt tilstede i Moses' smertelige Udråb:

O Seigneur j'ai vécu puissant et solitaire,
Laissez moi m'endormir du sommeil de la terre!

Jeg tror at høre hans stærke sårede Selvfølelses Klage i Samsons Vrede over Dalilas Falskhed (hans Dalila hed Marie Dorval, den store Skuespillerinde); tre Gange alt har han tilgivet hende, men hun har været endnu mere skamfuld end forundret over at se sig på en Gang opdaget og tilgivet.

Car la bonté de l'Homme est forte et sa douceur
Écrase, en l'absolvant, l'être faible et menteur.

Og Jeg læser på engang hans Stoicisme og et Forsvar for hans Ufrugtbarhed ud af Ordene i Digtet om Ulven, der dør uden at udstøde et Skrig:

A voir ce que l'on fut sur terre et ce qu'on laisse,
Seul le silence est grand; tout le reste est faiblesse.

Lad der være lidt påtagen Stivhed i denne hans Holdning, men han har påtaget sig den af Stolthed, af åndelig Adel, af Trang til at sætte sit Sinds Renhed og Strenghed et Monument i sine Vers.

Den Digter, som foretog den væsentlige Videreudvikling af Chéniers lyriske Stil, var som Ånd ganske uensartet både med ham og Vigny, svulmende beruset af Selvtillid. *Victor Hugo* stod i den

Lykkens Tid, da Morgenrøden strålede om hans treogtyve År. Han har selv i et Digt (Til Frøken J. i *Tusmørkesangene*) skildret den Sejersvished, med hvilken han trådte ud i Livet som lyrisk Digter:

Alors je disais aux étoile:
O mon astre, en vain tu te voiles,
Je sais que tu brilles là-haut!
Alors je disais à la rive:
Vous êtes la gloire, et j'arrive,
Chacun de mes jours et un flot!

Je disais aux bois: Forêt sombre,
J'ai comme toi des bruits sans nombre.
A l'aigle: Contemple mon front!
Je disais aux coupe vidées:
Je suis plein d'ardentes idées
Don les âmes s'enivreront!

Alors du fond de vingt calises,
Rosée, amour, parfums, délices,
Se répandaient sur mon sommeil;
J'avais des fleurs plein mes corbeilles,
Et comme un vif essaim d'abeilles
Mes pensers volaient au soleil.

La terre me disait: Poète!
Le ciel me répétait: Prophète!
Marche! parle! enseigne! bénis!
Penche l'urne des chants sublimes!
Verse aux vallons noirs comme aux cimes,
Dans les aires et dans les nids!

Oversættelse:

Til Stjernen dengang jeg sagde:
Min Stjerne! forgæves i Slør du dig lagde,
jeg véd at du glimrer der bag.
Og jeg sagde til Flodens Vande:
I er Hæderen! ser på min Pande!
en Bølge er hver min Dag.

Jeg sagde til Skoven: "Min Søster!
som du har jeg talløse Røster,"
til Ørnen: "Som du stolt og fri,"
til de tømte Bægre: "Ej bange!
jeg er fuld af brændende Sange,
som Mænd kan beruse sig i"

Og fra talrige Blomsterkroner
Dug, Duft, Fryd, Elskov og Toner

over mig, den slumrende, strøg.
Det vælded med Melodier,
og som Flokke af sværmende Bier
mine Tanker til Solen fløj.

Men til mig sagde Jorden: Poet!
og Himlen fra oven svarte: Profet!
Gå, tal, lær, sign Jordens Børn!
Hæld Urnen med Gudernes Tale
og skænk over Bjerge, i Dale,
i Reden for Spurv som for Ørn.

Victor Hugo greb hint Vers, som André Chénier havde skabt, dette gennemsigtige Organ for den rene Skønhed, og under hans Læbers Pust strålede det i alle Regnbuens Farver. Forunderligt nok, atter denne Gang var det Grækenland, fra hvilket Inspirationen kom, men denne Gang det nye Grækenland. Under Indtrykket af den græske Frihedskrig begyndte Hugo sine *Orientalere*. Men hvilken forskellig Sprogbehandling! Ordene malte; Ordene lyste, "forgyldte med en Solstråle", ligesom den dejlige Jødinge i Digtene; Ordene sang, som havde de en hemmelig Ledsagelse af tyrkisk Musik.

Først kom Oehlenschlägers Orient. Det var Barnets, Eventyrbogens, Tusind og én Nats, halvt persisk og halvt københavnsk. Det var Drømmen om Ånder i Lamper og Ringe, om Diamanter og Safirer i Skæppevis, Fantasteriets uindskrænkede Herlighed, Alt grupperet om et Par uforgængelige, poetiske Typer. — Så fulgte Byrons Orient. Det var en stor Dekoration for Lidenskaben i dens Hensynsløshed og Tungsind.

Derefter kom Goethes Orient. Dette Østerland i *West-östlicher Diwan* var Oldingens Tilflugtssted. Han greb det Hvilede, det Beskuende i den orientalske Livsbetragtning og flettede tyske Lied'er ind deri. Rückert, den store Sprogkunstner, fulgte siden dette Spor. Men Hugos Orient var et endnu ganske andet, det var det brogede, udvortes, barbariske Østerland, Lysets og Farvernes Land.

Sultaner og Muftier, Dervisjer og Kalifer, Hetmaner, Pirater og Klefter — liflige Lyd i hans Øre, liflige Billeder for hans Øje. Tiden lige gyldig, Oldtid eller Middelalder eller Nutid; Racen lige gyldig, hebraisk, maurisk eller tyrkisk; Stedet lige gyldigt, Sodoma og Gomorra, Granada, Navarino; Troen lige gyldig: "Ingen," hedder det i Fortalen, "har Ret til at spørge Digteren, om han tror på Gud eller på Guder, på Pluto eller på Satan eller på Ingenting." Han vil male. Han er besat af en Genius, der ikke lader ham Ro, før Østerlandet, som han føler det, står der på Papiret.

Et omhyggeligt Studium af hans orientalske Digte lærer En, hvorledes han kom dertil. Digtene er jo ikke blevne til i den Orden, hvori de i Samlingen følger. Det førstskrevne Stykke er Nr. 23 *Den erobrede By* fra Året 1824; så følger i Årene 1826 og 1827 andre Digte, der behandler Emner fra Frihedskrigen, og først i 1828 har Digterens Fantasi ret fået Råderum. Synskresen udvider sig stærkt; alle de Elementer, der ved nær eller fjern Idéforbindelse krystalliserer sig om Tyrkerkrigen, slutter sig til Kærnen.

Ser vi på det lille Stykke *Den erobrede By*, der udspringer af Sindsbevægelsen i Anledning af Grækenlands Martyrium, da er Overensstemmelsen med Udgangspunktet for den fransk-romantiske Malerkunst påfaldende. I 1824 havde Eugène Delacroix udstillet sit berømte Maleri *Myrderiet på Skios*, dette Rædselsoptrin, der var så ganske blottet for enhver vedtagen poetisk Retfærdighed, så dybt følt, så frit og kraftigt malt, så flammende i Farveglød. Året efter er det, at Hugo begynder med sit lille Digt. Det synes en tro Slaves underdanige Indberetning, afgivet med Hænderne korslagte over Brystet:

O Konge! som du bød, Ilden lyser og fortærer,
den kvæler i sin Røg dit Folks vilde Skrig,
dens Skær til alle Tage en Morgenrøde bærer,

og i sin muntre Flugt den tykkes danse på Lig.

Mordet med tusind Arme sig rejser uforfærdet,
hvert flammende Palads er forvandlet til Bavn,
Fædre, Kvinder, unge Mænd, alt falder nu for Sværdet,
rundt om ryggede Tomter Ravn kalder hæst på Ravn.
Mødrene klaged. De unge smukke Piger
skælved, blev skændede og grædende lå,
indtil en ildfuld Hest, der bar en tapper Krieger,
slæbte dem bort, af Slag og Kærtegn brune og blå.

.....

Småbørn har vi knust under Fliser. Du befaler,
og Jernet drikker endnu det unge, varme Blod.
Dit Folk kysser Støvet, Drot! under de Sandaler,
som en Guldring holder sammen om din kongelige Fod.

Dette er den allerførste Tone, Hugo anslår i disse Digte; den er skarp og grel, men helt godt er Digtet ikke, thi det er ikke rigtig sandt. Således har Slaven ikke talt, man sporer Digterens personlige Harme gennem Meldingen. De Digte, der nu følger, *Hovederne på Seraillet*, *Begejstring* og *Navarino*, bærer yderligere Vidnesbyrd om den oprindelige nygræske Påvirkning, hvoraf *Orientalerne* fremgik. Men så gør Hugo et stort kunstnerisk Fremskridt; han svinger sig over på Tyrkernes Standpunkt, digter sig ind i deres Sind.

Pasjaens Sorg er det første, halvt ironiske Forsøg. Dervisjer og Bombarderere, Odalisker og Slaver, alle søger, hver fra sit Synspunkt, hvad vel Årsagen kan være, hvorfor Pasjaen sidder stum og drømmende med våde Øjne i sit Telt. Men Årsagen er ikke den, de formoder, hverken at Yndlingselskerinden har været utro eller at der har manglet et Hoved i Fellahens Sæk. Nej, hans Yndlingstiger fra Nubien er død. — Dette er endnu kun et Tilløb. Digteren er ikke endnu helt frigjort for sig selv, helt udenfor sit Væsen som Privatpersonlighed; man sporer ham i en svag Spot, der forstyrrer og opløser Billedet. Så følger Digtet *Tyrkisk Marche* og vi er helt i Orienten.

De mesterlige Strofer er indfattede i et ret barbarisk Omkvæd; men Indholdet er ellers ikke vildt; det er alvorligt, fuldt af tyrkisk Pietet, og Tankegangen helt bestemt ved Æresforestillinger, der ikke er mindre følte, fordi de er af en anden Art end vore:

Af levret Blod drypper min Daggert ved min Side,
og ved min Sadel hænger en Øxe, der kan bide.

Jeg lider en Soldat, som er en Skræk for Belial.
Hans rummelige Turban gi'r hans Pande Barskheds Præg;
han kysser ærbødigt sin gamle Faders Skæg
og han elsker sin gamle Krumsabel som man skal.
Hans Dragt er gennemboret forinden som foruden
af Stik, så at Pletterne på Kongetigerhuden
ikke når deres Tal.

Af levret Blod drypper min Daggert ved min Side,
og ved min Sadel hænger en Øxe, der kan bide.

.....

Den, som holder af at passiare med en Kvinde,
som ikke ved et Gilde til Punkt og Prikke véd,
fra hvem den smukke Hest, hvorom der tales, stammer ned;
den, som lægger sig andres Råd og Trøst på Sinde,
som strækker sig på Silke med blødagtige Lader,
frygter Solen, kan læse, og af usle Skrupler lader
al Vin for Kristenpakket rinde —

Af levret Blod drypper min Daggert ved min Side,
og ved min Sadel hænger en Øxe, der kan bide.

Han er en fejd Hund og ikke en Soldat.
Ham ser man ej, når Hestene til Håndmænget springe,
stå oprejst i de brede Stigbøjler med sin Klinge
og spore Hesten ind gennem Sværmens Revl og Krat.
Han du'r kun til at slå mod et Muldyr sine Hæle
og mumle noget Tøj for sig hen med dæmpet Mæle,
som en Præst, der ber om Dit eller Dat,

Af levret Blod drypper min Daggert ved min Side,
og ved min Sadel hænger en Øxe, der kan bide.

Her er ikke mere nogen græsk Stemning eller nogen europæisk Ironi over tyrkisk Vildhed; her er Digteren helt bleven Dramatiker indenfor det tyrkiske Område; her er den sanddru Brutalitet i Lokalfarven, som neppe nogen nordisk Digter har nået i slige Emner. Her er den rette mandige Barskhed i Tonen.

Dette er ikke Følelsepoesi, det er Toner i Dur, og der er Durklang i alle disse Digte, selv hvor Kvinden og Kærligheden har slynget deres Rytmer ind i disse barske og hårde. Der er grusomme og hjerteløse Kvindeskikkelser som den jødiske Sultaninde, der stedse påny kræver Hovederne af sine Medbejlersker, og der er fine og musikalske Evadøtre som hin fangne Kvinde *La captive*, der længes hjem til sit Land, men dog føler sig vel tilpas ved at lade Blikket glide hen over Smyrnas Fepaladser og indånde Østens lune Luft Vinter og Sommer, ved Dag og når Fuldmånen skinner på Havet. Der er en så yndefuld Kvindeskikkelse som den, der fremtræder i *Den arabiske Værtindes Farvel*: den Kærlighed, som deri kommer til Orde, er vemodig i sin Følelse af Uigengældthed, undertrykt og kysk; det er en Blanding af søsterlig Omhu, barnlig Overtro og underkastende Tilbedelse, der åbenbarer sig i en Form af ædel Stolthed og med en plastisk Ynde.

Fra det Øjeblik af da Digteren fra Grækernes Lejr har hensat sig til Modstandernes, skyder hans Fantasi fri Fart. Fra Billeder af tyrkisk Grusomhed glider den over til Udmalingen af tyrkisk Overtro. *Les Djinnns* er et metrisk Vidunder, i hvilket den vilde Jagts Nærmen sig til Huset, dens Hentordnen over de rædselsslagne Beboeres Hoved og dens gradvise Sig-Fjernen males gennem Digtets langsomme Stigen fra Tostavelses- til Tistavelses-Strofen og Synken tilbage til Tostavelses-Strofen igen. Fra tyrkisk Serailliv glider Indbildningskraften til de frie Beduiners Teltlejr i Ørkenen; fra Ørkenen, som den er nutildags, til Ørkenen, som den var, da Buonaberdi overskyggede den med sine Ørnes Vinger.

Uhyre Flader af Sand og Vand, Troppemassers Ordning og Bevægelse, hele Byers Arkitektur, deres Belejring og Stormløbene imod dem viser sig for Hugos Digterøje, og ved en nærliggende Idé-Forbindelse hidføres da i et givet Øjeblik Billedet af storladne Undergangsscener fra den bibelske

Oldtid. Dèr har Hugo fundet sit pragtfuldeste, med hans Personlighed mest beslægtede Stof. Hans Fantasi var altid ypperst anlagt på det Uhyre; Pegasus er jo altid i bogstavelig Forstand et dejligt Monstrum, men hans Pegasus er det i åndelig Forstand.

Han skriver Digtet *Ildregnen fra Himlen*, Samlingens første, digtet sidst. Vi ser den sorte frygtelige Sky sejle over Himlen. Hvorfra kommer den? Hvorhen går den? Ingen ved det. Den sejler over Havet og spørger Herren, om den skal tørre det ud med sin Ild. Nej, svarer Herren, og den forfølger sin Bane for hans Pust. Over Middelhavets dejlige Golfer, over Ægyptens blonde Kornland glider Skyen, men Herren giver den endnu intet Tegn til at standse. Over Ørkenen flyver den, over Ruinerne af det gamle Babel. Den spørger: Er det her? Men den må videre frem. Så når den ved Nattetid Rummet over de to yppige Søsterbyer Sodoma og Gomorra hvor Alt er slumret ind under Svælgeri, i nydelse og Vellyst. Og på Herrens Vink revner Skyen og åbner sit Ildsvælg. Hagl og Gnister, Svovlstrømme, Ildregn styrter ned, indtil Agat og Porfyr og Afguder og Marmorkæmper smelter som Vox, og Flammerne blænder og omspænder og opbrænder alt Levende i Huse og på Gader. Da ses henad Morgen den gamle Babelruin strække sit Hoved op over Bjergryggen for at nyde Slutningen af Skuespillet. Den kender det; den har engang fået Kærligheden, der tugter, at føle.

Dette er, som sagt, ingen Moll-Poesi og Beskyldningen for Kulde fattedes ikke, så meningsløs den end var; men det er set, det er malt med en Pensel som hin Gran, Heine vilde rive fra Norges Klipper og dyppe i Etnakraterets Luebølger for at skrive sin Elskedes Navn på Himlen. Disse *Orientalere* blev Forbilledet for den romantiske Lyrik. Digteren vovede her at gribe det Smerteligste, ja det Hæslige, det Forfærdelige (τό δεινόν som Grækerne sagde) og optage det i sine Sange i Tillid til at hans digteriske Kraft vel skulde formå at gennemtrænge det Alt med Poesi, få alle disse Skygger til at stå gennemsigtige og lade alle disse mørke Punkter gå op i et poetisk Lyshav. Han har engang skrevet et Digt om Jordkloden, der kan anvendes på denne hans Lyrik. Han skildrer den magre, stenede, karrige Jordbund, som kun modstræbende giver Menneskeslægten Brød; her glødende Ørkner, hist oppe Polar-Is; Byer, som Barmhjertighed og Tillid håndervridende har forladt. Han maler Døden, et Spøgelse uden Øjne, der gerne rammer de Bedste først; Have, hvor Skibene går til grunde om Natten, Lande, hvor Krigen brølende svinger sine Fakler og Folkeslagene styrter sig som rasende over hinanden, og — slutter han — Alt dette udgør en Stjerne på Himlen.

Kapitel 8

Hugo og Musset

Neppe havde Hugo fuldendt *Orientalerne*, før han begyndte på en Digtsamling, der udgør den fuldstændige Modsætning til dem. *Efterårsbladene* (*Les feuilles d'automne*) erobrede den franske Lyrik et nyt Jordsmon, et Område, der var lige så personligt som *Orientalernes* havde været upersonligt.

Hugo var, kun tyve År gammel, bleven gift. Han hjemførte sin Elskede, Adèle Foucher, på Grundlag af den ubetydelige Årsindtægt, der samme År var blevet ham bevilliget af Ludvig den 18de; den Medgift, hans Hustru bragte ham, bestod i 2000 Francs. Det unge Par førte da et tarveligt Husliv i de År, der gik hen, indtil Hugos Pen — omtrent efter at Hernani-Slaget var vundet — begyndte at indbringe ham Tusinder, der steg til Hundredetusinder, der efterhånden voxede til Millioner; men det tarvelige Hjem havde sin Lykke, og da Hugo, 25 År gammel, optrådte som poetisk Revolutionær, var han alt længst en ung Familiefader med en Kres af Rollinger omkring sig.

Efterårsbladene bragte som sagt Tanker og Billeder fra hans Hjem. Det var Minder om hans Barndom og hans kære Døde, Erindringen om hans Moders Æmhed, om Faderens krigerske Skikkelse, om Napoleon, hvem han ved Faderens Side som Barn havde set. Han udøser sit Hjerte for nære Venner, skrifter dem sit Tungvind og sine Tvivl under Livets hårde Kampe. Enkelte Elskovsdigte, uforlignelige. Han genfinder sine første Kærlighedsbreve og læser dem med Vemod, med Savn af den første Ungdoms Friskhed, som svandt. Han maler sit Hjem. Det var en Side af Livet, som næsten alle Verdens største Digtere havde ladet ligge. Shakespeare havde intet Hjem, og hans Forhold til sin Hustru var neppe nogen Omtale værd. Schiller og Goethe skrev få Digte til deres Hustruer og ingen om deres huslige Liv. Hvad Byron havde fundet det passende at meddele Verden om disse Forhold, havde kun været lidet opbyggeligt. Oehlenschläger, hvis personlige og literære Stilling ellers i flere Henseender lader sig jævnføre med Hugos, havde først ægtet sin Christiane, da hun var afblomstret, og havde mere opfyldt en Forpligtelse end fulgt sit Hjertes Hang. Hans Forhold til sin Hustru er i Digtene mere ærligt end ridderligt; hun er ham snarere hans Morgiane end hans Gulnare, og hans Forhold til sine Børn har i Digtene et Stænk af Faderforfængelighed; han taler i sine Vers om sine Børn omtrent som kongelige Personer i offentlige Udtalelser undertiden taler om deres; man føler, at han betragter dem som Væsener, hvis Velfærd må ligge Alle på Hjerte. Victor Hugo har forstået at holde sig fri af disse Skær.

Ikke at Adèle Foucher vedblev at være Kvinden i Victor Hugos Liv under alle de År, hvori han besang sit Husliv. *Efterårsbladene* er den sidste Samling, i hvilken han med Sandhed kunde tale om den Lykke, han fandt i sit Hjem. I Året 1833 lærte Hugo i Anledning af Prøverne på hans *Lucretia Borgia* den unge dejlige, om end talentløse, Skuespillerinde Juliette Drouet (i Virkeligheden Julienne Gauvain) at kende, hvem han havde overladt Fyrstinde Negronis ganske lille Rolle i dette Drama. De Samtidige taler med Begejstring om hendes Skønhed, der skal have forenet den Renhed i Omridsene, som findes hos græske Statuer, med det poetiske Udtryk, man gerne tillægger Shakespeares Heltinder. Hun havde i Hugos Tragedie kun to Ord at sige, gik blot over Scenen; men Théophile Gautier maler efter at have skildret hendes henrivende Dragt, hendes Optræden med disse Ord: "Hun lignede et Firben, der havde rejst sig på sin Hale; så bølgende, smidig og slangeagtig var hendes Gang. Hvor forstod hun ikke trods al sin Ynde at lægge noget Giftigt i sine Ord! Med hvilken spotsk og foruroligende Smidighed vidste hun ikke at unddrage sig de smukke venezianske Herrers Tilbedelse!"

Hendes Profil var antik, hendes Hårvæxt overordentlig. Det er hende, som Billedhuggeren Pradier har forevigt, idet han af hende har gjort Statuen af Byen Lille på Concordepladsen.

Hun var 27 År gammel, da Hugo 31årig lærte hende at kende, og de forblev forbundne de næste halvtresindstyve År til hendes Død. Fra 1833 har Hugo foretaget alle sine Rejser sammen med hende, og

under hans Landflygtighed som efter hans Hjemkomst var hun som Madame Juliette Drouet Damen i hans Hus.

Hans Hustru, der snart indlod sig på en Forbindelse med Sainte-Beuve, som ved den sidstes digteriske Indiskretion kun er bleven altfor kendt, synes så længe hun levede at have båret over med Hugos Lidenskab, ligesom Hugo på sin Side — hvad hans offentliggjorte Breve viser — med Værdighed og på en Måde, der røber stor Sjælsfinhed, optog Sainte-Beuves Meddelelse om den Lidenskab, der bandt ham til Adèle Hugo.

I sin Poesi idetmindste forblev Hugo på det Ømmeste knyttet til sit Hjem.

Det er i *Tusmørkesangene, Les chants du Crépuscule*, som udkom i 1835, altså længe efter han havde lært Juliette Drouet at kende, at han i Digtet *Date lilia!* betegner sin Hustru som den, til hvem han har sagt *Altid!* og som har svaret ham *Overalt!*

I selve dette Digt bevæger sig, udstyret med den højeste Skønhed, Billedet af den unge Moder, fulgt af sine fire Børn, af hvilke det mindste endnu tripper med vaklende Skridt:

"Hvis du nogensteds skulde møde en Kvinde, hvis Pande er ren, hvis Gang er rolig, hvis Øjne er blide, som har sine Børn ved Hånden og som, når de møder en stakkels Tigger, lægger en Almisse i det mindste Barns Hånd ... eller — hvis Smædesnakken tumler sig om et Navn og du ser en Kvinde høre til i Taushed og tvivle og sige: Lad os vente med vor Dom! hvem af os kunde man ikke bagvaske! hvem du så er, velsign hende! Det er hende, min Sjæls Søster, mit Håb, mit Ly, min Tilflugt."

Og så klinger der dernæst gennem disse Digte en Summen og en Kvidren som af Småbørns Lege, deres Larm og fugleagtige Skrig. Barnet springer ind i Stuen, og selv den mørkeste Pande, selv det urene Åsyn klarer op; Barnet blander sine Spørgsmål ind i den alvorlige Samtale, og den standser i et Smil; det åbner sin unge Sjæl for alle Indtryk og byder Fremmede og Kendinge sin Mund til Kys.

"Lad Børnene blive! jag dem ikke ud af Digterens Arbejdsværelse, lad dem kun le og synge, blande deres barnlige Støj ind i de indre Stemmers Kor, mens den Skrivende drømmer ved sin Pult. Deres Pust jager ikke hans Drømmes brogede Sæbebobler på Flugt. Tror I, jeg bliver bange, når jeg midt under mine Syner af Blod og Brand ser disse lyse Hoveder glide mig forbi, eller at Versene som en Fuglesværm tager Flugten for legende Børn? Nej, nej! Intet Billede fordrives af dem. Guldorientaleren udbreder i deres Nærhed endnu rigere sine malede og ciselerede Blomster, Balladen bliver friskere, Odens vingede Strofer stiger mod Himlen med et endnu mere brændende Åndedrag!"

En sørgelig Begivenhed gav i modnere År Victor Hugo Anledning til at vende tilbage til hin Ungdomstid i Småbørnenes Kres, hans ældste Datters pludselige Død i 1843. I Februar samme År var hun bleven gift; i September forulykkede hun under en Sejltur i en Båd på Seinen. Hendes Mand, Charles Vacquérie, kastede sig ud efter hende, og da alle Forsøg på at frelse hende viste sig frugtesløse, søgte han Døden i Bølgerne og fandt den. Den hele Gruppe af Digte, som i *Les Contemplations* indledes med Verset "O jeg var som gal i det første Øjeblik!" må tages sammen med *Efterårsbladene*.

Her forekommer Småscener, som i al deres Simpelhed er lige så fortræffeligt malte som dybt følte:

"Hun havde antaget den Vane i sin tidlige Barndom, at komme lidt ind i min Stue hver Morgen. Jeg ventede på hende som på en Solstråle, man håber på. Hun trådte ind og sagde: Goddag, lille Fa'er! tog min Pen, lukkede mine Bøger op, satte sig på min Seng, bragte mine Papirer i Uorden og lo — og pludselig gik hun, som en Fugl flyver bort. Så tog jeg lidt mindre træt i mit Hoved, atter fat på mit afbrudte Arbejde, og alt imens jeg skrev, traf jeg ofte i mine Håndskrifter på en eller anden vild Arabesk, som hun havde tegnet, og på mangt et hvidt Blad, som hun havde krøllet, og, jeg ved ikke hvorledes, på sådant et krammet Blad kom tidt mine blideste Vers til at stå."

Så ukunstlet er Fremstillingen, at selv i Prosaoversættelsen Noget af den sjælfulde Poesi er bevaret. Eller man læse disse Brudstykker:

"Da hun var ganske lille endnu, og hendes yngre Søster et helt lille Barn, hørte jeg hende på Landet, hvor vi boede, altid om Morgenen lege ganske sagte under mit Vindue, Hun løb om i Duggen uden at gøre Støj, af Frygt for at vække mig, og jeg — vovede ikke at lukke Vinduet op af Frygt for at drive hende på Flugt. — Hendes Brødre lo, Morgenen var ren og skær, Alt sang under det friske Løvtag, min Familie med Naturen, og Fuglene omkap med mine Børn. Jeg hostede, man blev stille og højtidelig, og hun steg med små Skridt op ad Trappen til mig og sagde med en meget alvorlig Mine: Jeg har ladet Børnene blive dernede ... Om Aftenen sagde hun som den ældste: Far! Kom! vi bringer dig en Stol, fortæl os en Historie, hvad? og jeg så alle disse paradisiske Blikke stråle af Forventning. Så ødslede jeg med Mord og Blodbad, gjorde Skyggerne på Loftet til Helte i min Roman, og bestandig lo disse fire uskyldige Ansigter, som man ler i den Alder, over at høre, hvordan store, uhyre dumme Kæmper overvandt af små, uhyre kloge Dverge, og medens jeg fortalte, sad deres Moder og hørte dem skoggerle og drømte, og deres Bedstefader, som læste i sin Krog, hævede undertiden Blikket henimod dem, og jeg selv så gennem den mørke Rude et Stykke af Himlen åbne sig."

Gennem Barnets Aftenbøn, den berømte *Bøn for Alle*, ikke blot for Fader og Moder, men for de Fattige, de Forladte, de Slette, udvider Familiens Begreb sig til den hele umådelige Menneskefamilie. Her i *Les feuilles d'automne* har Menneskeligheden, som i de østerlandske Digte Umenneskeligheden, fundet sit poetiske Udtryk.

Når Digteren sidder ene og lader sin Fantasi glide ned ad Drømmenes Skråplan, så tænker han først på sine Kære, ser sine Venner, En for En, så alle nærmere og fjernere Bekendte, så alle Ubekendte, Menneskeheden, levende og døde Byer med deres Befolkning, indtil Blikket fortaber sig i Skuet ud over Tidens og Rummets dobbelte Hav, det Endeløse og det Bundløse, ud over det Endeløse, der evigt ruller ned i det Bundløse. Hint Uendelige, som Hugos store Forgænger, André Chénier, forsmåede, den religiøse Følelse, som ikke fandtes hos dette det attende Århundredes Barn, træder, lutret for Reaktionstidens Overtro, ind i sine Rettigheder påny hos Hugo.

Han bestiger en Høj ved Kysten og hører derfra en dobbelt Stemme, en fra Havet og en fra Landet. Hver Bølge har sin Mumlen, hvert enkelt Menneske sin Røst, sit Suk, sit Skrig, og Bølgenes og Menneskenes Stemmer smelter sammen til to uhyre, hjertegribende Kor: Naturens Sang og Menneskehedens Klage.

Her møder vi Uendeligheden ikke mere som det blot Uhyre, der nu og da træder op i *Orientalerne*, men som det Hav, hvor det er naturligt og efter Leopardis bekendte Udtryk *sødt* for Tanken at strande.

Tusmørkesangene er til Forskel fra den foregående Samling ikke mere Vers om Privatlivet, men overvejende politiske Digte. De fører så at sige Dagbog over de sidste Åringers Begivenheder. Hugo støttede det konstitutionelle Kongedømme, ja han lod sig endog af Louis Philippe udnævne til Pair af Frankrig og modtog senere Kongens Bistand, da man på Grund af en Kærlighedshistorie (hans Overrumpling hos Fru Biard i Juli 1845) vilde udstøde ham af Pairskammeret. På dette Tidspunkt kan han nærmest betegnes som kongetro med et Hang til Opposition.

Hans Digte forherliger Julidagene og deres Martyrer og udtaler Harmen over Deputeretkammerets Vægring ved at lade Napoleons Lig føre tilbage til Frankrig, et Forslag, som Kongehuset Intet havde imod og der sidenhen som bekendt virkelig gjordes af Prinsen af Joinville. Digtet mod Deutz, der for Penge udleverede Louis Philippe's Regering Hertuginen af Berry (*A l'homme qui a livré une femme*), rammer dog indirekte ikke blot Thiers, men Kongen selv.

Iøvrigt er dette en Opposition, der ikke grundes på politiske, men på sociale Sympatier. Proletariatets Skuffelser over det ringe Udbytte, Julirevolutionen havde bragt det, det dumpe Had til de Velhavende, som gærede i Masserne, kommer til Orde, især i Digtet *Rådhusballet* (*Sur le bal de l'hôtel*

de ville) med dets mesterlige Billede af de Kvinder fra Gaden, der pyntede, smukke og halvnøgne ligesom Damerne, der kører til Ballet, "med Blomster om Panden, Skarn om Fødderne, Had i Hjertet" står som Tilskuere, hvor Vognene stanser. Ubestemt Angst og Uro, advarende Ord til Europas Konger om at skaffe sig Venner blandt Folkene itide, røber, at Hugo har Hånden om Tidens Puls.

I hvor levende et Forhold til Samtiden Victor Hugos Digtning stod, viser ingen Omstændighed bedre end den, at Julikongedømmet lige så hårdnakket forbød Opførelsen af hans Dramer, som Restaurationen havde gjort det. Vistnok var *Hernani* bleven spillet, fordi Karl den 10de med Finhed svarede dem, der anråbte ham om at forbyde Stykket, at hvad Teatret angik, var hans Plads blandt Tilskuerne som enhver Andens. Men dog forbød han trods personlig Forkærlighed for Hugo *Marion de Lorme*, fordi man frygtede for, at Skildringen af Ludvig den 13des Forhold til Richelieu skulde tydes som Hån over den af Gejstligheden afhængige Konge. Da dette Forbud længst var hævet, kom nu fra Juliregeringens Side et ulovligt, Forbudet mod Dramaet *Kongen morer sig*. Under Processen sagde Hugo disse bidende Ord:

"Også Bonaparte var Despot, men han bar sig anderledes ad. Han anvendte ingen af de Forsigtighedsregler, hvormed man nutildags taskenspilleragtigt lader vore Friheder forsvinde en for en. Han tog Alt på én Gang og med én Hånd; Løven har ikke Rævens Sæd og Skik. Den Gang, mine Herrer, var det stort. Man sagde: På den og den Dag vil jeg holde mit Indtog i den og den Hovedstad, og man holdt sit Indtog på Dag og Time, som man havde sagt. Man afsatte et Kongehus ved en Kundgørelse i *Moniteur*. Man lod alle Slags Konger sidde og trænge sig op ad hinanden i Forværelserne. Havde man Lyst til en Søjle, lod man Kejseren af Østerrig give Broncen til den. Man ordnede — ganske vist en Smule vilkårligt — Skuespillerforholdene ved Théâtre français, men Reglementet var dateret fra Moskvá. Den Gang var det stort, nu er det småt."

Dette er i Grundtræk Hugos poetisk-politiske Åsyn i Begyndelsen af Trediverne.

Imidlertid arbejdede hans yngre Venner sig rundt omkring ham frem til Navnkundighed. Næsten alle de, der kom i Hugo's Hus åbenbarede efterhånden digterisk Evne. Hugo bad undertiden Sainte-Beuve at fremsige nogle Vers, og når han blev plaget fra alle Sider, måtte han, efter at have bedet den lille Leopoldine og den lille Chariot om at gøre dygtigt Spektakel, mens han talte, give nogle af sine smukke og kunstlede Digte til Bedste. Svogeren Paul Foucher indførte den syttenårige Alfred de Musset i Huset. En Morgen gik han op til Sainte-Beuve på hans Tagkammer, vækkede ham og sagde forlegen og smilende til ham: "Også jeg gør Vers."

De Vers, han gjorde, er blevne verdensberømte.

Hvis man i Frankrig spørger en Lægmand, en Mand af Folket, en Arbejder eller blandt Forfatterne enten en Romantiker eller en Tilhænger af *Parnasset*: Hvem er Frankrigs største Digter i den nyere Tid? så vil han upåtvivlelig svare: Victor Hugo. Spørger man derimod en Mand af den højere Borger- eller Embedsstand, en Lærd, en Verdensmand eller et Medlem af den naturalistiske Skole, spørger man endelig Damerne, så er Sandsynligheden stor for, at de vil svare: Alfred de Musset. Hvorpå beror denne Uenighed og hvad betyder den?

Alfred de Musset optrådte første Gang i Januar 1830, nitten År gammel, med *Contes d'Espagne et d'Italie*: en Gruppe Emner, hvis Enkeltheder neppe lader sig genfortælle. I de større Kompositioner (*Don Paez, Portia* etc.) Bedrag overalt, Hustruen, som lyver for sin Mand, Elskerinden, som bedrager sin Elsker, Elskeren, der afstår sin Dame til Andre, Grevinder, der ikke véd Andet om deres Elsker, end at han har stukket deres gamle Mand ihjel — en brutal Nydelse, som man slås om med Kårdestød, en sextenårig Sanselighed, som hverken kender Hensyn eller Blu, en oldingeagtig Fordærvethed, som bruger Elskovsdrikke og blander Vellyst med Dødens Rallen — deriblandt en Række Sange, som sprudede Gnister af Lidenskab, Vildhed, Overmod. Shakespeares to første fortællende Digte er ikke mere sanselige end disse, og så er Fyrigheden her endda på én Gang raffineret og kåd. Dertil en uophørlig Tilskuestillen af Vantro, som forunderligt gennembrydes af ubevidste Tilståelser af Svaghed og nu og da opdukkende Længsler efter Kirke og Kors.

Som Ekko af Bogen fulgte nogen Forargelse og megen Begejstring. Der var en Del af Ungdommen, som studsede og blev opmærksom. Dette var Romantik af en helt ny Art, en friere, mindre doktrinær end Victor Hugos. Her var en endnu skarpere Trods mod Klassikernes Regler for Versbygning og Stil, men denne Trods var overgivet og vittig, ikke martialsk som Hugos. Et Element, som fattedes Hugo helt, men det mest franske Element af alle, det man på Landets Sprog kalder *Esprit*, oplevede her Angrebene. Denne spottende, latterliggørende Romantik vederkvægede efter Hugos højtidelige, alvorsfulde Romantik. Også her var det Spanien og Italien, som førtes frem; også her fandtes middelalderlige Dekorationer, Kårdestød og Serenader, men alt dette behagede endnu en Gang så meget med denne Tilsætning af Overgivenhed, med denne spottende Finhed, denne Tvivls-Ånd, der neppe troede på, hvad den selv fortalte. Der var f.eks. den berygtede, over alle Grænser uanstændige Ballade til Månen, der på én Gang udæskede Klassikerne ved sin Strofebygning og Romantikerne ved det respektstridige Forhold til sin Genstand, deres Yndling; det var en Ballade, der parodierede sin egen Form og hvis Digter syntes at gå på Hænderne og kaste Tåkys ud til alle Sider.

Hugo havde påbudt Ærefrygt ved sin Helteholdning og sine Kæmpetrin; hans mægtige Retorik fremkaldte en ærbødig Forundring; men denne utrolige Gratie i Flotheden, denne geniale Uforskammethed i Skelmeriet virkede befriende og dog betagende. Der var dette djævleblændt Uimodståelige deri, over hvilket Kvinderne er og i dette Tilfælde var de bedste Dommere. Han talte om Kvinderne, altid om Kvinderne, og ikke som Hugo med tidlig Modenhed, med ridderlig Ømhed, med romantisk Galanteri — nej, lige omvendt med en Lidenskab, et Had, en Bitterhed, et Raseri, der røbede, at han foragtede og tilbad dem, at de formåede at bringe ham til at lide og skribe, og at han hævnede sig ved stormende Anklager og luende Spot.

Ingen Modenhed, ingen Sundhed, ingen sædelig Skønhed, men en Ungdom, som sydede, en Intensitet af Liv, der var uhørt, og som ikke lader sig beskrive bedre, end man kunde beskrive den højrrøde Farve for hin Blindfødte, som sagde: den minder altså om Lyden af en Trompet. Og der var i disse Vers Noget af højrrød Farve og Noget af en Fanfares Klang. At Skønheden er udødelig i Kunsten, det er sandt. Men der er Noget, som i Kunsten er endnu mere udødeligt: det er Livet. Disse første Digte levede. — Så begyndte hans modne og dejlige Værker at følge, og Blikkene udvidedes for hans Fortrin. Han selv har i Digtet *Après une lecture* fremstillet sin Poetik. Den lyder således:-

"Den, som ikke, når den kvalte Brise sukker sin lange og ømme Klage fra Skovenes Dyb, føler Driften til at gå ud alene, hvorhen Vejen fører ham, nynnende på et eller andet Omkvæd, mere gal end Ofelia var med Rosmarinkransen i sit Hår, mere svimmel end en Page, der er forelsket i en Fe og slår Tamburin på sin knuste Hat

"Den, som ikke i de hede Nætter, der får Venus' Stjerne til at blegne af Elskov, har måttet springe op uden Grund, på bare Fødder, gå, bede, græde strømmende Tårer og folde sine Hænder foran det Uendelige med Hjertet fuldt af Medlidenhed med ukendte Kvaler —

"Lad ham smøre og rette, så længe han gider, lad ham rime, hvis han lyster, af al Livsens Kraft, lad ham flikke Antitesens Flitterguld på sine Pjalter og tilsidst blive båret stoltelig til Père Lachaise med Alverdens Dumrianer i Hælene på sig: Stor Mand, hvis man vil, men Digter? Nej og atter nej."

I Udfaldet mod dem, der pynter sig med Antiteser, føres ligesom en Snært mod Victor Hugo og hans Skole, og røber sig den rene Lyrikers Overlegenhedsfølelse overfor den geniale Retor; i selve Digtets Overstrømmen er der et Sværmeri, en Begejstring for Poesi og en digterisk Selvfølelse, der minder om Goethes *Wanderers Sturmlied*.

Og alt som Musset nu udviklede sig og nåede Skels År og Alder, åbenbarede han flere og flere Fortrin, som overstrålede Victor Hugos. Han erobrede Læseverdenen ved sin dybe Menneskelighed. Han tilstod sine Svagheder og Fejl; Victor Hugo følte sig forpligtet til at være ufejlbar. Han var ikke den underfulde Versekunstner som Hugo, han formåede ikke som denne at hamre Sprogets Metal til Rette på

en Ambolt og fatte Ordenes Juveler i Guld. Han skrev skødesløst, rimede omtrentligt, slettere endnu end Heine rimer; men han var aldrig Taler, altid Menneske. Glæde og Kval havde hos ham en Sandhed, der syntes evig. Kastede man et af hans Digte på en Bunke af andre Digteres, virkede det som Skedevand; Alt omkring det fortæredes som Papir, fordunstedes som Ord, det alene blev og brændte og klang i sin skærende Sandhed som Skriget fra et Menneskebryst.

Hvori lå det da, at ikke han, men Hugo blev den unge romantiske Skoles Fører?

Det lå i, at man om ham kan vende Ordene i det sværmeriske og spotske Digt, jeg anførte, om: "Digter, ganske vist; men stor Mand? Ingenlunde."

Hos Hugo fandtes politisk og religiøst, trods al Forskelligheden af de Standpunkter, han indtager i Løbet af sit lange Liv, en vis uafbrudt Linje, en Udviklingsnorm, og fremfor Alt en aldrig svigtende Værdighed. Victor Hugo var en hårdnakket Arbejder, mens Alfred de Musset var såre doven; Hugo var en udmærket Økonom, husholderisk med sine store Digterkræfter, udnyttende sine Evner, omhyggeligt bevarende sin legemlige som sin åndelige Kraft, mens Musset var letsindig til det Yderste, ligegyldig for sit Helbred, tidligt forfalden til Selvbedøvelse. Hugo havde Evne til at gøre sin Personlighed til Midtpunkt, samle Andre om sig og knytte dem til sig, optræde som Fører og Høvding. Musset var som Verdensmand en god Kammerat, som Kunstner ganske ude af Stand til at gå i Spand med Andre. Hugo havde den umådelige Tro på sig selv, der gav Andre Troen på ham.

Musset begynder med en tilgjort Overlegenhed, han stiller den yderste Vantro i Religion og den yderste Ligegyldighed i Politik til Skue. Bag denne Vantro og denne Ligegyldighed skimtes imidlertid snart og åbenbarer sig efterhånden fuldt en umandig Svaghed.

Læs hans maskerede Selvbekendelser i *Confessions d'un enfant du siècle*. Han er født på et ulykkeligt Tidspunkt; Alt var dødt. Napoleonstiden var forbi, og ret som om der ikke kunde gives Hæder udenfor Kejserdømmet, hedder det, at Hæderens Tid var omme. Troen var udslukt: der var ikke mere to små Stykker sort Træ i Korsform, foran hvilke man kunde folde sine Hænder; og ret som om de, der ikke føler sig bundne til den katolske Symbolik, derfor intet Hjerte og intet Sjæleliv har, omskrives dette ved, at Sjælen var død. Nogle, siges der videre, som indså, at Hæderens Tid var til Ende, sagde fra Talerstolen, at Frihed var endnu skønnere end Hæder, og ved dette Ord skælvede de Unges Hjerter som ved en fjern og frygtelig Erindring. "Men," hedder det, "da de Unge gik hjem efter at have hørt det, mødte de et Tog med tre Kurve, som man bar til Clamart; det var Ligene af tre unge Mænd, der havde talt altfor højt om Frihed," og ret som om Blaserthedens Fortvivlelse var den eneste Lære, en Mand kan uddrage af Martyrernes Død, hedder det, at ved dette Syn krummede et underligt Smil deres Læber — og de styrter sig hovedkulds ud i de afsindigste Udsvævelser.

Over dette Grundemne har Musset skabt en Række af sine ypperste Mandskarakterer, selv den geniale Skikkelse Lorenzaccio. I sin Ungdom formede han den berømteste af sine typiske Figurer, Rolla, derover.

I intet Digt træder skarpere end i *Rolla* det Usikre og Vaklende, det Kvindagtige i Alfred de Mussets Livsanskuelse frem.

Indledningsafsnittet åbnes med den bekendte Længselssang efter den græske Oldtid med dens friske Skønhed og efter den kristelige Oldtid med dens rene Opsving og friske Tro, da de ærværdige Katedraler i Köln og Strassburg, da Notre Dame og St. Peter knælede fromt i deres Stenkjortler og Folkenes store Orgel i stemmede Århundredernes Hosianna.

Så kommer det end berømtre Sted:

O Kristus! jeg hører ikke til dem, hvem Bønnen drager til dine stumme Templer. Jeg står oprejst under din indviede Hvælvning; thi jeg tror ikke, o Kristus, på dit hellige Ord. Jeg er født altfor sent i en altfor gammel Verden. Golgathas Søm kan neppe mere holde dig på Korset; dit himmelske Lig er faldet sammen som Støv. Men lad det være mig, dette vantro Århundredes mindst lettroende Barn, tilladt at

kysse dette Støv med Vemod!

Så følger Fortællingen: Jacques Rolla var den mest udsvævende unge Mand i det udsvævende Paris. Han foragtede Alt og Alle: "Aldrig har nogen Adamssøn båret på en dybere Foragt for Folk og for Konger." Rolla har kun en ringe Formue, men store Tilbøjeligheder til Velleved og Overdådighed. Vanen, som for de Andre er det halve Liv, er ham en Væmmelse. Derfor tager han den lille Arv, hans Fader har efterladt ham, deler den i tre Punge og spiser hvert År en Tredjedel af sin Formue op med dårlige Kvinder og under alskens Galskab, uden at gøre nogen Hemmelighed af, at han vil skyde sig en Kugle for Panden, når det sidste År er forbi.

Og i Kraft af sine 22 År kalder Musset Rolla stor, uforfærdet, ærlig og stolt. Hans Kærlighed til Friheden — og ved Frihed forstås Uafhængighed overfor enhver Virksomhed, enhver Livsopgave, enhver Pligt — forædler ham i Digterens Øjne.

Så skildres Rollas Selvmordsnat i det berygtede Hus, Tilberedelserne til Orgiet, den sextenårige Pige, som bringes af Moderen selv, og Digteren begynder sin gribende Sørgesang over Samfundets dybe Fordærvelse, over Moderen, som sælger sit Barn, over Fattigdommen, som gør hende til Koblerske, over de lykkeligt stillede Kvinders billigt købte Strenghed og hyklede Dyd.

Så følger det Berømteste i Digtet, Tilråbet til Voltaire:

"Sover du fornøjet, Voltaire, og bugter dit hæsle Smil sig endnu om dine kødløse Læber? Man siger, din Tid var for langt tilbage til at forstå dig. Vort Århundrede må behage dig. Glæd dig, din Tid er kommen. Over os er den styrtet, den uhyre Bygning, som du undergravede Dag og Nat i de firsindstyve År, du gjorde Kur til Døden. Trøst dig! Han, som nu vil udånde her, han har læst dig."

Hvad har Voltaire med denne jammerlige Ødelands Død at gøre? Er den store Arbejder ansvarlig for denne luddovne Vellystnings Selvmord? Er dette Verden, som Voltaire drømte sig den, denne Verden af hjerneløse Galninger og viljeløse Kvinder? Voltaire, hvis Væsen var Forstand, hvis Hænders Smuds kun var Krudtsværte, og hvis Liv var en viljestærk Kamp for Lyset? Er han Skyld i denne Elendighed? Og hvorfor?

Fordi han ikke havde dogmatisk Tro.

Det er da altså Manglen på dogmatisk Tro, som er Rollas Påskud til at leve som et Dyr og dø som en Dreng. Man ser, hvad der efter få Års Forløb er blevet af den udæskende Trods, med hvilken Digteren optrådte. Trodsen har opløst sig i holdningsløs Tvivl, Fornegtelsen er gledet over i håbløs Fortvivlelse.

Hvor sund, hvor kraftig og sluttet tager ikke Hugos roligere Holdning sig ud herimod, og forstår man ikke nu, at han trods Alt vedblev at indtage den centrale Stilling i fransk Literatur?

Kapitel 9

Musset og George Sand

Nogle få År ind i Trediverne — og man kan sige, at den af Hugo og hans Venner ledede literære Revolution havde sejret, men den havde sejret som man sejrer åndeligt. Et forsvindende Mindretal af Frankrigs mest dannede Mænd og mest forstandige Kvinder indså, at Kampen var afgjort, at Tragedien var død, at de aristoteliske Regler var Misforståelser, at Overgangstalenternes Tid var omme, at Casimir Delavigne var udtømt, og at kun Slægten fra 1830 vidste hvad den vilde i Literaturen. Den Omstændighed, at en ganske parallel Bevægelse var begyndt i Malerkunst, Billedhuggerkunst og Musik, viste dem klarere end nogen anden, hvor dyb og uimodståelig Forandringen var. Men de, som indså dette, var som sagt et ringe Mindretal. Den stive Literatur fra Kejserdømmets Tid havde for sig Alt, hvad der i Frankrig var af gammel Vane, af Angst for ny Begyndelser, af Dumhed og Misundelse, fremdeles den officielle Verden, den hele Presse med Undtagelse af et eneste Dagblad, *Journal des Débats*, endelig Magten: Pladser, Stillinger, Embeder, Pensioner gaves udelukkende til Mændene af den gamle Skole og man fristede og forførte således på enhver Måde den opvoxende Slægt. Hertil kom endelig, at der var indtrådt nogen Træthed og Udmattelse i den unge Lejr efter den første, store Åndsanstrengelse. Man var ung, man havde ventet, blot at behøve én god Gang at løbe Storm mod de gamle Fordommes Skanse for at tage den; nu så man til sin Skuffelse, at Truppen i stærkt formindsket Tal efter Stormløbet befandt sig ved Skansens Fod som før; man tabte Tålmodigheden og Kamplysten. Man havde vel villet finde sig i en hårdnakket Dyst, som krævede Afsavn og indbragte Sår og Skrammer, men på det Vilkår, at den førte til en nogenlunde hurtig Sejr, til en iøjnefaldende Triumf med Anerkendelse og Fanfarer. Dog denne Strid, som trak ud i det Uendelige, denne sejge Spot fra Modstandernes Side, Fjendens rolige Ihændeheven af alle indflydelsesrige Stillinger såvel for Literaturens som Kunstens Vedkommende, Publikums vedblivende Ligegyldighed for den nye Skole, dets vedblivende Begejstring for de Udlevede, gjorde den unge Skare betænkelig. Man spurgte sig selv, om man ikke i ungdommelig Heftighed var gået for vidt, om ikke Hans Majestæt Publikum alligevel havde Ret eller dog nogen Ret, og man begyndte at bede om Undskyldning for sit Talent, søgte at få Publikums Tilgivelse for det ved Hjælp af Indrømmelser og Frafald. Man trak sig tilbage fra Vennerne for at få Adgang til denne eller hin fornemme Selskabskres. En og anden tænkte på Akademiet og begyndte at indrette sin Optræden således, at han ikke forspildte sig Muligheden til endnu i yngre År at blive Medlem.

En Bevæggrund af ædlere Natur bidrog til at opløse Gruppen, nemlig Skribenternes Selvstændighedsfølelse. Man havde fra først af forsøgt at holde Gruppen sammen ved altfor snevre Bånd. Man havde ikke nøjedes med at angive en Retning og en kunstnerisk Grundregel, man havde søgt at forme Læresætninger, og de, der havde formet dem, var Digttere, lige så ensidige som geniale Ånder, ikke Tænkere med et vidt og uhildet Blik. Hvor selskabelige Mændene af de romanske Folkeslag end er i Sammenligning med andre, så kunde dog en Forening i strengeste Forstand på disse Vilkår umuligt finde Sted i Frankrigs skønne Literatur. Videnskabsmænd kan enes om en Fremgangsmåde, men i Kunsten udkræves Personlighedens fuldstændige og ubetingede Uafhængighed; kun når den Frembringende helt er sig selv, ikke til Bedste for et Sammenhold giver Afkald på det Mindste af sin værdifulde Ejendommelighed, formår han at frembringe det Ypperste, han kan yde Verden. En ubetinget Individualisme kan vistnok vanskelig trives i Kunsten; der danner sig bevidst eller ubevidst, frivilligt eller ufrivilligt altid Grupper, og ligeså vist som det er, at Individet må have Lov at udtale sig frit, ligeså sikkert er det, at det kun i den kunstneriske Sammenhæng, kun båret og støttet af en kunstnerisk Overlevering eller af beslægtede Ånder, store Forgængere eller Samtidige formår at nå det Højeste. Isolerede, forsprængte Genier sygner hen. Men hvor en Skole har en enkelt anerkendt Høvding, der gælder det om, han forstår at meddele Frihed. Han må tillade Alt undtagen Karakterløshed og Stilløshed.

Men til at meddele Frihed var en Ånd af Hugos Art ikke i Stand, og de fanatiske blandt hans nærmeste Tilhængere forstod Skolens Lærdomme på endnu langt snevrere Måde end han. I Løbet af ganske få Ungdomsår udprægedes de mest fremragende af den unge Gruppes Personligheder stærkere end det kunde forudses, sålænge de endnu var i Spiren, og denne Splittelse af de udprægede Personligheder kom den gamle klassiske Lejr til gode.

Endnu en Omstændighed virkede opløsende og splittende. Julirevolutionen drev et helt Antal af Ungdommens Bannerførere og Forkæmpere fra den literære Lejr over i Politiken. Det er i den Henseende betegnende, at Bladet *Globe* i 1830 ophørte at være et literært Organ og gik over i Saint-Simonisternes Hænder. Dets Stiftere og vigtigste Medarbejdere, Mænd som Guizot, Thiers, Villemain, Vitet, blev Parlamentsmedlemmer, Embedsmænd eller Ministre. Og da Politiken i den nyere Tid gør et Navn så langt mere bekendt end Literaturen, lokkede den endog Digterne til sine Talerstole. Lyrikere som Hugo og Lamartine trådte under Julikongedømmet ind i Politiken. De i Literaturen tilbagestående Forfattere følte sig ligesom overfløjede af de i Politiken indtrådte, harmede sig nu og da over hines mere larmende Navnkundighed, ærgrede sig undertiden over at se dem betragte deres Et og Alt, Literaturen, som en Udvej, der var god nok til at gribes i Nødstilfælde.

Et hårdt Stød var det for den romantiske Kres, da Sainte-Beuve, Skolens altid kampberedte og altid begejstrede Herold, skilte sig ud fra Hugos Generalstab. Det syntes, som om han med sin Naturs underlige Blanding af Ydmyghed og Uafhængighedstrang længe havde fortrudt den underkastende Holdning, han i sine Digte havde indtaget overfor Hugo, og som om han halvt modstræbende var vedbleven med ufortrødent at svinge Røgelsekarret for Skolens Høvding. Han ærgrede sig over de Doser af Virak, det var blevet Hugos Vane at vente eller fordre og var dog altfor svag til at holde sin Afgift tilbage. Det var desuden som bekendt mindre Sværmeriet for Hugo end for Digterens unge Frue, der fastholdt ham indenfor Trylleringen. Da det i Privatlivet (1836) kom til Brud mellem ham og det Hugo'ske Hus, var Bruddet for Sainte-Beuve Signal til et fuldstændigt Omslag også i hans literære Sympatier for *Orientalernes* Digter. Han var efter hele sit Anlæg således beskaffen, at han ikke betragtede Skoler, Systemer, Menigheder, Partier anderledes end som Hoteller, i hvilke han tog ind og hvor han aldrig pakkede sin Kuffert helt ud; han var dernæst altid tilbøjelig til Satire eller Hån over dem, han nylig havde forladt; han leverede derfor fra nu af kun skarp og fortrinsvis nedsættende Kritik over Hugos Værker.

Alfred de Musset morede sig med endnu tidligere at markere sit Frafald. En så overlegen og så fin Ånd som hans kunde ikke være blind for det Snevre og Ufuldkomne i Skolens Lærdomme, endnu mindre for den Barnagtighed, hvormed de af enkelte Hedsporer sattes på Spidsen. Da Musset første Gang læste sine Digte højt for Hugo i en Kres af unge Romantikere, var der kun to Steder, der fik Applaus. Det ene var det Sted i *Don Paez*, hvor der står: "Brødre! råbte langt borte en gul og blå Dragon, der lå og døsede i Høet" — "gul og blå", det henrykte, det var hvad man kaldte Farve i Stilen — det andet var det Sted i *Le lever*, hvor det hedder om Jægerdrengene: "Og på deres grønne Ærmer sås Falkenes sorte Fødder."

Dette elementært Maleriske var de unge Tilhørere kærere end alle Udbrud af Følelse, Lidenskab og Ånd. Thi ved slige Træk skilte man sig fra Mændene af den gamle Skole, hvem det kun var vigtigt, at man fik at vide, hvad der skete, men ikke hvordan det så ud. Dette, at den synlige Verden eksisterede for Musset, var de unge Mænd Hovedsagen, men det kunde ikke være det for ham, hvis Styrke lå på ganske andre Punkter og som ingen Drift følte til at kappes med Hugo eller Théophile Gautier.

Musset var dernæst først og fremmest en ung Aristokrat, en Verdensmand og Modeherre, der satte sin Ære i at drive Literaturen som en Fristundssyssel. Af langhårede Literatorer med Kalabreserhatte vilde han ikke være Fælle.

Hans Forhold til Publikum havde fra først af været noget usikkert; han havde søgt at forbavse og drille det. Nu kom det ham med største Velvilje imøde, rede til at tilgive ham Alt, selv Balladen til Månen, hvis han blot vilde vise det et andet Ansigt, og ivrig for at godtgøre sin Selvstændighed,

lige gyldig overfor Partierne, sky for Læresætninger, endelig, klassisk anlagt, beslægtet med Mathurin Regnier og Marivaux som han var, gav han til en vis Grad efter for det ubestemte Tryk. Han begyndte at vinde Læseverdenens Øre ved at tale med lunefuld Overlegenhed om sin egen og sine tidligere Kampfællers krigerske Bedrifter. I Digtet *Raphael eller en fransk Adelsmands hemmelige Tanker*, erklærer han sig for træt af Striden; han har, siger han, kæmpet i begge de fjendtlige Lejre; hundrede Ar har givet ham et ærværdigt Udseende, og han sætter sig nu — han den 21årige — som udmattet Veteran på sin revnede Tromme. Racine og Shakespeare mødes på hans Bord og falder der i Søvn ved Siden af Boileau, der har tilgivet dem begge. I et andet Digt skrev han: "I vore Dage eksisterer Kunsten ikke mere, Ingen tror på den. Vor Literatur har hundredetusind Grunde til at tale om Drukne, om Døde og om Pjalter. Den er selv en Død, som vi galvaniserer. Den gør sin Gerning, idet den skildrer os Tøjter ... den er selv en, og det den mest ødelagte som nogensinde har klistret sig over med Salver og Sminker." Dette Udfald, der øjensynlig var rettet mod den udskejende Fantasi i de yderligt romantiske Frembringelser, var så ungdommelig hensynsløst, at det måtte opfattes som rammende den hele samtidige Digtning. Det var måske heller ikke tilfældigt, at dette skreves samme År som *Marion de Lorme* udkom, dette Drama, der med alle sine Mangler er så kysk og så åndigt i sin Tankegang, men som unegteligt har en Courtisane til Heltinde. Samtidigt udtrykte Musset sig med stedse stigende Sløvhed om Ungdommens Idealer. Næsten alle den unge Skoles Digttere havde med Hugo i Spidsen taget Parti for det kæmpende Grækenland, Alfred de Musset skrev koket om sin Mardoche, at han "holdt mere af Porten og Sultan Mahmud end af det brave hellenske Folk, der med sit Blod pletter det hvide Marmor på Paros."

Hvad var Årsagen til denne Lige gyldighed og overlegne Træthed?

Altfor hedt Blod, altfor lidenskabeligt et Hjerte og altfor tidlige Skuffelser. Hans Tillid til Mennesker havde alt i hans tidlige Ungdom fået et ulægeligt Knæk, og af Mistilliden udsprang Bitterhed og Spot. Det er neppe muligt at føre hans desperate Livsbetragtning tilbage til en bestemt enkelt Begivenhed, fra hvilken den formelig skulde kunne dateres. Men han har selv troet at kunne påvise dens Oprindelse. Han var, som han under mange Former har antydnet, i sin første Ungdom bleven bedragen af en Elskerinde og en Ven. Det er sandsynligt, at han med sin oprigtige og sanddru Karakter har følt sig dybt truffet af denne Smerte; men han har uden Tvivl, medens Såret endnu var frisk, lagt det poetiske Forstørrelsesglas over det og taget sin Kval poetisk i Beslag. Det var Mode at have haft Elskovssorg og at forstå at trøste sig derfor. Og dog har han lidt adskilligt mere end mangan En, der læser hans kåde Ungdomsdigte, vil tro. Men for ikke at vise sig så blød som han var, for ikke at blive Genstand for Cynikeres Spot, affekterede han nu selv en Tid lang den yderste Hårdhed og Kulde. En sådan affekteret Cynisme virker pinligt som al Affektation. Taine har om Musset skrevet en bekendt Afhandling, hvis Kærlighed til sin Genstand er lige så blind som skøn, og der nær sit Højdepunkt i Udbruddet: "Han idetmindste har aldrig løjet!" Hvis man henregner påtagene Overlegenhed og Hjertenskulde til det Usande, kan man neppe fuldt ud underskrive denne Ytring.

Men snart skulde der indtræde et Vendepunkt i den forkælede og overmodige Ynglings Liv.

Den 15de August 1833 havde *Rolla* stået i den dengang nylig stiftede *Revue des deux mondes*. Få Dage efter indbød Tidsskriftets Redaktør, Schweizeren Buloz, sine Medarbejdere til en Middag i den bekendte Palais-Royal Restaurant *Trois frères provençaux*. Gæsterne var mange; der var iblandt dem en eneste Dame. Værten bad Alfred de Musset om at føre hende tilbords; han blev forestillet for Madame George Sand.

Det var et smukt Par. Han slank og fin, blond med mørke Øjne og den skarpe, hesteagtige Profil, hun brunet, med et yppigt, bugtet, sort Hår, med den smukke ensformige Olivenfarve, der på Kinderne gled over i en svag, bronzebrun Rødme, store mægtige, dunkle Øjne. Der syntes at bo en Verden bag hendes Pande, og dog var hun ung og smuk og taus som en Kvinde, der ikke gør Krav på at kaldes åndrig. Hendes Dragt var noget fantastisk; over sin Kjole bar hun en guldbroderet tyrkisk Trøje, og i hendes Bælte hang en Dolk.

1870 påstod i Paris Philarète Chasles, en af de få da endnu levende Deltagere i hin Middag, at det var en Art bondesnu Penge-Beregning af Buloz, som førte Musset og George Sand sammen. Han havde i Forvejen sagt til sine Bekendte: De skal have hinanden tilbords; alle Fruentimmer plejer at forelske sig i ham, alle Mænd bliver pligtskyldigst forelskede i hende, de vil naturligvis forelske sig i hinanden indbyrdes — sikke Håndskrifter jeg da vil få! Han gned sig i Hænderne.

Det var to højst uligeartede Væsener, der her tog Plads ved Siden af hinanden ved Bordet. Anden Lighed var der neppe imellem dem end den, at de begge skrev.

Hendes Væsen var en frugtbar, moderlig Natur. Hendes Sjæl var sund, sund endog i sine revolutionære Udbrud, og besad en vis Rigdommens Ligevægt. Hendes Søvn var god, og hun kunde tåle at indrette sit Liv som hun vilde, tåle at arbejde næsten hele Natten igennem ved Lys og nøjes med en lang Morgensøvn, som hun kunde kommandere, og af hvilken hun vågnede styrket. Ingen stor Lidenskab, ingen Revolutions-Idé var gået igennem det begyndende 19de Århundredes Sind, som jo denne Kvinde havde huset i sin Sjæl, og dog havde hun bevaret sin Friskhed og sin Selvbeherskelse. Hun kunde skrive opmærksom og rolig sex Timer i Træk, hun havde en Gave til indre Samling, der satte hende i Stand til med Pennen i Hånd at optegne sine Drømme med et Selskabs Samtale og Latter omkring sig, som sad hun i den dybeste Ensomhed, og var så strax efter, når hun deltog i hvad der skete, smilende, ordknap, hørende Alt, opfangende Alt, forstående Alt, indsugende de Ord, der faldt, som en Svamp indsuger Vanddråber.

Og nu han! Han besad i langt højere Grad Kunstner temperamentet. Hans Arbejde var en Feber, hans Søvn urolig, hans Drifter og Lidenskaber ubeherskede. Når han undfangede en Idé, sad han ikke stum og sfinxagtig rugende over den som hun, nej han overvældedes og skælvede "mere svimmel end en Page, hvem en Fe har berust", som det hedder i hans Digt *Après une lecture*. Og begyndte han på Udførelsen, var han stadigt fristet til i Fortvivlelse at kaste Pennen. Udførelsen gik altfor langsomt, Forestillingerne trængte på, søgte Udtryk, en rasende Hjertebanken fulgte, og der behøvedes kun den ringeste Fristelse fra Omverdenen, en Indbydelse til et Aftenselskab med Venner og smukke Kvinder, Forslag om en Køretur ud på Landet eller lignende, så flyede han Arbejdet som man flyer en Fjende.

Hun "strikkede" sine Romaner, han skrev sine Værker i en kort, brændende, salig Henrykkelse, der næste Dag veg for en Modbydelighed ved det Skrevne. Han fandt det slet uden at gide skrive det om, thi han skelede til sin Pen med samme Had, hvormed Galejslaven betragtede sin Åre. Trods alt sit ungdommelige Overmod våndede han sig som i en stadig Kval, og Årsagen var den, at der i hans spinkle, bøjelige Legeme var indesluttet en Kæmpe af en Kunstner, der følte langt dybere og voldsommere, levede langt mere og hurtigere end det Menneskevæsen, i hvilket han var legemliggjort, kunde tåle, og undfangede større Syner end den Hjerne, som var hans Organ, kunde bringe til Verden uden de hårdeste Fødselskvaler. Når derfor Digteren kastede sig ud i al Slags Udskejelser, så beroede det mest på en Trang til at bedøve den indre Lidelse, som Genialiteten i ham var.

Som han sad der, toogtyve År gammel, sine adelige Forældres forkælede Søn, boende i Forældrenes Hjem, med en Broders årvågne Kærlighed til Støtte, havde dette Barn, der Intet havde oplevet uden nogle Elskovseventyr, en fyrretyveårig Mands Livserfaring, Mistænksomhed, Bitterhed og Menneskeforagt, og hvor Erfaringen havde Huller, udfyldte han dem med påtaget Ligegyldighed og Cynisme. Som hun sad der, denne Kvinde med Fyrste- og Bohême-Blod i sine Årer, Moritz af Sachsens Dattersønne datter, otteogtyve År gammel, med de alvorligste Livsskæbner bag sig, løsrevet fra sin Familie, sin Formue, sit Hjem, skilt fra sine to Småbørn, der var blevne i Nohant, uden Støtte hos nogen mandlig Slægtning, henvist til Valgslægtskaber, levende et literært Zigøjnerliv, gående ud i Mandsdragt, bærende et Mandsnavn og rygende Cigaretter — hvad dengang var noget uset — var hun i Dybet af sin Sjæl naiv, lidenskabsløs, let begejstret, god og så modtagelig for alt Nyt, som havde hun intet Særegent oplevet og var aldrig bleven skuffet.

Han, der var så oprindelig i sin Kunst, så planløs i sit Liv, var som Ånd i mange Måder spidsborgerlig, trangsynt. Vi Mænd bliver det let, især hvem der som han er født i lykkelige Forhold og tidligt har lært at nære Ærbødighed for Sæd og Skik og frygte Latteren.

Hun derimod, der i rent teknisk Henseende intet Revolutionært har ved sig, men i Fremstillingens Art og Kunst følger de betrædte Baner, var i åndelig Henseende næsten et Vidunder. Hun havde ingen Indskrænkethed. Hun var uden Fordomme. Kvinder, hvis Skæbner har bragt dem til at røre ved Samfundets Kræftskader, og som har set Samfundsdommen under Øjne uden at måtte slå Øjnene ned, bliver undertiden åndsfrie i en højere Grad end Mændene, fordi de har betalt denne Frihed dyrere. Hun så oprindeligt og prøvende på meget, vejede det i Hånden og gav det i Reglen den Vægt det fortjente.

Han var hende overlegen i Dannelse. Denne højtspændte Kunstner besad en ubestikkelig Mandsforstand, skarp og smidig som en Damascenerklinge; den kløvede hver en Frase, den traf på, spiddede hver en Blære i Tanken eller i Sproget på sin Kårdespids, så den brast.

Hun var som Kvinde tilbøjelig til at lade Hjertet tale først og højest. En sværmerisk Lære, en Utopi fortryllede hende, hun havde som Kvinde Trangen til at tjene, søgte i sin Ungdom bestandig med Blikket en Fane, der bares af Mænd med store, tapre Hjerter for da at kæmpe under den. Hendes Ærgerrighed var ikke den, som fejret Muse at give den fine Verden Concerter, hendes Attrå var at turde røre Trommen som Regimentets Datter, Men således kom hun på Grund af sin Mangel på Forstandsdannelse til at nære et næsten fjantet Had til en Diplomat som Talleyrand og til at dyrke og forgude uklare Hoveder som Fremtidens Mænd, fremfor alle den stakkels kejtede, men renhjertede Pierre Leroux, en Filosof og Socialist, til hvem hun mange År igennem så op som en Datter til sin Fader. Musset havde den aristokratiske Ånds Overlegenhedsfølelse overfor disse Profeter, der ikke kunde skrive tyve læselige Prosasider; hun smittedes af deres Hang til eftertrykkeligt og salvesfuldt Foredrag.

Endelig: hun var ham som Kunstner underlegen, skønt hun som Menneske var større og især stærkere end han. Der fattedes hendes Kunstnerånd Mandens pludselige hensættende Kraft, dette "Sådan skal det være", der ingen Grunde giver. Når de i Forening betragtede et Maleri, følte han uden at være særligt malerisk anlagt med ét Slag Billedets Fortrin og Kunstnerens herskende Egenskaber og gengav dem med et Par Ord. Hendes Ånd trængte ad en eller anden besynderlig Omvej langsomt og famlende ind i Maleriet, og Udtrykket for hvad hun følte derved var ofte enten ubestemt eller paradokt. Hans Intelligens var skarp, nervøs, hendes strømmende, tilbøjelig til altomfattende Sympati. Når de hørte en Opera sammen, var det Udbruddene af sand og personlig Lidenskab, som slog ned i ham, det Individuelle, det Sære. Hun derimod grebes af Korsangen, det Fællesmenneskelige. Der behøvedes ligesom en Samling af Ånder for at sætte hendes Ånd i Bevægelse.

De Bøger, hun havde skrevet, manglede Sammentrængthed. Medens hver Sætning, der sprang fra hans Læber, var en præget Guldmønt, stemplet på begge Sider og med ciselerede Rande, var hendes Stil ordrig indtil Vidtløftighed. Det første, Musset uvilkårlig gjorde, da et Exemplar af *Indiana* faldt ham i Hånden, var med en Blyant at udstrege tyve, tredive overflødige Tillægsord på de første Par Sider. Exemplaret kom siden George Sand for Øje og man siger, at hun følte sig mindre taknemmelig end opirret.

George Sand havde et halvt Års Tid før Parrets første Sammentræf følt en vis Angst for at lære Musset at kende. Hun havde først anmodet Sainte-Beuve om at indføre ham hos hende, men i et Brev fra hende til ham fra Marts 1833 hedder det i Efterskriften: "Alt vel overvejet vil jeg ikke have, at De skal indføre Alfred de Musset hos mig. Han er i høj Grad Dandy, vi vilde ikke passe for hinanden, og jeg havde mere Nysgerrighed efter at se ham end egenlig Interesse derfor. Men det er uforsigtigt at ville tilfredsstille enhver Nysgerrighed". Man sporer i disse Ord ligesom Uro eller anelsesfuld Frygt.

Alfred de Musset på sin Side havde som alle Skribenter en vis Sky for Skribentinder. Navnet Blåstrømpe er sikkert blevet givet disse Damer af en mandlig Kaldsfælle. Men ikke desmindre lader den store Tiltrækning, en overlegen kvindelig Intelligens udøver på den mandlige, sig ikke negte. Den

Henrykkelse, der ledsager Ånders dybe Forståen af hinanden, blev her mange Gange fordoblet ved en pludseligt opstående, lidenskabelig Forelskelse.

Når man ser historisk på dette Forhold, falder det i Øjnene, hvor stærkt det er præget af Tidsånden, af den om Renæssancetidens Karnevalsstemninger mindende kunstneriske Rus, der havde bemægtiget sig Sindene under Romantismens Herredømme i Frankrig. Kunstnere, hvis første Pligt det altid er, indenfor deres Kunsts Område at bryde med nedarvet Sædvane, føler sig til enhver Tid fristede til også i Samfundet at trodse Vedtægten; men Slægten fra 1830 var ungdommeligere og naivere i denne Modstand mod det Hverdags end nogen tidligere eller senere i Frankrig i de sidste Århundreder. I alle Kunstnere stikker der Zigøjnere eller Børn. Datidens Kunstnere gav Zigøjneren og Barnet i deres Sjæl frit Spillerum. Det er ejendommeligt, at det første, som disse to udkårne Væsener falder på, så snart de har fundet hinanden og den første brændende Lyksalighedshenrykkelse tillader dem at ånde frit, er det at forklæde sig for hinanden og i Forklædning at have deres Bekendte tilbedste. Da Paul de Musset for første Gang er indbudt til Aften af det unge Par, finder han Alfred påklædt og pudret som en Marquis fra det forrige Århundrede, George Sand i Adrienne og Fiskebensskørt. Da George Sand giver sit første Middagsselskab efter Bekendtskabet med Musset, varter denne, forklædt som ung normannisk Tjenestepige ukendt op ved Bordet, og for at have en værdig Fælle for Æresgæsten, den filosofiske Professor Lerminier, indbyder hun Debureau, den uforlignelige Pierrot fra Funambules-Teatret, som Ingen havde set udenfor Scenen, og forestiller ham som et anset Medlem af det engelske Underhus, der skal overbringe hemmelige Statsbreve til Østerrig. For på en Gang at give ham og Lerminier Anledning til at lægge deres Kundskaber for Dagen, bringer man så Samtalen på Politik. Men forgæves nævner man Navne som Robert Peel, Lord Stanley osv., den fremmede Diplomat iagttager hårdnakket Taushed eller svarer kun med Enstavelsesord. Endelig bruger En Vendingen "den europæiske Ligevægt". Englænderen beder om Ordet. "Vil De vide," siger han, "hvorledes jeg under de nærværende alvorlige politiske Forhold i England og på Fastlandet opfatter den europæiske Ligevægt? — Således." Og Diplomaten kaster sin Tallerken i Vejret, så den snurrer rundt i Luften, griber den med Virtuositet på Knivspidsen og lader den stadigt dreje sig uden at tabe Balancen. Man begriber de øvrige Gæsters Forbauselse. Viser ikke et sådant lille Træk Forbindelsen mellem Musset og George Sand i et eget Skær af Ungdom og Barnagtighed?

Det fortrolige Forhold mellem Alfred de Musset og George Sand har sin platte Side, der er bleven tilstrækkeligt udnyttet og som det er unødigt at dvæle ved: Enhver véd, at de i Fællesskab foretog en Rejse til Italien, og han plagede hende med Ligeegyldighed, Drikkeri og Skinsyge, hun ham ved det uvante Opsyn med hans Gøren og Laden, at deres Samliv var lidet lykkeligt, at han i Venedig blev heftigt syg (som det synes af *Delirium tremens*) og at hun under denne hans Sygdom knyttede en Forbindelse med hans Læge, Italieneren Pagello, så han i den mest nedslåede Sindsstemning vendte ene hjem.

Men Forholdet har endnu en anden og mere fængslende Side, den sjæleligt kunstneriske. Literaturhistorien kender Forbindelser nok mellem fremragende Mænd og Kvinder; men hvad der i dette Tilfælde er nyt og usædvanligt, det er dette:

En mandlig Genius af højeste Rang, der alt har gennemløbet et Stykke af sin Kunstnerbane og dog endnu er helt ung — en kvindelig Genius, så betydelig, så fuldstændig, at neppe før i Verdenshistorien nogen Kvinde havde vist sig i Besiddelse af så megen Fortællerevne — påvirker hinanden under en Forelskelses Sjælsspænding.

Vor Sjælelære er endnu for langt tilbage til, at Forskellen mellem mandlig og kvindelig Indbildningskraft kan fastslås, langt mindre véd man, hvorledes de indvirker på hinanden. For første Gang mødes her i den moderne Civilisation den mandlige og den kvindelige Digterånd, hver for sig udviklet til høj Skønhed. Aldrig før var dette Forsøg — der snart i England tilnærmelsesvis skulde gentage sig mellem Robert og Elisabeth Browning — gjort i så stor en Stil. Det er Kunstens Adam og Kunstens Eva, der nærmer sig hinanden og deler Æblet fra Kundskabens Træ. Så følger Forbandelsen,

det vil sige Bruddet, og de går hver sin Vej. Men ikke mere som de samme. De Værker, de nu frembringer, har ikke mere det samme Præg, som før de traf hinanden.

Han forlader hende, sønderrevet, fortvivlet, bedraget, med en stor ny Anklage mod Kvindekønnet i sin Sjæl, overbevist om, at Falskhed! dit Navn er Kvinde.

Hun forlader ham, smerteligt bevæget, først halvvejs trøstet, så oprevet til sit Væsens Dyb, men snart tilfreds med at være ude af en Krise, der pinte hendes rolige, frembringende Natur, med en ny Følelse af Kvindens Overlegenhed over Manden, dobbelt overbevist om, at Svaghed! dit Navn er Mand.

Han forlader hende med en ny Uvilje mod alle Sværmerier og Utopier og Filantropier, mere end nogensinde overbevist om, at for Kunstneren er Kunsten Alt. Men ikke destomindre: Berøringen med denne Kvindesjæl har ikke været ufrugtbar. Først gør Smerten ham sanddru. Han afstrejfer sin affekterede Egenkærlighed; man vil ikke mere se ham stille en påtagen Forhærdelse og Kulde til Skue. Så gør Indflydelsen af hendes Væsens Åbenhed og Godhed, af hendes Sværmen for Idealer sig gældende i de Værker, der nu følger, i Lorenzaccio's republikanske Begejstring, i Andrea del Sarto's Følelsesliv, måske endog i den Protest, Musset udslynger imod Thiers's Presselove.

Hun forlader ham, endnu mere overbevist end nogensinde om at Mandsnaturen i sit Væsen er snever og egenkærlig, mere end nogensinde tilbøjelig til at give sig almindelige Ideer i Vold: Hun helligede Saint Simonismen sit Talent i *Horace*, hun skrev *Le Compagnon du Tour de France* til Bedste for Socialismen; hun skrev tilsidst i 1848 Bulletinerne for den provisoriske Regering. Men ikke destomindre fuldendte først Berøringen med dette prægede, formfaste Geni hendes rene og klassiske Kunstform. Hun lærte at elske Formen, at søge det Skønne for dets egen Skyld. Og når man har sagt, at en Sætning af hende er "tegnet af Leonardo og sunget af Mozart" (et Ord af den yngre Dumas), så burde det have været tilføjet, at Alfred de Mussets Kritik har ledet hendes Hånd og dannet hendes Øre.

Efter Adskillelsen er de begge som Kunstnere fuldt modne. Han er fra nu af Digteren med det brændende Hjerte, hun Sibyllen med den profetiske Veltalenhed.

I det Svælg, der åbnede sig mellem dem, kastede hun sin Umodenhed, sine Tirader, sin Smagløshed, sin Mandsdragt, og var fra nu af helt Kvinde, helt Natur.

I det samme Svælg kastede han på sin Side sit Don Juan-Kostyme, sine Bravader, sin Beundring for Rolla, sin Drengetrods og var fra nu af helt Mand, helt Ånd.

Kapitel 10

Alfred de Musset

Alfred de Musset blev 47 År gammel, men med Undtagelse af tre yndige små Dramer og nogle Digte falder alle hans Frembringelser før hans tredivte År. Det er i de sex År, som går hen mellem hans Brud med George Sand og til han når Trediveårsalderen, at han skriver og udgiver hele Rækken af sine beundringsværdige Arbejder.

Skønt han var bleven bedragen af George Sand, tager Lysten til at dvæle ved Bedrag og Forræderi stedse mere af hos ham tilligemed den påtagne Livstræthed. Man sporer i hans Værker, ja allerede i Beskaffenheden af de Emner, han vælger, Digterens personlige Kamp for at aflægge sin lastefulde Maske og befri sig fra selve Lastens Tiltrækning. Den første store Komposition, han udfører efter sin Hjemkomst fra Italien, og hvortil Opholdet i Florents har givet ham Ideen, er Dramaet *Lorenzaccio*: Lorenzo af Medici er Fætter til Alexander af samme Slægt, Florents's dyriskgrusomme og vellystige Hertug; han er oprindeligt en ren, højspændt og dådkraftig Natur, hvis Beslutning det tidligt er, at befri Verden for en Tyran. For at nå sit Mål har han villet synes en hjærteløs Libertiner, har gjort sig til Alexanders Følgesvend, Redskab, Fornøjelsesråd og Kobler. Som Hamlet anstillede sig gal, har han påtaget sig en fejj og ussel Vellystnings Maske for at berolige og sikre sig sit Offer. Men den Forklædning, hvori han har hyllet sit sande Væsen, klæber ved ham som en Nessusdragt; han er efterhånden bleven næsten alt det, han blot har villet forestille; mod sin Vilje har han indsuget Fordærvelsen, som han selv har bidraget til at udbrede i Hoffets og Stadens Luftlag; han væmmes ved sig, når han betragter sit Liv. Alligevel er han miskendt; thi gennem Sletheden og den forstilte, dånefærdige Fejghed forfølger han sin Plan, i rette Øjeblik at myrde Alexander og genoprette Republikken.

Han fortæres af Menneskeforagt; han foragter Fyrsten, fordi denne er lysten og blodtørstig, Folket, fordi det lader sig regere af en sådan Fyrste og fordi det tillader ham selv at gå ukrænket og ustraffet gennem Florents's Gader, Republikanerne endelig, fordi de er uden Handlekraft og uden politisk Blik. Det er hans Drøm at rense sig for et helt Livs Urenhed ved en eneste Dåd, en stor og afgørende, Fyrstemordet, og Digteren lader ham på denne Måde lutre sig: Lorenzo kaster sit forstilte Væsen fra sig, dømmes og straffes som en Hævnens Engel. Mussets politiske Sortsyn røber sig i hvad nu følger: Lorenzaccio høster ingen anden Løn for sin Bedrift end den at falde for en Snigmorders Hånd, der vil hæve den Pris, som er sat på hans Hoved, og Florents's republikanske Førere er altfor sløve og upraktiske, Befolkningen selv altfor dybt sunken til at kunne drage Fordel af Hertugens Mord; den lader sig roligt overrumple af den næste Voldshersker. I den Ringeagt for Republikanerne, der skinner igennem, har sikkert Indtryk fra 1830 Lod og Del. Musset havde jo selv engang set en Revolution, der pegede hen mod Republikken, ledes ind i det monarkiske Farvand. I hans Stykke er Republikanerne imidlertid stillede i et mere ugunstigt Lys, end de fortjener. Lorenzaccio meddeler dem ganske vist Aftenen før Drabet, på hvad Dag og hvad Klokkeslet han vil dræbe Hertugen; men er de at fortænke i, at de ikke træffer deres Forberedelser? Da den, som fra Gaden råber denne store Nyhed ind i deres Huse, ikke er nogen anden end Hertugens Uadskillelige, hans Medskyldige, hans Hofnar, hvad Under da, at de trækker på Skuldren og ikke rører sig af Pletten! Man føler gennem Mussets Uretfærdighed i dette Punkt personlige Stemninger, der peger ud over Stykket. Dog Hovedsagen har for ham været Fremstillingen af Lorenzos Karakter med dens ædle Præg under den afskrækkende sløve Maske. Lorenzo har et idealt Element i sin Sjæl, som han ikke skammer sig over; han stræber opad, han troer på Bedriftens forsonende Magt. Det, som lutrer ham i hans Død, er ikke som Rollas rene Kys en Tilfældighed, men en Handling, der har foresvævet ham hele hans Ungdom igennem.

I *Le chandelier* er vi endnu i meget fordærvet Selskab, men ud fra denne Baggrund løser sig som Hovedfigur den unge Skriver Fortunio med sin dybe, grænseløse Pagekærlighed til Jacqueline. Han misbruges af hende og hendes Elsker, man lader ham tjene til Skærmbædt og Skalkeskjul for en smudsig Kærlighedsforståelse; han gennemskuer Spillet og elsker ligefuldt og er fuldstændigt villig til at lade sig sende i den visse Død for at dække den Elskedes hæslige Forbindelse med en anden. Denne Page har en Helts Besluthed og Mod, og hans Væsens Renhed virker så stærkt, at det rører og vinder Jacqueline, vinder ham hende fra Clavaroche. Han er et Ideal af en ungdommelig Elsker.

Octave i *Les caprices de Marianne* er en letsindig og i mange Måder blaseret ung Mand, som hverken kan eller vil elske nogen Kvinde for Alvor, som end ikke vil anvende mere Tid på at erobre nogen end han behøver til at løse Seglet på sin Flaske sydlandsk Vin, men han har en Følelse, i hvilken han er naiv og troende som en Dreng, det er Venskab: han elsker sin Ven, den unge Coelio, så ubetinget, at han er rede til at dø for ham eller hævne hans Død, og så trofast, at han slynger den Dame, Coelio forgæves tilbyder, hendes Gunst tilbage i Ansigtet. Så tvivlende han end står overfor Kvinden, så helt går han op i sit Venskab; han er et Ideal af en Ven. Overfor ham står som Modstykke denne Coelio, i hvem Musset, da han i dette Drama delte sin Personlighed, nedlagde den anden Side af sit Væsen. Coelio er den ungdommelige Elsker, hvis Kærlighed er lutter tilbedende Smægten, en Attrå så tungsindig i sin Gløden, at den nedkalder Døden over sig, hvis den ikke tilfredsstilles. Der ligger som en Strålekrans af Shakespearesk Romantik om hans Hoved, hans Tale er Musik, hans Forhåbninger Poesi. Han skildrer sig i Ordene: "Mig fattes Sindsro og den stille Ubekymrethed, der gør Livet til et Spejl, i hvilket alle Genstande et Øjeblik afbildes og glider forbi. En Gæld er for mig et Samvittighedsnag. Elskov, hvoraf I Andre gør en Tidsfordriv, sætter hele mit Væsen i Oprør."

Man føler igennem disse Mandsskikkelser, hvorledes Musset som Digter modnes. Han har ikke mere Trang til blot at skildre Ungdommens sydende Drifter eller Lidenskabernes vilde Spil med deres Følge af Løgn, Bedrag og Vold; han dvæler længe og med Forkærlighed ved den uskyldige og dybe Følelse, som kun de ydre Forhold gør skyldig, ved den Elskov, som i sit Væsen er ren og som kun ved sit Brud med Samfundsordenen synes forbryderisk, ved det Venskab, som i sin Kærne er lutter heroisk Hengivenhed, selv hvor det fremtræder i en Koblerveltalenheds nedværdigende Form, kort sagt ved Venskab og Elskov i deres Renhed, ved de Livsmagter, man plejer at betegne som ideale.

Og som Mandstypen hos Musset stedse mere lutres, således efterhånden Kvindetypen. Fra først af var Kvinden hos ham kun Dalila eller Eva. Men hans stedse stigende Hang til at fremstille det åndigt Skønne og sædeligt Rene fører ham også i de kvindelige Figurer til en stedse mere fremtrædende Idealisering. Det er allerede ejendommeligt, at den Kvindeskikkelse som han udfører umiddelbart efter det endelige Brud med George Sand (i 1835) og til hvilken hun delvis har tjent som Model, Madame Pierson i *La confession d'un enfant du siècle* er en i høj Grad idealiserende Gengivelse af Originalens Naturel. Hans Noveller, af hvilke idetmindste tre: *Emmeline*, *Frédéric et Bernerette* og *Le fils du Titien* hører til de bedste Elskovsnoveller, det 19. Århundrede har at opvise, røber Digterens stedse tydeligere Drift til at forædle og forherlige Kærligheden og derigennem de kvindelige Skikkelser. Han tager f.eks. det Ydre af en eller anden lille Grisette, han har kendt, en godlidende, letsindig, letfærdig, munter ung Skabning, og han giver denne Figur en jomfruelig Ynde, som den forlængst har tabt, og skaber af den en Mimi Pinson, eller han gør den unge Kvinde så sjælfuld, så naiv i hendes Fejlgreb og Fejltrin, så fintfølelse i hendes Udtryksmåde og så simpel i Døden som hin Bernerette, hvis sidste Brev få Læsere har læst uden Tårer. For ham som Erotiker er Elskov en sådan Enevoldsmagt, at han endog underordner Kunsten under den. Det at være Elsker og Elsket bliver tilsidst i hans Øjne så meget Mere end det at være Kunstner, at efter hans Forestilling om det Ideale Kunsten i Grunden burde være indviet og udelukkende tilegnet En, den eneste Elskede. I Novellen *Tizians Søn* standses Helten, en begavet Kunstnernatur, på Udskejelsernes Bane ved en højsindet Kvindes Kærlighed og viser sit taknemmelige Sindelag ved kun at ville male et eneste Billede, til hvilket han samler al sin Kraft og som alene skal bringe hans Navn til Efterverdenen, nemlig den Elskedes Portræt. Til dets Ære skriver han en Sonet, i

hvilken han priser sin Elskerindes Skønhed og hendes rene Sjæl, forklarer, hvorfor han aldrig med sin Pensel har villet forherlige nogen Anden og erklærer, at hvor skønt end Billedet er, så opvejer det ikke ét Kys af dets Model. Dog af Mussets Noveller er vistnok *Emmeline* den fineste. Det er en lille Fortælling, som beror på det første ædlere, lykkelige men kortvarige Kærlighedsforhold, Musset oplevede efter Bruddet med George Sand, og som i alt Væsenligt lignede det i Novellen: En ung Mand bliver lidenskabelig forelsket i en ung gift Dame, hvis indtagende Væsen er udmalt med sarte Farver men på Grundlag af sikker Naturiagttagelse — kun Turgenjevs duftige Kvindeskikkelser giver i den nyere Literatur et Begreb om denne Kunst, men disse er åndigere, mindre virkelige, sete med et mere forelsket Blik, fremstillede med ringere kunstnerisk Djærvhed. Efter længe at have beundret hende uden Håb om Interesse fra hendes Side, vinder han hendes Genkærlighed og hun giver sig hen til ham. Så skilles de pludseligt for bestandig, da hun er for sanddru til at kunne bedrage sin Mand, Manden for fintfølelse til ikke at ville fjerne sig, da Vilkårene er som de er. I denne Novelle forekommer et Digt, som den unge Elskende beder sin Dame at gennemlæse og der synes mig at være Blomsten af Mussets Erotik i hans Digtningens andet Tidsafsnit. Det taler den ideale Følelses Sprog. Det er det berømte Digt: *Si je vous disais pourtant, que je vous aime*. En Strofe lyder:

J'aime, et je sais répondre avec indifférence;
J'aime, et rien ne le dit, j'aime, et seul je le sais;
Et mon secret m'est cher et chère ma souffrance;
Et j'ai fait le serment d'aimer sans espérance;
Mais non pas sans bonheur — je vous vois, c'est assez.

Samtidigt med disse yndefulde, ligesom på Blomsterblade skrevne Noveller forfatter Musset enkelte Smådramer, i hvilke Elskoven ses som den alvorlige, forfærdelige Magt, med hvilken der ikke kan spøges, som den Ild, med hvilken der ikke kan leges, som den elektriske Gnist, der dræber, — og andre i hvilke hans Vid og hans Verdenstone glimrer i Stilens sjælfule, følelsesbevægede Væv. ([Note 2](#)) Af disse Skuespil er Bagatellen *Un caprice* det mest afrundede og det, som har den mest sprudlende Dialog, og Navnet *Un caprice* er med Rette iblandt de Navne på hans Værker, der er indhugne på hans Ligsten på Père-Lachaise. I dette Stykke bøjes det ustadige erotiske Lune, Øjeblikforelskelsen, ind under Ægteskabets Tugt. Manden er her frivol og lidet pålidelig, Kvinderne, der holder sammen, har begge Hjertet på rette Sted og den ene af dem har desuden en fortryllende aristokratisk Åndsoverlegenhed. Fru de Léry er Pariserinden. Ingen har tegnet Datidens med den Genialitet som Musset; han var på Højde med hende. Hun er helt Verdensdame, men også helt Kvinde. Det Skønne ved denne Skikkelse er, at man i den ser den uforfalskede, ægte, friske Natur bryde igennem Salonlivets høje Forfinelse, som Natur trods al den glimrende og flitrende Åndrighed og al den for tidlige og lidt livstrætte Erfaring, Natur selv i Forstillelsen, Natur selv i den liden Komædie, Fru de Léry som Kvinde er Skuespillerinde nok til at kunne agere. Ak, udbryder Goethe etsteds i sine Breve, hvor er det sandt, at Intet er eventyrligt uden det Naturlige, intet stort uden det Naturlige, Intet skønt uden det Naturlige og Intet etc, etc, etc. uden det Naturlige! — Hos Mussets Pariserinde er i den overlegne og overgivne Selskabstones Kunst Naturen bevaret. *Un Caprice* har en sædelig Grundtanke. Men medens mange Digttere fremstiller og opfatter Elskoven som noget så Fast og Solidt, at der kan tages på den og den kan henlægges næsten som en Kampesten, er den for Musset, selv når han er sædeligst, bestandig kun Livets fine og stærke, men derfor også flygtige Essens. Den kan dræbe, mens den har sin fulde Kraft, og den kan fordampe.

I sine sidste Skuespil forherligede Musset med Forkærlighed den Troskab og Karakterrenhed hos Kvinden, som han troede på uden ofte at have fundet den. Han havde allerede i *Barberine* efter et gammelt Sagn tegnet Idealet af en trofast Hustru i Stil med Shakespeare's Imogen. Men Stykket var interesseløst. Han ender som Dramatiker med to såre fine Kvindeskikkelser. I det lille Mesterværk *Bettine* har han løst en for en Karaktertegner vanskelig Opgave så let som man løser en Sløjfe. Bettina

træder ind, og hun har neppe sagt tre, fire Repliker, før vi føler, at dette er en kraftig, kæk, dybtfølede og storttænkende Kvinde, mer end dette: et Talent, en Kunstnerinde, en Triumfatrice, vant til at føle sig sine Omgivelser åndeligt overlegen og vant til intet Hensyn at tage til smålig Vedtægt. Det er hendes Bryllupsmorgen. Hun kommer syngende ind på Scenen, hvor Notaren venter, går lige løs på ham og siger til hans store Forbauselse *Du* til ham: "Å, er du der, Notar, kære Notar, kære Ven, har du dine Papirligheder med dig?" Hans Embedsværdighed eksisterer så lidt for hende, at hun ikke tager i Betænkning at lade ham se sin Bryllupsglæde. Hendes Naturs muntre Godhed strømmer over ved den ringeste Foranledning. Hun er ikke åndrig som en Verdensdame, men fri, og fortrolig som en sand Kunstnerinde, og hendes Væsens ægte Menneskelighed tager sig end skønnere ud mod Baggrunden af den sædelige Opløsthed, hvori hendes kolde og fordringsfulde Brudgoms Væsen består.

Det skønne lille Drama *Carmosine* vil på Grundlag af en Boccaccio'sk Novelle vise, hvorledes den stærkeste og hedeste Beundrings-Elskov, som udvortes Vilkår adskiller fra dens Genstand, kan helbredes ved højmodig Godhed og Æmhed. *Carmosine* er en simpel Borgerpige, som elsker Kong Pedro af Aragonien med en håbløs, fortærende Kærlighed; hun vil på Grund af denne Følelse ikke give sin tro og sørgende Tilbeder Perillo sin Hånd; hun vil tie og dø. Men hendes Barndoms-Legekammerat Sangeren Minuccio røber af Medynk hendes Kærlighed for Kongen og Dronningen, og langt fra at vredes går Dronningen ukendt til hende og mildner langsomt hendes Kval ved søsterlige og dronninglige Ord, idet hun forklarer hende, at en sådan Elskov, så dyb og stor, er altfor skøn til at skulle udryddes af Hjertet, og at Dronningen selv ønsker hende optaget blandt sine Æresdamer, så hun kan se Kongen hver Dag; thi man bliver bedre gennem en sådan Kærlighed, der beror på Sjælens Opsving mod det Ædle: "Jeg selv, *Carmosine*, vil lære dig, at man kan elske uden at lide, når man elsker uden at rødme derover; kun Skam og Samvittighedsnag volder Sorg; Sørgmodighed er den Skyldiges Lod, og din Tanke er visselig ikke skyldig." Og Kongen kommer under Påskud af at ville besøge hendes Fader, og i Dronningens Nærværelse siger han til hende.

"Det er da Eder, yndefulde Frøken, der, som vi hører, er syg og i Fare? Eders Ansigt ser ikke ud dertil ... I skælver, tror jeg, er I bange for mig?"

"Nej, Sire."

"Nu, så giv mig Eders Hånd. Hvad vil det sige, smukke Barn? I, som er ung og skabt til at glæde Andres Hjerte, I lader Smerten få Magt over Eder? Vi beder Eder i Kraft af Eders Kærlighed til os, værdiges at fatte Mod og sørge for, at I hurtigt bliver helbredt."

"Sire, det er min altfor ringe Kraft til at bære en altfor stor Kval, som er Skyld i mine Lidelser. Da I har kunnet beklage mig, vil måske Gud befri mig derfra."

"Skønne *Carmosine*, jeg vil tale som Konge og som Ven. Den store Elskov, som I har båret til os, har indlagt Eder den højeste Ære i vort Sind, og den Ære, vi til Gengæld vil gøre Eder, er den med egen Hånd at give Eder den Ægtefælle, vi har valgt Eder og som vi beder Eder modtage. Og derefter vil vi altid kalde os Eders Ridder og i vore Dystløb bære Eders Valgsprog og Eders Farver uden derfor at udbede os Andet af Eder end et eneste Kys."

Dronningen til *Carmosine*: "Giv det, mit Barn, jeg er ikke skinsyg."

"Sire! Dronningen har svart for mig."

I hvilken Verden foregår dette? I hvilken Verden har den Luft, man indånder, en sådan Renhed, hvor trives et sådant Retsind, hvor har Elskoven denne Ydmyghed, denne Glød og på samme Tid denne Højhed, og hvor mødes den af en sådan Ridderlighed, en sådan Troskab, en sådan Frihed for Skinsyge og en så sjældnen Godhed? Hvor findes en sådan Konge? Hvor gives der en sådan Dronning?

Svaret må uden Vaklen lyde: I Idealets Land, ingen anden Steds. Det er på disse Kyster, at den kåde, cyniske Musset som Digter tilsidst stiger i Land. Som Menneske havnede han langt fra disse Kyster. Han gik til Grunde i Selvbedøvelse. Det Uavede og Uregelbundne i hans Væsen blev hans Ulykke. Medens han i sine Poesier stedse blev åndigere og stedse mere renhjertet, sank han som Menneske stedse dybere i mekaniske Udsvævelser. Han tabte tidligt Herredømmet over sig selv; en Tid

lang svang han sig igennem Digtekunsten op over sit Livs Forfald; tilsidst kunde heller ikke disse Vinger løfte ham mere.

Han havde håbet meget af Julikongedømmet; han havde af det eller under det ventet sig et kunstelskende Hof, en frisindet Politik, en Fornyelse af den nationale Hæder og en Opblomstring af den skønne Literatur. Man kan tænke sig, hvor bittert han blev skuffet. Det var ikke umuligt, at et Hof med levende Sans for Poesi og skønne Kunster, der havde draget Alfred de Musset ind i sin Kres, kunde have udøvet en gavnlig Indflydelse på ham, have tvunget ham til at holde på sin Værdighed og forfinet hans Nydelser, ja endog hans Udskejelser. Men Louis Philippe, denne iøvrigt så slebne og dannede Freds-Monark, havde kun liden Sans for Poesien eller Indsigt i dens Væsen. Han forstod endnu langt mindre at vinde Alfred de Musset end Victor Hugo for sig. Musset, der var Klassekammerat af hans Søn, Hertugen af Orléans, havde i Året 1836 i Anledning af Meunier's Attentat på Kongen skrevet en Sonet. Den var utrykt; men Hertugen, som fandt den fortræffelig, vilde ubetinget forelæse Hans Majestæt den. Musset oppebiede Resultatet i Stuen ved Siden af. Kongen erfor ikke engang, af hvem den var, thi før han kom til Underskriften, blev han så fornærmet over, at Digteren fordristede sig til at dutte ham, at han ikke vilde høre mere. For at bøde på Krænkelserne skaffede da Hertugen Alfred de Musset en Indbydelse til Tuileriesballerne. Den Dag, da Digteren blev forestillet, så han til sin Forundring Kongen gå lige løs på sig, og hørte ham med et Smil og en Mine, som blev han behageligt overrasket sige: "De kommer lige fra Joinville, jeg er glad ved at se Dem." Alfred de Musset var for meget Verdensmand til at røbe nogen Forundring. Han hilsende dybt og begyndte at gruble over hvad de kongelige Ord vel kunde betyde. Han huskede da, at Familien i Joinville havde en fjern Fætter, som var Forst-Inspektør på Krongodserne. Kongen, der ikke plagede sin Hukommelse med literære Navne, kendte til Punkt og Prikke Navnene på sine Krongodsers Besætning. Elleve År i Træk genså han hver Vinter med samme Fornøjelse sin formentlige Forst-Inspektørs Ansigt, vedblev at sende ham Smil og Nik, som fik mangan Hofmand til at blegne af Misundelse og som gjaldt for lige så mange Hædersbevisninger, der ydedes Skønlitteraturen; men så meget er afgjort: Louis Philippe har aldrig anet, at der under hans Regering i Frankrig levede en stor Digter, der bar samme Navn som hans Forst-Inspektør.

Et Styre, så glansløst som Louis Philippe, måtte blive Musset en Gru. Hans krigerske Svar på Beckers *Rheinlied* tyder med sin stolte og vilde Hån hen på lyriske Muligheder hos ham, der under andre politiske Vilkår kunde have udfoldet sig. Nu følte han sig indskrænket til at være Ungdommens og Elskovens Digter, og da Ungdommen svandt, var han ude af Stand til Selvfornyelse. Hans Dyder styrkede ham i Fordærv ikke mindre end hans Laster: Stolt og fornem som han var, havde han ingen Gnist i sig af den Ærgerrighed, der gør åndeligt husholderisk, ikke Spor af den Erhvervelyst, der tvinger til Flid, Intet af den Egenkærlighed, der bringer Skribenten til at sætte sit Eget som det Vigtigste af alt i Verden. Han gennemlevede Livet med en sådan Begærlighed og Hast, at han ved fyrretyve År var træt som en halvfjerdsindstyveårig uden derfor at være beroliget eller viis. Hans tidlige legemlige Udtømthed medførte den åndelige. Han havde ikke den højere Drift, der tvinger Forfatteren til helt at leve for sin Kunst, ikke heller Glimt af den sociale eller politiske Sans, der tvinger den frembringende Ånd ind under Pligter mod Andre. Han var i den Grad ude af Stand til Selvbeherskelse, at den øjeblikkelige Fristelse blev ham uimodståelig; ubetinget formålsløs som han i sin Egenskab af Digter var, blev han også som Menneske ganske formålsløs; han havde Intet, som han vilde have frem, Intet, som han for enhver Pris skulde have sagt, og han var en altfor ustyrlig, altfor lidet betragende Natur, til at Selvudvikling i Goethe'sk Forstand kunde blive ham det Formål, der erstattede alle Tendenser. Da han døde i 1857, havde han allerede i adskillige År overlevet sin digteriske Evne.

Kapitel 11

Georg Sand

"Jeg tror," siger George Sand i Indledningen til *Djævlesumpen (La mare au diable)*, "at Kunstens Sendelse er en Følelsens og Kærlighedens Sendelse og at Romanen i vore Dage burde erstatte de barnlige Tidens Parabler og Fabler. Kunstnerens Mål burde være at vække Kærlighed til de Emner, han skildrer, og jeg for min Del vilde ikke rette nogen Bebrejdelse mod ham, om han forskønnede dem en Smule. Kunsten er ikke en Granskning af den givne Virkelighed, men en Søgning efter den ideale Sandhed." Hvad den modne Kvinde her udtaler som Summen af sin Æstetik, det har foresvævet hende alt fra hendes Ungdom. Hun havde aldrig forstået Forfatterskabet anderledes end som en Higen mod det Højeste, til hvilket Mennesket kan nå, eller rettere som en Opløftelse af Sjælen over Samfundslivets Ufuldkommenhed, hvis Bestemmelse var at give Sjælen vid Synskreds og derigennem overlegen Kraft til, når den slog ned på Jorden igen, da efter Evne at bekæmpe de Fordomme, de Samfundsindretninger, den Sindenes Råhed og Hjerternes Hårdhed, hvorfra al hin Ufuldkommenhed udsprang.

I Indledningen til *Kammeraten på Rejsen gennem Frankrig (Le compagnon du Tour de France)* siger hun: Siden når er Romanen vel tvungen til kun at være et Maleri af det, som er, af den hårde og kolde Virkelighed, som Samtidens Mennesker og Forhold frembyder? Jeg véd ret vel, at den kan være det, og Balzac, en Mester, for hvem jeg altid har bøjet mig, har skrevet *La comédie humaine*. Men skønt jeg har været knyttet ved Venskabsbånd til denne berømte Mand, har jeg dog set de menneskelige Vilkår fra et helt andet Synspunkt, og jeg husker at have sagt til ham: De skriver *Den menneskelige Komædie*. Den Titel er beskeden. De kunne lige så godt sige *Menneskehedens Drama eller Tragedie*. — "Ja," svarede han mig, "og De skriver for Deres Del Menneskehedens Epos." — "Den Titel," indvendte jeg, "vilde omvendt være altfor højtidelig. Men jeg vilde gerne skrive det menneskelige Hyrdedigt, den menneskelige Roman eller Digtning i Almindelighed. Kort og godt, De vil og kan male Mennesket, som det viser sig for Deres Øje. Jeg føler mig kaldet til at male det, som jeg tror, det bør være." Og da vi ikke indlod os på Kappelstrid med hinanden, erkendte vi snart hver for sig den andens Ret.

Ytringen er fremkommen som Indsigelse mod Beskyldningen for at ville smigre de lavere Samfundsklasser gennem forskønnende Fremstilling; deraf dens tilspidsede Form, deraf det doktrinære Udtryk, som George Sand giver sin Naturs Idealisme. Vistnok var hun fra først til sidst Idealist; men dog var det ingeniørligt Lysten til at skildre Menneskene, som "de bør være", der åbnede hendes Læber; det var Driften til at skildre hvad Menneskene kunde være, dersom Samfundet ikke hæmmede deres åndelige Væxt, fordærvede dem og tilintetgjorde deres Lykke, og Repræsentanterne for "Samfundet" blev derfor gengivne uden nogen Skånsel. George Sand vilde oprindeligt netop give et Billede af Livet som det er, af Virkeligheden, som hun havde oplevet og iagttaget den; kun var det den kvindelige Sværmerkes Syn på Virkeligheden, som hun gengav. Det Udsnit, hun så, var et Stykke Jord med Himmel over sig. Hendes Skarpsyn var en Lyrikers Skarpsyn.

Hin Tidsalder var den uhyre Frembringelsesevnes: Victor Hugo, Balzac, Alexandre Dumas skrev uafbrudt og ophobede det ene Værk på det andet. Den sidste endte med formelig Bogfabrikation, udgav fire til fem Romaner ad Gangen, skrev ved sine talrige Medarbejders Hjælp en anselig Reol fuld af Bind om Året. Også George Sands Frembringelsesdrift var overordenlig. Hendes samtlige Livsværk udgør omtrent 110 tættrykte Bind. Om at give en Udsigt over dem alle kan der ikke være Tale. Det gælder kun om at fremhæve Hovedpunkterne i de væsenligste Værker, Idestrømningerne igennem dem, det blivende Udbytte af Bøgerne, selv når deres Enkeltheder er forglemte.

De Livsforhold, der ligger bagved den første Gruppe af hendes Romaner, er bekendte. Hun fødtes 1804, mistede tidligt sin Fader, havde en lidenskabelig og urimelig Moder, en fin og forstandig Bedstemoder, voxede op på Gården Nohant i Berry som et Landbarn, der tumlede sig i fri Luft, elskede

den fri Natur og omgikkes Bønderbørnene på lige Fod. Hun var folkeligt anlagt, men derfor ikke mindre romantisk anlagt. Ligesom Chateaubriand i sin tidlige Ungdom dannede sig Billedet af en idealt dejlig Kvinde, om hvem han stedse drømte, således formede George Sand sig i sine første Fantasier Billedet af en Helt, hvem hun rejste et Alter af Sten og Mos i et Hjørne af sin Have og hvem hun med yppig Opfindsomhed tillagde talrige Bedrifter. Da hun tretten År gammel blev sat i Kloster i Paris for der at opdrages, savnede hun først smerteligt sit frie Landliv, så kastede hun sig en Tidlang over Religionen med Ildhu og Sværmeri. Dette Opsving afløstes endnu før hendes Tilbagevenden til Nohant af Interessen for Skuespilkunst og politisk Læsning. Som voxen ung Pige læser hun i de landlige Omgivelser første Gang Rousseau og føler sig fængslet, som man føler sig, når Ens eget Væsen oplades for En. Hun bliver Lærling af Rousseau for aldrig at ophøre dermed. Hans Natursans og Naturdyrkelse, hans Gudstro, hans Tro på Ligheden og Kærlighed til den, hans trodsige Holdning overfor det såkaldte civiliserede Samfund tiltalte alle hendes Instinkter og foregreb Følelser der slumrede i hendes Sjæl. Læsningen af Shakespeare, Byron, Chateaubriand, som henriver hende og lader hende føle sig ensom midt i Omgivelserne, meddeler hende den første, ubestemte Sørgmodighed, der i unge lidenskabelige og sværmeriske Sjæle plejer at gå forud for de virkelige Skuffelsers Tungsind. Det således udviklede unge Væsen, der kraftigt, overlegent, rigt og i sin Søgen uselvstændigt aldrig vilde have haft nok i Samlivet med en enkelt Mand, stod han end nok så højt ved Karakter og ved Evner, blev så i 1822 gift med en Hr. Dudevant, en ganske almindelig Landjunker, hverken værre eller bedre end Flertallet af hans Lige. Han var rå og hidsig, fuldstændigt ude af Stand til at forstå sin Kone, men han havde øjensynligt kunnet være en langt mindre ufuldkommen Ægtemand uden at dette havde givet det uundgæelige Udfald et synderlig forskelligt Præg. Kun de første tre År af dette Ægteskab gik hen uden Uro og Spaltninger. Allerede fra 1825 synes George Sand at have overset sin Mand og med sin Naturs levende Hang til Sympatier at have sluttet Venskabsforbindelser med andre Mænd, da hun i sit Hjem følte sig krænket og åndelig mishandlet. Hr. Dudevant, der var Ægtemand nok til at opbringes over åndelig Uafhængighed hos sin Hustru, på samme Tid som han var en altfor ubetydelig Personlighed til at kunne drage Fordel af den åndelige Uselvstændighed, der bragte hende til at søge en Fører og Vejleder, opfattede endog hendes uskyldigste Sympatier som Overtrædelse af en Pligt. Al Fællesskabsfølelse mellem Ægtefællerne opløstes efterhånden under uophørlige ægteskabelige Gnidninger og Stridigheder. Selv de to Børn, der fødtes, kunde ikke holde Parret sammen; 1831 drog George Sand alene til Paris.

Gennem den senere førte Separations-Proces ligesom gennem George Sands Brevvexling får man et tilstrækkeligt Indblik i dette Ægteskabs Historie. Man finder i *Gazette des Tribunaux* (30 Juli, 1 og 19 August 1836, 28 Juni, 12 Juli 1837) begge Parters advokatoriske Indlæg. Det var frygtelige, forsmædelige Anklager, den geniale Kvinde måtte finde sig i at høre af sin Mands Advokat. Klædt snart i en sort Fløjels Jakke, over, hvilken hendes smukke mørke Hår faldt ned, snart efter Datidens Mode i Hvidt med et blomstret Sjal om sine Skuldre, hørte George Sand uden at fortrække en Mine de af Hr. Dudevant indgivne Anklager, som Advokaten slyngede hende i Ansigtet. Han beskyldte hende for allerede tre År efter Ægteskabets Indgåelse at have fattet en forbryderisk Lidenskab for en anden Mand og have givet efter for den. "Hr. Dudevant erfoer snart, at han var forrådt af den han tilbad (!), men var ædelmodig nok til at tilgive." Advokaten oplæste et langt Brev fra hende til hendes Mand, i hvilket hun tilstod og bebrejdede sig adskillige Fejl og i hvilket hun udledte Misforholdet mellem dem fra en Forskellighed i Karaktererne, der ikke udelukkede Godhed og Elskværdighed fra hans Side. Mod al Logik fik han af dette Brev udledet en Selvanklage for Utroskab. Han udviklede fremdeles, hvorledes Ægtefællerne fra 1825-28 havde levet i en frivillig Skilsmisse, hvorledes Fru Dudevant efter i 1831 at have forladt sin Mand for at føre "et Kunstnerliv" havde vedligeholdt en fredelig Brevvexling med ham og modtaget 300 Francs (!) om Året. (Han nævnte ikke, at hun havde bragt Manden 500,000 Francs i Medgift.) I Begyndelsen af 1835 var Ægtefællerne endelig komne til privat Overenskomst om at dele Børnene og Formuen imellem sig samt at indrømme hinanden fuld Frihed, da George Sand pludselig endnu før Overenskomsten skulde træde i Kraft, gjorde Brud på den og ansøgte om Separation. (I

Mellemtiden havde nemlig Hr. Dudevant i Anledning af en Strid om Sønnen villet slå hende, ja i Vidners Overværelse greb sit Gevær for at fyre på hende.) Trods Overdrivelserne i Ansøgningen blev den, som Advokaten oplyste, afslået. Men nu var det Turen til Hr. Dudevant at klage; han negtede Alt, hvad der bebrejdedes ham, og rettede mod sin Hustru de hårdeste Beskyldninger; han påstod, at den, der havde forfattet så usædelige Skrifter som hendes, var uværdig til at opdrage sine Børn; han beskyldte hende for at være indviet i "alle de skændigste Udsvævelsers Hemmeligheder". Det var på Grundlag af disse, efter Advokatens Mening fuldtberettigede, Angreb at George Sand nu påny ansøgte om Separation, og han steg til sit Højdepunkt i Udbruddet: "Det er altså Deres Anskuelse, Frue, at en Kvinde, hvis hun vil, kan bortødsle Halvdelen af en Formue, fylde sin Ægtefælles Liv med Græmmelse, og når hun føler Lyst til endnu friere at overgive sig til de tøjlesløseste Udskejelser, har det simple og bekvemme Middel til sin Rådighed, at angribe ham for Domstolene, idet hun pådigter ham en oprørende Handlemåde!"

Det må have været hårdt for den stolte Kvinde at sidde som iagttaget Tilhørerinde til sit Navns og sit Livs Besudling; det kan neppe have lindret Pinen for hende, at hun umiddelbart derefter hørte sin Advokat og Ven, Michel de Bourges, lovprise hende som Geni, gøre Effekt ved at oplæse stilistisk mærkværdige Prøver af hendes Breve og opregne alle de Skældsord såvel som alle de rå Handlinger, i hvilke hendes Mand havde gjort sig skyldig mod hende. Vel var hun vant til at se sine Romaner udsikrede i Bladene som lige så mange skamløse Forsvarsindlæg for Usædeligheden, men det må have gjort et uvant Indtryk på hende at høre sit Privatliv således stemplet. Den offentlige Forhandling, med hvilken hendes Ægteskab sluttede, giver imidlertid ligesom et Tilbageblik over dette selv og derigennem Forudsætninger til at forstå den Harme, der får sit første Udbrud i *Indiana*, *Valentine*, *Lélia* og *Jacques*.

Disse Bøger har nutildags kun ringe kunstnerisk Interesse: den svage Karaktertegnning giver kun forskønnende Omrids: Handlingen er usandsynlig, som i *Indiana*, eller uvirkelig, som i *Lélia* og *Jacques*; Foredraget er trods Stilens fuldttonende Harmoni ikke sjældent overspændt og højtt travende, i Breve og Enetaler nærmer det sig til den lyriske Prækens Form. Og dog slår der en Flamme op af disse Ungdomsromaner, som endnu den Dag idag varmer. Og dog har disse Bøger slået Toner an, hvis Ekko sent vil forstumme. En Klagesang og et Krigsskrig lyder ud derfra, og de fører Følelsspirer og Tankekim med sig, hvor de trænger hen, hvis Væxt kun Samtiden har kunnet hæmme, men som i Fremtiden vil udfolde og udbrede sig med en Frodighed, om hvilken vi kun formår at danne os en svag Forestilling.

Indiana er det unge rige Hjertes første Udbrud af Bitterhed og Smerte. Den unge Kvinde er lutter sjælfuld, ædelbåren Finhed; hendes Mand, Oberst Delmare, en noget godmodigere Hr. Dudevant. Indiana's kærlige og let begejstrede Sind tyer såret fra Manden til Elskeren. Bogens Ejendommelighed beror på Tegningen af dennes Karakter. Thi for ham er endda Ægtemanden langt at foretrække. Raymon er den unge Gennemsnits-Franskmand under det genoprettede Kongedømme af Guds Nåde, som Samfundet har tildannet ham, følsom og beregnende, elskovssyg og egenkær, gående således op i Hensynet til den offentlige Mening og Samfundsdommen, at han fra hårdhjertet bliver hjerteløs, fra upålidelig bliver ussel, og tilsidst ses i sin dybe Middelmådighed bag sin glimrende Skal af Egenskaber og Evner. Strax i dette første Værk fremtræder flere Hovedtyper af Mænd hos George Sand: den grovere Natur, hvem den Magt, Samfundet giver ham i Hænde, har gjort brutal, og den svagere Natur, hvem medfødt Holdningsløshed og den tilvante Hensyntagen til Samfundsdommen har gjort uvederhæftig og fejg. Hun begynder altså fra først af på Kvindevis med en livfuld Blottelse af Mandens Selvkærlighed. Som Modsætning til den indfører hun så allerede her sit Mandsideal i Reserve-Elskeren, den tilsyneladende flegmatiske, men i Virkeligheden glødende Ralph, der ordknap som George Sand selv, for en overfladisk Betragtning stiv og kold (som hun) er lutter Selvopofrelse, Ædelsind og trofast Elskov — en Skikkelse, hun i Åringer ikke bliver træt af at variere. Den bliver i *Lélia* til den overlegne og hårdtprøvede Trenmor, Galejsslaven, der dømmer Samfundet med stoisk Ro, i *Jacques* til Hovedpersonen, der med næsten overmenneskelig Åndshøjhed dræber sig for ikke at stå sin unge

Hustrus Forbindelse med en Anden i Vejen, i *Léone Léoni* til den rolige, mandige Don Aleo, som til det Sidste tilbyder at ægte den stakkels Juliette, hvem en næsten magisk Fortryllelse fængsler til den bundløst slyngelagtige Leone, dette mandlige Modstykke til Manon Lescaut; i *Le secrétaire intime* er han den uanselige Tysker Max med sin naive Godhed og sin poetiske Begejstring, der er den af alle hyldede Fyrstindes hemmelige Ægtemand, i *Elle et lui* er han Englænderen Palmer, der er stillet op som Kontrast til det geniale og udsvævende Pariserbarn Laurent; i *Le dernier amour* har han Navnet Sylvestre, en svagere Gentagelse af Jacques. Alle disse Skikkelser har Idealers ikke sjældne Fejl at være blodløse. Til Gengæld er Raymonfiguren, der svarer til Verden, Samfunds-Egenkærligheden, Forfængeligheden og Karaktersvagheden en helt igennem ganske anderledes vellykket Type. Allerede i *Indiana* har Raymon en kraftigere Virkelighed end de øvrige Skikkelser, en langt bestemtere Steds- og Tidsfarve. Forfatterinden henfører (i Kap. X) hans Karakters Umandighed til Tidsalderens "forsonlige og eftergivende Hang"; hun betegner sin Tid som "det stiltiende Forbeholds" Tidsalder; hun viser hvorledes Raymon, der forfægter det politiske Mådehold, indbilder sig blot fordi han er uden politisk Lidenskab også at være uden politisk Egen nytte og derfor at stå over Partierne, medens han har altfor megen Fordel af Samfundet som det er, til at ønske det forandret. Han er "ikke utaknemmelig nok mod Forsynet til at bebrejde det de Andres Ulykke". Men også denne Skikkelses talrige Efterkommere i George Sands Romaner røber et fint og dybtgående Virkelighedsstudium, ligefra Digteren Sténio i *Lélia* og Elskeren Octave i *Jacques*, næsten kun skitserede, svage Karakterer, med hvilke Lidenskaben spiller Bold, til de med mange særegne Træk udrustede Skikkelser, den sydlandsk letfærdige unge Sanger Anzoletto i *Consuelo*, den sygeligt nervøse, forfinet selvsyge Fyrst Karol (Chopin) i *Lucretia Floriani* og den ustadige og urimelige unge Maler Laurent (Alfred de Musset) i *Elle et lui*.

Indiana ender med at finde Mandkønnets hensynsløse Egenkærlighed i alle Samfundets Ytringsformer, selv i den Religion, som Mændene lærer. De har gjort Gud til et Mandfolk i deres Billede. Hun skriver til sin hykleriske Elsker: "Jeg tjener ikke den samme Gud som du, men jeg tjener min renere og bedre. Din det er Mændenes Gud, en Mand, en Konge, Mandkønnets Ophav og Støtte; min det er Altets Gud, Skaber og Opholder af alle Væsener. Eders Gud har frembragt Alt for Eder, min har skabt alle Arter for hverandre." Der er i disse Ord et Dobbelt: en naiv Indsigelse mod den på Kvindens Underordning under Manden hvilende Samfundsorden og en uskyldig, ungdommeligt tillidsfuld Gudstro's lyse Livssyn. George Sand blev ikke længe stående ved den. Blot et Par År senere slutter hun *Lélia* med et Udbrud af vildt fortvivlet Sortsyn. I sin Dødsstund siger her hendes Heltinde: "Ak Fortvivlelsen hersker og Lidelsen, og Klageråb strømmer ud af alle Skabningens Porer. Bølgerne vrider sig sukkende mod Stranden og Vinden klynker og græder i Skoven. Alle disse Træer, der bøjer sig og kun løfter sig påny for atter at falde tilbage under Stormens Pisk, lider en frygtelig Marter. Ja der gives et eneste ulykkeligt, umådeligt og frygteligt Alvæsen, og den Verden, vi kender, kan ikke omslutte det. Det er usynligt tilstede i Alt og dets Røst fylder Verdensrummet med en evig Hulken. Det er en Fange i det umådelige Rum, det bevæger og tumler sig, slår sit Hoved og sine Skuldre mod Himlens og Jordens Skranker; men det kan ikke overskride dem; Alt trykker det, piner, knuser, forbander og hader det. Hvad er det og hvorfra kommer det? ... Andre har kaldt det Prometheus, atter andre Satan, jeg kalder det Attrå — jeg, Sibyllen, den trøstesløse Sibylle, jeg, de henfarne Tiders Ånd ... jeg, den brystne Lyre, det stumme Instrument, hvis Toner de Nulevende ikke skulde forstå, men i hvis Skød den himmelske Harmoni er sammentrængt; jeg, Dødens Præstinde, der vel føler, at jeg engang var Pythia, alt dengang har grædt, alt dengang har talt, men ikke mere husker det lægende Ord! ... O Sandhed! for at finde dig er jeg steget ned i Afgrunde, ned i hvilke et Blik vilde gøre de tapreste Mænd svimle af Rædsel ... men o Sandhed, du har ikke åbenbaret dig, i titusind År har jeg søgt dig forgæves. I titusind År har jeg nu som eneste Svar på mine kvalfulde Spørgsmål hørt den afmægtige Attrå's fortvivlede Hulken lyde hen over denne forbandede Jord ... I titusind År har jeg råbt ud i det Uendelige: Sandhed! Sandhed! og i al den Tid har Svaret lydt: Længsel! Længsel! Ulykkelige Sibylle, stumme Pythia, løb da Panden mod din Hules Klipper og bland dit Blod, som ryger af Raseri, med Havets kolde Skum!"

I et Udbrud som dette når hine Ungdomsårs Tungsind sit Højdepunkt. Sammentrængt, som jeg her har meddelt det (det er i Originalen sex Gange længere), giver det George Sands ungdommelige Selvfølelse, som den efterhånden udviklede sig, et lyrisk skønt Udtryk. Da hun skrev *Indiana*, var hverken hendes Overlegenhedsfølelse eller hendes mørke Livssyn så udviklet. Hun forfattede den beskedne Fortælling som medlidende Talsmand for Samfundsordenens Ofre, men uden med Bevidsthed at rette noget Angreb på Institutionerne, end ikke på Ægteskabet, som hvis Angriber hun fra først af blev stemplet. Hun taler øjensynligt den rene Sandhed, når hun (i Fortalen fra 1842) siger, at hun endnu længe efter at have skrevet Fortalen til *Indiana* under Indtrykket af en Rest af Ærbødighed for det bestående Samfund stræbte at løse den uløselige Opgave, at finde et Middel til på én Gang at hævde de af Samfundet undertrykte Enkeltes Lykke og Værdighed og samtidigt opretholde selve dette Samfund. Hun er ligeledes i sin Ret, når hun i Brevet til Nisard (det sidste i *Lettres d'un voyageur*) påstår kun at have angrebet Ægtemændene ikke Ægteskabet som Samfundsindretning. Hun optrådte jo også som Fortæller og Sjæleforsker, ikke som Reformator. Her som i *Valentine* var det Ungdommens Varme og lyriske Flugt, dens sværmeriske Lidenskaber og begejstrede Protester, der udgjorde Romanens Indhold; det var lutter Sjælehistorie og kun få Personers; ligefuldt var der i de skildrede Følelsers Væsen, der var så frit for al Letfærdighed og dog så samfundsstridigt, og end toere i de indstrøede Overvejelser noget, der formelig undergravede det gamle Samfund. Det var derfor ikke lutter Tåbelighed, der ytrede sig i de plumpe Angreb fra det Beståendes Side, for hvilke disse Bøger og deres Forfatterinde blev gjort til Genstand. Man anede, at disse Følelser og Tanker tidligere eller senere måtte omforme selve Samfundets Love. De har begyndt at gøre det og vil for hver Dag gøre det mere.

Selve disse Bøgers Virkelighedsfjernhed og Begejstring gør dem i deres inderste Væsen revolutionære. Thi idet kun den indre Verden er til for Forfatterinden, lader hun den udfolde sig frit uden Hensyn til om dens Udfoldelse kommer til at sprænge den ydre, og idet hun med Forkærlighed maler stærkt spændte Følelser, eller egentlig kun en eneste men uendeligt forskelligartet Følelse: Elskov, viser hun hvorledes dens Love og Samfundets Love uophørligt krydser hverandre. Skønt hun ikke drager Ægteskabets Nødvendighed og Uerstattelighed i vore Dage i Tvivl, undergraver hun Troen på dets Evighed. Vel sandt, hun angriber fra først af kun Ægtemændene, men idet hun stiller den ideale Fordring, viser den sig under den nærværende Samfundsorden uopfyldelig. Således omtrent undergraver senere Kierkegaard Kristendommen, da han for at begejstre Menneskene for den fremsætter den idealt overspændte Fordring til den Kristne.

Den fyrretyve År yngre franske Naturalisme, der ofte har måttet lide under mere eller mindre grundløse Anklager for Usædelighed, har for at hævne sig drejet Beskyldningen om imod disse første, sværmeriske Værker af George Sand. Når som helst Emile Zola er vendt tilbage til sine Indsigelser mod den idealistiske Roman, har han aldrig glemt at gøre opmærksom på de Farer, som denne stadige Pegen ud over de Rammer, i hvilke den Enkelte er stillet, denne stadigt fremstillede Trang til større sjælelig og åndelig Frihed, indeholder for Familie og Samfund. Han har gjort sig til af, for sin Del aldrig at skildre den uregelbundne Elskovslidenskab i et skønt eller tilløkkende Lys, men altid at lade den plaske i Dyndet. Han kunde have tilføjet, at han og hans Efterfølgere af Balzac's Skole overhovedet aldrig har nogen højere Sædelighed behov end den gængs eller åbner Udsigt til noget andet Samfund end det, som består. De har underkastet sig en voldsom Selvindskrænking, idet de har bundet sig til Skildringen af den ydre Virkelighed, de iagttog, med Udelukkelse af enhversomhelst af denne Skildring uddragen Slutning, Herpå beror det, at ligeså dristige som de er i Udmalingen af Samfundsforhold og Situationer, som Literaturen forud sjældnere har vovet at behandle, ligeså frygtsomme, ja intetsigende er de som Tænkere og Moralister. De søger nødvendigvis bestandig en Styrke i Påvisningen af deres Overensstemmelse med de gængs Moralbegreber; de roser sig af at kalde Last hvad alle Andre kalder Last og at indgyde Afsky for Lasten. De er ikke som hin Synderinde George Sand. Men hvad det engang er på Tide at sige, det er, at netop denne deres "Moralitet" er deres poetiske Svaghed og netop hin "Immoralitet" den stærke Side ved George Sands i Skildringen så langt mere virkelighedsfjerne og mere

kyske Skrifter. Der forekommer ikke i den realistiske Skoles tilsyneladende så forvovne Bøger nogen Sætning, der i sand Forvovenhed kan sammenlignes med denne, som George Sand i *Horace* har lagt en af Hovedpersonerne i Munden og som med mønsterværdig Korthed sammentrænger Lidenskabens Sædelære i hendes Værker: "Jeg tror, at man bør bestemme den Kærlighed som en ædel Lidenskab, der løfter og styrker os ved skønne Følelser og Tanker — den Kærlighed som en slet Lidenskab, der gør selvsyg og fejj og prisgiver os til alle det blinde Instinkts Småligheder. Enhver Lidenskab er da lovlig eller forbryderisk, alt eftersom den medfører det ene eller det andet Resultat, ligegyldigt om det officielle Samfund, der ikke er Menneskehedens Højesteret, undertiden, lovliggør den slette Lidenskab og banlyser den gode." ([Note 3](#))

Lélia og *Jacques* (1833 og 1834) betegner Højdepunktet af Digterindens Byronske Verdenssmerte og deklamatoriske Hang. I *Lélia* vilde hun give sit Ungdomsideal af den store, dybtfølede og usanselige Kvinde og gav hende til Modbillede Søsteren Pulcheria, en yppig Courtisane. Hun løste her sit Væsens to Sider ud fra hinanden og formede *Lélia* efter Minervabilledet i sin egen Sjæl, Pulcheria ud fra sin egen Venusdyrkelse, og frembragte således snarere store skitserede Sindbilleder end Mennesker af Kød og Blod. I *Jacques* tog hun Ægteskabet for sig fra en ny Side, idet hun, der i *Indiana* havde skildret en rå, i *Valentine* en kold og sleben Ægtemand, her udstyrede Ægtemanden med de Fuldkommenheder, der stod for hende som de højeste, og lod hans Lykke strande på selve hans Naturs Overlegenhed, som hans ungdommeligt ubetydelige Hustru ikke i Længden kan elske. Forfatterinden har her forsøgt at styrke Indtrykket af sin egen Synsmåde ved at lægge den forurettede Ægtemand den i Munden. Han undskylder selv sin Hustru: "Ingen menneskelig Skabning kan befale over Kærlighed og Ingen er skyldig, fordi han føler eller mister den. Hvad der fornædret Kvinden, det er Løgnen; hvad der udgør Ægteskabsbruddet, er ikke den Time, hun tilstår sin Elsker, men den Nat, hun derpå tilbringer med sin Mand." Jacques føler sig forpligtet til at vige Pladsen: "Borel vilde i mit Sted roligt have banket sin Kone og ikke have rødmet ved derefter at omfavne hende, nedværdiget af hans Slag og hans Kys. Der gives Mænd, som uden videre på østerlandsk Måde slår deres utro Kone ihjel, fordi de betragter hende som lovlig Ejendom. Andre slås med deres Rival, dræber eller fjerner ham, og beder så den Kvinde, de påstår at elske, om Kys og Kærtegn, medens hun enten trækker sig tilbage fra dem eller med Fortvivlelse giver sig hen. Dette er i den ægteskabelige Kærlighed de almindeligste Måder at handle på, mig forekommer det, at Svinenes Kærlighed er mindre lav og mindre grov end disse Menneskers." Disse Sandheder, der nu allerede for de højest Dannede står som elementære, var ved Året 1830 himmelråbende Vranglærdomme. De er det Salt, der har bevaret dette Ungdomsskrift frisk tiltrods for alt det Forældede i Opfindelsen og alt det Vidtløftige i den trættende Brevform. Det dybeste Mærke, Romantismens Overspændthed har sat sig i denne Bog, er Slutnings-Afgørelsen: Jacques véd Intet bedre Middel til at frigøre Fernande end et Selvmord, der for hende må tage sig ud som en tilfældig Død. Her er vi ude i den pure Uvirkelighed. Men forøvrigt er Uvirkeligheden i denne Roman mere tilsyneladende end reel. Den senere Tids Kritik har let ved at påvise Mangelen af Stedsbestemmelser, af virkelige Beskæftigelser osv.; Personerne har i George Sands første Romaner ingen anden Sysselsættelse og intet andet Formål end det at elske. Men den Virkelighed, her findes, er en indre, Følelsernes Virkelighed. Også den har man i vore Dage bestridt. Det er Tonen at finde Følelser som de her skildrede, en så heftig Fortvivlelse over Samfundsordenen, en så lidenskabelig, erotisk Ømhed, en så ren og glødende Venskabsfølelse mellem Mand og Kvinde, unaturlige og uvirkelige. Men man må huske, at George Sands Personer hæver sig højt over Gennemsnittet. Hun skildrer overlegne Naturer. Ja hun har i disse første Bøger egenlig ikke gjort andet end at fremstille og forklare sin egen Følemåde. Hun varierer kun uophørligt de Omstændigheder, i hvilke hun anbringer sin egen Føle-Evne, og drager så med genial Selviagttagelsesgave og sikker Hånd Følgeslutninger angående Sjæleliv og Sjælehistorier. ([Note 4](#)) Underholdende er det at se, hvorledes den stadige Higen efter at finde en jævnbyrdig Mandsånd i disse Ungdomsskrifter leder hende til en Art Selvfordobling i to Køn. Så lidenskabeligt hun end forherliger Elskoven, så stærkt hun end lader den betage den store Kvindes og den store Mands Sjæleliv, så nærer

de dog begge, Jacques såvel som Lélia, en større, idealere Venskabsfølelse for et ædelt Væsen af det andet Køn, som forstår dem. I Sammenligning med denne Følelse af dyb og gensidig Forståelse synes Lélias Elskovsforhold til Sténio, Jacques' til Fernande kun Svagheder hos disse store Sjæle. Lélia har en forstående Ven i Trenmor, Jacques en jævnbyrdig Veninde i Sylvia. Han vilde elske hende, hvis hun ikke var hans Halvsøster, eller rettere, hvis han ikke måtte nære Frygt for at hun er det; men som Forholdet er, har det en Skønhed over sig, som et blot erotisk Forhold neppe kunde nå. Jeg husker tydeligt, hvor mægtigt et Indtryk Forholdet mellem Jacques og Sylvia gjorde på mig, da jeg (vel År 1867) læste Bogen for første Gang. Jeg så det godt, at Jacques er til en vis Grad uvirkelig, Sylvia ligeledes, thi hun er kun Jacques' Fortrolige, som forstår ham; men den ideale Strøm imellem dem har Virkelighed og den berørte mig elektrisk. Denne Sylvia er opstået af den geniale Ånds Nødråb ud i den tomme Verden efter sin Lige; hendes Skikkelse er ganske vist ikke mere end det store ensomme Hjertes Krav og Postulat; men hvad er Poesien andet! Så ufuldkommen Romanen end er, Forholdet mellem Jacques og Sylvia giver den en skær Poesi; det er, når man møder det, som så man over Lidenskabernes lavtliggende Verden ind i en højere, hvor renere, om end ganske jordiske Ånder elsker og forstår hinanden.

Figurer som disse illustrerer den levende Venskabsdrift, George Sand i hine Dage besad og som så ganske var i den romantiske Ungdoms Ånd. Hendes på den første Romangruppe følgende *Lettres d'un voyageur*, der begyndtes umiddelbart efter Afskeden fra Alfred de Musset i Venedig og som spænder over de følgende År, giver et Indblik i hendes Venskabsforbindelser og er overhovedet et af de Skrifter, i hvilke Forfatterinden mest ligefrem har givet sit Sjæleliv til Pris, skønt hun beflitter sig på en Forbeholdenhed i sine personlige Anliggender, der gør Fremstillingen dunkel for den Uindviede. Man følger hende her lige fra hendes Samliv med den kønne og dumme italienske Læge (Dr. Pagello), for hvem hun ofrede Musset, og til hendes Sværmeri for Éverard (Michel de Bourges), hendes Advokat i Skilsmisseprocessen, der inspirerede hende den smukke Roman *Simon*. Mellem disse Yderpunkter ligger alle de gode Venskabsforbindelser med François Rollinat, Jules Néraud og hvad de alle hedder, disse djærve og dygtige Mænd, med hvem hun stadigt følte Drift til at vexle Tanker og Breve, med hvem hun studerede, af hvem hun lod sig belære, og hvem hun i Romantismens burschikose Stil tiltalte med det fortrolige Du — fremdeles alle de ægte kunstneriske Kammeratskabsforhold til Franz Liszt, Grevinde d'Agoult, Meyerbeer og mange Andre, Samtidens geniale Mænd og Kvinder.

I intet andet Værk er hun trods al Vidtløftighed veltalende som her, i intet senere strømmer hendes Foredrag i så lange lyrisk-retoriske Bølger. Man studser her ved hendes Selvretfærdighed i den farisæiske Dom over Talleyrand og Hertuginde af Dino. Men ingensteds kan man bedre end her studere hendes personlige Stil, den, som giver sig tilkende udenfor de som Samtaler formede Partier i hendes Romaner. Det Fuldttonende er dens Hovedegenskab. Den ruller frem i lange fyldige Rytmer, ligelig i sin Synken og Stigen, syngende i sin Sværmen, harmonisk endog i Fortvivlelsens og Selvopgivelsens Udtryk. Hendes Væsens medfødte Ligevægt afspejler sig i hendes Sætningers Ligevægt; Stilen har Sving, den har Flugt med brede Vinger, men hverken Spring eller Hug eller Fald. Den har desværre Svulst. Den savner Melodi, men den har rige Harmonier; den savner Farve, men den har Liniespillets fulde Skønhed i sin Tegning. Aldrig virker hun ved en uvant og dristig Ordsammenstilling, sjældent eller aldrig ved en uhørt Lignelse. Sålidt som hendes Foredrag har skrigende Lyd, har hendes Billeder stærke eller skrigende Farver. Hun er romantisk ved sin Entusiasme, ved sin Given sig hen med hele sin Personlighed i Følelser, der trodser Regel og Rettesnor, men hun er i streng Forstand klassisk ved Periodernes Regelbundethed, ved Formens selvstændige Skønhed og Farvegivningens Ædruelighed. (Selv Romantismens og George Sands principielle Modstander, Emile Zola, nødes til om George Sand at tilstå: ”Den romantiske Åndsretning besjælede hendes Frembringelser, men Stilen forblev klassisk.” *Documents littéraires* 217.)

Brevene fra Venedig og end mere de først efter Hjemkomsten til Frankrig viser Enhver, der forstår at læse, hvor ydmyget George Sand følte sig over Tabet af Musset, hvor dybt Savnet af ham gik hende

til Hjerte, og hvor arrangeret den en Snes År senere givne Fremstilling af Forholdet er i *Elle et lui*. Der har visselig været Tider, hvor hun følte sig, som skulde hun gå tilgrunde af Længsel og Skam og Sorg. I Brevet til Rollinat fra Januar 1835 findes et betegnende, såvidt vides, hidtil oversat Afsnit, som har sin Ynde og rummer en Bekendelse:

"Hør en Historie og græd! Der var engang en god Kunstner, som hed Watelet og som raderede bedre end nogen anden Mand på hans Tid. Han elskede Marguerite Le Conte og lærte hende at radere lige så godt som han selv. Hun forlod sin Mand, sin Ejendom og sin Hjemstavn for at leve sammen med Watelet. Verden fordømte dem, men da de var fattige og beskedne, glemte man dem. Fyrretyve År efter opdagede man i Omegnen af Paris, i et lille Hus, som kaldes Moulin-Joli, en gammel Mand, som raderede, og en gammel Kone, som han kaldte sin Møllerske og der raderede ligesom han, siddende ved samme Bord. Den første Lediggænger, som opdagede dette Vidunder, fortalte andre derom, og den fine Verden strømmede i hobevis til for at se Særsynet: En Elskovsforbindelse, der havde været fyrretyve År, et Arbejd, der bestandig var blevet drevet med samme Flid og samme Kærlighed; to skønne Tvillingetalenter. Det gjorde mægtig Opsigt. Lykkeligvis døde Parret af Alderdom få Dage efter; thi de Nysgerrige vilde have fordærvet Alt. Den sidste Tegning, de raderede, forestillede Moulin-Joli, Marguerites Hus ... Den hænger i mit Værelse over et Portræt, hvis Original Ingen her har set. Et År igennem har Den, som har efterladt mig dette Portræt, siddet med mig hver Nat ved et lille Bord og har levet af samme Arbejd som jeg ... Ved Dag gry forelagde vi hinanden vort Arbejd til gensidig Bedømmelse og om Aftenen spiste vi ved det samme lille Bord og talte om Kunst, om Følelser, om Fremtiden. Fremtiden har brudt sit Ord til os. Bed for mig, Marguerite Le Conte!"

Dette Sted turde være det eneste, hvor George Sand har talt som skyldte hun i sin Egenskab af Digterinde Alfred de Musset noget. (Note 5) Det er allerede antydnet, af hvad Beskaffenhed hans Indflydelse har været på hende. Den har været rent kritisk, den har skærpet hendes Skønhedssans, men umiddelbart har hans kunstneriske Fremgangsmåde ikke kunnet påvirke hende. For ligefrem stilistisk Påvirkning var George Sand helt uimodtagelig. Madame Girardins vittige Udbrud om hende: "Det er især når Talen er om kvindelige Forfatteres Værker, at man må udråbe med Buffon: "Stilen, det er *Manden*" er netop lige så falsk som det er morsomt; thi skønt næsten enhver af George Sands vigtigste Romaner bærer Præget af forskellig mandlig Indflydelse, strækker denne Påvirkning sig aldrig til Stilen. Hun gør sig atter og atter til Organ for andres Ideer, men hun efterligner aldrig en fremmed Skrivemåde. Dertil var hendes poetiske Væsen altfor selvstændigt, og dertil var hun desuden i altfor ringe Grad Kunstnerinde. Hun, der mundtlig var så ordknap og sen, var, når hun skrev, en Improvisatrice; hun lod Pennen løbe over Papiret uden at have samlet Forstudier, uden at have Forbilleder, uden at forfølge bevidste kunstneriske Formål og uden nogensinde at bearbejde et givet Stof eller kunne overarbejde og fuldende en af Andre angivet og halvudført stilistisk Vending — Forhold, på hvilke det rent tekniske Fremskridt i en Kunst beror. Heri danner hun en skarp Modsætning netop til Musset. Han var fra først af besjælet af en Trods mod kunstneriske, tekniske Regler, der altid blev hende ganske fremmed. Han forværrede f.eks. forsætligt Rimene i sine første Digte for tilgavns at ærgre Klassikerne. (Marquisen i *L'Andalouse* hed i det første Udkast *Amaémoni*, hvad der i det franske Sprog udgør et rigtigt Rim på *bruni*, men fik i den endelige Text Navnet *Amaégui*, som neppe rimer). Da hans Frembringelseskraft var i Aftagende, tilegnede han sig hele syv Sider af Carmontelle's Proverbe *Le distrait* til Brug for sit svage lille Lystspil *On ne saurait penser à tout*. I sin bedste Tid var han en Mester i den finere Benyttelse; man finder således i Fyrsten af Ligne's Værker et stilistisk Forbillede for det ovenanførte skønne Digt *Après une lecture*. (Note 6) Hos George Sand er det umuligt at finde noget Lignende. Hun formår ikke at tilslibe Andres rå Diamanter til Brillantsmykker for sin Muse; hun lader Musen fremtræde i et simpelt hvidt Klædebon med en vild Blomst i Håret.

Ingensteds er hendes Stils ejendommelige Skønhed mere hjertevindende end i hint Brev til Rollinat. Landbarnets dybe Naturforståelse smelter her hos denne Åndsrevolutionernes kvindelige Genius vidunderligt sammen med den evige Higen, og gennem Attråen mod Naturen og Attråen efter Lykken

klinger det elskende Hjertes Sørgesang over de Skuffelser, det har tilføjet, og de Skuffelser, det har lidt. Her i det følgende Brev til Éverard ser man så dernæst, hvorledes George Sands politiske, republikanske Tro spirer frem af de erotiske Ungdomsdrømmes og Luftkastellers Ruiner. Fra først af er hun svag i Troen, altfor optaget af sig selv. Vel sandt, den stakkels Poet "føler sig ilde tilpas under Kongedømmets Paraply", men Formen af Violernes og Jasminernes Kronblade fængsler hende, Digterinden, fuldt så stærkt som Samfunds- og Stats-Former. Dog efterhånden forfølger man, hvorledes Begejstringens Gnist luer op i hendes Bryst. Hun misunder sine mandlige Venner deres Tro og den Handlekraft, den avler, hun "som kun er en Poet, det vil sige kun et lille Kvindemenneske".

"Har nogen af Jer Brug for mit Liv i Nutid og Fremtid? Hvis I blot vil love at stille mig i en Idés og ikke i en Lidenskabs Tjeneste, så er jeg villig til at lyde Jert Bud. Ak! jeg siger Jer det forud, jeg duer kun til tappert og trofast at udføre en Befaling. Jeg kan handle, ikke overveje, thi jeg véd Ingenting og er ikke sikker på Noget. Jeg kan kun lystre, når jeg lukker mine Øjne og tilstopper mine Øren for ikke at se eller høre noget, der gør mig uvis; jeg kan marchere med mine Venner, som Hunden, der ser sin Herre sejle bort på Skibet og som kaster sig ud i Vandet for at følge, til den dør af Træthed. Havet er stort, o mine Venner, og jeg er svag. Jeg duer kun til Soldat og jeg er ikke fem Fod høj. — Men ligemeget! Den Dverg jeg er, tilhører Eder. Jeg er Eders, fordi jeg elsker og agter Jer. Sandheden er ikke blandt Menneskene, Guds Rige er ikke af denne Verden; men forsåvidt Mennesket overhovedet formår fra Guddommen at rane den Stråle, der oplyser Verden, så har I ranet den, I Prometheus's Børn, I Elskere af den ubetvungne Sandhed og den ubøjelige Retfærdighed! Velan. Lad Eders Banners Farve være stærkere eller svagere, når Eders Hærskarer blot går ad den republikanske Fremtids Vej, så i Jesu Navn, der nu kun har én sand Apostel på Jorden [Lamennais], i Washingtons og Franklins Navn, der jo ikke har kunnet gøre Alt og som har efterladt os et Hverv at udføre, i Saint-Simons Navn, hvis Sønner vover sig i Kast med det ophøjede og frygtelige Samfundsspørgsmål (Gud beskytte dem!); når blot det Gode sker, og de, som tror, beviser deres Tro i Gerning ... jeg er kun et stakkels Soldaterbarn, men tag mig med, tag mig med!"

Der gives i Literaturen få så dybt kvindelige Udbrud af Entusiasme. I den tyske Literatur måtte man vel søge et Sidestykke dertil i Bettina's netop samme År udgivne *Goethe's Brevvexling med et Barn*, der er Foster af en ligeså overstrømmende Begejstring; men hos Bettina er Udtrykket ikke fuldt så ægte som Følelsen; og selve denne er snevrere, den blotte Skønhedsglæde eller Dyrkelsen af et enkelt Geni. Bettina er åndrig, hendes Stil derfor glimrende med slebne Flader og lidt spids; men der er Storhed selv i Udtrykket for den kvindelige Svagheds Entusiasme hos George Sand.

Det varede nogle År inden de Stemninger, vi her ser fødes hos hende, slog ud i Værker. Vi kommer senere til dem. Her vil vi dvæle ved de roligere, rent poetiske Fortællinger, der udfylder hendes Forfatterlivs andet Tidehverv.

Af disse bør i kunstnerisk Henseende den lille Novelle *La Marquise* ubetinget sættes højest; den turde overhovedet rent kunstnerisk set være det Fuldkomneste, hun har skrevet. Den turde være indgivet af Erindringen om hendes gode og fine Bedstemoder. Den henriver ved en Forening af det attende Århundredes Ånd og Sæder med det nittendes frygtsomme og sværmeriske Erotik. Det er en simpel Historie om en fornem Dame fra den gamle Statsskiks Tid, der har giftet sig, som man i hin Tid giftede sig, taget sig en Elsker, som man i hin Tid tog sig en Elsker, men som har fået En, der keder hende tildøde, fordi ikke hendes Hjerte valgte, men hele det gode Selskab sammensvor sig om at pådutte hende denne Mand. Ung, uerfaren, smuk, forsåvidt uskyldig som hun aldrig har kendt til Elskov, forelsker hun sig nu i en fattig, halvt forkommen eller forfalden Skuespiller, der fra Scenens Brædder synes hende en Personliggørelse af Manddom og Poesi. Hun ser ham upåagtet udenfor Teatret og forfærdes over hans forskellige Udseende. Han, hvem hendes Interesse for ham ikke har kunnet blive en Hemmelighed, spiller kun for hende og drømmer kun om hende. Så har de for første og sidste Gang et Stævnemøde en sildig Aftenstund efter Teatret, til hvilken Marquisen indfinder sig mat efter en Åreladning om Formiddagen, Skuespilleren i sit Teaterkostyme, som han ikke har fået Tid til at skifte, med

Skuepladsens Idealitet over sig endnu, beåndet, forskønnet, adlet ved sin Kærlighed, der hæver ham så højt over hans Livs sædvanlige Vilkår. Hun er ærbar, han fuld af Ærefrygt; hun er forelsket, henrevet som hun er i et poetisk Sansbedrag, han elsker hendes virkelige Væsen, brændende, attrående, men ridderligt, og Mødet ender efter en Storm af gensidig Lidenskab uden andet Kærtegn end et Kys, hun trykker på hans Pande, mens han knæler.

"Nuvel!" slutter den gamle Marquise sin Fortælling, "tror De så på Dyden i det attende Århundrede?" — "Frue," svarer hendes Tilhører, "jeg har ikke ringeste Drift til at tvivle om den; imidlertid vilde jeg, hvis jeg var mindre rørt, måske tillade mig den Bemærkning, at det var meget forstandigt af Dem at lade Dem årelade den Formiddag." — "I plumpe Mænd!" udbryder Marquisen, "I forstår dog aldrig noget af Hjertets Historie."

George Sand har ikke skrevet noget mere Gratiøst. Skelmeriet i denne Slutning, ligesom det, der præger den beslægtede, i lige Grad yndefulde og dybsindige Roman *Teverino*, men sjældent ellers kommer frem i hendes Fortællemåde, er ganske i det attende Århundredes Ånd, og Kunstformen har her den sluttede Knaphed, som i Reglen er Betingelsen for at et Værk kommer til Efterverdenen. *Marquisen* er skabt til at gå over i enhver Blomstersamling af franske Mesterværker.

I en hel Række af de Skrifter, der nu følger, fremstiller George Sand Kvindenaturen, som hun forestiller sig den, når den er ufordærvet, nemlig kysk og stolt, virksom og handlekraftig, modtagelig for Elskovslidenskab, men stående over den eller bevarende sin Renhed i den. Gerne tillægger hun Kvinden en sædelig Overlegenhed over Manden. Men dog er også Mandsnaturen, som hun med Forkærlighed skildrer den hos sine Helte, i sit Væsen god, om end i de herskende Klasser angrebet ved det nedarvede Hang til Tyranni over Kvinden og Almuen. Rousseau's naive Overbevisning om Naturens oprindelige Godhed og Samfundets Fordærvedhed ligger bagved alle disse Fortællinger. Kvinder som Fiamma i *Simon*, Edmée i *Mauprat*, Consuelo i Romanen af samme Navn (til hvem Fru Viardot til et vist Punkt har været Model) er rene Udtryk for den typiske unge Pige hos George Sand. Hendes Rolle er den at beånde, helbrede eller optugte Manden. Hun er uden Vaklen, hendes Væsen er Fasthed, hun er Fædrelandskærlighedens, Frihedens, Kunstens eller Civilisationens Præstinde. Af de nævnte Romaner er *Consuelo* den omfangsrigeste og mest berømte; den begynder mesterligt, men taber sig ganske som flere af Balzacs, ikke at tale om Dumas', omfangsrigere Værker i romantisk Fantasteri. Der lå jo i Tidsalderens Kunstanskuelse en Fristelse til Overspændthed; det var ikke blot Victor Hugo, som bestandig var udsat for at forfalde til det Uformelige.

Ved Siden af disse Bøger, i hvilke den unge overlegne Pige er Heltinden, står nogle andre, i hvilke den modne Kvinde er Hovedpersonen og i hvilke George Sand undertiden mere umiddelbart har fremstilt sit eget Naturel. Sådanne er *Le secrétaire intime*, et svagere Arbejde, og *Lucretia Floriani* en af de mærkeligste Frembringelser, der er flydt fra hendes Pen. Om denne Bog kan med Sandhed siges, at den ikke indeholder Næring for alle Læsere (*Non hic piscis omnium*). Den vil for de fleste Læsere tage sig ud som et afskrækkende eller oprørende literært Paradox; thi den vil godtgøre Ærbarhed ja Kyskhed hos en ugift Kvinde (en italiensk Skuespillerinde og Skuespilforfatterinde), der har fire Børn med tre forskellige Fædre. Men det er en Bog, som har løst den vanskelige Opgave, Forfatterinden havde stillet sig, at give os Indblik i et Kvindenaturel, som er rigt og sundt nok til altid at måtte elske, fint nok til aldrig at nedværdiges, og kunstnerisk nok anlagt til hverken at kunne beroliges i en enkelt Følelse eller hentørres endog efter gentagne Skuffelser.

Det er lykkedes George Sand at løse Opgaven, fordi hun her simpelthen leverede Nøglen til sit eget Væsen. Mere end En, som har hørt Rygterne om Forfatterindens regelløse Liv, om hendes Forbindelser med Jules Sandeau, Alfred de Musset, Michel de Bourges, Chopin, Manceau og en halv Snes andre, har sikkert spurgt sig selv, hvorledes det gik til at så rene, i al deres Lidenskabelighed så adelige Bøger som hendes kunde udspringe af et så uordenligt og efter de almindelige Forestillinger uværdigt Levned. Mangen En har følt, at den kunstneriske Nysgerrighed, den hun selv har fremstillet med Ordene, at hendes Tanke, når Talen faldt på Kannibalisme, uvilkårlig var: "Hvorledes mon Menneskekød vilde

smage?" var utilstrækkelig til en Forklaring. I *Lucretia Floriani* har hun leveret en udtømmende Forklaring i sit Væsen, som hun i Trediveårsalderen var; hendes Sjæleliv lader sig genopbygge og anskueliggøre ved Hjælp af spredte Steder i Romanen:

"Lucretia Floriani var af Naturanlæg så kysk som et lille Barn. Det lyder underligt, det tilstår jeg, om en Kvinde, der havde elsket så meget og så Mange. Det beroede sandsynligvis på, at hun var yderst kraftigt organiseret i sensuel Henseende, skønt hun syntes af Is i de Mænds Øjne, der ikke behagede hende. I de sjældne Mellemlum, hvor hendes Hjerte havde været ledigt, havde hendes Hjerne været uden Længsel; og hvis man for bestandig havde holdt hende borte fra Synet af det andet Køn, vilde hun have udgjort en fortræffelig Nonne, rolig og frisk. Det vil sige, at Intet kunde være mere rent end hendes Tanker, når hun var alene; og når hun elskede, var alt, hvad der ikke var hendes Elsker, i sanselig Henseende for hende, som om det ikke eksisterede, tom Luft, det rene Intet." — Derfor siger Lucretia om Kærlighed: "Jeg véd, at man tror, den stammer fra Sanserne; men det gælder ikke for de evnerige Kvinder. Hos dem går den frem Skridt for Skridt. Den bemægtiger sig først Hovedet, den banker på Indbildningskraftens Dør; uden Guld nøglen til den kommer den ikke ind. Når den har gjort sig til Herre over Fantasien, stiger den så ned i vore Indvolde, sniger sig ind i alle vore Evner, og vi elsker da den Mand, der behersker os, som en Gud, som et Barn, som en Broder, som en Ægtemand, som Alt, hvad en Kvinde kan elske." Forfatterinden forklarer, hvorledes den erotiske Illusion bestandig påny kunde bemægtige sig Lucretias Sjæl, især hvorledes hendes sidste heftige Lidenskab for Prins Karol (til hvilken Chopin er Modellen) har kunnet opstå: "Den sidste Kærlighed synes slige rige Naturer altid den første, og så meget er vist, at dersom Følelsen lader sig måle ved Hjælp af Begejstringens Grad, så havde hun aldrig elsket så højt. Den Begejstring, hun havde følt for andre Mænd, havde kun været af kort Varighed. De havde ikke forstået at underholde eller forny den. Kærligheden havde en Tid lang overlevet Skuffelsen; så var Ædelmodighedens, Omsorgens, Medlidenhedens, Hengivenhedens, med ét Ord den *moderlige* Følelses Stadium indtrådt, og det var nærmest et Under, at Lidenskaber, der var undfangne så uforstandigt, havde kunnet leve så længe, skønt Verden, der dømte efter Skinnet, var forundret og forarget over at se hende bryde så hurtigt og så ubetinget. I alle disse Lidenskaber havde hun neppe otte Dage igennem været lykkelig og forblindet, og når et eller to Års fuldstændige Hengivenhed så fulgte på en Kærlighed, hun længst havde gennemskuet som fornuftstridig og uværdig, var da ikke dette en stor Opofrelse af Mod og Kræfter, langt større end Ofret af et helt Liv vilde være, til Bedste for et Væsen, hvem man anså for Ofret værdigt?"

Vi forstår, hvorledes Lucretia bestandig har følt sig tiltrukket af svage Mænd. Hendes uafhængige Karakter har i Forening med hendes moderlige Instinkt måttet drage hende til de Svage. Tanken om at blive beskyttet har været hende utålelig og hun har altfor ofte, når hun vilde støtte sig til Væsener, der var stærkere end hun selv, følt sig stødt tilbage af deres Kulde. Hun er da bleven tilbøjelig til den Tro, at Kærlighed og Energi ikke lader sig forene uden i Hjerter, der har lidt så meget som hendes eget.

Vi ser endelig, hvorledes Forholdet til hendes Børn — og Lucretia er ligesom George Sand kærlig Moder — må indvirke på hendes Elskovsliv: "Hun havde villet være en Moder for sine Elskere uden derfor at være en slettere Moder for sine Børn, og disse to Følelser, der stadig lå i Strid med hinanden, endte altid deres Kamp med Tilintetgørelse af den mindst hårdnakkede Lidenskab. Børnene vandt Sejr, og Elskerne, der så at sige var tagne fra Civilisationens store Hittebørnsanstalt, måtte nødvendigvis tidligere eller senere vende tilbage til den."

Lucretia omtaler endelig sit Forhold til Verdens Dom om hendes Karakter og Levned i et Sprog, der umiddelbart lader sig anvende på George Sand: "Jeg har aldrig søgt Skandale. Jeg har kunnet afstedkomme Forargelse, men uden at ville og vide det. Jeg har aldrig elsket to Mænd på én Gang; jeg har aldrig, end ikke i Tankerne, tilhørt mer end En til en vis given Tid, så længe min Lidenskab har varet. Når jeg ikke elskede ham mere, bedrog jeg ham ikke; jeg brød med ham. Jeg havde ganske vist lovet ham evig Kærlighed, men i god Tro; hver Gang jeg har elsket, har det været så helt og stærkt, at jeg har troet, det var første og sidste Gang i mit Liv. De kan ligefuldt ikke kalde mig en ærbar Kvinde, men jeg

har selv den trygge Følelse af at være det ... Jeg overgiver mit Liv til Verdens Dom, uden at oprøres imod den, uden at give den Uret i dens almindelige Regler, men uden nogen Indrømmelse af, at den har Ret overfor mig". (*Lucretia Floriani* S. 169, 67, 130, 126, 38.)

Lucretia Floriani synes at udgøre den skarpeste Kontrast til den lille Gruppe af fine og simple Bondefortællinger, som følger meget nær efter denne Roman og som fører os helt op til Året 1848. I Virkeligheden er Afstanden til *La mare au diable*, *François le champi*, *La petite Fadette* mindre stor end den synes. Hvad der drog George Sand til Berry's Bønder, til hendes Hjemstavns landlige Idyller, det var det samme Rousseau'ske Natursværmeri, som havde givet hendes Protester mod Samfundsordenen Vægt og Sving. Det påstås, at hendes Sekretær, Tyskeren Müller-Strübing, der skal have stået hende nær, havde gjort hende opmærksom på de ældste, endnu ikke samlede Auerbach'ske Landsbyhistorier og derved givet hende Stødet til Frembringelser, der ved deres Simpelhed og kølige Renhed ikke mindre end ved deres Følelsesfylde har skaffet hende den videste Læsekres. Som Auerbach i Naturfromhedens Apostel Spinoza havde fundet Indvielsen til at blive Bondens Digter, således fandt George Sand den i Naturforherligheden Rousseau. Ganske vist er hendes franske Bønder ikke "sande" i den Forstand, hvori Balzacs er det i *Les paysans*, de er ikke blot opfattede med varm Velvilje, som hans med levende Uvilje, men de er elskværdige, ømtfølede og fintfølede; de forholder sig til virkelige Bønder som Theokrits Hyrder forholdt sig til Grækenlands. Ikke desmindre har imidlertid disse Fortællinger et Fortrin, der udelukkende beror på Stoffets Valg, og som Digterindens øvrige Romaner savner. De er naive; de besidder Naivitetens altid sjældne, i fransk Literatur dobbelt sjældne Tiltrækning. Alt hvad der var i George Sand af Bondepigen, af Landbarnet, Alt det i hende, der var i Slægt med Planten, som gror, med Brisen, som ikke véd, hvorfra den kommer og hvorhen den går, alt det Ubevidste, det Stumme, der var så tydeligt i hendes ydre Fremtræden, men som så tit i hendes Værker var ufrugtbargjort, fordi det blev hærjet af Patos og Deklamation, det åbenbarede sig her i sin simple Troskyldighed.

Djævlesumpen (*La mare au diable*) fra 1841 er blandt disse Landsbyfortællinger Perlen. Den betegner Idealismens Højdepunkt i den franske Roman. George Sand har her i Virkeligheden givet, hvad hun i hine ovenanførte Ord angav som sit Program, det nittende Århundredes Hyrdedigt.

Kapitel 12

Balzac

Overfør hende og hendes Digtning hæver sig nu i Samtiden den Mand, hvis Kunst hun selv bestemte som Modsætningen til hendes. Medens hun, i dette Punkt ægte romantisk, med Uvilje vendte sig bort fra hin Tids Samfundsorden, mere tilbøjelig til at forbande og fly den end til at forstå og skildre den, følte han sig om ikke vel tilmode så dog fuldstændigt hjemme i sine Omgivelser og betragtede næsten fra første Færd Samtiden og den nærmest foregående Slægt som sin kunstneriske Ejendom, sin uudtømmelige Grube. George Sand var en stor Menneskefremstillerinde, men næsten endnu mere en stor Landskabsmalerinde, og hun fremstillede Menneskeheden, som Landskabsmaleren fremstiller Planterne; hun viste, hvad der i Menneskeheden bader sig i Lyset og tåler Lyset. Balzac's Synspunkt var det modsatte: hvad han opfattede og med Forkærlighed malte af Menneskeplanten, det var Roden. På ham passer hvad der i Victor Hugo's Digt i *Århundredernes Sagnhistorie* siges om Satyren:--

Il peignit l'arbre vu du côté des racines,
Le combat meurtrier des plantes assassines.

I den yppige, safrige Provins Touraine, "Frankrigs Have", Rabelais' Fødeegn, blev *Honoré de Balzac* født en Forårsdag 1799 — en sprudlende rig, fuldblodig, varmblodig Natur, et Hjerter- og Hjernemenneske. Plump og øm, drøj og fintfølende, som han var, anlagt til et Liv i anelsesfulde Drømme og hårfine Iagttagelser forenede han i sit meget sammensatte Væsen en tung og inderlig Følsomhed med et genialt Spejdeblik, en Forskers Alvor med en Fortællers gode Lune, en Opdagers Udholdenhed og Fortabthed i sin Idé med en Kunstners Drift til at give det iagttagne, Følte, Opdagede eller Opfundne det nøgne og skamløse Udtryk, var for så vidt som skabt til at gætte og røbe Samfundets og Menneskehedens Hemmeligheder.

Kraftigt var han bygget, middelstor, bredskuldret, blev med Årene førladen, havde en svær atletisk Hals, af hvis kvindelige Hvidhed han var stolt, sort Hår, så hårdt som Hestehår, endelig et Par Øjne, der strålede som to sorte Diamanter, Løvetæmmerøjne, Øjne, der så igennem en Mur, hvad der foregik i Huset, og der så tværs igennem et Menneske og læste i dets Hjerter som i en åben Bog. Hans Skikkelse lod ane en Arbejdets Sisyfus.

Fattig og ensom kom Balzac som ungt Menneske til Paris, drevet af et uimodståeligt Kald som Forfatter og af Håbet om at vinde sig et Navn. Faderen, der som alle Fædre højst ugerne så at Sønnen, hvem Ingen beskyldte for at være et Geni, opgav den juridiske Løbebane for den literære, havde overladt ham aldeles til sig selv. Så sad han da i sit uhyggelige Tagkammer, uden at have Nogen til sin Opvartning, forfrossen, med sin Plaid viklet om Benene, med Kaffekanden på den ene, Blækhuset på den anden Side og så af og til ud over Tagene i den uhyre By, til hvis Skildrer og åndelige Erobrer han af Skæbnen var kåret. Udsigten var hverken vid eller smuk, mosgroede Teglstene, snart beskinne af Solen, snart badede af Regn, Tagrender, Skorstene og Skorstensrøg. Værelset var hverken behageligt eller kønt; den kolde Vind peb gennem Dør og Vindve. At feje Gulvet, banke sine Klæder, med største Sparsomhed foretage de nødvendigste Indkøb, det var de første Sysler, med hvilke den unge Poet, som lagde Planen til en stor Tragedie *Cromwell*, måtte indvie hver Arbejdsdag. Til Adspredelse en Spaseretur på den nærliggende Kirkegård Père Lachaise, fra hvilken man overskuer Paris. Fra dette høje Sted har den unge Balzac (som senere hans Rastignac) målt den vældige Hovedstad med sine Øjne og ligesom æsket den til Tvekamp, idet han tilbød den det trodsige Væddemål, at den skulde blive tvunget til at kende og krone hans ubekendte Navn.

Tragedien opgav han snart; hans Begavelse var altfor moderne, altfor meget anlagt på det Fuldblodige til at kunne affinde sig med det franske Sørgepils Regler og veltalende Personer. Desuden gjaldt det for den unge Eneboer, der kun på Prøve havde fået Orlov fra Hjemmet, om så hurtigt som muligt at sikre sig Uafhængighed.

Han gav sig ind på et ilfærdigt Romanskriveri. Endnu havde han vel ikke oplevet noget, der kunde give hans Frembringelser Lødighed og Værd, men han havde en livfuld, evigt fødende Indbildningskraft og havde læst nok til at kunne give dens Frembringelser en sådan tålelig Form, som var den sædvanlige for Underholdningsstof. Allerede i Året 1822 udgav han under forskellige opdigtede Navne ikke mindre end fem sådanne Romaner. I Årene 1823-25 følger endnu flere, som han til Trods for den Selvfølelse, der ellers var ham naturlig, selv kun betragtede som Midler til Vinding. Han skriver i 1822 til sin Søster: "Jeg sendte dig ikke *Birague*, fordi den er et sandt literært Svineri i *Jean Louis* vil du finde en Art Karakterer, men Planen er elendig. Disse Bøgers eneste Fortjeneste er, Kæreste, de tusind Francs, som de indbringer mig, men Summen er kun bleven givet mig i Vexler på langt Sigt. Vil den blive mig betalt?" Hvem der har gennempløjet et Par af disse Balzac's Ungdomsskrifter, vil ikke finde Dommen for hård. De har en vis Livlighed (*verve*, som de Franske kalder det), det er alt det Gode, der lader sig sige om dem. Hvorvidt den Fortjeneste, Balzac selv betegnede som deres eneste, nogensinde blev en virkelig, er endog meget tvivlsomt, ikke blot fordi de Skildringer, Balzac i sine Romaner giver af de Forlæggere, der honorerer med Vexler (man se *Un grand homme de province à Paris*) er lidet smigrende, men eftersom han i 1825 i Fortvivlelse over sin fortrykte Stilling pludselig griber den Idé, foreløbig at opgive Forfatterbanen og fortjene sig sit Brød som Boghandler og Bogtrykker.

Han, hvis Hjerne uophørligt udfangede Planer af enhver Art, fik det Indfald at foranstalte Klassiker-Udgaver i Enkeltbind og følte sig overtødt om, at man med sådanne hidtil ukendte Udgaver kunde gøre en god Forretning. Denne i og for sig rigtige Tanke havde dog den Skæbne, som var forbeholdt alle Balzac's senere Forretningsspekulationer, den at berige Andre og volde Ophavsmanden Tab. Nøjagtigt således gik det f.eks. da han i 1837 i Genua tilfældigvis kom på det Indfald, at Romerne i Oldtiden langt fra tilfulde havde udnyttet deres Sølvminer på Sardinien. Han meddelte en Genueser sit Indfald og besluttede at forfølge Sagen, men da han Året efter foretog en vanskelig og tidsranende Rejse til Øen for at undersøge Bjergværkernes Slakker, fandt Alt, som han havde formodet, og i Turin indgav Ansøgning om Bemyndigelse til Udnyttelsen, viste det sig, at hin Genueser strax havde skaffet sig Eneret og var på bedste Vej til at blive en rig Mand. Ganske vist var mange af de i Balzac's Hjerne opdukkende praktiske Spekulationer kun Hjernesvind, men dog røber også i dette Punkt hans Geni sig. Ligesom Goethe så ganske var en Natur i Naturen, at hans Digterøje ved den tilfældige Betragtning af en Palme opdagede Hemmeligheden ved Planternes Metamorfose (en og samme Urform i alle Plantens Dele) og som han ved den tilfældige Iagttagelse af en halvsprængt Fårehjerneskal opdagede Grundlaget for den filosofiske Anatomi, således var Balzac så fuldstændigt Opfinder og Opdager i Småt som i Stort, at han (som efter Folketroen de Synske) havde en Forudfølelse af, hvor Rigdomme lå skjulte, og ligesom førte en Ønskekvist med sig i Hånden, der af sig selv bøjede sig ned mod Guldet, den navnløse, kønsløse Helt i hans Værker. Det lykkedes ham rigtignok ikke at løfte Skatten: han var en Troldmand, ingen Forretningsmand.

Allerede i dette første Tilfælde var hans Idé så uheldig, som den var omfattende; han vilde på én Gang være Skriftstøber, Bogtrykker, Boghandler og Forfatter; thi han skrev selv Indledningerne til sine Klassiker-Udgaver og var Fyr og Flamme for den smukke Plan. Men efter at han havde overtalt sine Forældre til at overlade ham en stor Del af deres Formue til hans Formål, og efter at det var lykkedes ham at grunde Skriftstøberi og Bogtrykkeri, samt at trykke gode, etbinds, illustrerede Udgaver af Molière og La Fontaine, viste det sig, at de franske Boghandlere som én Mand gjorde Front mod den ukaldede Standsfælle, aldeles ikke vilde omsende hans Udgaver og roligt oppebiede hans økonomiske Tilintetgørelse for selv at optage og frugtbar gøre hans Tanke. Efter tre Års Forløb var han tvungen til at sælge sine Bøger som Makulatur og sit Bogtrykkeri med stort Tab. Han oplevede selv sin stakkels

opfindsomme Bogtrykkers Lidelser i *Eva og David*. Han gik ud af denne Krise ikke blot som en fattig men som en i den Grad gældbunden Mand, at han hele sit Liv igennem uden Rast eller Ro måtte arbejde sig igennem dette Gældsberg, for at tilkæmpe sig selv Uafhængighed og erstatte sin Moder hendes Formue. Men Gælden, som han ikke formåede at bringe ud af Verden med noget andet Våben end Pennen, var ingen rolig Fjende, den rullede og voxede uophørligt, da han længe kun kunde dække én Forskrivning med en anden. Således gjorde han Bekendtskab med de forskellige Slags Pariser Ågerkarle, som han har skildret så slående i Gobseck og andre beslægtede Skikkelser, og Ordene "Min Gæld! mine Fordringshavere!" bliver det stående Omkvæd i hans Sind, og kommer uophørligt igen selv i de fortrolige Breve til Venner og Veninder, i hvilke den plagede Mands varme Hjerte udtaler sig frit. "Samvittighedsnag," hedder det et Steds i hans Romaner, "er ikke så slemt som Gæld, thi det kan ikke sætte En i Gælds fængsel." Han lærte en kort Tid endogså Gælds fængslet at kende, og hvor ofte måtte han ikke for at undgå det, have mere end ét Tilflugtsted, skifte Bopæl eller lade sine Breve komme sig i Hænde under Dæk-Adresser! Digter som han var, levede han med sin Gæld som med en evig Kilde til Sindsbevægelse, følte daglig ligesom en Spore til Flid i sin Indbildningskraft, når Tanken på Gælden vækkede ham, og han, idet han slog Øjnene op, så sine Vexler springe som Græshopper ud af alle Hjørner og over alle Møbler.

Med Kæmpekraft begyndte han nu at arbejde og arbejdede så at sige i ét Træk sin Ungdom og Manddomsalder igennem, indtil han, 50 År gammel, styrter sammen af Overanstrengelse, så pludseligt som den ramte Tyr på en spansk Arena. At Frembringelsen så lidet blev ham en Nydelse og så ganske blev ham et Arbejd, beroede på, at hans Fantasis ustandse Drift til Fremstilling ikke understøttedes af nogen medfødt eller tidligt erhvervet stilistisk Færdighed. Han var ikke de samtidige Digtere jævnbyrdig i Herredømmet over Formen. Han formåede aldrig at skrive et velklingende Digt (de, der findes i hans Romaner, er forfattede af andre, Madame de Girardin, Théophile Gautier, Charles de Bernard, Lasailly), og ingen anden end han selv var Ophav til hint meget spottede, hiatrige Vers, med hvilket hans Louis Lambert indleder sit Heltedigt om Inkaerne:

O Inca! ô roi infortuné et malheureux!

Han, som under Navneskjul skrev og forkastede så mange Romaner, før han nåede til en Stil, bestod en hårdnakket Kamp for at få den franske Prosa i sin Magt, og det var en af hans Livs Sorger, at de unge Romantikere, der fulgte Victor Hugo, længe ikke tog ham for fulde som Kunstner. Den fintfølede, beundrende Gautier var den eneste, der kom ham i Møde med redbon Anerkendelse; men intet lignede Balzac's Forbauselse, når han så den unge Gautier uden Forberedelse eller Anstrengelse og uden at rette det Mindste skrive en eller anden fra Formens og Indholdets Side lige ulastelig Artikel på Randen af Pulten i et Bogtrykkeri; han troede længe, at der stak noget under, at Gautier havde havt sin Feuilleton færdig i Hovedet, indtil han forstod, at der med Hensyn til Sprogbehandling gaves en medfødt Evne, som var ham negtet. Hvor har han arbejdet for at erhverve sig denne Evne! hvor har han beundret Gautier, da dennes maleriske og plastiske Kraft blev ham klar! Et besynderligt Bevis derfor lader sig endnu føre fra et så sildigt År som 1839, i hvilket Balzac til Beskrivelserne af de kvindelige Hovedpersoner i sin Roman *Béatrix* helt igennem næsten Ord for Ord har benyttet nogle, to År tidligere trykte, Artikler af Gautier (om Skuespillerinderne Jenny Colon og Mademoiselle George. [\(Note 7\)](#) Man sporer ved Sammenligningen, hvor gerne Balzac har villet tilegne sig noget af den anskueliggørende Kraft, som Gautier's fornemme Ord besad, og man forstår det dobbelt, når man ser, hvor almindelige og slappe de Betegnelser tager sig ud, som han tilføjer af sit eget Ordforråd.

På Gautier's Felt måtte han nødvendigvis ligge under. Og Årsagen er den, at han ser og føler på ganske anden Måde. Gautier er en Skribent af første Rang, men trods sine poetiske Egenskaber som Digter kold, undertiden fattig; han er et overordentligt Talent, men et, som tilhører de bildende Kunster, og som alligevel har erobret sig et Område indenfor Digtekunsten. Balzac derimod er som Skribent

ganske underordnet, som Digter indtager han det højeste Trin. Han kan ikke stemple sine Skikkelser med få, træffende Ord, fordi han ikke ser dem for sig i en enkelt plastisk Situation. Idet de, fremmanede af hans Fantasi, stiger op for hans indre Øje, ser han ikke efterhånden, men på én Gang deres Ydre på forskellige Stadier af deres Liv og i forskellige Dragter; han overser deres Levnedsløb, han iagttager deres Legems- og Håndbevægelser og hører deres Stemmers Klang i forskellige Ytringer, der hver for sig er så ejendommelige, at de stiller Skikkelsen på dens to Ben hen for vore Øjne. Ikke (som hos Skribenten af Fag) et enkelt Billede, en enkelt, måske fin, men tør Forestillingsforbindelse oplyser Skikkelsen; nej, den er selv dannet af hundredetusind, ubevidst sammenstrømmende Idéforbindelser, rig som Naturen selv, som det virkelige Menneske, der jo også legemligt som sjæleligt består som Enkeltvæsen ved en ejendommelig Blanding af utallige legemlige og åndelige Elementer. Det er unyttigt at anføre Exempler på den uforlignelige Kraft, med hvilken Balzac formår gennem Udtryksmåden og Spillet i en Udtalelse eller også blot ved en Særegenhed i Dragten, Husvæsenet eller lignende at få Skikkelsen til at stå levende for os; man måtte fylde en Bog med Citater. (Note 8) Men Vanskeligheden for Balzac lå i at han meget ofte stod rådvild overfor de Rigdomme, som hans Hukommelse og geniale Indsigt bød ham. Enten trængte han da alt for mange, kun for ham selv gyldige Forestillingsforbindelser sammen i to Ord (som når han siger om en uskyldig Dame, at "hendes Øren var Slavinde- og Moder-Øren"), eller han følte sig fristet til efter hinanden at opregne alle de Iagttagelser og Indfald, der ved Fremførelsen af en digtet Personlighed strømmede ind på ham, og han fortabte sig i en bred, beskrivende, ræsonnerende Stil, der ikke fik Læseren til at se noget for sig, fordi i Balzac's Ånd den elektriske Ledning, der forbinder de digteriske Syner med den digteriske Veltalenheds Organer, var mangelfuld og til Tider ligesom afbrudt. Tidobbelt Arbejde måtte da bøde på den af ham selv bittert følte Ubehjælpssomhed.

Da han nu i hine Medarbejderskabets Dage aldrig havde nogen Medarbejder til sine Romaner, ja aldrig engang havde nogen Skriver, forstår man let, hvilken Resignation og hvilken Kraftanstrengelse der udkrævedes til i tyve År at frembringe de mer end hundrede større og mindre Fortællinger og Skuespil, som fra nu af udgår af hans Hjerne.

Medens Hugo skriver som Renæssancens Kunstnere malte, omgivet af en Flok unge Beundrere og Elever, sidder Balzac alene på sit digteriske Værksted. Han under sig liden Søvn. Mellem 7 og 8 går han i Seng, står op ved Midnat og arbejder i sin hvide Dominikanerkutte med en Guldkæde om Livet indtil den lyse Morgen, iler så, da hans Legemstilstand trænger til Bevægelse, selv til Trykkeriet for at aflevere det Skrevne og rette sine Korrekturer. Det er ikke almindelige Korrekturer. Han behøver 8 til 10 for hvert Ark, netop fordi Udtrykkets Sikkerhed fattes ham, så han ikke strax formår at finde den endelige Form, dernæst fordi han først har sin Romans Benbygning færdig og kun lidt efter lidt opfinder Enkelthederne. Halvdelen, ja mangan Gang mere end Halvdelen af sit Honorar giver han ud i Trykningsomkostninger, uden at nogensinde den hårdeste Trang kan bevæge ham til at lade sit Værk komme ud, før det forekommer ham så fuldendt som han kan gøre det. Han er Sætternes Fortvivlelse, men Korrekturen er ham selv den pinligste Bekymring. Det første Udkast sættes med store Mellemlum mellem Afsnittene og med mægtigt brede Rande, og disse fyldes og overfyldes efterhånden, indtil det hele Ark med sine til højre og venstre, opad og nedad gående Radier, Buer, Streger og Stjerner ligner Billedet af et Fyrværkeri. Så ser man atter den svære, uordenligt påklædte Skikkelse med den bløde, bulede Hat og de lysende Øjne ile hjem fra Trykkeriet. Så følger nye Arbejdstimer. Endelig slutter endnu før Middagsmåltidet et Besøg hos en Dame eller et Strejftog hos Antikvitethandlerne efter sjældne Møbler og gamle Malerier den velanvendte Dag, og først henad Aften søger den udholdende Arbejder Hvile.

"Undertiden," fortæller Gautier, "kom han til mig om Morgenen, stønnende, udslidt, svimmel af den friske Luft som den fra sin Smedje undvegne Vulcan og lod sig falde ned på min Sofa; hans lange Nattevågen havde udhungret ham, og han stødte Sardinier med Smør til en Slags Pomade, som mindede ham om en hakket Ret fra hans Hjemstavn, og som han smurte på Brød. Det var hans Yndlingsspise.

Ikke så snart havde han spist, før han faldt i Søvn med den Bøn på Læberne at måtte blive vækket inden en Time. Uden at bekymre mig om hans Formaning, vågede jeg over denne så velfortjente Søvn og sørgede for, at ingen Larm i Huset forstyrrede ham. Når han da endelig vågnede af sig selv og så Aftenskumringen lægge sine grå Skygger over Himlen, sprang han op og overvældede mig med Skældsord, kaldte mig Forræder, Tyv, Morder; jeg var Skyld i, at han tabte titusind Francs, thi så meget havde han kunnet tjene på en Roman, hvortil han i vågen Tilstand vilde have fået Ideen — ikke at tale om andet og tredje Oplag; jeg var Skyld i de frygteligste Sammenbrud og utænkligste Uordener; jeg havde ladet ham forsømme Stævnemøder med Finansmænd, Forlæggere, Hertuginde; han vilde komme til at stå ude af Stand til at betale på sine Forfaldsdage; denne skæbnesvangre Søvn vilde koste ham Millioner ... jeg trøstede mig, idet jeg så hans friske Touraine-Farve vende tilbage på hans Kinder."

Når man med Charles de Lovenjoul's bibliografiske Værk som Ledetråd forfølger Balzac's Arbejde fra Uge til Uge, når man ved Hjælp af hans Breve iagttager, hvorledes han uden nogensinde at lade sig forstyrre af Pariserlivets Adspredelser, hvori han dog mange Gange deltog, og uden at lade sig forskrække af sine Misunderes og Kritikers literære Geværsalver, med fast Hånd Sten for Sten har opført sit Livsværks Pyramide, kun bestemt på at bygge den så bred og høj som muligt, så gribes man af Agtelse for Manden og hans Mod. Den godmodige, firskårne, larmende Balzac var ingen Titan; han tager sig i hin Slægt af himmelstormende Titaner og Titaninder jordbunden ud, men han hører til Kyklopernes Race; han var en vældig, med Jættekraft arbejdende Bygmester, og den grove, hamrende, murende Kyklop nåede tilsidst med sin Bygning fuldt så højt, som Datidens to store lyriske Genier, Victor Hugo og George Sand, hævdede sig på deres Vinger.

Evnerig som han var, har han aldrig tvivlet på sin Begavelse. En Selvtillid, der svarede til Talentet og der kunde ytre sig som naivt Praleri, men aldrig som smålig Forfængelighed, bar ham de første År igennem alle Anstrengelser, og i Modløshedens Øjeblikke, der ikke fattes i noget Kunstnerliv, blev han, som hans Breve lader ane, trøstet og styrket af trofast Kærlighed i det Skjulte. En Kvinde, hvis Navn han aldrig nævnedes for sine Venner, om hvem han kun taler med Ærefrygt som om "en Engel", "en åndelig Sol", og som var ham "mere end en Moder, mere end en Veninde, mere end en Skabning kan være den anden", holdt ham ved Råd og Dåd, ved opofrende Hengivenhed oprejst i alle hans Ungdomslivs Storme. Han har, ser man, allerede lært hende at kende i 1822, og tolv År igennem (hun dør 1837) har hun forstået nu og da "at rane Selskabslivet, Familien, Pligterne, alle Pariserlivets hæmmende Forhold", to Timer for hemmeligt at tilbringe dem sammen med ham. (Hendes Navn var Fru de Berny, Brevene til Louise I og XXII, Brevet til hans Moder 1. Januar 1836 og det til Fru Hanska Oktober 1836 viser i Forening tydeligt, at den Unævnte bar dette Navn.) Balzac, der altid er overvættets heftig i sin Ros, må, hvor han elsker, nødvendigvis bruge de stærkeste Udtryk; men hvad der fortjener at påagtes, det er Følelsens Finhed hos den for Cynisme og Sanselighed udskregne Mand, den Beundring og Taknemmelighed, der hos ham er Kærlighedens Form.

Kapitel 13

Balzac

Hans første Forbillede som Forfatter var, som alt berørt, en Digter, om hvem han sikkert ikke har mindet Nogen og hvem han i sin Modenheds År står uendelig fjernt, nemlig Walter Scott. Men han var en altfor moderne Ånd til at kunne holde fast ved den historiske Digtart. Han havde ikke Hjemve efter noget tidligere Århundrede, havde samlet en mægtig Skat af Iagttagelser og søgte uvilkårligt Stoffer, ved hvilke han lettest og bedst kunde få Brug for dem. Han følte dunkelt, at Forfatteren af den historiske Roman, dersom han ikke simpelthen vilde stikke de Modeller, han havde for sig, i gamle Kostymer, med Magt måtte skrue det Sjæleliv, han kendte af Iagttagelse, tilbage til et oprindeligere Standpunkt — et vanskeligt Experiment, tiltrods for hvilket den digteriske Skildring af forgangne Tider næsten altid kun gengav de Samtidiges Sæder eller dog Synsmåder. Han var ikke skabt til møjsomt at samle Lærdom i gamle Krøniker, men til at gøre sine Studier under åben Himmel på sin egen Tids Grund.

Ægteskabets Fysiologi (1829), Balzacs første opsigtvækkende Værk, gav i Tilslutning til Brillat-Savarin's uskyldige Bog *Smagens Fysiologi* en halvt lystig, skinvidenskabelig, helt igennem brutal Undersøgelse af den Samfundsindretning, der i den franske Literatur i umindelige Tider var bleven behandlet som Skive for Vittigheden, Genstand for ironisk Hyldest og skånselløs Granskning, og der her, opfattet som tragikomisk Samfundsnødvendighed, blev forsvaret og ved gode Råd beskyttet mod de opløsende Elementer mandlige og kvindelige Luner og Lidenskaber. Ægteskabet fængsler især Balzac som to Egenkærligheders Valplads. Gennem den Verden af Tiltrækninger og Frastødninger, der udgør Ægteskabets Område, styrter han sig med en vild Ornes Hensynsløshed, snuser og snøfter til alt. Det franske Ægteskab har bestandig været en temmelig udvortes Sag; intet Under, at Balzac ingen Ærefrygt nærer for dets Løndomme. Han udtaler sig om dem med Molière'sk Djærvhed, dog langt mindre frisk, langt mere sortseende som mere kropslig end Molière. Bogen er fuld af gode, grove, skarpsindige Indfald, fuld af lystige Anekdoter, ofte yderst morsom ved Modsætningen mellem det letfærdige Indhold og den Professor- eller Skriftefadertone, hvori det foredrages af den ungdommelige Doktor i den ægteskabelige Videnskab; men det er ligefuldt en umoden Frembringelse af en Forfatter, som tidligt er blevet revet ud af alle skønne Illusioner, og ganske vist for Flertallet af kvindelige Læsere et modbydeligt Værk, skønt det hedder sig, at Indholdet for en stor Del blev Forfatteren meddelt af to Kvinder, begge aldrende, Fru Hamelin og Fru Sophie Gay. Intet af hvad der var i Balzac af højhjertet Tænke- og Følemåde er her kommet for Dagen; kun hans Evne til hensynsløs Undersøgelse glimrer.

Det synes imidlertid, som om denne Bog, i hvilken hans Digteråre åbnede sig, for lang Tid befriede ham for usundt Blod. Fra nu af løfter hans Verdensanskuelse sig, eller rettere den deler sig i en alvorlig og en skemtende; hvad der i *Ægteskabets Fysiologi* endnu var løbet sammen til et uhyggeligt Hele, den alvorlige Betragtning af Menneskelivet og den sanseligt-cyniske Opfattelse deraf skiller sig ud fra hinanden som Sørge- og Satyrspil. I et og samme År 1831 skriver han sin første filosofiske Roman *La Peau de Chagrin*, der grundlagde hans Ry som Digter, og begynder med *La belle Impéria* den lange Række af sine *Contes drôlatiques*, en Samling Noveller i Renæssancetidens frieste Stil, åndsbeslægtede med Dronning Marguerites og Brantômes, Anekdoter og sprogligt nærmest påvirkede af Rabelais. I moderne Sprogform vilde disse Fortællinger være grimme og platte; ved det herlige, naivt gammeldags Sprog, der i endnu højere Grad end den strengeste metriske Form adler Indholdet kunstnerisk, er denne Forgudelse af det kødelige Liv blevet omsat til ægte Kunstværk, burlesk som de Historier, der fortælles af en af hine verdsligt sindede, muntre og nævenyttige Munke, med hvilke alle Landes Folkesagn har travlt.

I en af de mesterligt skrevne Prologer til disse Novellesamlinger fortæller Balzac, at da han i sin Ungdom havde mistet sin Arvelod og befandt sig i den yderste Armod, råbte han som Brændehuggeren i

Fabelen, der havde mistet sin Øxe, til Himlen i det Håb at blive bøn hørt af den ædle Herre deroppe og få en anden Øxe. Da blev af Merkur et Skrivetøj tilkastet ham, på hvilket de tre Bogstaver *A V E* var graverede. Han drejede og vendte så længe den himmelske Gave, til han læste Bogstaverne baglænds *E V A*. Men hvad var Eva? Hvad andet end alle Kvinder i en? Altså havde en guddommelig Stemme tilråbt ham: "Tænk på Kvinden, hun vil læge din Sorg, fylde dine Lommer, hun er din Formue, din Ejendom. Ave, vær hilset! Eva, o Kvinde!" Det vilde sige, at det gjaldt for ham, ved ravgale og morsomme Kærlighedshistorier at vinde den fordomsfri Læsers Smil. Og det er lykkedes ham. Aldrig har hans Stil nået en sådan Glans og et sådant Sving; Rubens har ikke dristigere og rigere Farver og knap en så herkulisk Overgiveness i sine Fremstillinger af kåde Fauner og drukne Bakkantinder. Men der er ganske vist sjældent ti Linjer, som lader sig anføre eller læse højt.

La Peau de Chagrin er Balzac's første digteriske Dyst med sin Tidsalders Virkelighed; det er en broget, livfuld Bog, rig på Spirer og Skud, og gennem store, simple Sindbilleder foregriber den det omfattende Billede af det moderne Samfund, som det tilnærmelsesvis var hans samlede Værker forbeholdt at give. Rykkede ind i en besynderlig fantastisk Belysning viser sig her det moderne Livs Yderligheder, Spillehuset og Modedamens Dagligstue, det unge Talents længselsfulde og håbløse Fattigdom og som Modsætning Bladmænds og Pige børns Sviregilder, endelig i de kvindelige Hovedpersoner Modsætningen mellem det at have *Verden* og det at have Hjerter. Det hele er få, til hinanden hægtede, i grelle Farver skinnende Tableauer; der er mere Grubleri og Sindbilledkunst end skikkelsesdannende Kraft deri. Den unge Hovedperson, der står i Begreb med at tage sig af Dage i Fortvivlelse over sin Armod, får af en ældgammel Marskandiser et Stykke tilberedt Æselsskind, på hvilket hverken Jern eller Ild bider og som sikrer sin Besidder Opfyldelsen af ethvert Ønske, men som tillige for hvert opfyldt Ønske svinder nogle Linier ind og til hvis Beståen hans Liv er knyttet. En overordenlig Fantasis Overtalelsesgave har evnet at gøre det Overnaturlige i dette dybsindige Symbol troværdigt. Balzac har forstået at give det Fantastiske en Form, i hvilken det kan blande sig med den moderne Virkeligheds Elementer. Aladdins Lampe gør umiddelbart Mirakler, så snart den gnides; den erstatter endog hos Oehlschlager den naturlige Årsagslov; anderledes Chagrinskindet; det udretter direkte ingen Ting, det sikrer kun det lykkelige Udfald og trækker sig derved stedse mere sammen. Det synes gjort af det Grundstof, af hvilket vort Liv består. "Mennesket," hedder det, "afkræftes ved to instinktive Handlinger, gennem hvilke dets Livskilder udtømmes og udtørres. To Verber udtrykker alle de Former, som disse to Dødsårsager antager: *At ville* og *at kunne*. *At ville* udbrænder os, *at kunne* tilintetgør os". Det vil sige: vi dør tilsidst, fordi vi daglig dræber os.

Chagrinskindet bliver, som vi, tilsidst tilintetgjort ved Villen og Kunnen. Med virkelig Dybde viser Balzac gennem den energiske Fremstilling af Grunddriften i den dalevende unge Slægt: at ville fornemme Livet fuldt ud, hvilken Tomhed der gaber i Mætheden, og hvorledes Døden griner ud fra Attråens Tilfredsstillelse. Ungdommelig, frugtbar, tankerig og ubestemt tungsindig som Bogen var og som alle Bøger, et Geni skriver før den personlige Erfaring er, måtte *La Peau de Chagrin* gøre Opsigt også udenfor Frankrigs Grænser. Goethe læste den i sit sidste Leveår. Hos Riemer (der naivt antager Victor Hugo for Forfatteren) siger Goethe 11te Oktober 1831: "Jeg læste videre i *La Peau de Chagrin*. Det er et fortræffeligt Værk af nyeste Art, der udmærker sig ved med Energi og Smag at bevæge sig frem og tilbage mellem det Umulige og det Pinlige og som forstår at bruge det Underfulde meget følgerigtigt som Middel til at fremføre de mærkværdigste Tænkemåder og Begivenheder, hvorom der i det enkelte lod sig sige meget godt." I et Brev fra 17de November 1831 skriver han fremdeles om Bogen: "Denne Frembringelse af en ganske fortrinlig Ånd tyder på en ulægelig Grundfordærvelse i det franske Folk, der vil gribe stedse dybere om sig, hvis ikke Provinserne, der nu hverken kan læse eller skrive, atter helbreder Nationen, såvidt det er muligt." (*Goethe-Jahrbuch* 1880. S. 289).

Romanen indeholder ikke lidet Selvoplevet. Af egen Erfaring kendte Balzac den fattige Ynglings Følelser, der fra sit Tagkammer i sit eneste Par hvide Silkestrømper og Dansesko balancerer over Gadens smudsige Stene til Ballet, i dødelig Angst for at en forbirullende Vogn skal overstænke ham og

således berøve ham Synet af den Elskede. Interessantere er dog den Sum af indre Oplevelse, der er nedlagt i Værket og som lader sig opgøre således: Samfundet afskyr Ulykke og Kval, skyr dem som smitsomme Sygdomme, vakler aldrig mellem en Ulykke og en Last. Hvor majestætisk en Ulykke end er, Samfundet forstår at forringe den, at gøre den lidt latterlig ved et vittigt Indfald; aldrig har det Medlidenhed med den faldne Gladiator. Kort sagt, Samfundet synes Balzac allerede nu, i hans Ungdom, blottet for enhver højere sædelig Tanke; det trækker sig tilbage fra de Gamle, de Syge, de Fattige; det hylder Heldet, Styrken og ganske særligt Pengene; det tåler ingen Ulykke, af hvilken det ikke på en eller anden Måde kan slå Mønt.

Før Balzac havde Romanen væsentlig drejet sig om en eneste Følelse, Elskov; men Penge var de Samtidiges Guddom, og derfor er Penge eller rettere Mangelen på Penge, Trangen til Penge i hans Bøger Samfundets Midtpunkt og Hængsel. Dette Greb var dristigt og nyt. I en Roman, i Poesi med fuldkommen Nøjagtighed at angive Personernes Indtægter og Udgifter, overhovedet at tale om Penge som en Hovedsag, det var uhørt, og kaldtes af Mange prosaisk, rådt; thi det gælder altid for rådt at sige det, som alle mener eller tænker, og som man derfor hidtil var enig om at skjule eller bortlyve, frem for alt i en Kunst, der ofte nok er bleven opfattet som den skønne Løgns.

Kapitel 14

Balzac (fortsat)

Dog Balzac var endnu ung; også hans, så tidligt vintervante, Digtersjæl havde sit Forår; også han følte Kald til at gøre Kærligheden og Kvinden til Midtpunktet i en Række Romaner. Han behandlede det gamle Tema med en Oprindelighed, der lod det klinge nyt, og de Fortællinger, i hvilke han med størst Held varierede det, danner iblandt hans Værker en Gruppe for sig.

Det var ikke Skønheden, mindst den plastiske Skønhed, som han hyldede hos Kvinden. Han følte overhovedet ikke Skønheden mest levende gennem Kunsten som Mellemed. Allerede herved adskiller han sig fra et ikke ringe Antal af sine Samtidige. En stor Del af den romantiske Digtning såvel i Frankrig som i Tyskland og Norden var jo Poesi om Kunst. En i den Grad kunstelskende Digter som Gautier (der snart blev Hoved for en Skole) hindredes f.eks. ved sin Kærlighed til Kunsten i Opfattelsen af Virkeligheden. Han har selv fortalt, hvor skuffet han følte sig, da han første Gang i Rioult's Atelier skulde male en kvindelig Model, og det skønt Modellen var smuk og hendes Linjer elegante og rene. "Jeg har altid," tilstår han, "foretrukket Statuen for Kvinden og Marmoret for Huden." Meget sigende Ord! Man tænke sig Gautier og Balzac sammen i Louvre's Antikmuseum, i det Allerhelligste, hvor Venus fra Milo stråler i ensom Majestæt. For den plastiske Digter vil ud fra Marmoret klinge den græske Kunsts skønne Hymne til den menneskelige Forms Fuldkommenhed og han vil glemme Omgivelserne over Venus. Balzac derimod glemmer Statuen, som han står i Begreb med at betragte, for den første den bedste efter Datidens Mode klædte Pariserinde, der med sit Langsjal, som fra Nakke til Hæl ikke slår en eneste Fold, med sin kokette Hat, sine fine, Hånden afstøbende Handsker, er standset foran Gudinden. Han forstår med et Blik alle små Kunstgreb i hendes Klædedragt, hvis Hemmeligheder ikke er Hemmeligheder for ham. (Sammenlign Th. Gautier: *Portraits contemporains* S. 108.)

Det er det første Træk: Ingensomhelst kunstnerisk Fortidsoverlevering stiller sig imellem ham og Datidens Kvinde. Han studerede ingen Billedstøtte, tilbad ingen Gudinde, dyrkede ikke den rene Skønhed, men opfattede Kvinden som hun den Gang gik og stod med hendes Kjoler, Sjaler, Handsker og Hatte, hendes Luner, Dyder, Fristelser og Fejl, hendes Nerver og Lidenskaber, med alle Sporene af Unatur, Sygelighed og Træthed. Han holder af hende som hun er. Og han nøjes ikke med at studere hende i Forbigående, i Dagligstuen, ja i Sovekammeret; han nøjes ikke med at udforske hendes Sjæl; han forsker efter de naturlige Grunde til de sjælelige Tilstande, efter Kvindelidelser, Kvindesygdomme. Det svage og lidende Køns hele stumme Jammer bliver mer end antydet.

Det andet Træk er dette: Balzac fremstiller som Kærlighedens Genstand ikke den unge Pige, ikke en Gang den ganske unge Kone; Hovedtypen for hans Kvindeskikkelse er den, som man efter en af hans Romaners Titel har kaldt den trediveårige Kvinde. Han opdagede og udtalte den simple Sandhed, at det kvindelige Køn i Nordfrankrigs Klima hverken legemligt eller sjæleligt når sin højeste Blomstring til atten År. Han skildrede Kvinden, som allerede har den første Ungdom bag sig, føler dybere, tænker modnere, har lidt ikke få Skuffelser og endnu er i Stand til en hel Følelse. Hun er allerede brændemærket af Livet; her er et smerteligt Træk, hist en Fure; men hun virker endnu med sit Køns fulde Magt. Hun er tungsindig, hun har lidt, hun har nydt, er uforstået eller ensom, ofte narret, endnu bestandig ventende, i Stand til at indgyde de stærke, glødende Lidenskaber, der suger Næring af Medlidenhed. Og ejendommeligt nok: hun er ikke betragtet fra den jævnaldrende Mands Standpunkt; nej, hun er opfattet og skildret, som en yngre, i Livet endnu uprøvet Mand fra sit Synspunkt må opfatte hende. Den forårsagtige Følelse, den brændende Attrå, den naive Begejstring, en ungdommelig Erotiks ubevidste Forædling lægger en Glorie om den ikke mere ganske friske Pande, forskønner, forynger, forguder denne Kvinde, der er udstyret med Finhedens, den kvindelige Alvors og den ægte Lidenskabs Gratie. Idealistisk (som hos George Sand) bliver Fremstillingen aldrig, thi intet er fortiet af det, som Kvinder,

når de taler til Offenheden om deres eget Køn, plejer at fortie og som selv George Sand forbigår hos de Kvinder, for hvilke hun vil vække Deltagelse og Velvilje. For George Sand er Kvinden fremfor alt et åndeligt Væsen, en Sjæl; for Balzac er hun en naturlig Kendsgerning, derfor hverken legemligt eller åndeligt uden Lyde. Enten er hans Forædling af Skikkelsen rent udvortes (det Forklarende ved Belysningen, den erotiske Situation f.eks.) eller det er Lidenskabens hos den fremstillede Personlighed, som for en vis begrænset Tid ugyldiggør alt Andet og Tidligere, og således ved sin Skinken igennem forædler. Hustruens Kærlighed, Moderkærligheden, den unge Piges undselige Tilbøjelighed bliver i dette Tidsrum skildret af Balzac med samme Mesterskab som Elskerindens frie Erotik. (Se *Le Message*, *La Grenadiere*, *La femme abandonnée*, *La grande Brétèche*, *Madame Firmiani*, *Une fille d'Eve* og *La femme de trente ans*, hvilket sidste Værk er en Samling oprindeligt ikke sammenhørende Studier.)

Den franske Kvinde fremtræder hos ham i fire forskellige Tidsafsnit af Historien.

Først på Revolutionstiden. I et lille Mesterværk *Le Requisitionnaire*, en af de få blandt hans Fortællinger, der udmærker sig ved en fuldendt novellistisk Form, behandler han, med Rædselstidsalderen som Baggrund en Moders Kærlighed til sin Søn. Den afsidesliggende lille By, Fru de Dey's ejendommelige Hus er malte med få Streger. Frygten for den dødsdømte Søns Liv; Forventningen om hans Komme i Forklædning som Soldat, der skal indkvarteres; Spændingen, der forøges fra Time til Time indtil den sene Aften, den unge Soldats tilsyneladende hemmelighedsfulde Ankomst, efter hvilken han strax uset føres op på det for ham omhyggeligt istandsatte Kammer; Moderens fortvivlede Uro og vilde Glæde, da hun hører hans Skridt over sig og af Angst for at røbe sig må fortsætte sin Samtale nede i Dagligstuen; endelig hendes Styrten ind i Værelset, og den frygtelige Opdagelse, at den Nyankomne er en Anden, en virkelig Rekrut — alt dette sammentrængt på et Ark, er udført med uforlignelig Magt og Sandhed.

Dernæst har Balzac skildret Kvinderne under Napoleons Herredømme.

Baggrunden er her den stadige Stille til Skue af krigersk Pomp og Pragt; Luftlaget er den varme Brise af Beundring, der fra Kvinderne strømmede de sejrige Krigere imøde, den hensynsløse og nydelsessyge Hast, hvormed Livet levedes på en Tid, da den unge Kvinde mellem "en første og femte Bulletin fra den store Armé kunde blive Brud, Hustru, Moder og Enke", og hvor Udsigten til en nær Enkestand eller en Hædersløn eller et udødeligt Navn gjorde Kvinderne letsindigere og Officererne mere forføreriske. Hærskuet i Tuileriesgården 1813 og Aftenselskabet på Slaget ved Wagrams Tid (i *La Femme de trente ans* og *La paix du ménage*) maler en Tidsalder og en Kvindetype.

Dog sit sande Område og sine skarpest iagttagne Kvindetyper og Sjælehistorier når Balzac først i Fortællingerne fra det genoprettede Kongedømme. Hvor uforfærdet hans Øje og hvor hårde hans Hænder end var, hvor ganske han end var skabt til at skildre Borgerkongedømmets ædru og uredelige Styre, så var han dog Digter nok til under Julikongemagtens prosaiske Rigmandsvælde at se vemodigt tilbage til Genoprettelsestidens fornemme Elegance og friere, muntrere Tone. Hin Tidsalder havde endnu været aristokratisk, og Balzac, der selv, om end med Urette, regnede sig til Adelen, nærrede en ikke ringe Ærbødighed for Aristokratiet; den adeligt fødte og opdragne, smukke Kvinde, syntes ham Menneskehedens Blomst. Vel tilhører han den Slægt, der sværmede for Napoleon; dette Navn forekommer på hver tiende Side i hans Romaner, og han drømte (som Victor Hugo) om i Literaturen at kappes med Kejserens Verdensherredømme; han havde endog i sit Arbejdsværelse en Statuette af Napoleon stående, på hvis Kårdeskede han havde skrevet: "Hvad han har tilkæmpet sig med Sværdet, vil jeg erobre med Pennen"; men med alle sine Drømme, sine Svagheder, sine forfængelige og forfinede Tilbøjeligheder tilhørte han Kongedømmet af Guds Nåde, hvis Tid desuden faldt sammen med hans Ungdom og derfor blev omfattet med varmere Følelser. I de forgyldte Statskarossers og de gammelfranske Vedtægters Tidsalder havde, i Ly af den herskende Kirkemagt og Letfærdighed, i de højere Krese frie Synsmåder og humane Sæder kunnet trives; de forsvandt med Pengepungens Tronbestigelse. Det Selskabsliv, der havde gjort den gode Tones Hovedstad så navnkundig, døde hen. Intet Under altså, at Balzac maler de skønne Synderinder fra Faubourg St. Germain med nænsom Hånd

og smigrende Farver. Vel var en af Datidens ypperste Kvinder, den dejlige Delphine de Girardin, der førte et meget besøgt Hus, ham så vel som Hugo og Gautier en tro og klog Veninde, men mere end af hende har han sikkert for sin Digtning lært af de to Hertuginder, der for ham personliggjorde Kejsertidens Storhed og den gamle Statskiks lyse Finhed og som han strax fra Begyndelsen af sit Forfatterliv trådte nær, Madame Junot, Hertuginde af Abrantès, hvem han i literær Henseende stod bi, og Hertuginde af Castries, der først anonymt meddelte ham sin Interesse for hans Skrifter, og til hvem en neppe gengældt Lidenskab fra hans Side og en heftig Skinsyge fra hendes Side en Tid lang bandt ham. Hun forekommer i hans Romanfølge *Histoire des Treize* under Navnet Hertuginde af Langeais.

Ved Julikongedømmets nye Samfund, dets Kvinder og Kvindelidenskaber rører Balzac i Begyndelsen af Trediverne selvfølgelig endnu ikke. Det sker først senere. Og man kan temmelig gennemgående gøre den Iagttagelse, at han overfor det nye Stof og overhovedet med de modnere År ser mere strengt og mere sort. Forårspustet er forsvundet. I mange Bøger er endnu bestandig Kvinden og Elskoven Midtpunktet. Men Tilbøjeligheden er bleven Lidenskab og Lidenskaben er bleven Last. Få uegennyttige Følelser og uskyldige Sympatier; Beregning overalt, også hos Kvinden, især hos Kvinden, endog i Kærligheden, endmere, hvor der kun bydes Erstatningsmidler for Kærligheden. Courtisanen trænger i mange af Romanerne Verdensdamen tilbage i Baggrunden, og undertiden findes mindre Egennytte hos den første end hos den sidste. Selvsygens og Lasternes Afgrunde åbner sig for Læserens Øjne.

Kapitel 15

Balzac (fortsat)

Blandt de af Balzac i Årene 1833 og 1834 udgivne Bøger fortjener især to at fremhæves, den fine og klassiske Fortælling *Eugénie Grandet* og den mægtige, skikkelserige Roman *Père Goriot*. I det førstnævnte Værk kappes Balzac med Molière (*Den Gerrige*), i det andet med ingen ringere end Shakespeare (*Kong Lear*).

Eugénie Grandet giver ikke Målestokken for Balzac's Talent, skønt han længe fik Navnet af dens Forfatter som en Art Ærestitel. Bogen interesserede ved den Omhu og den Sandhedskærlighed, med hvilken Provinslivet med dets Laster og Dyder var gengivet; den lod sig anbefale som Familielæsning, fordi Heltinden var en kysk og ædel ung Pige; den er dog især mærkværdig ved den Genialitet, med hvilken Balzac har forstået at gøre Havesyge og Gerrighed, som Oldtiden kun afvandt en komisk Side, imponerende som Laster. Han viser, hvorledes den som latterlig spottede Drift til at ophobe Penge, lidt efter lidt dræber alle menneskelige Følelser, for frygtelig og tyrannisk at løfte sit Medusahoved op over den Gerriges Omgivelser, og han bringer os tillige den Gerrige menneskeligt nærmere. For ham er den Havesyge ikke en Komadiespidsborger, men en magtelskende Monoman, en forhærdet Sværmer, en Poet, der ved Synet af Guldets svælger i mættet Begær og dog i vilde Drømme. Den Gerrige er sig kun mere indtrængende end andre den Sandhed bevidst, at Guldets repræsenterer alle menneskelige Kræfter og Glæder. I en sådan Karakterskildring viser sig allerede Balzac's Styrke, som er den, uden at opsøge pralende Emner, at frembringe en stor Virkning med det Små, det af andre Oversete og Ringede. Symbolsk opfattet er *Eugénie Grandet's* Synskreds ikke snever; men den var det i Forhold til Balzac's særegne Anlæg.

I *Père Goriot* udvider Livsbilledet sig. Ikke en afsides Provinskrog, men det uhyre Paris bliver her studeret, ja som et Panorama rullet ud for Øjet, og intet er mere her, som i *La Peau de Chagrin*, almindeligt og virkelighedsfjernt; enhver Samfundsklasse og enhver Skikkelse indenfor den er udstyret med egne Træk. Det var uundgåeligt at nævne *Kong Lear*; men de to koldhjertede Døtres Forhold til Faderen udgør, så dybt det end er anlagt og følt, kun i udvortes Mening Emnet. Det sande Emne er den endnu forholdsvis ufordærvede Ynglings Indtrædelse i Pariserverdenen fra sin Provins, hans gradvise Opdagen af denne Verdens sande Beskaffenhed, hans Skræk ved Opdagelsen, hans Vægren sig ved at gøre som de Andre, hans Fristelse, endelig hans Opdragelse til det Liv, der føres rundt om ham; den foregår Skridt for Skridt, men dog hurtigt. Udfoldningen af Rastignac's Væsen hører til det Dybeste, Balzac og overhovedet en moderne Romandigter har udført. Med stor Kunst er det vist, hvorledes fra de forskellige Sider, hvor blot ikke Hyklery eller Naivitet dikterer Ytringerne, den samme Opfattelse af Samfundet og de samme Lærdomme træder den unge Mand i Møde. Hans Slægtning og Beskytterinde, den yndige og fornemme Fru Beauséant, siger til ham: "Jo koldere De beregner, des videre vil De komme. Betragt Mænd og Kvinder som Posthede, hvem de kører sønder og sammen til næste Holdsted ... når De har en sand Følelse, så vogt Dem vel for at røbe den, ellers bliver De Ambolt istedenfor Hammer ... Finder Kvinderne Dem først underholdende, så vil Mændene tro det, når De da ikke river dem alt for slemt ud af Illusionen ... så vil De også se, hvad Samfundet er, en Samling af Dumrianer og Slyngler. Vær De hverken blandt de første eller de sidste." Og den undvegne Galejslave Vautrin siger til ham: "Man må enten bryde sig en Vej gennem Menneskesværmen som en Kanonkugle, eller snige sig ind i den som en Pest. Retskaffen er til ingen Nytte. Sværmen bøjer sig under Geniets Magt; man hader det, man forsøger at bagvaske det, fordi det tager uden at dele; men man bøjer sig, når det holder ud. Med ét Ord, man tilbøder det på Knæ, når det ikke lykkes at begrave det i Skarn ... Jeg vædder på, at De i Paris ikke kan gå to Skridt uden at støde på rent djævelske Kneb ... Derfor er en retskaffen Mand

den almindelige Fjende. Men hvem, tror De, er den retskafne Mand? I Paris er det den, som tier og vægrer sig ved at dele."

Rastignac er hin Tids typiske unge Franskmand; han er veludrustet, men aldeles ikke ualmindelig og har ingen anden Idealisme end den, der beror på hans Tyveårs-Uerfarenhed. Greben og rystet ved alt det, han daglig ser og oplever, begynder han at trakte efter Lykkens Goder med stedse ringere Samvittighedsfuldhed, stedse heftigere Attrå. Hvor værgede han for sig, da Vautrin første Gang forelagde ham det bekendte gamle Spørgsmål, om han, hvis den blotte Viljes-Akt var nok dertil, vilde slå en ham ubekendt Mandarin i Kina ihjel, når han derved kunde opnå den Million, han ønsker sig! og hvor snart derefter ligger ikke "Mandarin" rallende i Dødskamp. Han siger sig først, som i Ungdommen alle Mennesker plejer, at det for enhver Pris at ville blive anset eller rig er det samme som at ville lyve, bedrage, give efter, smigre og krybe for dem, der har løjet, bedraget, smigret, givet efter og krøbet. Så slår han sig disse Tanker af Hovedet med den Vending, at han ikke vil gruble, men følge sit Hjertes Drift. Der kommer et Tidspunkt, hvor han endnu er for ung til at beregne, men allerede gammel nok til at der i hans Hjerne opstår ubestemte Indfald og tågeagtige Drømme, som ikke vilde have efterladt noget altfor renligt Bundfald, ifald man havde kunnet fortætte dem kemisk. Hans Forhold til Verdensdamen Delphine de Nucingen, Goriot's Datter, fuldender hans Opdragelse, Han overskuer den Sum af små og store Jammerligheder, af hvilke det højere Selskabs Liv består, og bliver samtidig bearbejdet af Vautrin's spotske Cynisme. "Endnu to eller tre storpolitiske Overvejelser," siger Vautrin, "og De ser Verden som den er. Den betydelige Mand tilfredsstiller, når han blot af og til opfører nogle små Dydsscener, ethvert af sine Luner under Tossehovedernes Bifaldstorden fra Parkettet ... Jeg giver Dem gerne Lov til at foragte mig endnu idag, da De dog sidenhen vil holde af mig. De vil i mig finde de gabende Afgrunde, de store sammentrængte Følelser, som Svaghovederne kalder Laster, men De vil aldrig finde mig fej eller utaknemmelig." Rastignac's Øjne åbner sig, han ser Omgivelsernes Skin væsen, ser, hvorledes Sæderne og Lovene kun er Skærmbrædter, bag hvilke Frækheden handler frit. Overalt, overalt kun Skin værdighed, Skinvenskab, Skinkærlighed, Skingodhed, Skinhellighed, Skinægteskaber. Med sjælden Magt har Balzac fastholdt det Øjeblik i Ynglingens Liv, hvor, som jeg engang har udtrykt det, hans Hjerte svulmer og bliver underlig tungt og det er ham, når han ser sig omkring, som havde han en Brønd fuld af Foragt i sin venstre Side: "Medens han klædte sig på, hengav han sig til de tungsindigste og modløseste Overvejelser. Han så Samfundet for sig som et Ocean af Skarn, i hvilket den, der blot satte Foden ud deri, måtte synke indtil Halsen. Der begås kun smålige Forbrydelser i det gode Selskab, sagde han til sig selv. Vautrin er større." Så, tilsidst, efter at han har målt dette Helvedes Omfang, indretter han sig husligt og hyggeligt deri og forbereder sig til at stige til Samfundets Spidser, til den Ministerpost, som hvis Indehaver vi i senere Romaner træffer ham igen.

Næsten alle Balzacs Fortrin er komne ham til Gode i dette stort anlagte Værk. Hans næsten animalske Livlighed, hans uudtømmelige, skærende Svada stemmer vidunderligt overens med den Udtryksmåde, der er den naturlige for det hele blandede, halvsjofle, plumptvittige, kådt geniale Bordselskab i Pensionen Vauquer. Der forekommer næsten ingen ædle Skikkelser i Bogen, og der findes følgelig ingen Anledning til at hengive sig til en smagløs Patos; derimod har Læseren uophørligt Lejlighed til at glæde sig over den Øjets Sikkerhed og den Åndens Fasthed, med hvilken Balzac undersøger en Forbryders, en Kokettes, en Pengemands, en gammel misundelig Piges Sjæl. Den af Døtrene glemte og fornegtede gamle Fader, efter hvem Bogen har Navn, er ganske vist en ikke fuldt vellykket Skikkelse. Fa'er Goriot er et Offer, og Balzac udvikler overfor de Ofrede altid Sentimentalitet. Han kalder Goriot smagløst for "Faderkærlighedens Kristus". Han giver desuden hans Kærlighed til sine Døtre en så sanselig Karakter, at den i sin Hysteri næsten bliver En led. (Min Gud! Græde, hun har grædt? — Ja med Hovedet mod min Vest, sagde Eugène. — O, giv mig den Vest, sagde Fa'er Goriot.) Men dog har Romanen derved at denne gamle, forladte Mand, på hvis Hjerte hans egne Døtre træder, er anbragt i Bogens Midtpunkt, fået en Enhed og Fasthed som Komposition, der virker højst velgørende. Som i et Epigram spidser den hele Juvenalske Satire over Samfundet sig til, da Delphine ikke vil besøge

sin døende Fader, fordi hun, for at komme et Trin højere op på Samfundsstigen, i ethvert Tilfælde vil benytte den længe ønskede Indbydelse til Ballet hos Fru Beauséant — dette Bal til hvilket "hele Paris" kun styrter hen for med grusom Nysgerrighed i Værtindens Miner at udspejle Kvalen over hendes Elskers Forlovelse, der først samme Morgen er bleven hende meddelt.

Vi følger Delphine, som hun i sin egen Vogn ved Rastignac's Side kører til Ballet. Den unge Mand, der godt føler, at hun var i Stand til at gå over sin Faders Lig for at vise sig på dette Bal, men som hverken har Kraft til at bryde med hende eller Mod til at mishage hende ved Bebrejdelser, kan dog ikke lade være at skildre hende Faderens sørgelige Tilstand med et Par Ord. Tårerne kommer hende i Øjnene. "Jeg bliver styg af Gråd," tænker hun, og hendes Øjne bliver tørre. — "Jeg vil pleje min Fader i Morgen, jeg vil ikke vige fra hans Hovedgærde", siger hun. Og hun mener, hvad hun siger. Hun er ikke ond, neppe engang slet, men hun er et levende Billede af Samfundets Uoverensstemmelser, uadelig født, adelig gift, rig, og berøvet al Rådighed over sin Formue ved et usselt Ægteskab, nydelsessyg, tom og ærgerrig. Balzac's digteriske Kraft var ikke tilstrækkelig til at fremstille en Cordelia i Shakespeare'sk Simpelhed og Renhed, thi det Ædles Himmelkres er ikke hans; men han har forstået at forme en Regan og en Goneril menneskeligere og sandere end den store Britte.

Kapitel 16

Balzac (fortsat)

En Dag i 1836 trådte Balzac i den højeste Oprømthed ind hos sin Søster, svang med en Tamburmajors Armbevægelser sin tykke Stok med Karneolknappen, i hvilken han på Tyrkisk havde ladet indgravere en Sultans Valgsprog "Jeg er Nedbryder af Hindringer", og råbte, alt imens han med Tungen eftergjorde ledsagende Militærmusik og Trommehvirvler: "Gratulér mig, Børnlille, for jeg er ganske simpelt i Færd med at blive et Geni." Han havde undfanget den Tanke at forene alle sine allerede skrevne og tilkommende Romaner til et eneste Værk *Det menneskelige Skuespil (La Comédie humaine)*.

Planen var storartet og så egen, at den endnu ikke var dukket op i nogen Literaturs Historie; den var et Foster af den samme systematiske Ånd, der i Begyndelsen af hans Løbebane havde indgivet ham Ideen til en Århundreder omspændende Række af historiske Romaner; men det var en langt interessantere og frugtbarere Plan. Thi hvis Værket lykkedes, vilde det dels besidde en Illusionens Magt, som handlede det om historiske Kendsgerninger, dels vilde det ikke blot være et lille Udsnit af Livet, der symbolsk og kunstnerisk udvidedes til et Spejlbilled af det Hele, men det vilde kunne gøre en berettiget Fordring på i videnskabelig Forstand at være en Helhed. Dante havde i *Den guddommelige Komædie* samlet Middelalderens Verdensanskuelse og Livserfaring i et eneste Brændpunkt, hans ærgerrige Medbejler vilde gennem to til tre tusinde levende Skikkelser, der hver for sig repræsenterede Hundreder af andre, give de franske Samfundsklassers og således indirekte sin Tidsalders fuldstændige Sjæleliv.

Man kan ikke negte, at Udfaldet blev enestående.

Balzacs Stat har som den virkelige sine Ministre, sin Øvrighed, sine Generaler, Finansmænd, Industridrivende, Købmænd og Bønder. Den har sine Præster, sine Hovedstads- og Landsbylæger, sine Modeherrer, Malere, Billedhuggere og Tegnere, sine Digtere, Forfattere og Bladmænd, sine gammeladelige Familier og sin Retsadel, sine forfængelige og fordærvede som sine elskværdige og ofrede Hustruer, sine geniale Skribentinder og sine provinsielle Blåstrømper, sine gamle Jomfruer og sine Skuespillerinder, endelig sin Hærskare af letsindige Pigebørn. Og Illusionen er overraskende, fuldstændig. Thi da Personerne stadig kommer igen fra den ene af de talrige Romaner til den anden; da vi kender dem på de forskelligste Stadier af deres Liv; da de, selv når de ikke optræder, dog uafsladligt kommer på Bane i de handlende Personers Omtale; da Angivelsen af deres Udseende, Klædedragt, Opholdssted, daglige Levevis og Vaner er så omstændelig og nøjagtig som om en Modehandler, Læge, Marskandiser, Børsmand eller Jurist havde leveret den, og Beskrivelsen på samme Tid er så levende, at man synes at måtte kunne finde den beskrevne Person enten i den bestemte Gade og det betegnede Hus hvori han bor, eller hos den Romanernes hele fornemme Verden så vel bekendte Dame, han plejer at gøre Eftermiddagsbesøg — så forekommer det næsten urimeligt, at alle disse Væsener skulde være Hjernesvind, og man tænker sig uvilkårligt Datidens Frankrig befolket af dem.

Og hele Frankrig. Thi han har efterhånden beskrevet de forskelligste Byer og Egne i sit Fædreland. (Issoudun i *Un ménage de garçon*, Douai i *Le recherche de l'absolu*, Alençon i *La vieille fille*, Besançon i *Albert Savarus*, Saumur i *Eugénie Grandet*, Angoulême i *Les deux poètes*, Tours i *Le curé de Tours*, Limoges i *Le curé de village*, Sancerre i *La muse du département* osv.) Langt fra at forsmå Provinserne søgte han en Ære i at godtgøre sin Fortrolighed med deres stillestående Livs Egenskaber, deres Dyder, som udmundede i Afkald, og deres af Småligheden udspringende Laster. Dog fremfor alt lever i hans Værker Paris, og hans Paris er ikke den 400 År gamle Hovedstad fra *Notre Dame de Paris*, Middelalderens mørke og maleriske By med dens Standsmodsatninger, dens brogede Gadeliv og dens overtroiske Kirkelighed, endnu mindre Victor Hugo's ideale Paris, Åndernes og Oplysningens uvirkelige Jerusalem, men den virkelige moderne By med dens Glæde, Sorg og Skændsel, Nutidens lokkende Underværk, der lader Oldtidens syv langt bag sig, den store Polyp med de hundredetusind Fangarme, der

drager Nært og Fjernt ind til sig, den store Kræftskade, som tærer på Frankrig. Hans Tids Paris lever i hans Værk med sine snevre Gader, af hvilke han leverer Rembrandt'ske Raderinger, med sin Larm og sine Skrig, med sine Gaderåb om Morgenens tidlig og sit uhyre Aftenkor af Stemmer, et Lydhav som han gengiver med orkesteragtig Kraft som en Musiker, der — lig de Indviede i de antike Mysterier — synes at have spist Trommer og drukket Cymbler. (Se Indledningen til Fortællingen *La fille aux yeux d'or*, i hvilken Pariserlivets Hast, Stemning og Rigdom er gengivet med en Ordkunst uden Mage.) Han kender Alt i Paris, Husenes Arkitektur, Lejlighedernes Møbler, Formuernes Stamtavler, de på hinanden følgende Besiddere af Kunstgenstande, Damernes Toiletter, Lapsenes Skræderregninger, Familiernes Processer, Befolkningslagenes Sundhedstilstand, Næringsveje, Fornødenheder og Ønsker. Han havde indsuget Byen igennem alle Porer. Medens de samtidige Romandigtere bestandig længtes bort fra Paris's tågeslørede Sol og moderne Spidsborgere til Spanien, Afrika, Østerland, var ingen Sol ham kærere end den, der skinnede ned på Paris. Medens man rundt om ham stræbte at fremmane en fjern eller svunden Skønheds Skygger, virkede det Hæslige så lidet afskrækkende på ham som Nælden på Botanikeren, Slangen på Naturforskeren eller Sygdommen på Lægen. I Faust's Sted vilde han sikkert aldrig have manet den gammelgræske Helena op af Graven, langt hellere havde han sendt Bud efter sin Ven, den fordums Forbryder, daværende Politipræfekt for Paris, Vidocq, for at lade ham fortælle sig et og andet Oplevet eller Erfaret.

Vel samler han en Uendelighed af enkelte Træk gennem Iagttagelse, og Opregningen af alt det Iagttagne virker i hans Indledninger ofte trættende, forvirrende; længe beskriver han undertiden en Bolig, en Skikkelse, et Ansigt, ja en Næse, og Læseren ser intet, keder sig kun. Men så kommer der et Punkt, hvor en glødende Fantasi omstøber og sammensmelter alle de af den tro Hukommelse overleverede hverdagslige Elementer som Benvenuto Cellini sammensmeltede Tallerknerne og Skeerne ved Støbningen af sin Perseus. Goethe siger (Dagbog af 26de Februar 1780): "Ved Hjælp af Sammenlægning forstår jeg ingen Ting. Men når jeg ret længe har slæbt Brænde og Strå sammen og forgæves har søgt at varme mig, skønt der ligger Gløder nedenunder og det ryger overalt, så slår dog tilsidst Flammen i et Nu sammen over det Hele." Hos Balzac er Røgen og Kvalmen endnu at spore i de beskrivende Partier af hans Værk, men Flammen udebliver aldrig.

Thi han var ikke blot en Iagttager, men en Seer. Når han om Natten mellem 11 og 12 mødte en Arbejder og hans Kone, der gik hjem fra Teatret, så kunde han følge dem Gade op og Gade ned lige til det Hus på den anden Side af de ydre Boulevarder, som de beboede. Han hørte dem udvexle deres Tanker først om Stykket, de havde set, så om deres private Anliggender, medens Moderen trak sit Barn efter sig ved Hånden. De talte om de Penge, de næste Dag skulde have betalt, og gav dem i Tanker ud igen på tyve Måder, disputerede derom og røbede under Skænderiet deres Karakter — og Balzac hørte så indtrængende på deres Klager over Vinterens Længde og Kartofflernes Pris og Tørvenes Stigen, at han tilsidst levede med i deres Liv og, som det hedder i hans *Facino Cane*, "føjte deres Pjalter på sin Ryg og gik med sine Fødder i deres såleløse Støvler". Deres Ønsker, deres Fornødenheder gik over i hans Sjæl og han gik som i en vågen Drøm. I denne Sindets Rus aflagde han sine Vaner og blev en anden end sig selv, blev sin Samtid. Han digtede ikke blot, han levede sine Værkers Personer; de stod efterhånden så lyslevende for ham, at han talte til sine Bekendte om dem som om virkelige Mennesker. Han sagde, når han foretog en af sine Rejser til de Steder, han vilde skildre: "Jeg rejser til Alençon, hvor Frøken Cormon lever, til Grenoble, hvor Doktor Bénassis bor." Han meddelte sin Søster Efterretninger fra sin opdigtede Verden: "Véd du, hvem Felix de Vandenesse gifter sig med? Med en Frøken de Grandville; det er et godt Parti trods alle de Penge, Frøken de Bellefeuille har kostet Familien." Ja en Dag, da Jules Sandeau talte med ham om sin syge Søster og Balzac nogen Tid adspredt havde hørt til, afbrød han ham med de Ord: "Det er altsammen godt nok, kære Ven, men lad os vende tilbage til *Virkeligheden*, lad os tale om Eugénie Grandet." Det var nødvendigt selv at føle Illusionen med en sådan Magt for at kunne meddele andre den med en tilnærmelsesvis lignende Styrke. Hans Fantasi havde den bydende Kraft, der ikke tillader nogen Tvivl at opstå. Man underkastede sig den også i det daglige Liv. Blandt de hundrede

løse Planer, han fandt på for at komme ud af sin Gæld, var engang også den at forvandle den nøgne Mark, der lå om den lille Landejendom *Les Jardies*, som han havde købt for at give sin Moder et Pant, til uhyre Drivhuse, der, netop fordi intet Træ skyggede mod Solens Brand, vilde behøve meget lidt Brændsel. I disse Drivhuse vilde han plante hundredetusind Ananas, der når de solgtes for fem Francs istedenfor som ellers for tyve, vilde give den lykkelige Ejermand en årlig Netto-Indtægt af 400,000 Francs "uden at han havde den mindste Smule Manuskript at levere" — og med en så overbevisende Veltalenhed fremstillede han sin Plan, at hans Venner bogstavelig søgte ham en Butik på Boulevarden til Salget af Ananas'erne og drøftede Skiltets Form og Farve med ham. En anden Gang troede han — jeg véd ikke ved hvilken Slutning — at være kommen under Vejr med, på hvilket Sted Toussaint Louverture udenfor Paris ved Seinen havde nedgravet sine Skatte, og så uimodståeligt fremstillede han sine Fortrolige Sandeau og Gautier Sandsynligheden af at kunne opgrave dem der, at disse to dog ingenlunde naive Venner Klokkeren fem om Morgen, bevæbnede med Hakker, sneg sig som Forbrydere ud af Paris og begyndte at rode op i Jorden, hvor de naturligvis intet fandt. For ingen Fantasi har Ordet *Indbildningskraft* været så passende. Rodin's geniale Statue gengiver Seeren.

Denne Fantasi, der beherskede de andre, var hans egen Tyran. Den lod ham ingen Ro, nøjedes ikke med Undfangelsen af Planer, med de kunstneriske Drømmes søde men golde Glæder, den tvang ham til uophørligt at holde sig i Vanen til at frembringe, uden hvilken Inspirationen så hurtig forflygtiges.

Når han i sin Roman *Cousine Bette* med Henblik på den evnerige Billedhugger Wenceslas Steinbock's Dovenskab anfører dette Ord af "en stor Digter": "Jeg sætter mig til mit Arbejd med Fortvivlelse og forlader det med Sorg", så er dette øjensynligt kun en halvt beskeden Form for Selvcitering. Og han tilføjer: "Dersom Kunstneren ikke uden Betænkning styrter sig ned i sit Værk som Curtius sprang ned i Afgrunden, som Soldaten styrter sig ind i den fjendtlige Skanse, og dersom han ikke arbejder i dette Krater som en Grubearbejder, over hvem Jorden er skredet sammen; dersom han giver sig til at betragte Vanskelighederne istedenfor at overvinde dem en for en ... så bliver han Vidne til sit Talents Selvmord." Den Frembringelsesmåde, som han skildrer, er hans egen, men er ikke den eneste, ikke en Gang den højeste. Rligere Kunstnere har forstået at holde Hovedet frit og Øjnene uomtågede oppe over Arbejdets sydende Krater. De har derved bevaret en sikker Dømmekraft, der har hindret dem i nogensinde at virke stofagtigt og kedsommeligt som Forfatteren til *Le curé de village* og *Le médecin de campagne*. Men, det forstår sig, en vis dunkel Gløden, noget Gribende og Fængslende, der er blevet de moderne Nerver en Fornødenhed, fattes til Gengæld altfor tit deres Værker.

I den store Fortale til *La comédie humaine* udtaler Balzac sig om sin Hensigt og sit Mål. Han begynder med at ytre sin Ringeagt for den sædvanlige Historiekrivning. "Når man," siger han, "læser de tørre og modbydelige Registre, som kaldes Historien, bemærker man, at Forfatterne i alle Lande og til alle Tider har glemt at give os Sædernes Historie." Dette Savn vil han, så vidt han formår det, udfylde; han vil levere en Opgørelse af Samfundets Drifter, Dyder og Laster gennem Sammentrængen af ensartede Karakterer til Typer, og således med megen Tålmodighed og Udholdenhed forfatte den Bog, som Rom, Athen, Tyrus, Memfis og Persien "uheldigvis har forsømt at efterlade os". Man ser hvor lavt han anslog Historien. Ubetydeligheden af hans historiske Kundskaber lettede ham Ringeagten. Han var i Virkeligheden heller ikke sin Tidsalders Historiker, men, som han selv rigtigt og slående udtrykker det, dens Naturforsker. Han beråbte sig på Geoffrey St. Hilaire, der efterviste Kompositionens Enhed hos de forskellige Arter. Han følte sig overfor Naturvidenskabsmændene som en Doktor i Samfundsvidenskaben. "Samfundet gør — alt efter Omgivelserne — lige så mange forskellige Mennesker ud af Mennesket, som der gives Varieteter i Zoologien. Forskellene mellem en Soldat, Arbejder, Embedsmand, Advokat, Lediggænger, Videnskabsmand, Statsmand, Købmand, Sømand, Digter og Præst er, om end vanskeligere at gribe, lige så betydelige som de, der skiller en Ulv, Løve, Hest, Ravn, Haj, Sælhund og Ko fra hverandre". Analogien er ikke fuldstændig, dels fordi, som Balzac strax selv indrømmer, i Samfundet Hustruen ingenlunde altid svarer til sin Mand som Hun til Han, dels fordi det samme Individ her ikke sjældent kan gå over fra én Stand til en anden, medens i Naturen

Overgangen fra den ene Art til den anden tilsyneladende er udelukket i Løbet af det enkelte Væsens Levetid.

Hvad Balzac egenlig mener og har Ret i at mene, det er, at hans Betragtningssmåde af Menneskeverdenen i Reglen fuldstændig svarer til Naturforskerens. Han moraliserer og fordømmer aldrig; han glemmer aldrig som Andre enten af Væmmelse eller af Begejstring at skildre sandt; der gives for ham som for Naturforskeren Intet, der er for småt, og Intet, der er for stort til at undersøges og forklares. Set igennem Mikroskopet er Edderkoppen større og rigere organiseret end den største Elefant; videnskabeligt betragtet er den majestætiske Løve kun et Par Kæber, der går på fire Ben. Ernæringens Art medfører Tandens, Kæbebenets, Skulderbladets, Musklernes og Klørnes Form, og forklarer Majestæten. Nøjagtig således vil det samme, der iagttaget under visse Forhold tager sig ud som en modbydelig og smudsig Forbrydelse, anderledes opfattet vise sig som; en formindsket Udgave af de store, glimrende Laster, Historien taler om — og Balzac har Blik derfor.

Allerede i *Eugénie Grandet* forekommer der Vendinger, som viser det. Hvor det Tidspunkt nærmer sig, da Eugénie må tilstå sin gerrige Fader, at hun ikke mere har sine Dukater, ja endog har foræret dem bort, skriver Balzac: "Om tre Dage skulde et frygteligt Skuespil foregå, en borgerlig Tragedie uden Gift og Dolk og Blods-Udgydelse, men grusommere end noget Drama i Atridernes berømte Familie". Det vil sige: Min borgerlige Roman er mere tragisk end Jere klassiske Søragespil. — På det Sted i *Père Goriot*, hvor Pensionsforstanderinden fortæber sig i Jammerskrig over sine Pensionærers Bortdragen, siger Balzac fremdeles: "Skønt Lord Byron har lagt sin Tasso en smuk Klagesang i Munden, når den dog langt fra den dybe Sandhed, der lå i de Klager, som undslap Madam Vauquer". Det vil sige: Den smålige Gemenhed, som jeg skildrer, er, når den opfattes energisk, mere fængslende end alle Jere ædle Almindeligheder. — I *César Birotteau's Storhed og Forfald* hentyder han ikke blot i Titlen spøgende til Montesquieu's berømte Bog om Romerriget, men sammenligner med genial Dumdristighed sin vidtløftige og gennemførte Skildring af en brav Pariser-Parfumeurs heldige Arbejden og sørgelige Fallit med den trojanske Krigs og den Napoleon'ske Skæbnes Omvexlinger: "Troja og Napoleon er kun Heltedigtninge. Måtte denne Historie være et Epos om borgerlige Skæbner, på hvilke ingen Digter har tænkt, så blottede for al Storhed synes de; Emnet er ikke her en enkelt Mand, men en hel Hærskare af Kvaler". Det vil sige: Intet er i Poesien i og for sig lille eller stort; jeg formår i en stakkels Friseurs Kamp for Tilværelsen at læse et Heltedigt; jeg viser, at et uanseligt Privatlivs Hændelser, når man sammenknytter dem med deres Årsager og fører disse tilbage til deres Ophav, er lige så vigtige og spændende, som de største Omvæltninger i Folkenes Liv. — Og da i Mesterværket *Un ménage de garçon* den snu og smukke Slagsbroder Max Gilet er falden i Duel, siger Digteren endelig: "Således døde en af de Mænd, der er i Stand til at udrette store Ting, når de er stillede i gunstige Omgivelser, en Mand, der af Naturen var behandlet som forkælet Barn; thi den gav ham en Cæsar Borgia's Mod, Koldblodighed og politiske Sans". Så slående er disse sidste Ord, at det synes Læseren, som kendte han nu først Max fuldstændigt, når han ser hans Væsen i Belysning af dette Navn.

Og som Lasten således er Dyden hos Balzac altid et Resultat. Skønt han har den Svaghed, undertiden at blive sentimental og svulstig i sine temmelig katolsk farvede Skildringer af Pligtopfyldelse og Veldædighed, forsømmer han aldrig at vise hen til de forskellige Kilder til Dyden, det være nu Sansernes medfødte Kulde, Stolthed, ubevidst Beregning, nedarvet Adel i Tænkemåden, kvindelig Anger, mandlig Troskyldighed eller kirkefrom Forhåbning om Gengældelse i et tilkommende Liv.

For at få det fulde Indtryk af, hvorledes hans digteriske Kræfter voxede i det senere Afsnit af hans Liv, læse man *Un ménage de garçon*, *Cousine Bette* og *Illusions perdues*.

Den førstnævnte Roman, underligt nok en af hans mindre bekendte, skildrer på storladet Måde en lille Bys og en der og i Hovedstaden forgrenet Families Sjæleliv. Hovedskikkelsen er en forfalden og rå Officer af Napoleons Garde, oprindelig kraftigt anlagt, den brutale, voldsomme Egenkærlighed i Person. Han er Oldtidens *miles gloriosus* (storpralende Soldat), som her i Stedet for at være fejg, er forbryderagtigt udviklet. Den anden Roman, et af hans mest bekendte og læste Værker, fremstiller med

uovertruffen Sandhed Erotismens tilintetgørende Magt. Shakespeares *Antonius og Cleopatra* har ikke behandlet dette Tema med større Virtuositet og neppe med så overbevisende Kraft. *Les Illusions perdues* endelig er helliget Pressens Misbrug som nedværdigende Princip.

Titlen på denne mærkværdige Roman er betegnende for Balzac. På en Måde kunde *De mistede Illusioner* være Titlen på hans samlede Værker. Men ingen anden enkelt Bog af ham giver hans Anskuelse af den moderne Kultur på så omfattende Måde som denne. Dagbladsvæsenets fordærvelige Side er her fremstillet som Natsiden af det offentlige Liv overhovedet.

Som de fleste store Skribenter, der ikke oplevede Oldingalderen, havde Balzac liden Årsag til at glæde sig over den Kritik, der i Pressen blev ham til Del. Man forstod ham ikke; selv de Bedste som Sainte-Beuve var ham for ulige og stod ham i Tiden for nær til at kunne indse hans Storhed, og han på sin Side levede alene, var mod al Parisersædvane langt fra at gøre noget Skridt for at få sine Bøger roste, og havde, som det går, vakt lige så megen Misundelse som Opsigt. Han gav nu i *Les illusions perdues* et Billede af Pressen, hvilket de Journalister, der følte sig ramte, aldrig tilgav ham. Blandt disse var Jules Janin den betydeligste; han var i Romanen just ikke hadefuldt, men heller ikke smigrende portrætteret under Navnet Étienne Lousteau. Des morsommere var det og er det endnu at læse hans Kritik af Bogen. Den udkom i *Revue de Paris*, et Tidsskrift, ved hvilket Balzac selv havde været fast Medarbejder, men som efter at han havde vundet en Retssag imod det naturligvis lod ham behandle som fredløs. Kritiken er onskabsfuld, smålig, vittig, og har ikke overlevet Romanen, som den ønskede at slå ihjel:

En ganske ung, fattig Provinspoet, smuk som en Gud, en svag Karakter og et halvt Talent, bliver af Departementets Muse, en elegant og fornem Blåstrømpe, taget med til Paris. Et Kærlighedsforhold imellem dem står i Begreb med at blive beseglet ved et fælles Ophold i Hovedstaden, da Damen pludselig, efter at være optagen som jævnbyrdig i den store Pariserverden, ser sig selv og sin Ridder med helt nye Øjne. Kulde og Brud fra hendes Side; Lucien bliver overstrålet af en halvtresindstyveårig Modeherre. Vi oplever nu en ny Variation af Provinsboerens Opdragelse til Pariser. Det har været Luciens Hensigt at debutere som Digter: han har skrevet en Roman i Walter Scotts Manér og et Bind Digte, og han har gjort Bekendtskab med en lille Kres af stolte og fattige Studerende, udkårne Ånder, hvem Frankrigs Fremtid tilhører. Men Fattigdommens, Forsagelsens, de anstrengende Forskningers og ædle Forhåbningers Måneder bliver ham for lange; han længes efter øjeblikkelige Nydelser, efter Døgnets Ry, efter Hævn over alle dem, der har ydmyget ham, da han endnu var det uerfarne Guds Ord fra Landet. Den såkaldte "lille Presse" byder ham Muligheden til fuldstændigt at tilfredsstille sin Attrå, hans Hoved svimler, og han styrter sig hovedkulds, uden nogen Sag eller noget Princip ned i Dagbladsarbejdet.

Lousteau indfører ham i en stor Palais-Royal-Forlægger og Avis-Ejers Boglade. "For hver Sætning, som Boghandleren sagde, voxede han i Luciens Øjne, der så Politiken og Literaturen strømme sammen i denne Butik som i et enkelt Punkt. Ved Synet af en udmærket Digter, der i Samtalen gav sin Muse til Pris for en Bladskriver ... modtog den store Mand fra Provinserne en frygtelig Lære. Penge! Det var Ordet, som indeholdt alle Gåders Løsning. Han følte sig alene, ubekendt, kun ved den Tråd, et tvivlsomt Venskabsforhold afgav, knyttet til Lykken. Han anklagede sine sande, sine bekymrede Venner fra det literære Brodersamfund for at have malt ham Verden med falske Farver og have forhindret ham fra med Pennen i Hånd at styrte sig ind i det store Håndmænge". Fra Bogladen går Vennerne i Teatret. Lousteau er som Bladmand overalt velkommen. Direktøren forklarer dem, hvorledes en mod Stykket iværksat Kabale er bleven sprængt af hans to smukkeste Skuespillerinders rige Beundrere ved Overbetaling: "I de sidste to Timer opløste for Luciens Øre Alt sig i Penge. I Teatret som i Bogladen, hos Forlæggeren som i Redaktionskontoret var der ingen Tale om Kunst eller virkelig Fortjeneste. Han følte sig tilmode, som om Møntens store Prægestok bearbejdede hans Hoved og hans Hjerte med stedse gentagne, dumpe Slag". Hans literære Samvittighed smelter, og han bliver Literatur- og Teaterkritiker ved en fræk og idéløs Avis. Elsket og underholdt af en Skuespillerinde synker han stedse dybere ned i det Liv, som man fører, når man har solgt sin Pen. Han løber over fra de Liberale til de Konservative. Hans Fornedrelse får

endelig sit kraftigste Udslag i det Optrin, hvor han, tvunget af sin Redaktør til at skrive et onskabsfuldt Angreb på en ny, af ham selv beundret Bog, som hans ædleste og største Ven (Balzac's ideale Forfatter) har udgivet, endnu før Artiklen er trykt, en Aften banker på Vennens Dør for at få hans Tilgivelse. Ydre Elendighed støder til den indre. Hans Elskerinde dør, og han er så usselst stillet, at han for at kunne få hende begravet, må skrive smudsige Viser ved hendes Dødsseng. Tilsidst modtager han af hendes Kammerjomfru til Foræring det Guldstykke, hun lige på forsmædelig Måde har tjent, og som han behøver for at kunne tage hjem til sin Provins. Alt dette er sandt, gyselig sandt. I dette ene Værk har Balzac opgivet Naturforskerens Upartiskhed. Han, der ellers altid bevarer sin Sindslikevægt, har her pisket med Skorpioner.

Kapitel 17

Balzac (fortsat)

Michelet finder i sin Frankrigs Historie et Grænseskel i det franske Åndsliv på det Tidspunkt, da Kaffen blev almindelig Drik. Sagen er stillet på Spidsen; dog kunde man vel uden Overdrivelse påstå, at man i Voltaire's Skrivemåde sporer en Beåndelse af Kaffen som hos tidligere Digtere af Vinen. Balzac's Måde at arbejde på foranledigede ham til at opfriske sine Kræfter under den anstrengende Nattevågen ved overdreven Kaffedrikken. Han ødelagde sig legemligt derved. En har sagt det træffende Ord om ham: "Han levede af 50,000 Kopper Kaffe og døde af 50,000 Kopper Kaffe".

Man sporer i hans Værker Arbejdets Rastløshed og Nervernes Ophidselse, men det er sandsynligt at de, roligere udførte, ikke vilde have fået eller bevaret dette Liv. En Verdensstads voldsomme Mellemhverandre, den rasende Kappelstrid, Hjernearbejdets og Nydelsernes Feber, den store Væverstols søvnløse Susen mærkes deri; Ilden fra alle hine Arner og Lamper og Esser har meddelt dem sin Flamme. Han levede som i sit Element med Arbejd for sig, bag sig, om sig, så', som Sømanden på visse Rejser kun Hav, så vidt hans Syn rakte, kun sit Arbejd.

I de sidste sytten År af hans Liv blev hans Flid afbrudt og oplivet ved det åndelige Samkvem med en langt fra Paris boende Dame, hvem han afgav Beretning næsten om hver Dag der gik. Romanen *Albert Savarus* fremstiller i let Forklædning dette Forhold.

En ung polsk Grevinde, Fru Evelina Hanska, dengang 26 eller snarere 28 År gammel, havde i Februar 1832 anonymt sendt Balzac et Brev, hvori hun takkede ham for hans Skrifter og søgte at påvirke ham i åndig Retning. Heraf udspandt der sig en Brevvexling. Fru Hanska var en fint opdraget og godt begavet Kvinde af Rzewuskiernes berømte Familie; den højtansete polske Forfatter Henryk Rzewuski var hendes Broder. Hun havde en gammel sygelig Mand, en Menneskealder ældre end hun selv, der iøvrigt var rig og sær. Levende i stor Ensomhed på Landet i Lille Rusland gik hun op i Interesse for Literaturen og Balzac.

En første Sammenkomst imellem dem fandt Sted i Neuchâtel i Schweiz i Begyndelsen af 1833 uden at de dog mer end et Øjeblik blev ene med hinanden. Til en anden og afgørende Sammenkomst, der varede sex Uger, traf de hinanden i December samme År i Genève, og der sluttede de den Overenskomst at de, såsnart Grevinde Hanska blev Enke, vilde indgå Ægteskab med hinanden. Fra nu af mødtes de af og til med Års Mellemløb, i Østerrig eller Schweiz og stod i uafbrudt Brevvexling med hinanden. Der kan ingen Tvivl være om, at Balzacs Lidenskab for Grevinde Hanska var ualmindelig dyb, om den end ikke udelukkede, at han havde talrige Forbindelser med Kvinder foruden den med hende. Hun var Stjernen over hans Liv, og det var ham en Trang at skrifte alle sit Åndslivs og alle sit Forretningslivs Tildragelser for hende.

Hun elskede ham visselig igen med hedt Blod og tilfredsstillet Forfængelighed, men, som Balzacs Breve til hende viser, på den slette Måde, at hun så at sige i hvert eneste Brev pinte ham med de Anklager, hendes lidenskabelige Skinsyge indgav hende. Balzac var allerede begyndt at kølnes, da en længere Sammenkomst, som Grevinde Hanska i Året 1835 foranstaltede mellem dem i Wien, atter fik hans Lidenskab til at blusse op. Der gik dog nu mange År uden at de mødtes, og ved Året 1841 trak Fru Hanska sig noget tilbage fra ham, behandlede ham i sin Mistænksomhed med en vis Kulde og synes, da hun endelig ved Grev Hanski's Død (November 1841) blev fri, ikke at have næret noget levende Ønske om nu så sent at ægte Balzac. Den gamle Aftale stod ligefuldt ved Magt, og Balzac havde ikke noget højere Ønske end endelig at ægte sin Elskede. Men Grevinde Hanska holdt sig tilbage. De sås først påny i 1843 i St. Petersburg, derefter 1845 i Paris og i 1847 i hendes Hjem i Vierzchovnia, hvor Balzac opholdt sig også i 1848 og hele 1849. Men først i 1850, da Balzacs Helbred allerede var undergravet, indvilligede Madame Hanska i Ægteskabet. En ved den mangeårige Overanstrengelse fremkaldt dødelig

Hjertesygdom kom til Udbrud endnu før Brylluppet i Berditsjev blev fejret. Ægteparrets Samliv var kort. I Marts 1850 stod Brylluppet, tre Måneder senere var Balzac et Lig. Balzac havde ladet et smukt Hus indrette for sig i Paris. Man mindedes blandt hans Venner det tyrkiske Ordsprog: Når Huset er færdigt, kommer Døden.

Dog så kort som Parrets ægteskabelige Samliv var, det var langt nok til at Balzac forstod, hvor stærkt han havde taget fejl af den Kvinde, han i så lang en Årrække havde forgudet og altid behandlet som et højere Væsen. Hun synes at have været en ret hjerteløs og højst uordenlig Skabning, hvis ungdommelige Lidenskab for den store Forfatter helt var fordampet. I Victor Hugos efter Digterens Død udkomne Bog *Choses vues* fortæller han, at han, urolig over Rygterne angående Balzacs Sundhedstilstand, i Juni 1850 selv indfandt sig for at se til den Syge. Der blev lukket op for ham af en Pige, som sagde: "Herren er opgivet. Fruen er gået ind til Sit". Hugo trængte da ind i den Døendes Sovekammer, hvor, siger han, en gammel Kone, en Sygeplejerske og en Tjener stod op på begge Sider af Sengen. Den gamle Kone var Balzacs Moder. Hans Hustru var ikke tilstede i hans Dødsstund.

Det er vanskeligt at bestemme hendes Indflydelse på Balzac som Romandigter. Den har iøvrigt neppe været af Betydning. Man skylder hendes Påvirkning den tågede Swedenborgske Roman *Séraphita* og den fine, forstandige Fortælling *Modeste Mignon*.

Døden kom, da Balzac stod på sit åndelige Højdepunkt.

Aldrig havde han skrevet bedre, dybere Bøger end i de sidste År af sit Liv. Han stod derfor også på Højden af sit Ry. Det var langsomt steget. Da han havde skrevet en Snes Romaner uden endnu at have vundet en mere udbredt Anerkendelse, begyndte Talenterne af den yngre Slægt at nærme sig ham og følge hans literære Løbebane med Deltagelse. Han anbefalede dem Flid, ensomt Liv og (kun halvt for Spøg) Kyskhedsløfte, hvis de vilde drive det til noget i Literaturen — han tillod Breve til den elskede Genstand, "fordi de dannede Stilen". Det undrede dem at høre disse Råd af en Mand, hvis Bøger regelmæssigt af Pressen modtoges med et i alle Tonarter varieret Skrål over deres Usædelighed; de vidste endnu ikke, at dette altid er den literære Afmagts første og sidste Injurie mod det, som i Literaturen har Livskraft og Mandskraft. Trods alle Angreb fik hans Navn stedse fuldere Klang; det var ved hans Død nær ved at gå op for de Samtidige, at de i Balzac havde en af de sande store Skribenter, der præger en Kunst med deres Ånd. Han havde ikke blot grundlagt Romanens moderne Form, men som ægte Søn af et Århundrede, i hvilket Videnskaben har trængt sig stedse dybere ind i Kunsten, indvarslet en Iagttagelsesmåde, som kunde tilegnes og anvendes af andre. Hans Navn var allerede i og for sig stort; men den, som afgiver et Forbillede, hans Navn er Legio.

At han dog i sin Levetid ikke nåede sit fulde Ry, det beror blandt andet på to forskelligartede Mangler ved hans Værker.

Hans Stil var usikker, undertiden plat, undertiden svulstig, og Manglen på Stil vejer altid tungt, fordi det, der adskiller Kunsten fra Ikke-Kunst, netop er den Udelukkelse og Banlysning af alt Omtrentligt, som man kalder Stil. Denne Mangel var især de retorisk så fint følende Franskmænd en Forargelse. Men efter Balzac's Død trængte hans Værker også igennem i Udlandet, og her blev denne vægtige Mangel fundet yderst ringe og let. Hvem der forstår et Sprog godt nok til at kunne læse det, men ikke nøje nok til at kunne påskønne enhver sproglig Finhed, han tilgiver let stilistiske Synder, når sjældne og fængslende Egenskaber bøder på dem. Men således var netop Europas store, romanlæsende Publikum stillet. De dannede Italienerne, Østerrigere, Polakker, Russere osv. læste med ublandet Fornøjelse Balzac og tog ringe Anstød af Brist eller Bræk i hans Formgivning. Hermed skal dog ikke være sagt, at disse Lyder ikke vil skade hans Værkers Beståen. I Tidernes Løb består intet Formløst eller kun delvis Formet. Den uhyre *Comédie humaine* vil (som det 10,000 Stadier lange Maleri, om hvilket Aristoteles siger, at det ikke mere vilde være noget Kunstværk) af Eftertiden ikke blive opfattet som et enkelt Digterværk, og Brudstykkerne af dette Hele vil kun opnå Varighed i Verdensliteraturen i samme Forhold som de er kunstnerisk fuldendte. Som blot kulturhistorisk Stof vil man efter Århundreders Forløb neppe opsøge dem.

Til Formens Mangler kom hos Balzac det rene Idé-Indholds langt større Svagheit. Han kunde ikke i levende Live blive fuldt anerkendt, fordi han kun som Digter var stor; man havde vænnet sig til i Digteren at se en åndelig Fører, og Balzac var ingen. Hans blivende Mangel på Forståelse af sin Tids religiøse og sociale Frigørelsesideer, der så tidligt greb George Sand, så stærkt Victor Hugo og Lamartine og mange andre, formørkede Indtrykket af hans store Evne som Menneskesjælens Naturforsker. Hans politiske og religiøse Lærdomme, der hyldede den enevældige Kongemagt og den katolske Retroenhed virkede afskrækkende på mange. I Begyndelsen smilede man vel, når den sanseligt og reformatorisk anlagte Romandigter beråbte sig på den hvide Fanes Dogmatikere, Joseph de Maistre og Bonald; lidt efter lidt så man, at han var fuldstændig uklar.

Hans Væsens stærke Sanselighed og hans Fantasis tøjlesløse Kraft førte ham til Mystik i Videnskaben som i Religionen. Den dyriske Magnetisme, der omtrent fra 1820 spiller så stor en Rolle i Literaturen, var som Forklaringsgrund til hvad der gik for sig i Sjælene Genstand for hans særlige Forkærlighed. I *La Peau de Chagrin*, *Séraphita*, *Louis Lambert* bestemmes Viljen som en Kraft lig Dampen, som "et Fluidum, der efter eget Tykke kan ændre Alt, endog Naturens ubetingede Love". Balzac var til Trods for sin Ånds moderne Hang, Romantiker nok til at tro på Synskhed og til overhovedet at helde til "de hemmelige Videnskaber". Den Tilføjelse er dog kun billig, at han omvendt trods det Præg, han modtog af Romantikens Tidsalder — som Victor Hugo sagde det ved hans Grav — "hvad enten han vidste og vilde det eller ej, hørte til de revolutionære Skribenters stærke Race."

Han var af Natur og Opdragelse anvist på at forstå Livets Fylde og i denne Forståen nyde den. Men allerede som ung indviet i Samfundsfordærvelsen, så han sig forskrækket og ordenskær om efter Tøjle og Bidsel for den forvildede Menneskehed og fandt ingen anden end den én Gang oprettede Kirke. Derfor hos Balzac den tit så pinlige Modsigelse mellem sanselige og asketiske Tendenser, især hvor han drøfter Forholdet mellem de to Køn; det er denne Kontrast, der gør, at Romanerne *Le lys dans la vallée*, som han holdt for sit Mesterværk, og *Les mémoires de deux jeunes mariées* virker så urent og vammelt. Deraf fremdeles den hos ham altfor hyppigt forekommende Modsigelse mellem den filosofiske Grundanskuelser og det kirkelige Sigte. I Fortalen til sine samlede Værker erklærer han først, at Mennesket i og for sig hverken er godt eller slet, og at Samfundet altid kun gør det bedre, ytrer sig altså ubevidst så skarpt som muligt mod Kirkens Grundopfattelse af Menneskehedens Fordærvethed ved Synden; få Linjer længere nede priser han Katolicismen som "det eneste fuldstændige Undertrykkelsessystem af Menneskehedens fordærvede Tilbøjeligheder", og kræver, at den hele Undervisning skal lægges i Gejstlighedens Hænder. Overbevisningen om hine "fordærvede Tilbøjeligheder" førte ham så til at betragte og skildre Menigmand, Tyendet, Bønderne, næsten kun som de Besiddendes fælles Fjende (man se hans komiske Patos mod Tjenestefolk i *Cousine Bette*, hans Bønder i *Les Paysans*) og han behagede sig selv i Udfald mod Folket og Folkevælden, de Liberale, de to Kamre, den parlamentariske Regeringsform til Bedste for Kirkemagt og Enevælde.

Med alle hans store og glimrende Fortrin fattedes der ham et Noget, for hvilket de Franske nærmest har Ordet *civilisation*, men som vi kalder Dannelse; det skortede ham på rolig Dannelse eller nøjagtigere: den Ro, som betinger Dannelsen, havde hans rastløse, bestandig fantastisk frembringende Ånd aldrig nydt.

Men han besad hvad der for Digteren er vigtigere, et sandhedselskende, i Dybet gående Geni. Den, som kun søger det Skønne, han skildrer af den menneskelige Vegetation kun Stammen og Kronen; Balzac har afbildet den menneskelige Plante med dens Rødder, og det var ham fremfor alt magtpåliggende at udfolde Røddernes Netværk, Plantens underjordiske Liv, der betinger det overjordiske, i hele dets Ejendommelighed for Øjet. Hullerne i hans kunstneriske og åndelige Dannelse kan ikke hindre Efterverdenen i at anerkende hans Geni.

Kapitel 18

Beyle

Side om Side med Balzac ses fra vore Dages Synspunkt en anden fransk Forfatter, hvem i Datiden Ingen faldt på at sidestille med ham og hvis literære Tilværelse var lige så ubemærket og tilbagetrukket som Balzac's var larmende og pladsoptagende. Af de Samtidige ydede mærkeligt nok kun Balzac ham en fuld og ubeskåren Anerkendelse. Det Det er *Henri Beyle*. Nutildags står for den yngre Slægt i Frankrig Beyle og Balzac som et hinanden fuldstændiggørende Par lige så utvivlsomt som Lamartine og Victor Hugo. Sammenstillingen af de to Skribenter kan forsåvidt synes besynderlig, som den ene har skrevet vel hundrede Romaner, den anden nogle få og kun to større; men disse sidstes Bøgers Værdi er så overordenlig, at den sætter deres Forfatter i lige Rang med Ophavsmanden til den moderne Roman, og blandt Beyle's øvrige (biografiske, teoretiske, kritiske, rejsebeskrivende) Skrifter — han har i Alt efterladt en Snes Bind — er der enkelte, som har udøvet en lige så stor literær Indflydelse som hans digteriske Arbejder.

Til Balzac forholder Beyle sig som en grublende Ånd forholder sig til en iagttagende, som en Tænkter i Kunsten forholder sig til en Seer. Vi ser Balzac's Personer ind i Hjertet, ind i den "Lidenskabens dunkle Purpurmølle", der er Drivkraften i dem; Beyle's Personer styres ud fra Hovedet, "det åbne Lys- og Lyd-Rum" (To Udtryk af Gottfried Keller); det ligger i at Beyle selv var en Logiker, som Balzac en sprudlende rig, animalsk Natur. Til Victor Hugo forholder Beyle sig omtrent som Leonardo da Vinci forholder sig til Michelangelo. Hos Hugo opstår af en plastisk Fantasi en Menneskehed, der overjordisk kolossal og muskuløs er fastholdt i en evigt kæmpende og lidende Stilling, hos Beyle oprinder af en hemmelighedsfuld, sammensat og forfined Intelligens en lille Række af Mands- og Kvindehoveder, der ved deres dybe og gådefulde Udtryk, deres dragende, besnærende, søde og forbryderiske Smil virker og fængsler magisk. Vistnok står Michelangelo lige så skyhøjt over Victor Hugo som Leonardo over Beyle, men ligesom Hugo nærmer sig til Stilen i Michelangelo's Moses, således har Beyle's Hertuginde af Sanseverina et Slægtskab med Leonardo's Mona Lisa, og i Forholdet er der trods de store Italieneres umådelige Overlegenhed ikke ringe Lighed. Beyle er Ideologen blandt Datidens franske Skribenter som Leonardo Ideologen blandt Renæssancens store Malere.

Vi har allerede truffet på Beyle som en af Høvdingerne i de Forpostkampe, der var rettede mod den vedtagne franske Tragediestil og mod det i den klassiske Lejr hyldede Fædrelanderi, der underkendte de fremmede Literaturer blot som fremmede. Han var i hine Fægtninger en af dem, der først brød Vej og skaffede Luft. Ingen tilføjede Kejserdømmets Literatører føleligere Nederlag end denne Forfatter, der i visse Måder helt og holdent var Kejserdømmets Mand. Allerede den Omstændighed giver nemlig Beyle en fremragende Særstilling i den romantiske Gruppe, at han er den eneste af 1830-Årets store Skribenter, som har gjort Kejsertiden med. Ind i Tidsalderen rager med Alt, hvad han har frembragt, denne ene Mand, der har set Slaget ved Marengo og Indtoget i Milano, Slaget ved Jena og Indtoget i Berlin, og som har oplevet Moskvas Brand og Tilbagetoget gennem Rusland. Han alene blandt dem alle har vexlet Ord med Napoleon, ligesom han alene iblandt dem har omgåedes Byron. Han er kun et År yngre end Nodier; men medens denne som Forløber ikke var stort mere end en Herold, hvis Fanfarer forkyndte og vakte, var Beyle som Forløber en kampdygtig Rytter med Spyd og Fane, en af de Ulaner, der ganske ene indtager en Stad. Som i Nodiers åndelige Liv den franske Revolution var den store Kendsgerning, der beherskede Alt, — han kunde ikke blive træt af at skildre dens ledende Mænd og dens Ofre, dens Fængselsliv, dens Sømmensværgelser, dens hemmelige Selskaber osv. — således var i Beyle's åndelige Liv Napoleons Løbebane og Fald den afgørende Kendsgerning.

Marie Henri Beyle fødtes i Grenoble 23. Januar 1783 i en Familie, der tilhørte den højere Borgerstand, Retsadelen. Kun otte År gammel mistede han sin Moder, følte Tabet og vendte i sine

Tanker bestandig tilbage dertil. Faderen var indesluttet, gav sig ikke af med sine Børn, behandlede dem med den yderste Strenghed og overlod Sønnens Opdragelse til fattige Gejstlige, der af Drengen blev afskyede som Tyranner og Hyklere. Der udviklede sig tidligt mellem ham og Faderen et sandt Had, som aldrig ophørte. Fra Morfaderen, en yderst dannet Læge, og dennes Hus, blev der Drengen alt det Gode til Del, som han i sin Barndom lærte at kende, men så strengt blev ligefuldt Faderens grusomme Ledetanker for Opdragelsen fulgte, at Henri i Fjortenårsalderen endnu ikke kendte flere end to eller tre jævnaldrende Børn. Denne Dreng, i hvem der lå Spirene til en dyb Oprindelighed, i hvis Naturanlæg en hårdnakket Selvstændighed var et Grundtræk, en Energi, der tørstede efter ualmindelige Handlinger, havde et tidligt vakt, glødende Sanseliv; men blev underkastet et så stærkt, så vedholdende, så ubøjeligt og ubetinget Opdragelsestryk, at den lidenskabeligste indre Revolte måtte blive Følgen. Da Abbeder, som levede i stadig Angst for Revolutionen og dens Følger, opdrog Drengen til kongetro Katolik, blev Ynglingen naturnødvendigt revolutionær, Bonapartist og Fritænkter i Ordets videstgående Mening. Dog den uafbrudte Strid mellem hans Slægtninges Vilje og hans egne Ønsker avlede desuden Mistillid, en Mistro til Menneskene så dyb, at den aldrig mer udslettedes af hans Sind. Og til Angsten for at bedrages eller holdes for Nar af Andre til Fordel for dem kom snart Frygten for at skuffe sig selv og derigennem Vanen til bestandig at være på sin Post, stadig Selvpåpasning og Selvkontrol.

Der var i hans Væsen Noget, der lader sig udlede af den Provins, i hvilken han fødtes og i hvilken hans Familie bevislig havde været bosat et Par hundrede År. Beboerne af Dauphiné er livlige, hårdnakkede, ræsonnerende, lige forskellige fra Provençalerne i Syd og Pariserne i Nord. Provençaleren giver sine Følelser et larmende eller veltalende Udtryk, han bander og skælder ud, når han er vred eller krænket; Pariseren er høflig, vittig, overfladisk og flimrende. Karaktererne i Dauphiné har en særegen Hårdnakkethed; de er på en Gang dybe og fine; de gemmer på en Krænkelse og hævner den, men giver sig aldrig Luft i Skældsord. I Beyle's Familie hed det, at Slægten på mødrene Side stammede fra Italien; Beyles Moder læste også Dante og Ariosto i Grundsproget, hvad dengang var noget højst ualmindeligt for en Provinsdame, og man kunde måske forklare hans egen lidenskabelige Forkærlighed for del italienske Væsen allerede deraf. Dauphiné var jo forøvrigt lige til 1349 en fra Frankrig adskilt og i sin Politik halvt italiensk Stat. Beyle indbildte sig desuden, at Ludvig den 11te, der som Tronfølger i flere År styrede Landet, havde meddelt Indbyggerne Noget af sin omsigtige Kløgt, der altid var på sin Post mod den første Indskydelse. Hvor usandsynligt dette end er, så er selve Antagelsen betegnende nok.

Omgivelserne uddybede tidligt det Præg af Mistro, som Hjemmet havde givet Henri Beyle. Da han endelig opnåede den så længe eftertragede Frihed, det vil sige: blev sat i en Skole som andre Dreng, ventede en stor Skuffelse ham. Den lille stærke, tæt og svært byggede Dreng med det livlige Blik og det talende Åsyn, der på Grund af sin faste Gang, sine herkuliske Lemmer og sit runde Herkules-Hoved i Skolen fik Tilnavnet "det vandrende Tårn", var tiltrods for det ironiske Træk om Munden en Sværmer. Han fandt i Skoledrengene ikke de muntre, elskværdige og ædelsindede Kammerater, som han havde forestilt sig, men istedenfor en Bande højst egenkærlige Hvalpe. "Denne Skuffelse," sagde han, da han en Gang fortalte sin Ven Colomb derom, "har gentaget sig i Løbet af hele mit Liv." "Jeg havde," fortsatte han, "heller Intet Held med mig overfor mine Kammerater; jeg indser nu, at jeg dengang sad inde med en latterlig Blanding af Hovmod og Trang til at more mig. Jeg besvarede da de andre Drenges hvasseste Selvsyge med Udbrud af mine spansk adelige Æresforestillinger, og jeg var halvt fortvivlet, når de legede indbyrdes og lod mig stå." Man sammenligne disse Ord med den unge Fabrice's bitre Skuffelse (i *La Chartreuse de Parme* fra 1839), da han under Slaget ved Waterloo beder Soldaterne, han møder, om et Stykke Brød og affærdiges med en Vittighed: "Dette hårde Ord og den almindelige Grinen, der fulgte, overvældede Fabrice. Krigen var da altså ikke hint ædle og fælles Opsving af Ånder, der elskede Hæderen over Alt, således som han havde tænkt sig den efter Napoleons Proklamationer!" Man kan let forestille sig, hvilke Erindringer om vilde Udbrud af dyrisk Egenkærlighed Beyle havde samlet under sine Felttog; ud fra dem har han øjensynligt formet Fabrice's Erfaringer. Han har fra først

af dannet sig for ophøjet et Begreb om Kammeratskabsfølelsen mellem Soldater som mellem Skoledrenge.

Omtrent fra 1798 lagde han sig med Lidenskab efter Matematik, og det, som han sagde sine Venner, af den betegnende Grund, at han, der afskyede Hykleri, fandt Hykleri i andre Videnskaber, men anså det for umuligt i Matematiken. En Del bidrog vel også til hans Iver det strålende Ry, som netop på hin Tid udgik fra den unge franske General i Italien, hvem Matematiken gennem Artillerividenskaben havde ført fra én Sejr og Triumf til en anden.

Efter at have afsluttet sine Studier ankom han til Paris den 10de November 1799 netop Dagen efter den 18de Brumaire. Han havde et Anbefalingsbrev til Familien Daru, der var nært i Slægt med hans Forældre, og da Pierre Daru efter Statskupet blev udnævnt til Generalsekretær for Krigen og til Inspektør over Revuerne, knyttede denne Beyle til sit Ministerium. Jeg tror at finde en Erindring om hin Volontærstilling hos Daru i Julien's Ansættelse hos Grev de la Mole (i *Rouge et noir*). Colomb fortæller, at Beyle en af de første Dage, da Daru dikterede ham et Brev, adspredt kom til at skrive *cela* med to l'er og modtog en spøgende, men derfor ikke mindre ydmygende Irettesættelse derfor; det samme Træk findes nøjagtigt i Romanen. Ikke desmindre var Daru øjensynligt en ganske anderledes fintfølelse og elskværdig Beskytter end Hr. de la Mole og han blev fra først til sidst den unge Beyle en trofast Velynder og Hjælper. Det var et Spil af Skæbnen, at denne Mand, der ved Siden af sin overordenlige Begavelse for Krigsvæsenets Forvaltning besad fremragende literære Evner og som ved sin Horats-Oversættelse og sin historiske Prosa er et godt Udtryk for Kejserdømmets literære Stil ligesom han overhovedet var et Slags Midtpunkt for dets Skribenter, næsten under alle sine Felttog havde i sin nærmeste Nærhed en af Banebryderne for det følgende Tidsrums Literatur, naturligvis uden at ane den Begavelse hos sin Underordnede, som denne selv heller ikke endnu kunde være sig fuldt bevidst.

Da Daru og hans yngre Broder under Carnot som Krigsminister havde forberedt det mindeværdige Felttog i Italien År 1800 og efter Befaling begav sig ned til Hæren, opfordrede Brødrene Beyle til at støde til dem dernede uden at de dog endnu kunde give ham nogen bestemt Bestilling. Det syttenårige unge Menneske, der med sit i lige Grad energiske og poetiske Sindelag kun drømte om Bedrift og sværmede for den første Consul, lod sig det ikke sige to Gange. Han pakkede en Snes betydelige Forfattere i sin Vadsæk, rejste til Genève, besteg der, uden nogensinde at have lært at ride, en Hest, Daru havde efterladt som syg og der nu var i Bedring, og red den 22de Maj, to Dage efter Bonaparte, under mange Vanskeligheder over Sankt Bernhard. I de første Dage af Juni nåede han Milano, den By, hvor han skulde lære Livsglæden at kende, og som bestandig skulde indtage så stor en Plads i hans Forestillingskres; han blev Vidne til den Storm af Jubel og Henrykkelse, der hilste Afrystelsen af det østerrigske Åg, og den 14de Juni deltog han som Amatør i Slaget ved Marengo. Efter nogle Måneder at have været ansat ved Intendanturen trådte han — som en pudsig Anmærkning til 5te Kapitel af *Rouge et Noir* minder Læseren om — ind i det sjette Dragonregiment som Vagtmester, blev ved Romanego udnævnt til Underløjtnant og som sådan snart derefter til Adjutant hos General Michaud. Han udmærkede sig i alle de følgende Træfninger, særligt ved Castel-Franco, både ved sit Mod og ved den Iver, Nøjagtighed og Forstand, hvormed han udførte de forskellige Hverv, der blev ham overdragne. Vil man have et tydeligt Billede af den unge Beyle's Følelsesliv som Tilskuer til Slaget ved Marengo behøver man øjensynligt kun at studere Fabrice del Dongo's barnligt sværmeriske og heltemodige Stemninger som Tilskuer til Waterlooslaget. Denne Skildring skylder utvivlsomt den tro Gengivelse af personlige Oplevelser en Del af sit Mesterskab. Hint Tidsrum, der begynder med Ynglingens Ridt over Alperne og som ender med hans Udtræden af Hæren efter Freden ved Amiens, var i Beyle's Erindring den fuldkomne Lykkes Tid i hans Liv, rig på brogede, romantiske Indtryk, en Tid, der rummede forvoven Bedrift, en pudsig Duel, ungdommelige Kærlighedshistorier, Bivuaklivets og Selskabslivets Poesi i et dejligt Land, hvor de fremmede Sejrherrer af en sorgløs, naivt lidenskabelig Befolkning, hvem ingen Skrupler hindrede i at stille sin Glædestørst, hilstes som Befriere og Helte.

Da han fra denne sin første store Udflugt vendte hjem til Grenoble, hvor Alt var ved det Gamle og hvor hans Familie nærrede Ærefrygt for Alt, hvad han foragtede, medens den afskyede Alt, hvorfor han nærrede Begejstring, fik det unge Brushoved efter en Række voldsomme Sammenstød Tilladelse til at tage Ophold i Paris. Her studerede han Montaigne, Montesquieu og det 18de Århundredes Filosofer, særlig Cabanis og de Tracy, hvem han mange År senere skulde lære fortroligt at kende, men hvis *Ideologi* alt fra hans tidligste Ungdom af var Genstand for hans levende Beundring. Han tog desuden Undervisning i Engelsk.

Dette rolige Studereliv, der varede et Par År, afbrødes ved et snurrit Mellemspil. I 1805 forelskede Beyle sig under et Ophold i sin Fødeby i en ung smuk Skuespillerinde dør, og da han som genelsket ikke kunde tænke sig at leve adskilt fra sin Skønne, men denne snart derefter blev ansat i Marseille, havde han intet andet Middel til at følge hende derhen end det at indtræde som Kommis i en større Kolonialvareforretning der i Staden. I det År, hans Lidenskab varede, følte han sig lykkelig på sin Kontorstol, men da Skuespillerinden pludselig giftede sig med en Russer, vendte Beyle tilbage til Paris og fulgte en Opfordring fra Martial Daru til at følge ham til Hæren. Han havde netop genoptaget sine literære Arbejder, men tog dog imod Tilbudet, var med i Jenaslaget, deltog i Napoleons triumferende Indtog i Berlin og udnævntes til Intendant over Kejsersens Krongods i Brunsvig. I denne Stilling lærte han i de to følgende År noget Tysk og nogen tysk Literatur at kende og udmærkede sig ved sin Tjenstiver. Han skulde udskrive en Krigsskat på fem Millioner, istedenfor udskrev han syv; det var hvad man dengang kaldte at have den hellige Ild. Da Kejseren hørte derom, spurgte han, hvilken Auditor der havde gjort det, og sagde "Det var godt gjort". Beyle indlagde sig iøvrigt Ære på andre mere tiltalende Måder. I 1809 var han med Levnedsmidlerne og de Syge bleven efterladt i en lille tysk By, der såsnart Garnisonen havde forladt den, lod Stormklokken gå for at plyndre Forrådskamrene og angribe Hospitalet. Officererne tabte Hovedet, men Beyle lod dem, der var i Bedring, de Sårede og Syge, Alt hvad der kunde være oven Senge, bevæbne, stillede de afmægtigste på Post i Vinduerne, som han lod forvandle til Skydeskår, og foretog med de øvrige i broget Flok et Udfald, der spredte Opløbet.

Han fulgte Hæren til Wien, blev anvendt ved de Underhandlinger, der gik forud for Napoleons Ægteskab med Marie Louise, udnævntes til Inspektør over Kronens Bygninger og dens Formue i rørligt Gods, havde som sådan Adgang til Hoffet og blev forestilt for Kejsrerinden.

Efter et nyt Ophold i Milano opnåede han i 1812 Tilladelse til at gøre Felttoget mod Rusland med. Han havde allerede i de tidligere Kampagner følt sin Eventyrlyst mere end tilfredsstillet, havde væmmedes og lidt ved Synet af de mange Lig og havde, når hans Vognhjul skar igennem de Faldnes Indvolde trængt til at rive sig løs igennem et Fantasiliv og skrevet hjem efter poetisk Læsning. Men Krigen fristede ham stedse påny. Vi ser ham, der senere skulde nedlægge gode og fine lagttagelser over Folkeforskellighederne i sine Bøger, under den store Armé's Overgang over Njemen studere Udseendet og Sindelaget hos de forskellige Stammer, af hvilke den bestod. Man føler, hvilken Adgang til lærerige og befrugtende Erfaringer Deltagelsen i et sådant Tog og Synet af en sådan Hær måtte byde den tilkommende Forfatter. Alligevel har han allerede i Smolensk nok. Han skriver derfra:

"Hvor et Menneske dog forandrer sig! Den Tørst efter at se Nyt, som jeg i gamle Dage havde, er ganske slukt. Siden jeg har set Milano og Italien, frastøder Alt mig ved sin Råhed. Vil du tro, at uden nogensomhelst personlig Grund er jeg undertiden på Nippet til at fælde Tårer. I dette Ocean af Barbari ikke en Tone, der stemmer med min Sjæl! Alt er grovt, skident, stinkende i bogstavelig og overført Forstand. Jeg har kun havt en Smule Fornøjelse ved at lade en Fyr, der er så musikalsk som jeg katolsk, spille lidt for mig på et forstemt Piano. Ærgerrighed har ikke mere nogen Magt over mig; det smukkeste Ridderbånd vilde ikke synes mig nogen Oprejsning for hvad jeg døjer. Jeg forestiller mig de Højder, som min Ånd bebor — hvor den gør Udkast til Bøger, hører Cimarosa og elsker; Angela i et smukt Klima — som yndige Høje; langt fra dem nede i Sletlandet ligger de giftige Sumpe, i hvilke jeg nu er sunket ned ... Vil du tænke dig, at jeg har en stor Fornøjelse af at sysle med de officielle Dokumenter,

der angår Italien. Jeg har havt to eller tre italienske Forretningsanliggender, der, selv efter at de var ordnede, har beskæftiget min Indbildningskraft som en Roman."

Den samme Dobbeltthed i hans Væsen, Trangen til at sysselsætte Fantasien og Driften til at handle og se Handlinger, spores i hans Dagbog fra Moskvá. Under Branden skriver han: "Ilden nærmede sig hurtigt det Hus, vi havde forladt. Vore Vogne blev fem, sex Timer stående på Boulevarden. Ked af denne Uvirksomhed gik jeg hen at se på Ilden og blev en Time eller to hos Joinville ... vi drak en Flaske Vin som gav os tilbage til Livet. Jeg læste nogle Linier i en engelsk Oversættelse af *Paul og Virginie*, som midt under den almindelige Råhed gengav mig en Smule åndeligt Liv."

Beyle blev under det forfærdelige Tilbagetog gennem Rusland udnævnt til Generaldirektør for Forsyningen af de tre Pladser Minsk, Vitebsk og Mohilof; han indlagde sig særlig Fortjeneste ved Orcha, idet han der skaffede Hæren Levnedsmidler for tre Dage, de eneste Levnedsmidler, den fik mellem Moskvá og Beresina. Den Koldblodighed og Fasthed, som fra hans tidligste Ungdom havde været ejendommelig for ham, forlod ham ikke her. Det er tit fortalt, hvorledes han på en af de værste Dage, da han vel raget og omhyggelig påklædt meldte sig hos sin Chef Daru, modtog Artigheden: "De er en modig Mand, Hr. Beyle, De har barberet Dem idag."

Han mistede på Tilbageetoget Alt, sine Heste, sine Vogne, sit Rejsetøj og sine Penge; ja selv de Nødskillinger, med hvilke han havde anset det for rigtigt at forsyne sig, gik tabt. Ved hans Afrejse havde hans Søster erstattet alle Knapperne i en af hans Overfrakker med Tyve- og Fyrretyve-Francis Stykker, der omhyggeligt blev overtrukne med Klæde. Ved hans Hjemkomst spurgte hun ham, om disse Penge var komne ham til Nytte. Med megen Møje huskede han så, at han havde foræret en Opvarter etsteds i Nærheden af Vilna denne Overfrakke som udslidt. Dette Træk er betegnende, fordi Beyle, der lige så gerne vilde være Diplomat som Poet, på en Gang var yderligt forsigtig og yderligt glemsom.

Han indtrådte påny i sit Embede i Paris; han fulgte i 1813 Kejserens Hovedkvarter til Mainz, Erfurth, Lützen, Dresden; han blev Chef for Intendanturen i Schlesien. Så tyede han med svækket Helbred ned til Comosøen, til den Egn, hvor han bestandig søgte hen som til Lyksalighedens Ø, og som sædvanlig udfyldte her en kær Lediggang de Pauser, en lykkelig Kærlighed levnede ham. Han havde endnu en Virksomhed under Napoleons Forsvar i 1814; men med Napoleons Fald var hans Forhåbninger i udvortes Forstand forbi. Han mistede Alt, sit Embed, sine Indtægter, sin Samfundsstilling, sine Udsigter, bar Tabet ikke blot uden Klage, men med Munterhed, tog med filosofisk Ligevægt sit Parti og var fra nu af Verdensborger, Kunstelsker, Dilettant og Forfatter.

Fra 1814 til 1821 beboede Beyle med en enkelt Afbrydelse i 1817 sit kære Milano. Han forlod det end ikke i de hundrede Dage, eftersom han anså Napoleons Sag for tabt. Lidenskabeligt indtaget i den italienske Musik og Sang som han var, tilbragte han lykkelige Aftener i La Scala Teatret og gjorde i Stadens ypperste Krese, i Grev Porro's Hus, i Lodovico de Brême's Teaterloge, Bekendtskab med Italiens Digtere og Frihedsmænd, Silvio Pellico, Manzoni osv., desuden med så berømte Rejsende som Byron, Fru de Staël, Wilhelm Schlegel, overhovedet med en hel Række af Englands og Tysklands mest fremragende Personligheder; af en flereårig Kærlighedsforbindelse, i hvilken han med sin Evne til at fornemme Lykken følte sig fuldstændigt lykkelig, blev han pludselig udrevet, da i Sommeren 1821 det østerrigske Politis iøvrigt aldeles grundløse Mistanke over Hals og Hoved fordrev ham fra Staden som Carbonaro.

Han ankom sønderknust til Paris, og det var under det overvældende Indtryk af sin Sindslidelse ved at være adskilt fra den Kvinde, der var ham kærest, at han gav sig til at skrive sin berømte Bog *De l'Amour (Om Elskov)*. Hidtil havde han blot udgivet Biografier af Haydn og Mozart, der endda kun er Aftryk eller Bearbejdelser af italienske og tyske Skrifter, og sin *Histoire de la peinture en Italie*, som i ydmygt stolte Udtryk blev Fangen på St. Helena tilegnet; ingen af disse Bøger havde gjort den ringeste Opsigt; den sidste erhvervede ham imidlertid Filosofen Tracy's Velvilje og Venskab, og Beyle, der fra først af følte sig fuldstændig isoleret i Paris, hvorfra en Del af hans gamle Omgangsvener under Kejserdømmet var landsforviste, medens andre havde forskertset hans Agtelse ved Kryberi for de nye

Magthavere, traf hos Tracy Blomsten af Datidens gode Selskab, Lafayette, Greven af Ségur, Benjamin Constant, medens han samtidig i den berømte Sangerinde Giuditta Pasta's og nogle lignende Huse traf sammen med den opvoxende Slægt af Skribenter, Mænd som Mérimée, Jaquemont osv. Fra 1821-30 blev Beyle, fraset nogle Udflugter til England og Italien, boende i Paris; fra 1830 til sin Død var han påny Embedsmand, Indehaver af en forretningsløs Post som Konsul i Italien først et År i Triest, hvor han følte sig ilde tilpas, så Resten af Tiden i Civita-Vecchia, hvor Opholdet næsten var enstydigt med et Ophold i det nærliggende Rom. Han levede her under den Himmel, han altid havde elsket, og iblandt det Folk, han foretrak, men kedede sig i sin Ensomhed og Ørkesløshed over al Måde. Han var en elskværdig og kundskabsrig Omviser for de Landsmænd, der opsøgte og behagede ham, men han længtes bestandig tilbage til Paris, skønt han med en Rest af Kejsertidens Soldaterånd ikke mere betragtede sig som Franskmand, siden Louis Philippe's Regering 1840 i Striden om det orientalske Spørgsmål uden Sværdslag havde givet tabt overfor Europa. I sine sidste Leveår var han sygelig. Han døde pludselig af et Slagtilfælde under en Orlov i Paris.

Som Følge af hans testamentariske Bestemmelse, der viser, hvilken Tiltrækning Minderne fra Milano til hans Død havde for ham, kom der på hans Gravsten på Montmartrekirkegården til at stå:-

ARRIGO BEYLE
MILANESE
SCRISSE
AMO
VISSE
ANN. LIX M. II
MORI IL XXIII MARZO
M.D.CCC.XLII.

Kapitel 19

Beyle (fortsat)

Henri Beyle er uden Tvivl en af de mest sammensatte Ånder i hin rige Tidsalder. Det Grundtræk, som skarpest skiller ham fra hans Omgivelser blandt de franske Romantikere er det, at han i lige Linje stammer ned fra det attende Århundrede, særlig fra dets strengt forstandige Filosofi, der havde udledt Alt af Sanseindtryk, så at der ikke i hans Sjæl, end ikke i en nok så kort Ungdoms- eller Overgangstid, findes Glimt af den gængs romantiske Pietet for den religiøse Overlevering; han er med en Fasthed, der ikke svigter på noget eneste Punkt hans Liv igennem, en filosofisk Modstander af Alt, hvad der i den store romantiske Bevægelse var Reaktion mod det attende Århundredes Ånd. Han har aldrig modtaget ringeste Påvirkning af Chateaubriand eller Madame de Staël — han var hverken Kolorist som den første eller veltalende som den anden — aldrig ringeste Påvirkning af André Chénier eller Hugo eller Lamartine, thi han manglede metrisk Sans og var hverken lyrisk eller patetisk; hans Forbilleder som Romantiker var ikke indenlandske, og hans Troskab mod de af Romantikerne i alle Lande dybt ringeagtede Filosofer Condillac og Helvetius var ubrødelig og urokkelig, selv på den Tid da Fordømmelsesdommen over dem var almen.

Han var og blev lidenskabelig Ateist; det vil sige: der var i hans Overbevisning om, at Verden ikke styres af nogen Gud Fader, ligesom et Element af Fjendskab mod det Væsen, han ikke troede på, en Vrede over Jordelivets Rædsler, der fik Luft i det sørgmodigt vittige Ord: *Hvad der undskylder Gud, det er, at han ikke eksisterer.* (Ce qui excuse Dieu, c'est qu'il n'existe pas.) Han gik aldrig af Vejen for en Lejlighed til at lægge sin Uvilje mod såkaldt åbenbaret Religion for Dagen. Kom han engang til at skrive "den eneste sande Religion", forsømte han ikke i Parentes at tilføje: "(Læserens)" og berørte han nu og da den kristelige Moral, forsøgte han gerne at føre den tilbage til den Beregning, "ikke at spise Trøfler for ikke at få ondt i Maven".

Som Moralfilosof (og som Privatmand) var han en udpræget Epikuræer. Han anerkendte ingen anden Drivfjeder til Handlinger end Selvkærligheden, det vil sige Trangen til Fornøjelse og Frygten for Smerte, og behøvede efter sin Opfattelse ingen anden til Forklaring endog af såkaldte heltemodige Handlinger, eftersom Frygten for Selvforagt, dvs. Frygten for et Onde, er tilstrækkelig til at kaste et Menneske i Vandet for at frelse en Anden. (Se Beyle's Udvikling i det interessante Brev af 28. Decbr. 1829). Ved gode Handlinger forstår han da Handlinger, der er besværlige for den, som udfører dem, men nyttige for Andre.

Han var helt igennem og udelukkende Sjæleforsker; som iagttagende Turist, som Gransker af gamle Krøniker, som Roman- og Novelleforfatter kun Sjæleforsker. Han studerede bestandig kun Menneskesjælen, og han er en af de første Moderne, der førte Historien som Videnskab tilbage til sjælelige Spørgsmål. Men Videnskaben om Mennesket var i Kraft af hans Lykkemoral for ham Videnskaben om Lykken. Om Lykken drejede alle hans Tanker sig. Ved Karakter forstod han et Menneskes til Sædvane blevne Måde at søge Lykken på, og når han blandt de forskellige Stammer foretrak den italienske, var det fordi Italiens Mænd og Kvinder syntes ham at gå sikrest og ad den lige Vej til Lykken.

Som selvstændig, original og lidenskabelig Natur satte han som første Betingelse for Lykken den at være sig selv. Igennem hans Skrifter klinger i talløse Variationer den Opfordring til Læseren:

Nær Mistillid! Tro kun hvad du har set, nær ikke Beundring for Noget, der ikke morer dig selv, og antag på Forhånd altid, at din Næste er betalt for at lyve! Hans i det Uendelige gentagne Indvending mod de Franske er den, at de er altfor forfængelige til at kunne lære Glæden at kende, eller rettere, at de ikke er modtagelige for højere Glæder end Forfængelighedens, hvilke han for sin Del skatter meget lavt. Efter hans Opfattelse spørger Franskmanden uophørligt Næsten, om han selv føler Fornøjelse, er lykkelig osv.

Han tør ikke afgøre dette Spørgsmål alene. Frygten for ikke at ligne de Andre eller for hvad de Andre vil sige om En er efter hans Opfattelse den herskende Følelse i Frankrig. I Modsætning dertil nærrede han selv, ikke nøjet med sin medfødte Ejendommelighed, en Frygt for at ligne Andre, der drev ham til Særhed og Affektation. Han, som bestandig spottede Tanken om Næsten og forherligede Åbenhed, Selvhengivelse, Ligeftremhed og Troskyldighed, var stadig sysselsat med at passe på sig selv, iagttage sig selv, foreskrive sig selv sådanne Pligter som Trods mod en Anden, Hævn over en Anden, og varetage deres Opfyldelse. Den Tanke, hvad Næsten vilde sige eller gøre, plagede ham lige så stærkt, som den kunde plage den ringeste Spidsborger, kun med den Forskel, at når Næsten spøgede i Spidsborgerens Hjerne var det, fordi denne vilde efterligne ham, medens Tanken på Næsten eller Næstens Spøgelse kun indgav Beyle Ideen om at trodse eller fly det. Der er i denne evige Opposition mod Spidsborgeren noget ægte romantisk. Ikke mindre romantisk er det Træk, at denne Mand, som bestandig prækede og forherligede Naturlighed og Ugenerthed, hele sit Liv igennem bevarede en Lidenskab for at skjule sig, forklæde sig og vildlede, idet han indesluttede sine personlige Erfaringer og Meninger i et sandt Hylster af Omsvøb og Drapperier.

Han havde fra først af levet i en dyb indre Ensomhed. Med et overstrømmende Grundvæld af Følelse var han bleven bøjet tilbage mod sig selv, havde alt som Barn mistet sin Moder, hadede sin Fader og var hadet af ham, anså sig derfor tidligt for forskellig fra alle Andre, vel også for de Andre overlegen, men således at han selv bestemte sin Overlegenhed som Forskellighed.

(I et Brev fra 16. Juli 1813 hedder det: Hvis den såkaldte Overlegenhed kun består i nogle få Grader, gør den elskværdig og bringer andre Mennesker til at søge En, se f.eks. Fontenelle. Hvis den er større, afbryder den ethvert Forhold mellem Menneskene og dig. Det er den ulykkelige Stilling, hvori den overlegne eller rettere sagt *forskelligartede* Mand befinder sig. Omgivelserne kan ikke gøre noget til hans Lykke. Ros fra disse Mennesker vilde efter kort Tids Forløb blive mig modbydelig og deres Kritik vilde pine mig.

På lignende Måde hedder det i fjerde Kapitel af *La chartreuse de Parme*: Kammeraterne fandt Fabrice meget *forskellig* fra dem selv, hvad der stødte dem; han derimod begyndte at føle meget Venskab for dem.)

Han var sig bevidst, at han som forskelligartet ikke kunde regne på nogen almindelig Sympati så lidt som på nogen almindelig Forståelse. Deraf hans Forfatterønske at kunne skrive i et Sprog, som kun forstodes af nogle Udvalgte (*une langue sacrée*). Deraf også hans Ønske om at finde en eneste Læser, enestående i enhver Betydning af Ordet". (*Un lecteur unique, unique dans tous les sens.*) Og derfor hans Underskrift under *La chartreuse de Parme: To the happy few* (Til de udkårne Få.)

Fra denne Kilde stammede også hans Hang til Skjulthed. Ikke blot har han udgivet alle sine Bøger under Navneskjul, med én Undtagelse under Mærket Stendhal (rimeligvis efter Byen Stendal i Preussen, Winckelmanns Fødested) men i mange af Bøgerne (som i *De l'amour* f.eks.) optræder Forfatteren under en Hærskare af vekslede Pseudonymer. Enhver Mening, han ikke selv gider stå ved, enhver Anekdote, der kunde åbne et Indblik i hans Privatliv, tillægges ufravigeligt snart en Alberic, snart en Lisio, snart "den elskværdige Oberst" så og så. Han har i sine Skrifter tillagt sig lige så mange Bestillinger som Navne: snart er han Kavalleriofficer, snart Jernhandler, snart Toldbetjent, snart Handelsrejsende; han optræder snart som Mand, snart som Kvinde, og afvekslede som adelig og borgerlig, Englænder og Italiener. Gerne havde han skrevet i et Ciffersprog for Indviede. Der var i denne Morskab ved at lede på Vildspor øjensynligt noget af Diplomaten Hemmelighedskræmmeri; men hertil kom i hans private Brevvexling den næsten til Forfulgthedsgalskab overdrevne Mistænksomhed overfor Politiet. Han havde jo i sin Ungdom lært både Napoleons og det østerrigske Politi at kende og tænkte sig bestandig sine Breve opsnappede og åbne. Derfor underskrev han så at sige aldrig et Privatbrev med sit Navn. Jeg finder i hans Correspondance mere end 70 pseudonyme Underskrifter, fra de besynderligste til de

almindeligste Navne, Conickphile, Arnolphe II, C. de Seyssel, Chopin d'Ornonville, Toricelli, François Durand osv., han underskriver sig snart Kaptajn, snart Marquis, snart Ingeniør, snart med sin Alder, snart med sin Gade og sit Husnummer. Grenoble kalder han Cularo, Civita-Vecchia Abeille. Det morer ham at tilføje en opdigtet Stedsbestemmelse til sit Navn som f.eks. Théodore Bernard (du Rhône), ja han undertegner endog et offentligt Forslag til Juliregeringen om et nyt Våbenskjold for Frankrig således:

Olagnier,
De Voiron (Isère).

Det var ham så stor en Morskab at ukendeliggøre eller forklæde sig, at Sætningen: "Jeg hader Mængden og holder den i Afstand" (*odi profanum vulgus et arceo*) vel kan siges at udtrykke hvad der for ham personlig var Betingelse for Lykken. — Hvori satte han denne selv?

Øjensynligt fra først af i forvoven Handling og i lidenskabelig Elskov. Den Gysen, med hvilken man henreven af en Sag eller en Mand sætter Livet på Spil, og den Skælven, i hvilken lykkelig Kærlighed sætter Sjælen, var for ham Menneskelivets højeste Øjeblikke. Hvor han i Indledningen til *La Chartreuse* taler om Milano, siger han meget betegnende: "Det sidste østerrigske Regiments Afmarche betegnede de gamle Ideers Fald: at sætte sit Liv på Spil kom i Mode. Man så, at for at være lykkelig efter Århundreder af Hykleri og Fadhed måtte man elske Noget med en virkelig Lidenskab og vide at udsætte sit Liv for Fare, når Lejlighed gaves."

Disse to Lidenskaber: Kærlighed til Krigen og Kærlighed til Kvinden var hos Beyle kun to Udtryk for en og samme Grundlidenskab, Kærlighed til hvad han plejer at kalde *le divin imprévu*, det guddommelige Uforudsete, denne Lidenskab, i hvilken han helt er Poet. Hvorledes Krigen, særlig som Napoleon førte den, kunde tilfredsstille dette Hang, behøver ingen Udvikling. Hvorledes Italien, særlig Italiens Kvinder, tilfredsstillede den, har man Beyles egne Ord for. I et Brev fra Milano af 4de September 1820 hedder det: "Da jeg har tilbragt femten År i Paris, er Intet mig så ligegyldigt på Jorden som en smuk fransk Kvinde. Og tit fører endog min Modbydelighed for det Hverdags og det Affekterede mig ud over den blotte Ligegyldighed. Såsnart jeg møder en ung fransk Kvinde, og hun ulykkeligvis er velopdragen, husker jeg øjeblikkelig på mit eget Fædrenehjem og mine Søstres Opdragelse; jeg forudser alle hendes Bevægelser og indtil de flygtigste Afskygninger af hendes Tanker. Derfor holder jeg meget af det slette Selskab, da dèr dog er mer Uforudset. Såvidt jeg kender mig selv, så er dette den Streng i min Sjæl, som Menneskene og Tingene i Italien har sat i Svingning. Først og fremmest Kvinderne. Man tænke sig min Henrykkelse, da jeg i Italien fandt, hvad ingen Rejsende ved sin Fortælling havde berøvet mig Fornøjelsen af at opdage, nemlig at der netop i det gode Selskab var mest Uforudset. Disse mærkværdige Ånder [Génier, siger Beyle] lader sig kun standse af Mangel på Penge eller af ren Umulighed; hvis der endnu findes Fordomme, så er det i de lavere Klasser."

Hvad Beyle dybest elsker, er da med andre Ord den hensynsløse Energi i Bedrift som i Følelser, Energien, hvad enten den optræder som Feltherrens geniale Uimodståelighed eller som Kvindens grænseløse Æmhed. Derfor nærer han, den kolde og tørre Spotter, formelig Tilbedelse af Napoleon. ([Note 9](#)) Derfor elsker han Milaneseinden. Derfor forstår og skildrer han som Skribent endnu langt bedre det femtende og sextende Århundrede i Italien end den moderne Tid. Han gik længe om med den karakteristiske Plan at skrive en *Energiens Historie i Italien*, og man kan sige, at hans efter gamle Håndskrifter kopierede, bearbejdede eller efterdigtede italienske Krøniker har leveret den italienske Energis Sjælelære.

En Antydning er tilstrækkelig til at vise, at den samme Kærlighed til det Uforudsete, der havde draget ham til Krigen, senere, da Krigenes Tid var afsluttet, gjorde ham til en Rejsende, en Emigrant, en Verdensborger. Han taler etsteds i sine Breve, hvor han har fået Rejseordre og nødig vil bort, fordi ømme Bånd binder ham til Stedet, udtrykkeligt om den Fornøjelse, han ligefuldt uvilkårligt føler "såsnart der er Tale om at rejse og se Nyt". Og ligeså indlysende er det, at den samme Trang til det Uforudsete, det vil sige det Personlige og Hensynsløse, det i dybere Forstand Geniale, der drog ham til

Kvinden og bragte ham til at elske heftigere og ømmere end Andre, røber sig i den lidenskabelige Kærlighed til Musiken og den bildende Kunst, der gjorde ham til Entusiast, Dilettant, Cicerone og Biograf. Han elskede Cimarosa og Correggio, Ariosto og Byron som man elsker en Kvinde. Man studere f.eks. hans Forhold til Byron. Overfor Verden bedømmer han ham strengt og koldt; i sit personlige Samkvem med Byron optrådte han med Stolthed, disputerede med ham om Napoleon osv.; han lod endog det mest indtagende Brev fra Byron, som denne sendte ham syv År efter deres Sammentræf, ubesvaret, fordi det (i sit Forsvar for Walter Scott) syntes ham at have et Glimt af Hykleri. Men man læse, i hvilke Udtryk han, hvor han intet Bånd lægger på sig, skildrer sine Følelser ved det første Møde med Byron: "Jeg var dengang forelsket i *Lara*. Efter det andet Øjekast så jeg ikke mere Lord Byron som han virkeligt var, men som det syntes mig, at *Lara's* Forfatter måtte være. Da Samtalen i Logen var ved at gå istå, søgte Hr. de Brême at få mig til at tale; men det var mig rent umuligt, jeg var altfor fuld af Frygtsomhed og Ømhed. Hvis jeg havde povet, havde jeg kysset Lord Byrons Hånd og var bristet ud i Tårer ... Af *Ømhed* gav jeg ham det Råd at tage sig en Droschke". (Hovedstederne hos Beyle om Byron er Afhandlingen *Lord Byron en Italie (Racine et Shakespeare 261)* og *Lettres à ses amis* I, 273 ff., II, 71 ff.)

Andre Mænd end Beyle har elsket Krig og Rejser, Kvinder og Kunst. Men det ubetinget Ejendommelige og stærkt Moderne hos ham er Driften og Evnen til midt under Aktionen og Lidenskaben at gøre sig Rede. Han undersøger og iagttager uafbrudt sig selv, har så at sige bestandig Hånden om sin Puls, gør sig med aldrig svigtende Koldblodighed Rede for sine Tilstande og deres Årsager og uddrager af disse Overvejelser en Kæde af almene Ideer. Man følge ham i et Slag. Under Kanonaden ved Bautzen optegner han:

"Vi ser mellem Kl. 12 og 3 meget godt Alt, hvad man ser af et Slag, det vil sige Ingenting. Fornøjelsen består i at man er en Smule [dette en "Smule" er ægte Beyle'sk] bevæget ved den Vished man har om, at dør for Ens Øjne sker der noget Frygteligt. Kanonernes majestætiske Larm bidrager meget til denne Virkning; hvis de peb eller fløjtede, synes det mig ikke, at Sindsbevægelsen vilde være så stærk. En Piben kunde være lige så frygtelig, men aldrig så skøn."

Eller man høre ham som forelsket. Han skriver:-

Kærlighedens Fødsel

Hvad der sker i Sjælen er følgende:

1. Beundringen.
2. Man siger til sig selv: "hvilken Glæde det vilde være at kysse hende, blive kysset af hende osv."
3. Håbet. Man studerer Fortrinene ... Selv hos de mest forbeholdne Kvinder bliver Øjnene røde i Håbets Øjeblik; Lidenskaben er så stærk, Glæden så heftig, at den giver sig tilkende ved utvetydige Tegn.
4. Kærligheden er født. At elske vil sige at have Fornøjelse af at se, at, berøre, med alle Sanser og så nær som muligt at fornemme en elskværdig Genstand, der elsker os.
5. Den første Krystallisation begynder. Man finder en Tilfredsstillelse i med tusind Fortrin at udsmykke den Kvinde, på hvis Kærlighed man er sikker; man gennemgår alle sin Lykkes enkelte Elementer med uendeligt Behag ... Lad en Elskers Hoved arbejde i fire og tyve Timer og man finder følgende: Ved Salzburg kaster man en afbladet Gren ned i Saltminernes skjulteste Dybder; to eller tre Måneder efter trækker man den op påny, bedækket med glimrende Krystaller: de mindste Kviste, de, der ikke er tykkere end Kloen på en Blåmejse, er overstrøede med en Uendelighed af bevægelige og blændende Diamanter, så man ikke mere kan kende den oprindelige Gren igen. Hvad jeg kalder Krystallisation, det er Åndens Virksomhed, der af Alt, hvad der fremstiller sig for den, uddrager den Opdagelse, at den elskede Genstand har nye Fortrin. En Rejsende taler om Køligheden i Genua's Orangeskove: hvilken Fornøjelse at nyde denne Kølighed med hende! ... Denne Foreteelse stammer fra Naturen, der tvinger os til at søge Fornøjelse og lader Blodet stige os til Hovedet, fremdeles fra den

Følelse, at Fornøjelserne voxer med Fortrinene hos den elskede Genstand, og endelig fra den Idé: hun er min. Den Vilde har ikke Tid til at gå videre end til det første Skridt. Han har vel Fornøjelse, men hans Hjernes hele Virksomhed er optaget af at forfølge det flygtende Vildt for at skaffe sig Næring ... Skønt nu altså den Lidenskabelige tillægger sin Elskede alle Fortrin, kan Opmærksomheden dog endnu være adspredt; thi Ånden trættes ved det Ensformige, selv ved den fuldkomne Lykke. Men hertil kommer så følgende, der fæstner Opmærksomheden:

6. Tvivlen fødes. Efter at ti eller tolv Blikke eller en hvilkensomhelst anden Række af Handlinger har indgydt Elskeren Håb og styrket Håbet ... attrår han yderligere Vidnesbyrd om sin Lykke. Han møder Ligegyldighed, Kulde eller endog Vrede, hvis han lægger altfor stor Sikkerhed for Dagen ... Han kommer således til at tvivle om den Lykke, han lovede sig. Han bliver streng med Hensyn til de Grunde til Håb, som han troede at have. Han vil trøste sig med Livets øvrige Glæder; han finder, at de ikke mere eksisterer for ham. Frygt for en skrækkelig Ulykke griber ham og samtidigt en dyb Trang til Overvejelse.

7. Anden Krystallisation. Dennes Diamanter er Bekræftelse af den Tanke: Hun elsker mig. Hvert Kvarter af den Nat, som følger på Tvivlens Fødsel, siger Elskeren efter nogle Øjeblikkes Fortvivlelse til sig selv: Jo, hun elsker mig, og han opdager nye Fortrin hos hende. Men så bemægtiger Tvivlen sig ham påny, han sidder oprejst, holder Åndedrættet tilbage, spørger sig: Men elsker hun mig virkelig? Og midt under disse sønderrivende og søde Overvejelser føler den stakkels Elsker levende: Samlivet med hende vilde være en Fornøjelse, som intet Andet i Verden kan opveje eller erstatte.

Der gives få så fine og skarpe Undersøgelser af en Lidenskab. Ikke med Urette har Beyle's Redegørelser for hvad der under Lidenskaberne foregår i Sjælen bragt hans bedste Kritikere som Taine eller Bourget til at minde om Spinozas mesterlige tredje Del af Etiken: *De Affectibus*. Der var i denne Krigsmand, Administrator, Diplomat og Elsker et stort Stykke af en Filosof. Han stræbte at opløse enhver Foreteelse af Følelseslivet i dens Elementer og påviste til Gengæld Sammenhængen mellem de Ideer og Sindsbevægelser, der i et sluttet System bestemmer de forskellige Enkeltmenneskers Anlæg og Karakter. Han agtede på Følelsernes forskellige Styrke ikke mindre end på deres forskelligartede Sammenkædninger og Forbindelser; han stræbte at føre Karakterernes Særpræg tilbage til de dybest liggende nationale og klimatiske Årsager; han skitserede Folkepsykologier, og uden nogensinde at følge en streng videnskabelig Metode havde han en levende Drift til at anvende videnskabelige Fremgangsmåder på Studiet af Sjælens Tilstande. Han famlede uafbrudt efter Talbestemmelser, efter Mål og Vægt. Han skildrer etsteds en Konges Besøg i en lille By med Optog, Te deum og Røgelseskyer i Kirken, Gevær- og Artillerisalver udenfor den, og slutter: "Bønderne var ude af sig selv af Henrykkelse og Fromhed; *én sådan Dag tilintetgør Virkningen af hundrede Numre jakobinske Aviser.*" Et andet Sted fortæller en landflygtig Revolutionær om hvorledes den Opstand, for hvilken han stod i Spidsen, er strandet blot fordi han ikke vilde lade tre Mennesker henrette, og ikke vilde fordele blandt sine Tilhængere syv, otte Millioner, der lå i en Kasse til hvilken han havde Nøglen. "Hvem der vil Målet, må ville Midlerne", svarer Beyle's Helt, "hvis jeg istedenfor at være et Støvgran havde nogen Magt, *så vilde jeg lade tre Mennesker hænge for at frelse fire Menneskers Liv*" en Sætning, der forøvrigt er ligeså dum som uforsvarlig, idet den barnagtigt går ud fra, at fire Mennesker gennemgående er værdifuldere end tre. (*Rouge et Noir* I 105, II 45).

Det er tydeligt nok, at for Beyle betingedes til Syvende og Sidst Lykken af Klarhed. Det Mål, han bestandig stræbte imod, var i sidste Instans Klarhed over sine indre Tilstande og Indsigt i Menneskesjælens Mekanisme. Han mente, at Medgang, lykkelig Kærlighed, Lykke overhovedet klarer Forstanden og skærper Dømmekraften, ligesom han omvendt var overbevist om at Intet bidrog så meget til at gøre ét Menneske ulykkeligt som Mangelen på Klarhed. I et Brev fra Moskvá 1812 skriver han højst betegnende til en Ven: "Den Lykke, du nu har, må med Nødvendighed lede dig tilbage til den rene Bélismes [dvs. de strengt Beyle'ske] Grundsætninger. Jeg læste for otte Dage siden Rousseau's *Bekendelser*. Det er udelukkende af Mangel på to eller tre Beyle'ske Grundregler, at han har været så

ulykkelig. *Denne Mani at se Pligter og Dyder overalt* har gjort hans Stil pedantisk, hans Liv ulykkeligt. Han omgås tre Uger i Træk venskabeligt med et Menneske: Krak, Venskabets Pligter osv. Dette Menneske tænker to År efter ikke mere på ham; han søger og finder en tungsindig Forklaring deraf. Bélismen vilde have sagt ham: To Legemer nærmer sig hinanden, der opstår Varme og en Gæring; men enhver Tilstand af denne Art er forbigående. Det er en Blomst, som man bør nyde med Lyst." Der er i disse Ord et Stykke fortræffelig Livsfilosofi, der vilde røbe en ualmindelig åndelig Ligevægt, ifald i Beyles eget Liv Praxis gennemgående havde svaret til Teorien. Men skønt han af Naturen var anlagt til en kraftig Sensualist, i hvis mundlige Ytringer en cynisk Drøjhed var bleven tilvant — han skræmmede ved sin Cynisme George Sand, da hun med Musset på Henrejsen til Italien traf sammen med ham — og skønt han som Tænkter var, hvad han krævede at Filosofen skulde være, klar, tør og fri for Illusioner — han plejede at sige, at en Stilling som Bankier var den bedste Forskole til Filosofien — så fandtes dog bag det robuste Temperament og den tørre Logik en Kunstner-Modtagelighed for alle Indtryk, så pirrelig, så kvindelig, at selv Rousseau neppe var mere ømfølsom. Og Beyle bevarede denne Følsomhed til sin Død. Iblandt hans efterladte Papirer fandtes Selvbiografien *Vie de Henri Brulard*, hvori disse Ord: "Min Ømtålelighed er bleven altfor levende; hvad der kun strejfer Huden på de andre, det sårer mig til Blods. Sådan var jeg i 1799, sådan er jeg endnu i 1840. Men jeg har lært at skjule alt dette under en Ironi, som Hoben ikke forstår."

Sjældent har der levet en Ånd, der med større Kærlighed til det Uvilkårlige og det Hensynsløse forenede flere Omsvøb og Hensyn, sjældent har en Ånd været så sandhedskærlig og samtidigt så stærkt maskeret, så glødende i sit Had til Hyklere og på samme Tid så lidet åben og ligefrem.

Kapitel 20

Beyle (fortsat)

Før 1830 har Beyle af poetiske Arbejder ikke udgivet stort mere end Romanen *Armance* (1827), en mislykket Bog, hvis Helt, en begavet ung Mand, gør den Kvinde, han elsker, ulykkelig, fordi han lider under en legemligt-sjælelig Sygelighed, hvis Væsen ikke nøjere betegnes, men som må tænkes at være ensartet med den, der indtager en Plads i Swifts og Kierkegaards Levned. Året 1830, der overhovedet betegner et Tidsafsnit, gør også Skel i Beyle's Forfatterliv. Han skriver eller udkaster i dette År begge sine store Romaner *Rouge et Noir*, der udkom 1831, og *La chartreuse de Parme*, som først fuldendtes og udgaves i 1839 samtidigt med den største af hans italienske Krøniker *L'abbesse de Castro*.

Begge disse Romaner behandler Tiden umiddelbart efter Napoleons Fald og begge behandler den i samme Ånd. Dem begge kunde man til Motto give det i *Reaktionen i Frankrig* anførte Sted af Indledningskapitlet til Mussets *Confessions d'un enfant du siècle*, hvor det hedder: "Og når de Unge talte om Hæder, svarte man dem: Bliv Præster! og når de talte om Ære: Bliv Præster! og når de talte om Håb, om Elskov, om Kraft og Liv, bestandig: Bliv Præster!" — *Rouge et Noir* foregår i Frankrig, *La Chartreuse* i Italien, men i begge Bøger er Hovedpersonen en ung Mand, der hemmeligt sværmer for Napoleon og som vilde følt sig lykkelig, ifald han havde kunnet kæmpe og udmærke sig under ham i Livets fulde Sollys, men som nu efter hans Fald ikke har noget andet Middel til hurtig Forfremmelse end det at hykle og som derfor efterhånden udvikler en stedse større Virtuositet heri. Både Julien og Fabrice er i Grunden anlagte til Kavalleri-Officerer og ikke desmindre bliver de begge Gejstlige, den ene gennemgår et katolsk Seminarium, den anden bliver Biskop. Ikke med Urette har man kaldt Beyle's Romaner sande Håndbøger i Hykleri. Den Grundstemning, der ligger bag Bøgerne, er den dybe Væmmelse og Harme, som det triumferende Hykleri indgød deres Forfatter; han giver denne Stemning, for hvilken han vil frigøre sig, det mest fuldstændige Udtryk, idet han uden at lægge ringeste Uvilje for Dagen skildrer Hykleriet som den hele Datiden beherskende Magt, hvilken det for Enhver, der vilde fremad, var ubetinget nødvendigt at hylde, og han stræber at hæve sig til en moderne Machiavelli's Højde, idet han ikke sjældent applauderer sine Hovedpersoner, når deres Forsøg på uigennemtrængeligt Hykleri lykkes for dem, og idet han omvendt misbiliger dem, når de lader sig overrumple eller henrive og uforvarende viser sig som de er. Noget Tvungent og Pinligt er uadskilleligt fra denne ironiske Fortællelse. ([Note 10](#))

Da Beyle i Et og Alt var et Hjernemenneske med en rent filosofisk Iagttagelsesgave og en stedse levende Eftertanke, så havde han kun ringe Sans for Yderverdenen og kun ringe Evne til at gengive den med dens Farver og Former. Det Eneste, der sysselsætter ham, er hvad der foregår i Følelses- og Bevidsthedslivet, og som han selv er sjælekyndig, fremstiller han næsten lutter sjælekyndige Mennesker. Hans Personer sidder i Reglen inde med en Klarhed over hvad der foregår i deres Indre, som ikke levner det Ubevidste Råderum. Herpå beror hans Romaners ejendommelige Bygningsmåde. De består fortrinsvis af Enetaler, kædede til hinanden, optagende hele Sider ja mange Sider. Han udfolder sine Personers stumme Hjerneliv for os, ruller det op og låner den indre Samtale Ord. Enetalen er hos ham aldrig det lyriske, dityrambiske Udbrud som den stundom kan være hos George Sand, nej den er den indre, småhakkede og dog kortfattede, sammentrængte Spørgen og Svaren, hvori den tavse Overvejelse skridtvis bevæger sig.

Det dybest liggende Træk hos Beyle's Hovedpersoner, der alle, målte med den gængs Morals Målestok, er i højeste Grad samvittighedsløse og usædelige, er det, at de selv indenfra har skabt sig en Moral. Det er hvad alle Mennesker burde kunne gøre, men hvad kun de mest udviklede Mennesker når til, og herpå beror disse hans Hovedpersoners mærkværdige Overlegenhed over andre Personligheder, som vi har truffet i Bøger eller i Livet. De holder sig et idealt Forbillede, som de har dannet sig, uafbrudt

for Øje, stræber at forme sig derefter og slår sig ikke til Ro før de har tilkæmpet sig Selvagtelse. Derfor kan Julien, der henrettes for at have begået et afskyeligt Mordforsøg på en forsvarsløs Kvinde, endnu i sin Dødsstund trøste sig med, at han ikke har levet isoleret på Jorden, han har levet med "Pligtens" Ide for Øje. Det er tydeligt nok, at Beyle har taget det Karaktertræk, med hvilket han således har udrustet sine Helte, fra sit eget Væsen. I et af hans Breve fra 1822, i hvilket han udvikler, at de store Hoteller er ham forhadte på Grund af den Uartighed, man dér viser de Rejsende, hedder det f.eks.: "En Dag, hvor jeg bliver vred, er spildt for mig; men så snart jeg ser at man begår en Uforskammethed imod mig, indbilder jeg mig, at man vilde foragte mig, ifald jeg ikke gjorde mig vred." Det er nøjagtigt den Måde, på hvilken Julien og Fabrice ræsonnerer. Således tvinger Julien sig til at lægge sin Hånd kærtegnende på Madame de Rênal's; således tvinger Fabrice sig til på Trods at gentage det sande, men hånlige Udtryk, han ved Waterloo har brugt om de franske Soldaters Flugt. Julien er fransk og gennembevidst, Fabrice italiensk og naiv, men de mødes i den Egenskab, man kunde kalde den moralske Frembringelsesevne. Som Julien i Fængslet siger til sig selv: "Den Pligt, jeg havde foreskrevet mig — med Rette eller Urette — har været som den faste Træstamme, til hvilken jeg har støttet mig under Uvejret", således siger den letsindige Fabrice, der bebrejder sig en øjeblikkelig Frygt (ligeledes til sig selv): "Min Tante mener, at det, jeg mest trænger til, er at lære at tilgive mig selv. Jeg sammenligner mig altid med et fuldkomment Forbillede, der ikke kan eksistere." Man finder denne samme Overlegenhed og Selvstændighed hos Frøken de la Mole i *Rouge et Noir* og hos Mosca i *La Chartreuse*. Mosca, der af de Samtidige naivt ansås for udført efter Metternich som Model, står, skønt Minister ved et lille legitimistisk Hof, ganske ligeså åndsfrit overfor det System, han tjener, som Beyle's unge Hovedpersoner gør. Mosca sværmer endog i Smug for Napoleon og har i sin Ungdom været Officer i hans Hær. Når han ifører sig sit store gule Ordensbånd, er det med en Vittighed på Læberne: "Det tilkommer ikke os", siger han, "at nedbryde Magtens Blændværk; det besørger de franske Aviser hurtigt nok; *Ærbødigheds-Manien* vil neppe vare vor Levetid ud."

Men hvad enten de skildrede Personligheder nu er fremragende ved Begavelse eller ikke, så er den Måde, på hvilken deres Åndsliv fremføres, enestående. Vi ser dem ikke blot ind i Sjælen, men vi ser — som hos ingen anden Forfatter — de sjælelige Love, i Kraft af hvilke de handler eller føler som de gør. Ingen anden Romandigter skaffer sin Læser i samme Grad den Fornøjelse, som ledsager fuldstændig Indsigt.

Fru de Rênal elsker Julien, der lever i hendes Hus som Børnenes Lærer. Etsteds hedder det så: "Med Skam og Skræk opdagede Fru de Rênal, at hun elskede sine Børn endnu højere, *fordi de holdt så meget af Julien.*" Mathilde de la Mole piner Julien ved at betro ham de Følelser, hun tidligere har næret for enkelte af sine Tilbedere. Så hedder det: "Havde man heldt smeltet Bly ind i hans Bryst, vilde han ikke have lidt så meget. Hvorledes kunde den stakkels Fyr, elendig som han følte sig, gætte, at det var *fordi hun talte til ham*, at Frøken de la Mole fandt så megen Fornøjelse i at mindes sine gamle Halvforelskelser?" Begge Steder oplyser en sjælelig Lov.

Julien har lige betrådt den gejstlige Vej af ærgerrige Grunde, men med indre Modbydelighed. Ved en festlig Lejlighed ser han i Landsbykirken en ung Biskop knæle, omringet af lutter indtagende unge Piger, der synes ikke noksom at kunne beundre hans smukke Kniplinger, hans yndefulde Manerer, hans fine og blide Ansigt: "Dette Skuespil fik vor Helt til at miste hvad han endnu havde tilbage af Fornuft. *I dette Øjeblik vilde han have sloges for Inkquisitionen og det i god Tro.*" Tilføjelsen "og det i god Tro" er beundringsværdig. Man jævnføre hermed et Sted i *La Chartreuse*: Mosca har under en Opstand, som er fulgt på Fyrstens Død — en Fyrste, hvem han grundigt har foragtet og som hans egen Elskede har ladet forgive — måttet stille sig i Spidsen for Soldaterne og i den unge, lige så elendige Fyrstes Navn måttet adsplitte Hoben. I det Brev, hvori han meddeler sin Dame det Skete, hedder det: "Men hvad der er pudsig, det er, at jeg, i min Alder, har havt et Øjeblikks Begejstring, idet jeg holdt min Tale til Garden og rev Epaulletterne af den Kujon, den havde til General. *I det Øjeblik havde jeg uden Vaklen givet mit Liv*

for *Fyrsten*; jeg tilstår nu, at det havde været en såre dum Måde at blive af med det på." Begge Steder viser med sjælden Finhed, hvorledes en kunstig Begejstring ligesom ved Smitte opstår og blænder.

Neppe har nogen Romandigter som Beyle afsløret Forestillingernes og de af dem fremkaldte Sindsbevægelser indre Kampe. Hos ham ser man som gennem et Forstørrelsesglas eller som på et Præparat, hvor de fineste Årer ved Indsprøjtning af Farvestof er gjorte tydelige, Vexel- og Styrkeforholdene mellem Lykkes- og Ulykkesfølelserne hos Mennesker, der lider og handler. Mosca har modtaget et anonymt Brev, der fortæller ham, at hans Elskede har en Anden kær. Meddelelsen, for hvis Rigtighed Meget taler, nedslår ham først aldeles. Så begynder han uvilkårligt som forstandig Mand og som Diplomat at gruble over, fra hvem Brevet vel kan stamme. Han udfinder, at *Fyrsten* må være dets Forfatter. "Da denne Opgave var løst, blev *den lille Glæde, som Fornøjelsen ved den øjensynlig rigtige Gætning medførte*, snart udslettet ved det smertelige indre Syn af hans Medbejlers ungdomsfriske Skikkelse, der påny vendte tilbage." Beyle har ikke forsømt at optegne den flygtige Tilfredsstillelse ved Opdagelsen, som et Øjeblik afbryder Skinsygens Kvaler. — Kun få Dage skiller Julien fra den Dag, da han skal bestige Skafottet. Han ser imidlertid i sit Fængsel hyppigt sin Elskede, fra hvem han i Åringer har været adskilt, og lever i sin Kærlighed næsten uden nogensinde at tænke på det Forestående: "Ved en underlig Virkning af denne Lidenskab, når den er tilstede i højeste Grad og uden nogensomhelst Forstillelse, *delte Fru de Rênal næsten hans Sorgløshed og blide Munterhed*." Denne sidste så dristige Tilføjelse er overraskende dyb: Beyle har rigtigt følt og udtalt, hvor energisk en hele Sjælen fyldende, lykkelig Lidenskab kaster alle mørke Tanker (selv Tanken på den visse Undergang) ud af Bevidstheden, så tit de vil trænge sig ind; han har vidst, at Lidenskabens under sin Brydekamp med Forestillingerne om tilstundende Ulykke overvinder dem som magtesløse, hvor den ikke formår at slå dem ned som utænkelige. Det er sådanne Steder hos ham, der ved Sammenligning lader andre Romanforfattere tage sig fladbundede ud.

Hans Personligheder er aldrig simple, ligefremme Mennesker, men han forstår at meddele dem, også Kvinderne iblandt dem, et eget Præg af Storhed. De har et vist forskruet og dog ægte Heltemod, visse Opsving, der river hele Sjælelivet med sig, og når det kommer til Stykket, finere Følelser og fastere Hjerter end Gennemsnitsmenneskeheden. Man agte på de Småtræk med hvilke han stempler sine Kvinder. Om Fru de Rênal hedder det i *Rouge et Noir*: "Det var en af de ædle og sværmeriske Sjæle, for hvilke det at se Muligheden til en ædelmodig Handling og ikke udføre den er Kilden til et næsten lige så heftigt Samvittighedsnag som det, der hos Andre følger på en begået Forbrydelse." — Mathilde de la Mole siger: "Jeg føler mig selv i Jævnhøjde med Alt, hvad Dristigt og Stort der nogensinde har eksisteret ... Hvilken stor Handling har ikke i det Øjeblik, da den blev foretaget, syntes en Urimelighed! Det er først, når den er udført, at den synes Hoben mulig." Med sikkert Mesterskab er i disse to ganske korte Citater to modsatte Former af kvindelig Ualmindelighed, den hengivelsesfulde og den dumdristige tegnet. Man føler, hvor sandt Beyle har talt, når han i sit Brev til Balzac bestemmer sin kunstneriske Fremgangsmåde således: jeg tager en eller anden Person, som jeg kender godt, jeg lader ham eller hende beholde sit Væsens Grundtræk, men så udruster jeg dem i åndelig Henseende bedre (*ensuite je lui donne plus d'esprit*).

Af de to Romaner er uden Sammenligning *Rouge et Noir*, der foregår på fransk Grund, den bedste; i *La Chartreuse de Parme* har man kun undtagelsesvis den sikre Følelse af at have Virkelighedens Grund under sine Fødder. Beyle har nu én Gang formet sig sit eget Italien på Grundlag af sin Ungdoms fantastisk opfattede Erfaringer, og dette Italien gør på os Moderne et kun lidet pålideligt Indtryk. Han viser i sin Roman som i sine Afhandlinger, at italienske Gemytter på Grund af en levende Indbildningskraft er langt mere plagede end franske af Mistanke og Hjernesvind, at til Gengæld deres Glæder er heftigere og mere varige, at de besidder en mere opladt Skønhedssans og langt ringere Forfængelighed. Undertiden overraskes man ved folkepsykologiske Bemærkninger, der forudsat at de er rigtige — hvad jeg tror — synes dybe. Det hedder således etsteds om Hertuginde af Sanseverino, at hun, der dog engang havde ladet et Giftmord begå, blev ude af sig selv af Kval da hun hørte, hendes

Elskede truedes af Gift: "Hun havde ikke den moralske Tankegang, som vilde have ligget så nær for en Kvinde, der var opdraget i en af de nordiske Bekendelser, som tilsteder personlig Prøvelse: jeg har selv først anvendt Gift og straffes derfor nu ved Gift. I Italien forekommer sådanne Overvejelser i lidenskabelige Øjeblikke så tåbelige som i Paris under lignende Omstændigheder et Ordspil vilde synes." Hvad der dybest inde har tiltalt Beyle ved det italienske Naturel var øjensynligt det rent hedenske Grundlag, som ingen af Oldtidens eller Middelalderens Religioner havde anfægtet. Men så dybsindig Folkepsykologien her end mange Gange er, så tiltaler dog *La Chartreuse de Parme* en Nutidslæser mindre, fordi den har langt mere end *Rouge et Noir* af Tidsalderens rent udvortes Romantik: Forklædninger, Drab, Fængselsscener, Flugtoptrin, Giftmord osv. En indre, dybere Romantik er derimod fælles for begge disse Bøger.

Beyle er vel i mange Måder en moderne Ånd; hans stadigt tilbagevendende Spådom: "Jeg vil blive læst omkring 1880" er nøjagtigt gået i Opfyldelse; ikke desmindre er han imidlertid i sit Sjæleliv og sin Karaktertegnning en afgjort Romantiker. Kun er der det at mærke, at hans Romantik er stærke Sjæles Romantik og kritiske Sjæles; den er det Element af Sværmeri indtil Galskab og af Ømhed indtil Selvopofrelse, der undertiden findes i ellers faste og forstandige Karakterer. Denne Romantik virker i Beyles gennembevidste Personligheder som et fint og stærkt Sprængstof. Det er indesluttet i et fast, hårdt Legeme, men det bevarer dets Kraft. Et Stød, Dynamiten sprænger Glaskuglen og udbreder Død og Fordævelse omkring sig. Se Julien, Mathilde, Hertuginde af Sanseverino osv. Af og til synes disse Personligheder snarere at høre hjemme i det af Beyle med så megen Andagt studerede 16de Århundrede end i hans Tid. Om Fabrice bemærker han selv etsteds, at hans første Tilskyndelse var ganske i hint Århundredes Ånd; Mathilde lever efter Forfatterens egen Fremstilling helt i det samme Århundrede i Frankrig. Men med den Energiens og de dristige Handlingers Romantik, som slige Træk betegner, forener sig hos Beyle netop den særegne Form af romantisk Sværmeri, som svarer til Året 1830 i Frankrig. Hans Julien, den geniale men af Restaurationstidens Ånd nedtrykte Plebejer, der føler sig overstrålt af den herskende gyldne Middelmådighed, fortæres af Hunger og Tørst efter Oplevelser og Indtryk, bruger, da han er henvist til afmægtigt Had, alle Midler for at hæve sig op over sin oprindelige Samfundsstilling, men er endog når han i Øjeblikket triumferer, bestandig på Krigsfod med Omverdenen og evigt utilfredsstillt. Som oprørske Melankoliker, som hævnfnysende Plebejer, som den Ulykkelige, der føler sig i Krig med Samfundet, (*l'homme malheureux en guerre avec la société* kalder Beyle ham) er Julien en omtrent jævnaldrende men klogere Broder til de Samfundets Stedbørn, Hugo tegner: Didier, Gilbert, Ruy Bias, til Alexandre Dumas's Ungdomshelt Bastarden Antony, til Musset's Frank, George Sands Lélia og Balzacs Rastignac.

Som Skribent betragtet stammer Beyle fra det syttende og attende Århundrede. Han har dannet sig efter Montesquieu, han minder hist og her om Chamfort, han er en Beundrer af Paul Louis Courier, der ligesom han fra Militærstanden var gået over til Literaturen og hvis billedløse Sprogs forstandsklare og klassiske Renhed tiltalte ham i højeste Grad. Men når Courier fremfor Alt lagde sig efter Stilens Vellyd og fuldendte Gennemsigtighed, når han etsteds rosede siger om Plutarch, at han vilde ladet Pompejus være den sejrende ved Farsalos, dersom det havde kunnet give hans Periode en bedre Runding, så er hermed det Standpunkt indtaget, der ligger fjernest fra Beyles. Beyle havde som Stilist hverken Farve- eller Formsans. Han hverken kunde eller vilde skrive for Øjet; Billedet var ham Intet i Sammenligning med Tanken; han stræbte aldrig end ikke glimtvis at nærme sig til Chateaubriands eller Hugos Skrivemåde. Og ligeså lidt henvendte han sig til Øret, når han skrev; den poetiske Prosa var ham en Rædsel; han hadede Stilen i Fru de Staëls *Corinne* og lod hånt om Foredraget i George Sands Romaner. Det var på Trods mod den poetiske Veltalenhed, at han til Balzac skrev de bekendte Ord: "Da jeg forfattede *La Chartreuse* læste jeg hver Morgen for at få den rette Tone og altid være naturlig to til tre Sider i Lovbogen (*Code civil*); jeg vil ikke ved kunstige Midler bedåre Læserens Sind." Man kan ikke som Digter udtrykke sig med større og uforstandigere Ringeagt for det Kunstneriske. Ikke desmindre har Beyle kunstneriske Egenskaber. Er end hans Bøger som Helheder elendigt komponerede, så at sige

dårligt tegnede, så er dog mangfoldige Enkeltheder udmalede med Mesterskab. Er hans Stil end uden al Musik — hvad der iøvrigt er mærkværdigt hos en Tilbeder af italiensk Musik som ham — så vrimler den dog af uforglemmelige Sætninger. Han besidder ikke den Kunst, at kunne skrive en Side, men han har den Evne, som formår at stemple et Ord, at hensætte et Træk. I denne Henseende er han George Sands Antipode, thi hos hende står Siden altid langt over Ordet, hos Beyle Ordet højt over Siden. For Balzac nærrede han en oprigtig Beundring, men den Balzac'ske Stil var ham en Gru. Man ser det bedst af en Optegnelse i *Mémoires d'un Touriste*, hvor han udtaler den Mening, at Balzac først har skrevet sine Romaner i et fornuftigt Sprog, så klædt dem på i smuk romantisk Stil med Udtryk som "det sner i mit Hjerte" osv. Hans egen Stil har de Fortrin og Mangler, som med Nødvendighed fulgte af hans filosofiske og spredte Tænkemåde. Den er på den ene Side tankerig og billedløs, på den anden Side uordenlig, skødesløs og springende. ([Note 11](#)) Men den har et stort og mægtigt Fortrin: den er besjælet af en sådan Rædsel for det Tomme og det Ubestemte, at man sjældent finder så indholdsrig og kærnesund Fremstilling som hans.

Beyle sagde ofte, at kun Pedanter og Præster snakker om Døden; han frygtede den ikke, men han betragtede den som en styg og sørgelig Ting, om hvilken det sømmede sig bedst at tale så lidt som muligt. Da han i Året 1842 ramtes af den Død, han havde ønsket sig, en pludselig og uventet, var hans Navn næsten ubekendt for Publikum. Der var kun tre Personer tilstede ved hans Begravelse, og Ingen af dem sagde et Ord; hvad der blev skrevet om ham i Pressen var, skønt velment, lutter Vidnesbyrd om, hvor lidet forstået han var bleven af dem, som påskønnede ham mest. Men siden da har hans Ry været i bestandig Stigen. Man begyndte med at betragte ham som en Særling, som en mere eller mindre affekteret Original; man var senere, selv når man indrømmede ham store Åndsgaver, tilbøjelig til at anse ham for en isoleret Skikkelse, en i sin Paradoxi ufrugtbar Ånd. Jeg for min Del ser i ham ikke blot en Hovedrepræsentant for Slægten fra 1830, men et uoverspringeligt Led i Århundredets store Idebevægelse; thi han har som Sjæleforsker havt en ikke ringere Efterfølger og Fortsætter end Taine og som Digter en ikke ringere Efterfølger og Lærling end Prosper Mérimée.

(De bedste Artikler om Beyle er Balzac's *Kritik over La Chartreuse*, Taine's over *Rouge et Noir*, Mérimée's Notits i Indledningen til Beyle's *Correspondance inédite*, lidt vidtløftigere i *Portraits historiques*, Colomb's biografiske Essai, Sainte-Beuves to Artikler i *Causeries du lund* T. 9, A. Bussière's Artikel i *Revue des deux mondes* 15. Januar 1843, Zola's i *Les romanciers naturalistes* og Paul Bourget's i *Revue Nouvelle* 15. August 1882. Alfred de Bougy's *Stendhal* er kun Plagiat og Vigtigmageri.)

Kapitel 21

Mérimée

De Nulevende, der i Victor Hugo's *Historie d'un crime* har læst de hånlige Ord om Mérimée og som er tilbøjelige til i Hugo kun at se den lyrisk-retoriske Republikaner, i Mérimée den fine og sarkastiske Sekretær ved det andet Kejserdømmes Kærlighedshoffer, har vanskeligt ved at forestille sig, at disse to Mænd, hvem poetiske og politiske Antipatier efterhånden førte langt bort fra hinanden, som Ynglinge tilhørte samme Lejr og omgikkes på fredelig, ja venskabelig Måde. Og dog så i Romantismens skønne Forårsdage den altskuende Sol engang *Mateo Falcone's* korrekte Forfatter i Skjortearmer og med Forklæde over Vesten i Victor Hugo's Køkken, hvor han, omgivet af hele Familien, gav Husets Kokkepige en af et heldigt Udfald kronet Lektion i Tilberedelsen af Maccheroni à l'italienne, og man fortæller, at Hugo en Aften — måske stemt til Begejstring ved hine fortrinlige Maccheroni — af Navnet Prosper Mérimée dannede det slående og smigrende Anagram: *M. Premiere Prose.* (*Victor Hugo raconté par un témoin de sa vie* II, 159; Eugène de Mirécourt: *Mérimée* 25.)

Victor Hugo selv vilde visselig ikke senere lade denne Omskrivning gælde — han, der en Gang, da En roste Mérimée's ædru Stil, henkastede Ordet "den dårlige Maves Ædruelighed"; men man tager neppe fejl i den Påstand, at hint Anagram ganske nøje udtrykker den Anskuelse, som næres af det ældste Slægtled i Frankrig. For den gamle fintdannede franske Verdensmand overgår endnu den Dag idag ingen Prosastil Prosper Mérimée's.

For Verdensmanden siger jeg; thi for en senere Tids sanseligt og malerisk anlagte Prosaister og deres Publikum er Udtrykkets simple Naturlighed, dets Klarhed og Korthed om end anerkendelsesværdige Fortrin dog ikke de stilistiske Egenskaber, de sætter højest. Den almindennede Franskmand derimod ynder Fortælling og afskyr Skildring, han er (uden at vide det) en hårdnakket Tilhænger af Lessings Grundsætninger i *Laokoon*, en ægte Forstandsdyrker, der fordømmer romantisk og naturalistisk Beskrivesyge, og der altid har sat Voltaire's Skrivemåde himmelhøjt over Diderots. Hvem der uden at vanskeliggøre Overblikket byder så mange Kendsgerninger som muligt indenfor det snevrest mulige Rum, svarer til den almindeligt Dannedes kunstneriske Ideal, ja virkeliggør det uden videre, ifald han som Mérimée med denne Sammentrængthed forbinder den fuldstændige Selvbeherskelse i Tone og Stil. Den ældre Slægt i Frankrig, for hvilken Ordet "Romantik" efterhånden næsten er blevet ensbetydende med Sværmeri og Svulst, er nutildags tilbøjelig til Forundring over, at man overhovedet nogensinde har regnet Mérimée til Romantikerne; den indrømmer vel, at han deltog i de første romantiske Felttog, men den betoner, at det halvvejs skete af en Fejltagelse. Da Jules Sandeau modtog Mérimées Efterfølger i det franske Akademi, Louis de Loménie, fortalte han for at oplyse hvad Art Kampfælle Mérimée havde været for Romantikerne, den gamle Anekdote om den Herre, der i Julidagene 1830 utålmodigt rev Geværet ud af Hånden på en af Oprørerne, som ikke forstod at omgås Våben, sigtede på en Schweizer i Tuileries-Vinduerne, skød ham og derpå høfligt besvarede Insurgentens Opfordring til at beholde det Gevær, han så fortræffeligt forstod at bruge, med Ordene: "Mange Tak, men jeg er ellers kongeligsindet." På samme Måde skal Mérimée egenlig altid have været en Klassiker, og når han i Begyndelsen af sin Løbebane næsten overbød Romantikerne, så var det blot, fordi han ikke kunde modstå Fristelsen til at vise dem, hvorledes de skulde skyde. Den Opfattelse, der ligger bag denne spøgende Overdrivelse, er imidlertid alt andet end rigtig. Man kan uden Vanskelighed godtgøre, at Mérimée som Digter til trods for sin Stils Tilbageholdenhed og klassiske Strenghed i mange Henseender er en udpræget Repræsentant for den fransk-romantiske Åndsretning. Dette hans Væsens almindelige Grundtræk træder des skarpere frem, jo mere man fordyber sig i hans Naturs Selvegenhed.

Prosper Mérimée (født 28. September 1803) nedstammer fra en Kunstnerfamilie. Hans Fader var en dygtig, flersidigt dannet Maler, der har skrevet en Bog om sin Kunsts Teknik; hans Moder var en især

for sine Børneportræter yndet Malerinde, der havde Fortællertalent og var vant til ved morsomme Historier at få Børnene til at sidde stille, imedens de blev malte. Det Portræt, som hun har udført af sin eneste Søn, da han gik i sit femte År, giver en lige så fordelagtig Forestilling om hendes kunstneriske Evne som om Barnets Ydre. Ansigtet har en hos en så lille Dreng ganske ualmindelig Art af Skønhed, thi der ligger Noget af Mandens Stolthed og åndelige Overlegenhed i dette fornemme, af bløde Lokker indfattede Barneansigt. Så rent og frit som Blikket er, så skalkagtig er de sluttende Læbers Bølgelinie; Hovedets Holdning er en lille Fyrstes. (En Afbildning af Portrætet finder man i Maurice Tourneux: *Prosper Mérimée. Ses portraits, ses dessins, sa bibliothèque.*) Man forstår, at denne Dreng efter en Dag at have set Forældrene, der havde anstillet sig vrede på ham, le bag hans Ryg af hans angerfulde Tårer, fattede den Beslutning "aldrig at bede om Forladelse", et Forsæt, han som Mand blev tro. Moderen, med hvem han boede sammen lige indtil hendes Død i Året 1852, var en Kvinde af sjælden Karakterstyrke, hos hvem det forrige Århundredes Dannelse havde avlet en så udpræget Uvilje mod al religiøs Tro, at hun ikke engang lod Sønnen døbe — en Omstændighed, ved hvilken denne som moden Mand plejede at dvæle med et vist satirisk Behag. En from og elskværdig Dame, der førte hele sin Veltalenhed i Ilden for at bevæge ham til at underkaste sig Dåbsceremonien, gav han Svaret: "Jeg giver efter, dog på én Betingelse, og det er den, at De bliver min Gudmoder; jeg får en lang hvid Kjole på, og De bærer mig på Armen."

Hans Livs ydre Skæbner er snart fortalte. Efter at have tilendebragt de juridiske Pligtstudier, enhver ung velhavende Franskmand plejer at foretage, optrådte han, 22 År gammel, med Glans som Digter, førte i Krese, der tilhørte den liberale Opposition, indtil sit 28de År et uafhængigt Ungdomsliv, under hvilket han delte sin Tid mellem Literaturen og Adspredelser, blev så, da hans politiske Venner kom til Roret, i 1831 udnævnt til som Efterfølger af Vitet, i hvis Spor han allerede var trådt som Digter, at beklæde Posten som Inspektør for Frankrigs historiske Mindesmærker. Han bestyrede sit Embede med Iver og Indsigt. Talrige Rejser i Spanien og England, en Rejse til Østerland, to til Grækenland fuldstændiggjorde hans ejendommelige Dannelse og berigede ham med de mest forskelligartede Indtryk af fremmede Karakterer og Sæder, navnlig fordi han med sine overordenlige Sprogkundskaber bevægede sig i de fremmede Lande som en Indfødt. Hans især i Frankrig sjældne Sprogbeğavelse var så stor, at han talte Engelsk, Spansk, Italiensk, Nygræsk og Russisk; Spansk endog i forskellige Mundarter, deriblandt Zigøjnerdialekten; han havde studeret disse Sprogs Literaturer grundigt og beherskede desuden den gammel-græske og -romerske Literatur som en Filolog. Efter at han på Embedsvegne havde offentliggjort flere lærde Meddelelser om sine Rejser i Frankrig og som Historiker havde udgivet Studier over Episoder af den romerske Historie, blev han 1841 i sin Egenskab af Arkæolog optaget i *Académie des inscriptions*; 1844 fik han Sæde i det franske Akademi. Efter det andet Kejserdømmes Oprettelse blev han, der som mangeårig Ven af Grevinde Montijo stod den kejserlige Familie nær, og som i Forening med Octave Feuillet længe udgjorde det nye Hofs hele literære Pryd, allerede i 1853 udnævnt til Senator, en Værdighed, til hvilken han var for god og som med Rette skadede hans Anseelse, skønt han næsten aldrig deltog i Forhandlingerne. Han oplevede endnu som dødssyg Kejserrigets Sammenstyrning og døde i Cannes den 23de September 1870.

Det indre Liv, der lægger sig for Dagen i hans Værker, er langt fra ikke så simpelt. Anlæggene hos denne Yngling, der atten År gammel trådte ud i Verden, var af særegent sammensat Beskaffenhed. Han var meget stolt, på én Gang dristig og sky. Han havde en forvoven Ånd og en bly, forbeholden Karakter. For at skjule sin medfødte Undselighed, over hvilken hans Stolthed rødmede, viste han sig enten stiv og kold eller letfærdig med et Anstrøg af Cynisme, der senere blev til Manér hos ham i Samtale med Mænd. Ganske vist var han i sin tidlige Ungdom ikke så mistroisk og tilbageholden som sidenhen; men man tager fejl, når man vil udlede hans Tvivlerholdning af en eller anden bestemt, enkelt Skuffelse. Selvfølgelig blev han mange Gange skuffet og mange Gange voldsomt udrevet af Illusioner; vi bliver det alle; han blev bedragen i Venskabsforhold, opofret i Kærlighedsforhold — d'Haussonville (*Revue des deux mondes* 15. Aug. 1877) fortæller det bestemte Tilfælde — han lærte Verden at kende og erfor,

at Livet er en Krig og at Enhver ikke blot må væge sig mod falske og upålidelige Venner, hemmelige og åbne Fjender, men også mod dem, der, som han siger i et Brev, "gør det Onde for det Ondes Skyld". Var han imidlertid ikke fra Begyndelsen trådt ud i Livet med Spiren til Mistro i sig, så vilde ti på hinanden følgende Erfaringer af den bitreste Art ikke have helbredt ham for sin Tiltro til Menneskene; thi den tillidsfuldt Anlagte har altid tillige gjort ti modsatte Erfaringer, der opvejer hine første. Men han havde et lige så kritisk som digterisk Naturel, og den Grundsætning, der gælder for den videnskabelige Kritiker, at han kun fortjener Tillid i samme Grad som han har havt Mistillid, bliver af slige Ånder let optaget som Regel for Livet. Man aner, hvor megen Pine den digteriske Modtagelighed for Indtryk har voldt ham med hans så stærkt udviklede kritiske Sans.

Den kritiske Åndsretning er fremfor Alt sandhedskærlig, og Mérimée var det i høj Grad. Hans medfødte Dristighed tvang ham desuden til uden Henblik på givne Vedtægter at udtale Sandheden således, som han følte den. Man ser af hans Breve, hvor åben han af Naturen var, hvilket Hang han havde til at sige Sandheden uden nogetsomhelst Omsvøb og hvor utålmodig han blev over vedtagne Løgne, ja selv over besmykkende eller mildnende Udtryk. Den første Samling *Lettres à une inconnue* er i denne Henseende særligt lærerig. Mérimée bliver i en Kærligheds-Brevvexling næsten grov, så snart han mener at have grebet den Elskede i en eller anden vedtægtsstemmende Anskuelse. Omendskønt han med sin Frygt for Latteren og sin med Årene tiltagende Tvivlsånd hverken var anlagt til vandrende Ridder eller til Martyr, ser man ham derfor endnu i sit halvtresindstyvende År begå en så ridderlig Dumhed, som ellers kun plejer at forekomme i en Verdensmands første Ungdomsår. Da hans Ven, den bekendte Libri, blev dømt, fordi han havde misbrugt sin Stilling som Bibliotekar til at fjærne og sælge en Mængde af de kostbareste Bøger i de franske Biblioteker, tog Mérimée, som ikke kunde tiltro Libri en så uværdig Handling, hans Parti med en Iver, der havde været en bedre Sag værdig, og kastede sig i en Artikel, hvis glimrende Vid minder om Paul Louis Courier's Pamfletter, (*Revue des deux mondes*, 15. April 1852) over Undersøgelsesudvalget og Dommerne. En Don Quijote af Faget havde ikke kunnet begå en større Tåbelighed, og hvis, som Indviende mener, Madame Libri havde større Del i denne hans Lidenskabelighed end Libri selv, gør det ikke synderlig Forskel.

Under Kejserdømmet og som Hofmand bevarede han sit Frisprog. Jeg tænker ikke på, at han i Reglen ytrede sig temmelig nedsættende om Napoleon den Tredje, thi dette geråder ham ikke til synderlig Ære, da han officielt sluttede sig så nær til hans Regering; men endog i Samtaler med den kejserlige Families Medlemmer forstod han at forene Frimodighed med Finhed. Han fortæller f.eks. i et Brev af 20. Juli 1859, at Kejsrerinden efter den store Tale, som Napoleon ved sin Tilbagekomst fra Italien holdt, har spurgt ham på Spansk, hvordan han fandt Talen. "Jeg svarede," skriver han, "for at forene Hofmandstone med Ligeformhed: *Muy necesario!* (meget nødvendig)".

Denne Drift til hensynsløs Åbenhed hos Mérimée blev nu imidlertid hæmmet ved Karakterens Stolthed og Skyhed. Han havde tidlig lært, at den som naivt træder op for Offenligheden med sit Følelsesliv, ikke blot giver sig til Pris for Spottere, men æsker Pakkets Medfølelse og Familiaritet; han var alt som Yngling fast bestemt på ikke at smide sit Hjerte for Hundene. Han behøvede fremdeles ikke engang at være så mistroisk, som han var, for at indse, at de, der rundt omkring ham så barnligt og ligefrem stillede deres Følelser til Skue, i Reglen meget vel vidste, hvad de gjorde, og hvorfor de gjorde det. De Mange, der på Offenlighedens store Marked udråbte deres Ædelmodighed, deres Alvor, deres Kærlighed til Sædelighed og Religion, deres Patriotisme osv. syntes ham bestandig at angle efter Bifald eller at have en god Forretning for Øje. Han kunde jo ikke overse, hvor godt det i Reglen lønner sig at ytre ophøjede Synsmåder og varme Følelser, og det faldt ham derfor vanskeligt at forudsætte Uvidenhed om denne Kendsgerning hos de Andre. Han kunde i ethvert Tilfælde ikke bekvemme sig til at bære sig ad som de; han hørte til de Naturer, som ikke formår at bringe det over deres Læber, at de finder Dyden rosværdig og Lasten hæslig, og som er ganske ude af Stand til at prise Trekløveret "det Gode, Sande og Skønne". For at undgå ethvert Kompagniskab med de beregnende Følelsesmennesker og for at spærre den profane Hob Indsigten i sit Følelsesliv greb han den Udvej at dække sin dirrende Følelse med en

stålglat Ironi som med et Panser. Han vilde hellere synes værre end han var, end udsætte sig for at forvexles med Mønstermenneskene. Han arbejdede under denne Bestræbelse så stærkt med sig selv, at Menneskevæsenets ganske simple, allerfriskeste Naturlighed gled ham afhænde og der i dens Sted trådte en endnu bestandigt naturlig, men raffineret simpel Grundtone, I *Le vase étrusque*, den af hans Fortællinger, der giver det bedste Indblik i hans oprindelige Sjæleliv, hedder det om Hovedpersonen Saint-Clair: "Han var født med et ømt og elskende Hjerte; men i en Alder, i hvilken man let optager Indtryk, der varer hele Livet, havde hans altfor meddelsomme Ømfølsomhed pådraget ham Kammeraternes Spotterier. Han var stolt, ærgerrig; han lagde Vægt på Andres Mening som Børn gør. Fra den Tid af gjorde han det til sin Opgave at skjule ethvert ydre Tegn på hvad han betragtede som en vanærende Svaghed. Han nåede sit Mål, men Sejren kom ham dyrt til at stå. Han kunde for Andre dølge, hvad der foregik i hans altfor ømt bevægede Sjæl; men ved at undertrykke enhver Ytring af sine Sindsbevægelser, gjorde han dem kun tusinde Gange mere pinlige for sig selv. I selskabelig Omgang fik han det sørgelige Ry på sig at være følelsesløs og letsindig; men når han var ene, skabte hans urolige Indbildningskraft ham Kvaler, der var så meget frygteligere, som han ikke vilde betro dem til Nogen." Det er umuligt i denne Karakteristik at overse den umiddelbare, kun med altfor mørke Farver udførte Selvskildring.

Kapitel 22

Beyle og Mérimée

Således forberedt lærte Mérimée i sit nittende År den tyve År ældre Henry Beyle at kende hos den berømte Sangerinde Signora Pasta, der fra Milano var flyttet til Paris, og nødvendigvis måtte Beyle udøve en betydelig Indflydelse på den så meget yngre Åndsbeslægtede. Det er vel ikke muligt ligefrem at påvise denne Indflydelse, da Mérimée ikke har skrevet Noget, før han gjorde Beyle's Bekendtskab. Når man imidlertid sammenligner de to Forfatteres Værker, er Overensstemmelsen mellem flere af deres Ejendommeligheder iøjnefaldende, og Sammenligningen er så meget des lærerigere som den bringer Mérimée's Særpræg til at træde frem med dets fulde Skarphed. En Påvirkning af Mérimée på Beyle må anses for ganske udelukket, hvis man da ikke ved Påvirkning forstår en Meddelelse af rent udvortes Oplysninger; thi i så Fald er Beyle ganske vist i Gæld til Mérimée for mangen kunsthistorisk Bemærkning i *Mémoires d'un Touriste*. Men iøvrigt var Beyle øjensynligt den tidligst modne og færdige Ånd. Når da den yngre af Vennerne i sin biografiske Notits over den ældre, stiller den Sætning i Spidsen, at de trods deres Venkab hele deres Liv igennem neppe har havt to Ideer tilfælles, så er denne tydelige Overdrivelse rimeligvis forårsaget ved Ønsket om at afværge den nærliggende Anvendelse på Mérimée selv af adskillige blandt hans Ytringer om Beyle.

Beyle og Mérimée ligner først og fremmest hinanden i deres Kærlighed til Kendsgerningen. Enhver, som har læst Mérimée, véd at hvad han skildrer er den nøgne Kendsgerning, som nøjagtigt kan påvises, den skarpt tegnede Enkelthed. Han holdt, som han i Fortalen til sin Roman *Chronique du règne de Charles IX* tilstår, i Historien ikke af Andet end Anekdoter og blandt Anekdoterne foretrak han dem, der gav et Billede af en hel Tidsalders Sæder og Karakterer. Ganske det Samme kan siges om Beyle. Ja Anekdoten er hans Tankes naturlige Form; han tænker i Anekdoter. Med Anekdoter maler han den Enkelte, med Levnedstegninger Tidsalderen. Hans Had til det Ubestemte driver ham til den Form af Historie, der synes ham mest levende, den novellistiske Meddelelse af en Kendsgerning, det lille, sagligt henstillede Drama. Og disse Anekdoter, som han fortæller, er i deres marvfulde Korthed slående, aldrig dagligdags, men et betegnende Udtryk for det Væsentlige. Forsåvidt har Mérimée stor Lighed med ham, og når en moderne Beundrer af Beyle (Paul Heyse etsteds i en af sine Noveller) roser dennes korte italienske Historier, "i hvilken de stærke, hensynsløse Lidenskaber optræder uden nogetsomhelst Selvbedrag med en — kold eller hed — Ubetænksomhed, der i sidste Instans griber til Kniven" så kunde disse Udtryk uden et Ords Forandring anvendes på Mérimée's Noveller.

Ikke desmindre har den Historie, der meddeles, en så forskellig Mening hos Beyle og Mérimée, at man med Lethed opdager Grænserne for den ældre Skribents Indflydelse på den yngre. Beyle's fremherskende Egenskab er Hanget til at forme almindelige Ideer. For Beyle er det Karaktertræk, der træder frem i Begivenheden, altid kun Eksempel; det oplyser en sjælelig Lov, det afgiver en Prøve på en almindelig Samfundstilstand eller Stamme-Ejendommelighed, som det er ham magtpåliggende at oplyse. Når han f.eks. overfylder sin Bog *De l'amour* med Anekdoter, så sker det kun for på en indtrængende og praktisk Måde at forklare hvad han mener med de forskellige Navne, som han giver Følelsens Afarter og disse Varieteters Udviklingstrin. For at erhverve sig Læserens Samtykke til de Slutninger han drager, leverer han i Anekdoterne sit Stof. I hans Romaner virker denne Tilbøjelighed til at almindeliggøre næsten forstyrrende. Altfor hyppigt forklarer han Læseren: "Sådan og sådan bar hun sig ad, fordi hun var en Italienerinde; en Pariserinde vilde naturligvis have handlet ganske anderledes." Hos Mérimée findes aldrig Glimt af noget Lignende. Ingen Overvejelser eller Udskejelser, streng Nøjagtighed og Fasthed i Fremstillingen af det Faktiske; ud over dette Intet. Har han valgt sig sit Kuriosum — oftest en Levning af ældgamle Sæders Vildhed, der har tiltrukket ham i Nutiden som en gammel Medalje tiltrækker Kenderens Øje blandt moderne Skillemynt eller som en gammel Bygning

tiltrækker den Rejsende midt i en moderne By — så gælder det for ham kun om at lade dette Særsyn på så fremspringende Måde som muligt hæve sig op over vore Dages almindelige Fladheds- og Flauheds-Jævnhøjde; han nedbryder alt Biværk, der kunde hindre den mærkværdige Levning fra Fortiden i at gøre den fulde Virkning; men at henføre den til den Almentilstand i Samfundet eller Staten, af hvilken den bærer Spor eller hvoraf den er et Tilfælde, det falder ham ikke ind. Helhedsoverblikket passer ikke for ham; Fugleperspektivet overlader han til Andre. Han opsøger sig en Sjældenhed i Virkelighedens Verden, aftegner den og indpuster den under Genfrembringeisen noget af sit eget Liv; men han holder Tilfældet rent som Sjældenhed. Og som han i sin Fremstilling er strengt virkelighedstro, således er han det også i sin Opfattelse. Man se f.eks. hvorledes han (i sine *Portraits historiques et littéraires*) ivrer imod enhver sindbilledlig Forståelse af *Don Quijote*, i hvilken han på ingen Måde vil se Andet end en mesterlig Parodi på Ridderromanerne. Han udbrøder: "Lad os overlade højtidelige tyske Professorer Fortjenesten af den Opdagelse, at Ridderen af la Mancha er Poesiens og hans Våbendrager Prosaens Symbol. En Fortolker vil altid i en genial Mands Værker opdage tusind smukke Hensigter, som han ikke havde." Fint siger i Modsætning hertil Sainte-Beuve om *Don Quijote*: "Denne Bog var et Lejlighedsskrift og er bleven en Verdensbog. Den har for bestandig erobret sin Plads i Alles Fantasi. Enhver Læser har arbejdet med på den efter sin Lyst og har skåret den til efter sin Smag. Cervantes tænkte ikke derpå, men vi tænker på det. Enhver af os er den ene Dag Don Quijote, den anden Sancho Pansa. Der findes mere eller mindre tydeligt hos Enhver denne uensartede Forening af det højtspændte Ideal og den sunde Sans, der plumpt holder sig til Jorden. Hos Mange er det endog kun et Aldersspørgsmål; man sover ind som Don Quijote og vågner op som Sancho Pansa." Der er heri kun den Fejl, at Sancho neppe er mindre fantastisk end sin Herre. Men Beyle havde gerne underskrevet disse Sætninger; Mérimée holdt Skyen for almindelige Ideer tilbage.

Beyle og Mérimée var i Kraft af deres Kærlighed til Kendsgerningen og dens knappe Form lige store Hadere af den klassisk-franske Talekunst, og hvad mere er, de adskiller sig begge fra næsten alle samtidige Romantikere derved at de ikke vilde erstatte hin Talekunst ved Lyrik. Beyle har aldrig skrevet en Linje Vers; han manglede Øre for den simpleste metriske Rytme; han betragtede tiltrods for det Sværmeri, han indbildte sig at nære for Italiens Digtere, den metriske Form som blot Hukommelsesmiddel og fandt den derfor urimelig, hvor den ikke tjente til at lære Ord udenad. Man finder en lignende Uvilje mod Verseformen hos Mérimée. Han har en sådan Sky for Rimets blødagtige og sværmeriske Musik, at de talrige Digte, der forekommer i hans Skrifter, uden Undtagelse er nedskrevne i Prosa; han lader selv oversatte Digte tabe deres Ejendommelighed hellere end at gengive dem i bunden Stil. Den Antagelse ligger tilsyneladende nær at han ikke tiltroede sig Herredømme over den metriske Form. Jeg tror snarere, at hans Stolthed har været for kilden til at han kunde forelægge fremmede Øjne et Digt og tåle Kritik derover. Da han, som *Breve til en Ubekendt* viser, var i Stand til at skrive engelske Vers, så kan det neppe have skortet ham på Færdighed i Sprogbehandlingen. Men han udviklede aldrig denne Færdighed; Uviljen mod Hjerter-Udgydelser, Følelsens Blufærdighed medførte samme Resultat som Mangelen på Øre hos Beyle.

Dog Mérimée går på dette Punkt som på andre videre end sin Lærer. Der var på Bunden af Beyle's Sjæl et lyrisk Hang; det kommer til Udbrud i hans hårdnakkede Sværmeri for Napoleon, for Italien, for det sextende Århundrede, for Cimarosa og Rossini, Corregio og Canova, i alle de Superlativer, der sprudler frem under hans Pen næsten ikke mindre yppigt end under Balzac's. Mérimée derimod nøjes ikke med at banlyse den lyriske Form fra sine Værker; han giver Afkald på Lyriken i og for sig; hans Væsen er tilmuret oventil. Den Prosa, han skriver, er den mindst lyriske, der gives. Hvis den gamle Sætning: "Man er ikke Digter uden Lyrik", var sand, måtte man negte Mérimée Digternavnet.

Man sammenligne for at få det fulde Indtryk af hans digteriske Saglighed et Øjeblik hans Fortællinger ikke med Beyle's, men med de samtidige første af George Sand. Skønt det, der i disse Bøger fortrinsvis skildres, er det unge Kvindehertes Liv, den Blu og den Ildhu, den Trang til Hengivenhed og den Modtagelighed for Lidenskab, som ingen Kvinde før med sådan Åndsoverlegenhed

havde afsløret for os, har George Sand dog dybt nede på Bunden af sin Sjæl en Sag; hun har en Forurettelse at hævne, en Forbitrelse at tilfredsstille; hun ser ikke på Kvindekønnets Lidelser som rolig lagttager; hun vil slet ikke skjule, at hendes Hjerter har blødt. Mérimée derimod har ingen Sag, ingen Lære, ikke ringeste Samfundssigte. Han sværmer ikke for Noget og tror ikke på Noget, hverken på et filosofisk System eller på en Skole i Kunsten eller på en Sandhed i Religionen, neppe heller på et historisk Fremskridt. Han forhærder sig i sin Verdensmands-Tvivl overfor alle Reformatorer, Missionærer, Verdensforbedrere og Menneskehedsforløbere; han svarer ikke på Spørgsmålet, om han er enig med dem; han vender det døve Øre til. George Sand viser, hvad det franske Ægteskab er, og spørger med dirrende Stemme sit Publikum: Hvad siger I så, kan dette tåles? Mérimée skriver *La double méprise* og slutter Fortællingen uden at fortrække en Mine i sit Ansigt.

George Sand hviler ud fra de stærke Sindsbevægelser, idet hun vender tilbage til det oprindeligt Menneskelige og i simple Træk snart som i *Mauprat* tegner den trofaste Kærligheds Magt og Lykke, snart som i Bondefortællingerne eller *Jean de la Roche* fremstiller det medfødt Ædle i Menneskenaturen i enfoldigt gribende Idealer. Mérimée tror ikke på Idealet og har intet Talent til Idyllen. Der hviler en mørk, brunlig Tone over Alt, hvad han maler, og Hjertets Opsving mod en Renhed, som det elsker, eller et Heltemod, det beundrer, er fremmed for hans Kunst. Inderst inde er George Sand en Lyriker. Hvad enten hun gør Elskov til Helten i sit Værk, tilstår den enhver Ret og skænker den sin Deltagelse, selv når den besjæler en Uværdig (som i den mærkelige og dybe Roman *Valvèdre*) hvad eller hun henrives af Modet og Karakterstyrken hos de bedste af hendes eget Køn, hun deler altid selv sine Personers Følelser og Lidenskaber, omtumles i Stemninger, jubler, græder, sukker og smiler. Mérimée derimod stemmer overens med Beyle i at give sit Følelsesliv et upersonligt dramatisk Udtryk og overtræffer kun sin Forgænger ved den højere Kunst. Han har gjort sig Umag for at indeslutte sin Følelse i sig selv, har sammentrængt den så stærkt som muligt, har påbudt den Taushed, den ubetingede Taushed, der forlanges af den, som er indespærret i et Cellefængsel, og har aldrig, uden Undtagelse aldrig, givet den Udtryk i eget Navn. Kun gennem fuldt ansvarlige Personligheder, og selv således kommer den såre sparsomt til Orde. Herved opnår han, at disse Personligheders Åsyn får Omrids af en hidtil uset Skarphed, og at de taler et kortfattet og energisk Sprog. Således har hans Følelse, jo mere inderlig og øm den oprindeligt var, udadtil vundet en des stoltere Holdning. Der er intet Kvindeligt eller Kvindagtigt i den. Mérimée skildrer ikke engang hos Kvinden det i strengere og snevrere Forstand Kvindelige. Sandt og fint gjorde Beyle, der i dette Punkt er ham så modsat, i et af sine Breve gældende imod ham, at der fattedes hans Romaner "den ømme Finhed". ("Souvent vous ne me semblez pas assez *delicatement tendre*; or il faut cela dans un roman pour me toucher.") Hans Kvindeskikkelser er i deres Lidenskaber mandige og følgestrengte, næsten uden Undtagelse Karakterer; selv de letsindigste eller letfærdigste af dem går med Fasthed og Ro i Døden (Arsène Guillot, Julie de Chaverney, Carmen). Ingen af dem har det Correggioagtigt Smeltende, som Beyle formåede at give sine Kvindefigurer.

Når Beyle er mere lyrisk end Mérimée og når han har en dybere Sans for det Kvindelige, så beror det fortrinsvis på, at han inderst inde var en fantasirig Entusiast. Man behøver kun at skrabe Forstandsmennesket hos ham, så kommer Entusiasten for Dagen. Derfor holder Beyle også af at skildre Begejstringen som Stof, medens intet Stof er Mérimée mere fjernt. Man sammenligne dem f.eks. som Slagmalere, man holde de to bedste Slagmalerier i Prosa, der indtil da overhovedet gaves, op mod hinanden: Mérimée's berømte *Stormen på Skansen* og Beyle's ikke mindre berømte Skildring af Waterloo-Slaget. Modsætningen er slående: Hos Beyle en Ynglings Begejstring for Napoleon og for Krigeræren fremstilt med mild Ironi og dog med levende Deltagelse, hos Mérimée kun den mørke Side af Kampen, den halvt mekaniske Storm på en Skanse; det er Krigens Knald og Fald, som han uden Hensyn til Fædrelandskærlighed, Begejstring eller nogen anden højere Følelse end Soldater-Stoicismen og Udsigten til Forfremmelse maler med fast Kunstnerhånd.

Beyle og Mérimée stemmer overens i deres indenfor den romantiske Skole særegne Holdning overfor Religionen. De franske Romantikere stod jo så lidt som de tyske oprindeligt i noget fjendtligt

Forhold til Katolicismen. Enkelte iblandt dem var fra først af Troende, de øvriges Forhold til Religionen var et Pietets- eller et Ligegyldigheds-Forhold. Mérimée var som Beyle fra første Færd af grundhedensk i sin Tankegang og sit Følelsesliv. Hans Fritænkeri havde endog lige så fuldt som Beyle's en lidenskabelig Karakter. Han var vel ikke naiv nok til som Beyle at nære en Art Fjendskab mod den personlige Gud, men han delte Beyle's Afsky for Religionens Repræsentanter. Imidlertid kommer hans Uvilje mod Kristendommen langt mere indirekte til orde end hos Beyle, der hvert Øjeblik røber sig. Han hader ikke som Beyle Katolicismen, han smiler kun ad den. Aldrig viser han mere end Spidsen af en Finger under sin sorte Domino. Det morer ham at skildre kælne katolske Præster, og når en af hans Personer taler om Dåben, Skriftemålet eller en anden religiøs Ceremoni, indledes Repliken gerne af denne Parentes: "med en meget fromladen Næsetone"; men i sit eget Navn udtaler han sig i det Højeste så forsigtigt og fint ironisk som i det Følgende: "Det var en Bønnebog, som Fru de Piennes tog; og jeg vil ikke nævne dens Titel, for det Første for ikke at forurette Forfatteren, dernæst fordi man måske vilde anklage mig for Hang til at drage en eller anden ondskabsfuld Slutning om den Art Værker i Almindelighed. Det er tilstrækkeligt at sige, at den omtalte Bog var af en ung Mand på nitten År og særligt bestemt til at føre forhærdede Synderinder tilbage til Kirkens Moderskød, at Arsène var meget udmattet, og at hun ikke havde kunnet lukke et Øje den foregående Nat. Da Side 3 var oplæst, hændte der, hvad der vilde være hændt med ethvert andet Værk; det Uundgåelige skete, nemlig at Arsène lukkede sine Øjne og sov ind."

Hovedforskellen mellem Beyle og Mérimée er dog atter her den, at Beyle var langt mindre hengiven til Tvivl end Mérimée. Han var en Materialist af Encyclopædisternes Skole og som sådan troende og overbevist. Han havde sin Filosofi, ved hvilken han holdt fast: Epikuræismen; sin Metode: Sjælegranskningen, sin Religion: Forgudelsen af Skønheden i Livet som i Musikken, i den bildende Kunst og i Literaturen. Mérimée har ingen Filosofi; man kan ikke være mindre doktrinær end han med sin halvt stoiske, halvt nydelseslystne Sjælsstemning er, og han har ingen Religion, han tilbeder Intet. Han vogter sig for Begejstring som for en Sygdom. Man føler det slående, hvor han i sin store Afhandling om Grote's *Grækenlands Historie* kommer til at tale om Leonidas og Slaget ved Thermopylæ. Han fortæller, at han selv nogle År tidligere har tilbragt tre Dage ved Thermopylæ og tilstår, at han "så prosaisk han end er" ikke uden Sindsbevægelse klatrede op ad den lille Høj, hvor de sidste af de Trehundrede døde. Han lader sig imidlertid ikke overvælde af Sindsbevægelsen. Han har undersøgt Persernes Pilespidser og fundet, at de var af Flint; i Sammenligning med Europæerne har disse Asiater da været at betragte som stakkels Wilde. Hvis man har Årsag til at undre sig over Noget, så er det over, at de overhovedet kom igennem Passet. Han kritiserer Leonidas. Denne handlede meget uklogt i selv at tage Plads på det uindtagelige Sted og overlade det andet Pas, der var langt vanskeligere at forsvare, til en fejt Mand. Ganske vist døde han som en Helt; men man forestille sig, hvis man kan, hans Tilbagekomst til Sparta efter at han havde overgivet Barbarerne Nøglen til Hellas. Mérimée's Resultat er altså det, at Herodot har fortalt Historien som Poet, og det som græsk Poet, der fremfor Alt vil lade det Skønne træde kraftigt frem, og han opkaster sluttelig det Spørgsmål, om man kan sige, at Opdigtelsen her er mere værd end Virkeligheden. Af hundrede Mennesker vilde de nioghalvfems sikkert uden Betænkning svare Ja. Mérimée gør det ikke. Han skriver i Året 1849, og med nyligt oplevede historiske Tragedier for Øje svarer han: "Måske, men det var ved det Misbrug, der blev drevet med Thermopylæ, ved Foregøglelse af den Lethed, med hvilken tre hundrede frie Mænd kunde bekæmpe tre Millioner Slaver, at Italiens Talere fik drevet Piemonteserne til uden Forbundsfæller at indlade sig i Krig med Østerrig." Man sammenligne med denne Tvivlsånd hos Mérimée den begejstrede Troskyldighed, med hvilken Beyle kopierer den upålidelige Krønike om Beatrice Cenci.

1830-Tiden var en Periode, i hvilken Frankrigs ypperste Forfattere var særlig på deres Post mod Fædrelandet. Den nys vakte Sans for de fremmede Literaturer og deres Fortrin medførte ved et naturligt Tilbageslag en voldsom Ringeagt for den nationale Digtning og dens Klassikere, undertiden endog for den franske Folkeånd overhovedet. Den romantiske Skoles tidligste, temmelig uforstandige

Stormløb mod Racine er bekendte; man betegnede den klassiske Literatur som Literatur for Skoleklasserne. Victor Hugo, hvem det ellers ikke skortede på Nationalstolthed, udråbte i Fortalen til sine *Orientalere*: "De andre Folk siger: Homer, Dante, Shakespeare. Vi siger: Boileau." Hugo, der havde tilbragt sin Ungdom i Spanien, behandlede i sine første Dramer (*Inez de Castro*, *Hernani*) spanske Stoffe og beholdt den spanske Inddeling i Dage istedenfor i Akter. Italien og Spanien var overhovedet for de begyndende Romantikere de forjættede Lande. Alfred de Musset skrev *Contes d'Espagne et d'Italie*, Th. Gautier blev ikke ked af at forbande Frankrigs kolde Klima og farveløse Sæder, kaldte Spanien sit virkelige Fædreland, kaldte Venedig i det 18. Århundrede sit rette Hjem etc etc.

Beyle og Mérimée repræsenterer begge i særegen høj Grad Modstanden imod Nationalforfængeligheden. I Beyle's Mund var Ordet "fransk" næsten et Skældsord, han plejede spotsk at kalde Fransk mændene *les vainifs* (de livligt Forfængelige), hans Bøger vrirler af Udfald som dette: "Gives der noget mere komisk end at tiltro en parisisk Karakter nogen Dybde?" Han kalder sit Fædreland "det grimme Land på Jorden, som Tossehoveder titulerer det skønne Frankrig". (*Le plus vilain pays du monde que les nigauds appellent la belle France.*) Vi har set, at han tilsidst endog fornægtede sin Nationalitet. Mérimée, der omtrent var så forelsket i de spanske som Beyle i de italienske Sæder, havde det oprindelig romantiske Hang til det Fremmede, det Exotiske; han så desuden ganske som den ældre Ven et af den franske Karakters Hovedtræk i den stadige Agtpågivenhed på Næstens Dom (*le qu'en dira-t-on*), der tilintetgør Originalitet, gør Livet glædesløst og afgiver det bedste Grundlag for Samfundshykeriet. Han skattede overhovedet sine Landsmænd temmelig ringe og bestræbte sig ikke for at skjule det for dem. Men han endte modsat Beyle med at bekende sig til Fædrelandskærlighedens gamle Evangelium. Det faldt ham ikke let, thi han hadede som Pesten alle patriotiske Talemåder, og der udkrævedes intet Ringere end Frankrigs fuldstændige Knusning til at presse et Ord om Fædrelandskærlighed ud over hans Læber. Men i et Brev fra 13de September 1870 skriver han dog: "Jeg har hele mit Liv igennem stræbt at holde mig fri fra Fordomme og være Verdensborger mere end Franskmand; men alle disse filosofiske Drapperier nytter Ingenting. Jeg bløder idag af disse dumme Franskmands Sår, jeg græder over deres Ydmygelser, og hvor utaknemmelige og fornuftstridige de end er, jeg elsker dem trods Alt."

I sin Karakteristik af Beyle har Mérimée (efter Sainte-Beuve) fremhævet som et af de mest fremtrædende Træk Beyle's Frygt for at blive *duperet* (nærmest: narret på Grund af Godtroenhed). "Deraf udsprang," siger han, "denne kunstige Forhærdelse, denne fortvivlede Opsøgen af de lave Bevæggrunde til alle ædle Handlinger, og denne Modstand mod Hjertets første Tilskyndelser, der efter min Mening var mere påtaget end virkelig hos ham. Den Modbydelighed og Foragt, som han nærrede for Sentimentalitet, lod ham ofte forfalde til den modsatte Overdrivelse til stor Forargelse for dem, der ikke kendte ham nøjere og tog det bogstaveligt, som han sagde om sig." Denne Frygt for at blive ført bag Lyset med alle dens af Mérimée her opregnede Følger var idetmindste ligeså levende hos ham selv som hos Beyle; kun måtte han med sit finere Naturel gøre mere Vold på sig for at anslå den cyniske Tone, der tilsidst blev ham ligeså naturlig overfor Mænd som den indsmigrende galante Tone overfor Damer. Også ham morede det som ung at gælde for et Uhyre af Usædelighed, og kun engang imellem når et eller andet komisk Tilfælde, som f.eks. en Provinsdames Angst for at rejse alene i Postvogn med ham (*Lettres à une inconnue* I, 72) viste ham på nært Hold, hvor dårligt et Rygte han havde på sig, ærgrede han sig et Par Dage igennem over sin Uforsigtighed. Af lutter Angst for at bære sig ad som de Forhyklede blev han selv en Art Hykler, kom til at hykle Letfærdighed og Hårdhjertethed, og af lutter Frygt for at blive holdt for Nar, vildførte han ikke blot Andre, men bedrog sig selv for mangan ren og ligefrem Livsnydelse. Den Bedragne er tit, — ikke blot i Teatret, som Gorgias sagde — visere end den Ikke-Bedragne. Den, der ikke stadig frygter for at give sig Blottelser, har mere Mod, frembringer Mere, og virkeliggør fuldstændigere alle de Muligheder, som slumrer i hans Sjæl.

Hos Mérimée havde den evige Bekymring for at give sig til Pris to slemme Følger, som den ikke fik hos Beyle. For det Første gav den ham i hans ældre År et Præg af officiel Stivhed. Som Medlem af

Akademiet og Senatet, som Kejsersfamiliens Yndling og betroede Mand måtte han snart figurere, snart holde Taler ved højtidelige Lejligheder, hvor han i sit Indre bestandig gjorde sig lystig over sin Holdning og sine Ord. Beyle bragte sig aldrig i nogen Situation, hvor han behøvede at tale med Ærefrygt om Ting, han ringeagtede, eller at sige Dumrianer Komplimenter. Han havde ikke for Intet skrevet disse Ord: "Når jeg ser en Mand bryste sig i en Selskabssal med flere Ordner i Knaphullet, forestiller jeg mig uvilkårligt det uhyre Antal af Lavheder, Platheder og ofte sorte Forræderier, som han har måttet ophobe for at modtage så mange Vidnesbyrd derom." For det Andet skærpede hin Bekymring Mérimée's Selvkritik som Forfatter så stærkt, at den gjorde ham ufrugtbar. Beyle's Valgsprog havde været: Ingen Dag uden en Linje. Mérimée havde altid skrevet lidt, men ophørte tilsidst næsten ganske med digterisk Frembringelse. Han stillede så store Krav til sig selv i Henseende til Fuldenshed og Plastik, at han hellere holdt sig tilbage fra Vædekampen med sit eget Ideal end udsatte sig for den Risiko, som det var for ham, hver Gang han påny forsøgte sig i den. Han vilde hellere nøjes med hvad han havde opnået end påny sætte sin Kunstnerære på Spil. Og han holdt sig des lettere tilbage, eftersom Tilbageholdenhed overhovedet var et Karaktertræk hos ham og ingen tøjlesløs, ubehersket Drift tvang ham til den uafbrudte Frembringelse.

Beyle bebrejdede ham forgæves hans "Dovenskab"; men blandt dens Årsager var en, som Beyle ikke forstod og som udgjorde Grundforskellen imellem dem. Beyle var Sjæleforsker og Poet, ingen Kunstner; Mérimée var Kunstner helt ud i Fingerspidserne. Det er som Kunstner og alene som Kunstner at han er stor, og det er på hans kunstneriske Mesterskab, at Fremskridtet fra Beyle til ham beror. Det rige åndelige Materiale, som Beyle havde bragt for Lyset, fik først hos ham uforgængelig kunstnerisk Form.

Hans "Dovenskab" var for øvrigt langt fra ubetinget. Den ytrede sig i Studier, i Monumentbeskrivelser, i Oversættelser fra Russisk og beskedne, men strenge historiske Undersøgelser og Værker. Han var Filolog og Arkæolog, en Lærd og en Videnskabsmand. Hans Kunst er som en Oase, der ligger midt i hans tørre Studier; den grænser på alle Sider til Videnskaben, og glider lempeligt over i Historieskrivning; thi der kommer et Øjeblik, hvor Kærligheden til Kendsgerningen og Lidenskab for Nøjagtighed og Bestemthed ikke mere tilfredsstilles af Fantasier alene. Mérimée's personlige Forfatterskabs Historie har her været den samme som den romantiske Skoles. Han afspejler i det Mindre en stor Bevægelse; thi i Frankrig såvel som i Tyskland har den videnskabelige Kritik og den strenge Historieforskning slået ind på den Vej, som Romantikens literære Kritik brød for Poesien. Da denne opgav de fremmede og middelalderlige Stoffer, gav Videnskaben sig til at behandle dem i den Ånd, som Poesien havde fremkaldt. Da nu hos Mérimée Digtingen bestandig ligesom brød ud af Forskningen, da mange af hans Noveller, som *Carmen*, *La Vénus d'Ille*, *Lokis*, ligger i en Ramme af for Spøg henstillede arkæologiske eller sproglige Studier, var det forklarligt, at Videnskaben efterhånden fra Omkresen trængte ind mod Hjertet i hans Frembringelser.

I Mérimée's Forhold som Videnskabsmand ligger den sidste Grundmodsætning mellem ham og Beyle. Han indtager i Videnskaben ingen høj Rang; han har Andenrangs-Egenskaberne Grundighed og Pålidelighed, men han er kedelig, han mangler den Gnist, der besjælede ham som Digter. Ikke desmindre har han den sande Videnskabsmands Kendemærke; han taler ikke om hvad han ikke forstår sig på; han fremstiller ikke løse Gisninger eller åndrige Paradoxer; han går frem Skridt for Skridt. Han kan blive tør og træet; men han begår ingen Fejl. Er Mérimée således en ædru Videnskabsmand uden Geni, så er Beyle lige omvendt i Videnskaben den geniale Dilettant, med alle Genialitetens men også med alle Dilettanteriets Kendemærker. Det vrimler i hans Bøger med vovede Påstande, ubevislige Gisninger, almindelige Udsagn om Nationer, hvis Sprog han ikke var mægtig, af Dilettantparadoxer som hint, der satte Werner's *Luther* højest af alle tyske Dramer. Hans Afhandlinger er ligeså underholdende og rige på Indfald som Mérimée's kedelige og tørre; men Mérimée's Resultater er byggede på Klippegrund, Beyle's altfor ofte på Sand.

Både som Videnskabsmand og som Digter betegner Mérimée altså et Fremskridt ud over Beyle. Han er en snevrere og fattigere Ånd, men en, hvis Indhold var bragt i en ganske anden Orden, og som var Herre over en tilsleben kunstnerisk Form.

Kapitel 23

Mérimée (fortsat)

Mérimée's tidligste Holdning som Dramatiker og Novellist er literært angribende. Skønt han er anlagt til lagttager, forfølger han ikke — som Balzac f.eks. — det Mål, at fremstille den Verden, han ser om sig, i dens Bredde; han har ikke den Ærgerrighed, at man skal kunne studere hans Tids Kultur og Følelser i hans Værker; han vil trodse en herskende Smag hos sine Landsmænd, vil drille eller oprøre dem og vælger i denne Hensigt med Forkærlighed Stoffet, som ligger det moderne dannede Samfund fjernt.

Det var naturligt, at hans Uvilje først vendte sig mod den literære Følsomhed. Den sky og stolte Yngling var gennemtrængt af den Tanke, at en Forfatter har den Pligt at meddele Publikum sine Ideer, men skylder sin Værdighed som Mand at beholde sine Følelser for sig selv. Dog med denne Tanke stod han i Datidens franske Literatur næsten ene. Siden Rousseau, der med sine Romaner og især med sine *Bekendelser* havde brudt Banen for en Svælgen i halvsande Følelser og en Meddelsomhed, som ikke holdt Noget tilbage, havde en Række af Skribenter ligefra Chateaubriand til Lamartine og Sainte-Beuve skåret sig levende op til Publikums Fornøjelse, indviet Læseverdenen i deres Hjerters Historie, kort sagt på alle Måder givet sig til Pris for den vulgære Mængdes lave Nysgerrighed. Og hvorfor? For at opnå dens Deltagelse. Mérimée er tusind Gange for stolt til at ønske den. For Himlens Skyld intet Skriftemål! siger han til sig selv, idet han første Gang tager Pennen i Hånden. For da ikke at blive sentimental eller klagende, skjuler han sig helt bag de Mennesker, han skildrer, lader dem selv og deres Skæbne råde og giver aldrig sin Mening om deres Færd tilkende. Beyle, der skyede Følsomheden lige så stærkt, kunde ikke dy sig for bestandig at snakke med; Mérimée gør sig usynlig, uhørlig, usporlig. Men dette kan han efter sit Væsen kun ved at indskrænke sig til Fremstilling af sluttede og faste Karakterer, der uden lang Vrøvlen eller vidtløftigt Ræsonnement følger deres Indskydelse, rives med af deres Lidenskaber og pludselig, uforudset skrider til Handling. "For mig, siger Mérimée's sydamerikanske Skibskaptajn i Fortalen til *Familien Carvajal*, er alle Tragediehelte en Slags flegmatiske Filosofer uden Lidenskaber, og hvis en af disse Herrer slår sin Medbejler ihjel i Duel eller på anden Måde, tager Samvittighedsskruplerne strax Livet af ham, og han bliver blødere end en Vante. Jeg har stået 27 År i Tjenesten, jeg har slået 41 Spaniere ihjel, og jeg har aldrig følt noget Lignende ... Personer, Følelser, Hændelser, Alt synes os usandt, når vi læser disse Stykker højt i Officersmessen. Det er bestandig fyrstelige Personer, der lader, som de var forrykte af Kærlighed, og som ikke engang vover at røre Spidsen af Fingeren på deres Prinsesser, men holder sig i en Bådshages Afstand fra dem. Vi Sømænd går mere ufortrødent tilværks i Kærlighedssager." Mérimée skriver da ikke for Spidsborgere, hvem den ringeste nervøse Bevægelse bringer Tårer i Øjnene, han henvender sig til stærkere Nerver, der behøver kraftigere Rystelser for at bevæges. Derfor ikke mere disse lange reglementerede Indledninger, Forberedelser og Tragedie-Varsler! Mennesker med Blod i Årerne betænker sig ikke så længe, og de Nervesvage afgiver ikke noget interessant Skuespil for Andre end for de Blodløse. Når en Kvinde elsker, hvad er så naturligere, end at hun siger det, sprænger alle Hensyn og gør Afstanden så kort som muligt mellem den første Tilståelse, det første Kys og det første Favntag? Når en Mand hader, og hans Had er et Had som han selv er en Mand, hvad er så naturligere, end at han med et Stød eller et Skud gør Ende på sin Plage og sin Modstanders Liv? Vil man ikke fremstille en svækket, men en kraftig Menneskerace, bliver det idetmindste således, og heraf følger da hos Forfatteren Tilbøjeligheden til at lade enhver Følelse antage Karakter af skarp og voldsom Lidenskab, dernæst Trangen til at fordybe sig i det Grusomme og Barske, til at lade Døden hård og kold, ikke Tragediedøden, men den virkelige Død i dens Ubarmhertighed sætte Kronen på ethvert Værk, som udgår fra dette Kunstnerværksted. Heraf med ét Ord det grusomme hos Mérimée.

Han er fortrolig med Døden. Hvis de gamle Betegnelser slog til overfor ham, vilde man kalde ham en stor Tragiker; men Mérimée tror ikke på, hvad aristotelisk opdragne Doktrinære plejer at kalde den tragiske Forsoning. Han synes at sige med Schiller om de øvrige Digteres Fremstilling af den store Afgørelse:-

Aber der Tod, Ihr Herrn, ist so ästhetisch doch nicht.

Allerdybest i hans Sind ligger Kærligheden til det kraftige Karaktertræk. Han elsker ikke som Balzac selve Kraften som Kraft i Driften, i Lidenskaben; han elsker Kraften i Betydning af det oprindeligt Dygtige i Karakteren og det energisk Afgørende i Begivenheden, og som naturligt er, han begynder med at opfatte og gengive den afgørende Begivenheds Poesi, endnu længe inden han er moden nok til at fremstille den kraftige Karaktens. Af alle Begivenheder er Døden den mest afgørende, og således går det til, at han forelsker sig i Døden, vel at mærke ikke i Døden som den opfattes af Spiritualister eller Troende, ikke i Døden som lutrende Overgang, men i det voldsomme, pludseligt indbrydende og barske Tilfælde, der med store blodige Træk tegner en Afslutning. Han er som Siéyes for *La mort sans phrase*.

Den Antagelse kunde ligge nær, at ligefuldt en vis Følelsesløshed, et vist Hang til Grusomhed hos Mérimée som Menneske måtte ligge bagved denne literære Hårdhertethed. At imidlertid de videst gående Ytringer af denne Egenskab i Virkeligheden fra først af var forårsagede af den nævnte stridbare Stemning mod den poetiske Brug af det Rørende, lader sig næsten bevise ved ligefremme Udtalelser af Mérimée. Der findes i hans Afhandling om hans Ungdomsven Victor Jacquemont følgende Sted: "Jeg har aldrig kendt noget Hjerte, som i Virkeligheden var mere følelsesfuldt end Jacquemont's. Han var en kærlig og øm Natur, men han anvendte lige så stor Omhu på at døge sine Sindsbevægelser som Andre på at skjule deres slette Tilbøjeligheder. I vor Ungdom var vi blevne stødt tilbage af den falske Følsomhed hos Rousseau og hans Efterlignere, og der indtrådte, som det plejer at ske, en overdreven Reaktion. Vi vilde være kraftige og vi gjorde os lystige over Sentimentaliteten."

Det forstår sig dog af sig selv, at dette Had til det Blødagtige og Tåredrivende, der stikker så stærkt af mod andre samtidige Talenters yderligt følsomme Ungdomsvæsen, og denne Forkærlighed for det Voldsomme og Rå ikke beroede på pur Modsigelseslyst. For at måle Styrken af denne Mérimée's Tilbøjelighed behøver man kun at kaste et Blik ud over hans Udviklingshistorie. Man måtte hos enhver Anden vente at se en sådan Sympati hæmmet i sit Frembrud ved Ungdomstidens lettere og lysere Lune og i Alderdommen mildnet ved aftagende Kraftfyldte. Men ingen af Delene er Tilfældet hos Mérimée. Hans Kærlighed til de voldsomme Afgørelser er ligeså gammel hos ham som hans Kærlighed til Pen og Blæk, og det Afskrækkende eller Rædselsfulde, som i hans Manddoms Værker, besjælet ved Inderlighed og Ånd, virker tragisk, indsnevrer sig atter i hans Alderdoms Frembringelser til det mørkt og frastødende Uhyggelige.

Man ser i *Clara Gazuls Teater*, den første Bog, som Mérimée, kun 22 År gammel, udgav, på underholdende Måde Ungdommeligheden stride med hin dybt indgroede Forkærlighed for det Voldsomme og Vilde. Overfladisk betragtet kan denne Bog synes temmelig alvorlig. Den adskiller sig, skønt den udgives for spansk, fra den spanske Skuespil-Literatur ved mange af de væsentligste Bestemmelser. Langt fra, som Kappe- og Kårdestykkerne, ensformigt at gentage de samme Karaktertyper og de samme af Skinsygen og den pirrelige Æresfølelse fremkaldte Situationer; langt fra at ligne dem ved en fordomsfuld moralsk Formtvang, har de indbyrdes meget forskellige Dramer, hvoraf dette Teater består, skarpt og individuelt tegnede Figurer. I stedet for at vise overmenneskelig Selvbeherskelse og Forsagen, rives Personerne blindt med af deres Lidenskaber og Drifter. Endnu mindre Lighed har disse Skuespil med den store Gruppe af fantastiske og romantiske Eventyrdramer med eller uden katolsk Beåndelse, i hvilke Calderóns Poesi når sin højeste Glans og sine mest brogede Farver. Det er blot med enkelte tunge spanske Dramer som Calderóns *El alcalde de Zalamea*, *Las tres*

justicias in una, El medico de su honra, El pintor de su deshonor eller Moretos *El valiente justiciero*, at enkelte iblandt dem, f.eks. *Ines Mendo*, stemmer overens i Grundtonen. I Gennemsnit er Bogen kun tilsyneladende alvorlig. Den er fri, kåd, dristig, overmodig og gennem den spanske Skuespillerinde-Habit stikker ægte fransk Letsind og Satire igennem. Den sætter, som det hedder i Fortalen til *En Kvinde er en Djævel*, adskillige Personer i Scene, som vore Ammer og Barnepiger har lært os at betragte med Ærefrygt. Den håber, at "de oplyste Spaniere" ikke vil tage dette ilde op. *Clara Gazul* er da en lystig Bog; den gode Dame, som har skrevet den, bærer ikke lange Skørter. Men hvilken løjerlig Lystighed er ikke dette! En Lystighed, der finder Moro i at kaste med Knive, en Lystighed, til hvilken man skal se sig om efter et Sidestykke, og hvortil man måske intet andet finder end en ung fornøjet Panters Spring eller Lege. Mérimée kan ikke godt ende uden at slå alle sine Hovedfigurer ihjel, og Dolkestødene følger næsten marionetagtigt på hinanden. Men han morer sig med umiddelbart efter Afgørelsen at bryde Illusionen over, idet han lader de Spillende rejse sig og en af dem takke Tilskuerne for deres Opmærksomhed, så det Hele bliver til Løjer:-

Dona Maria.

Hjælp hende! hun har fået Gift, hun er forgiven af mig. Jeg vil straffe mig som jeg har fortjent det; Klosterbrønden er ikke langt borte.

(Hun løber ud).

Fray Eugenio

(til Publikum).

Tag mig det ikke ilde op, at jeg har forårsaget disse to elskværdige unge Damers Død, og vær så god at undskylde Forfatterens Fejl.

Således ender det lidenskabelige Stykke *L'occasion*. Den vittigste Kritik, der er skrevet over disse Stykker og denne Manér, er en Sætning i Alfred de Mussets *Lettres de Dupuis et Cotonet*: "Og så har vi Spanien med sine Castilianere, der skærer Halsen over på hverandre, som man drikker et Glas Vand, og med sine Andalusierinder, der hurtigere endnu indlader sig på en mindre affolkende Idræt, med sine Tyre, Toreadorer, Matadorer osv. "

Den unge romantiske Skoles Spanien, til hvilket Musset med sin Andalusierinde fra Barcelona, som man kan kende på det blege Ansigt og den brune Hals, selv har givet Bidrag, var i Virkeligheden ikke blot hos Mérimée så varmlodigt og hurtiglevende. Men Ingen havde den Morskab af det som han. Og til denne hans Ungdoms-Manér er det, at de Stoffer, han i sin Alderdom vælger, fuldstændigt svarer.

Hans sidste Novelle *Lokis* er Historien om en ung litauisk Greve, der i Kraft af en hemmelighedsfuld Afstamning af og til sporer et Rovdyrs Instinkter i sig, og som i Brudenatten bliver vanvittig og bider Halsen over på sin Brud. Hans Karakter er skildret med fin Kunst, Galskabens Udvikling er anskueliggjort med et Par lette Træk, og det har øjensynlig været en særegen Fornøjelse for Mérimée at tegne den unge Greves Skikkelse i dens hele Vildhed som Sidestykke til en uendeligt brav og tam tysk Professor (Tyskeren i de franske Bøger før 1870), der opholder sig som Gæst i det grevelige Hus, hver Aften skriver Brev til sin Forlovede, Frøken Gertrude Weber, og således meddeler Læseren den gyselige Begivenhed. Men Slutningsindtrykket af denne Vampyrhistorie er dog rædselblandet Modbydelighed, og Fremstillingens Mesterskab, den Takt som er bevaret i Foredraget, den hele Elegance, med hvilken det Afskyelige tumles, erindreren næsten om Skarpretterens hvide Glacéhandsker. Fortællingen er kun interessant som Vidnesbyrd om Styrken af en oprindelig Grundtilbøjelighed hos dens Forfatter.

Ejendommelig og personlig var denne Mérimée's Tilbøjelighed ganske vist, men ligefuldt er den øjensynligt nærbeslægtet med Retningen i hele den Skole, der af Southey var bleven stemplet som satanisk. Byrons Indflydelse er umiskendelig. Man var ved Året 1830 i Frankrig, som alt tidligere i

England, grundigt træt af Reaktionstidens "immanueliske" Poesi. Digtingens Scepter var fra Lamartines Hænder gledet over i Victor Hugo's, hvis *Orientalere* jo gav de blodigste Billeder af Krig og Undergang. Lamartine selv, den tidligere serafiske Digter fremfor nogen, slog med sit Digt *En Engels Fald* ind i den sataniske Retning. Og i Hugo's Skole fandtes en ung Digter, der næsten samtidigt med Mérimée og uden i ringeste Måde at være påvirket af ham, behandlede gysenvækkende Emner i små, kunstnerisk udførte Noveller; det var Petrus Borel, der døde så fattig og uberømt. Hans *Dina, la belle juive* lader sig jævnføre med Mérimée's Rædselsnoveller. Den stakkels Borel var en Sværmer, en glødende Entusiast og Moralist, der med den Lidenskab, som skjuler sig bag hans saglige Fremstilling, vilde fremkalde Læserens Harmen over de Voldsgerninger, han skildrede. Den fine, slebne Mérimée anstiller sig ofte kun så blodtørstig, fordi det morer ham at forskrække Læseren og især Læserinden. Men en ægte romantisk Udfordring til "Spidsborgeren" foreligger dog i begge Tilfælde.

Ikke ustraffet har Mérimée givet sit Talent den literære Blodtørst i Vold. Undgik han end i levende Live Nemesis, så har Gudinden indhentet ham efter hans Død. Da Loménie holdt Lovtalen over ham i det franske Akademi, udtalte han til Slutning den Mening, at Mérimée stadig havde savnet den huslige Arnes Fryd og vilde have været lykkeligere som Familiefader "med fire eller fem Børn at opdrage". Og da hans Veninde, Grevinde Lise Przewdzieska gav hans visse ikke for Offenheden bestemte Breve til hende i Trykken som *Lettres à une autre inconnue*, bestemte hun Salgsudbyttet til Sjælemesser for sin antikirkelige Vens Frelse.

Kapitel 24

Mérimée (fortsat)

Da Mérimée som Digter debuterede i spansk Forklædning, var man i den klassiske dramatiske Literatur kommet så vidt, at Personerne i et Drama som Brikkerne i et Skakspil havde deres bestemte Rolle og foreskrevne Gangart. Der gaves en Konge, en Tyran, en Prinsesse, en Sammensvoren i Almindelighed. Om Dronningen, som havde dræbt sin Ægteherre, hed Semiramis, Klytemnestra, Johanna af Neapel eller Maria Stuart, om Lovgiveren kaldtes Minos eller Peter den Store eller Cromwell, det var ligeegyldigt; deres Ord og Handlinger, Tanker og Følelser var altid de samme. En ung klassisk Digter, der havde valgt et Stof af den spanske Historie og mødte Vanskeligheder hos Censuren, fandt på den Udvej, med et Pennestrøg at forlægge Handlingen fra Barcelona til Babylon og fra det sextende Århundrede til Tiden før Syndfloden, da "Babylone" havde samme Antal Stavelser og rimede på de samme Ord som "Barcelone", så at der næsten ikke var noget at forandre. (Guizot: *Shakespeare et son temps*, 294.) Det Spanien, Mérimée som Clara Gazul viser sine Læsere, er et andet end det, hvori hint Barcelona lå. Og han nøjes ikke med at formumme sig som Spanierinde. Han sætter som ægte Romantiker Poesiens Hovedopgave i uden Overkalkning eller Fernis at lade de forskellige Folkeslags og Kulturtrins sædelige Tilstand komme for Dagen, så at hvad man dengang kaldte "Lokalfarven" træder rent og kraftigt frem. Han gør sig derfor til Beboer af de forskelligste Lande og til Samtidig med de forskelligste Tidsaldre. Han føler som Maurer, Neger, Sydamerikaner, Illyrier, Zigøjner, Kosak osv. Han opsøger dog ikke alt det Fjerne med samme Forkærlighed, thi han skyer Dannelsen og det slebne Væsen. Som Théophile Gautier på sine Rejser besøgte ethvert Land på den Årstid, da dets Klima er ejendommeligt, Afrika om Sommeren, Rusland ved Vintertid, således foretager Mérimée åndelige Udflugter til de Egne og Stammer, hvor Ringeagten for Menneskeliv er koldest, Lidenskab og Sanselighed hedest, Karaktererne hårdest og vildest og de oprindelige Fordomme mægtigst. Han indskrænker sig ikke til Nutiden. Han fordyber sig i de middelalderlige Bondekriges Grusomhed; han fremmaner Billedet af Karl den 9des Tid og ordner med kraftig Kunst sin Fortælling om Bartholomæusnattens Afgørelse. Han er fortrolig med det fjortende Århundrede i Spanien og det syttende Århundrede i Rusland som med det gamle Frankrig og det gamle Rom. Som Oldforsker og Historiker har han studeret Indskrifter og Mindesmærker, Bygninger, Smykker og Våben, gennemforsket Aktstykker og Håndskrifter i forskellige og for almindelige Literater utilgængelige Sprog og Mundarter. Således opnår han en for sin Tid overordenlig Troskab i sine Malerier.

Det er Lidenskaben for det oprindeligt Kraftige i dets nøgne Sandhed, der giver ham den historiske Sans. Også for sine historiske Arbejder opsøger han sig bestandig voldsomme og forvovne Skikkelser til Helte: Sulla, Catilina, Don Pedro den Grusomme af Castilien, den første falske Dmitri osv. Har end hans samvittighedsfulde Nøjagtighed som Lærd og hans Mistillid til Indbildningskraftens Rolle i Videnskaben gjort hans historiske Værker livløse, (bedst er *Don Pedro I* og *Episode de l'histoire de la Russie* iøvrigt lykkedes), så får Historien mellem hans Hænder dog altid Liv, såsnart han giver sig til at udforme den digterisk. Efterat Vitet med sine mesterlige *Scènes historiques* havde vist, hvorledes man i frie dramatiske Optrin kunde fremstille sanddru Historie, gav Mérimée i *La Jaquerie* Frankrig Billedet af en meget tidligere og vildere Tid end den, hans Forgænger og Læremester havde underkastet poetisk Behandling. Digtets Ånd har han fortrinligt betegnet ved den som Motto ironisk anbragte Replik af Mascarille hos Molière: "Jeg arbejder for Tiden på at sætte hele den romerske Historie i Madrigaler". Beundringsværdigt har Mérimée forstået at sætte sig ind i de Vedtægter og Tåbeligheder, de Synsmåder og Fordomme, af hvilke Bevidsthedsindholdet i hin fjerne Tid bestod. Een Karakter bør fremhæves: Isabella, Datter af Baronen d'Apremont, en Type på en ædel, elskværdig, ung Pige fra Lenstiden. Hun er ren af Hjerter og streng af Sæder; hun har Barmhertighed med de Lidende og med de Overvundne. Hun

er god mod den kække og trofaste Væbner, der for hende går gennem Ild og Vand, hun beder sin Fader om at forære hende denne Livegne, hun gør ham til sin Staldmester til Tak for at han har frelst hendes Liv, og hun broderer ham en Pung. Men han vover at elske hende — så er Alt ude. Hun overvælder ham med Forbitrelse og Hån, hun bortstøder ham med Foragt, hun betragter sig som vanæret blot ved, at han har vovet at løfte sine Øjne til hende. Man tænke sig nu som Modsætning en ædel Ingemannsk Jomfru, man danne sig selv et Billede af, hvor fordomsfrit hun vilde se ned på sin Tidsalder og skatte det ædle Hjerte under den simple Væbnerdragt, og man fornemme Forskellen mellem en uvirkeligt åndig og en uforfærdet historisk Gengivelse af en rå og kraftig Tid. Der bør nævnes endnu en Situation: Optrinnet, der foregår ved Nattetid foran en ensom Hytte i Skoven, til hvilken den rå engelske Friskarehøvding Siward er redet med Isabella, som han har bortført, efter at hendes Fader er bleven dræbt ved Overfaldet. Det Hele er kun to Landsknægtes Samtale udenfor Døren, medens de holder de sadlede Heste og udvexler deres Betragtninger over den Vold, som Siward imidlertid inde i Hytten anvender mod Isabella. Indtrykket er så stærkt, at det meddeler et Tidsbillede. En Fejl ved Værket er det imidlertid, at Digteren i sin Uvilje mod det Følsomme har ophobet så mange grusomme og afskyelige Handlinger, at hans Menneskers gennemgående Vildhed overskriger de Forskelligheder, der dog fandtes mellem Samfundslagene og de Enkelte da som nu.

Ganske anderledes hæver i hans *Chronique du règne de Charles IX* alle Skikkelser sig ud fra Baggrunden. Her er Personlighederne ejendommelige uden derfor at være moderne (en enkelt, George Mergy's har dog et vel moderne Anstrøg); ja Mérimée's Opmærksomhed har her i så høj Grad været optaget af Enkelthederne, at hvert Kapitel ved sin anskuelige Sammenhæng udgør et lille Hele, og det samlede Billede kun fremtræder som en Mosaik af de udprægede Mennesker og Tilstande. I den sidste af hans historiske Digtninge *Les débuts d'un Aventurier* er det, der i den falske Dmitri fængsler ham, alene den oprindelige Smidighed, den kantede og friske Kosakejendommelighed, derimod slet ikke de åndelige Sammenstød, som Bedraget afstedkommer, og som Schiller øjeblikkeligt fik Øje på. Mérimée's Stykke standser omtrent hvor Schillers begynder; thi en bestemt Menneskegruppes Sæder til en bestemt Tid fængsler ham mere end det alment og fælles Menneskelige, og her som overalt i hans historiske Digtning møder vi derfor ikke Livets Forstands- eller Følelsside, men dets Viljesside, og ser Viljesmennesket hævde sig i sin uopvristelige Sluttethed. Foregår Handlingen i hans Bøger i den moderne Tid, da skildrer han Zigøjner- og Røverliv som i *Carmen*, Blodhævn som i *Colomba*, et rædselsfuldt Drab i Brudenatten som i *La Vénus d'Ille* eller i *Lokis*. Foregår Handlingen desuden indenfor selve det moderne *Samfund*, da fremstiller han enten Egenheder ved de Stænder, som er på Kant med Samfundet, unge Danserinders og skuespillerinders dristige Sprog og uregelrette Synsmåder, katolske Præsters erotiske Anfægtelser, eller også nøjes han med, hvad der selv indenfor Overklassernes Liv har nogen Karakter, som et inderligt Kærlighedsforhold, der tilintetgøres ved en Duel, et Ægteskabsbrud, der fører til Selvmord, en eller anden dygtig Skandale, som det er ham en ren Fornøjelse at brænde af under Næsen på et slapt og hykkelsk Samfund. Han føler sig som Digter hjemme overalt, hvor han møder den kolde Skæbne, det stærke Tilfælde, de heftige Lidenskaber, der, når de sejrer, gennembryder Samfundsforholdene, og, når de ligger under, af Samfundsforholdene stemples som forbryderiske. Derfor var også Datidens russiske Literatur ham så kær; thi det er netop Genstande, der er beslægtede med hans egne Emner, som behandles i de Digtninge af Pusjkin, han har oversat, *Spardame* og *Zigøjnerne*.

Der findes hos Mérimée to Ejendommeligheder, som gør ham utilbøjelig til at opfatte de skarpe Afgørelser i Menneskelivet som tragiske Afgørelser, den ene er en vis Frygt for at selve den Skarphed, som han elsker, skal tabe sin Bråd ved Indførelsen af et forsonende Element, den anden er hans Vantro overfor et større sammenfattende Hele, der kunde optage det enkelte Tilfælde i sig. Når han stundom alligevel virker ægte tragisk, så er det halvvejs mod hans Hensigt ved den modnere og dybere Granskning af Menneskesjælen og ved hans med den større Livserfaring stigende Deltagelse for de Tilfælde, i hvilke der viser sig en nødvendig Sammenhæng mellem Væsen og Skæbne. Når i hans

Roman fra Karl den 9des Tid den ene Broder falder for den andens Hånd, så har han, som ellers forfølger det Sindbilledlige med sin Spot, her på vel tydelig og melodramatisk Måde samlet Religions- og Borgerkrigens hele Tåbelighed og Rædsel i et tragisk Sindbillede. Når i hans Novelle *La partie de trictrac* den stakkels Officer, der en eneste Gang har spillet falsk, bliver så ulykkelig i Bevidstheden om sin Skam, at han ser den eneste Frelse i Døden, så former Fortællingen sig uvilkårligt til en Æresfølelsens Tragedie.

Han forsøger i et andet lille Kunstværk *La double méprise* at skildre det Væv af Tilfældigheder, af hinanden krydsende og hinanden misforstående Drifter, der gør Livet meningsløst og selv det Sørgeligste ligeså fornuftstridigt som sørgeligt og stygt; men idet han fortæller den pinlige Begivenheds indre Historie og idet man begriber, at det Urimelige måtte ske, ophører det at være urimeligt. Fortællingens Indhold er med to Ord det, at en ung Kone, Julie de Chaverny, der er utilfreds i sit Ægteskab, og som begynder at føle sin Utilfredshed som Ulykke, gennem en Kæde af fine, overraskende, men som Jernringe sammenhængende Sjælebevægelser og Sindstilstande føres til at hengive sig til en Mand, hun i Virkeligheden slet ikke elsker, og tager sin Død derover. Mérimée's Kunst består her i den Sikkerhed, hvormed han tager Læseren ved Hånden og leder ham igennem alle hine Sindstilstandes Vildgange til et Resultat, der indtræffer ligeså nødvendigt som fornuftstridigt. Uovertræffelig er især Samtalen, i hvilken Darcy netop ved med Beskedenhed og Lune nødtvungent at fortælle om sine Bedrifter ophidser Julie til Sværmeri, samt hele Samtalen i Vognen, under hvilken Julie ved hver Ytring, ved hvert Ord, endnu mere ved sin Modstand end ved sine Tilståelser rykker sin Undergang bestandig nærmere. Fremstillingen samles i denne klassiske Sætning, som alt det Foregående forbereder: "Den stakkels Kvinde troede i dette Øjeblik og med fuldkommen Oprigtighed, at hun altid havde elsket Darcy, og i alle de sex År, i hvilke hun ikke havde set ham, med ligeså stor Kærlighed, som hun følte for ham i dette Øjeblik." Mérimée har forstået, hvilken Almagt i Menneskelivet, hvilken tragisk Drivkraft der ligger i det uundgåelige Selvbedrag. Af det nødvendige, det uundgåelige Selvbedrag kan jo ikke blot Halvdelen af al Menneskelivets Lykke, men også en betydelig Sum af al menneskelig Elendighed forklares.

Endnu nærmere kommer Mérimée det egenlig Tragiske, hvor det Skæbnesvangre synker ned i Menneskevæsenet og blander sig med det som en Gift blander sig med Blodet. Således i Novellen *Carmen*. Fra den Dag af, da José møder Zigøjnerpigen Carmen første Gang, går hans Liv ud af sit Spor, og med streng Nødvendighed forvandles han nu, skønt god og brav af Sindelag, for hendes Skyld til Røver og Morder. Ja, Mérimée, der som ung Romantiker vilde tage så lang Afstand som muligt fra dem, der skrev Sørgespil i gammelgræsk Stil, kom i *Colomba* med sin moderne corsicanske Heltinde den græske Tragedie nærmere end nogen af de ærværdige Tragikere, der forherligede "Agamemnon's aldrig uddøende Familie". Ikke med Urette har man sammenlignet Colomba med Elektra. Som Elektra går hun helt op i Tanken på sin Faders uhævnede Død, som Elektra opflammer hun sin Broder til Blodhævn og endnu mindre end Sofokles's unge Pige er hun en almindelig Tragedie-Heltinde; thi hun bevæger sig elskværdigt og troskyldigt i sit Panser af frygtelige Fordomme. Hun er på en Gang blodtørstig og barnlig, hårdhjertet og pigeagtig. En umild Gratie er Grundtrækket i hendes Væsen. Det er nutildags en let Sag at se, hvor meget nærmere denne naturkraftige Datter af et lille, sydlandsk Øfolk står de gammelgræske Kvindeskikkelser end alle hine Teaterprinsesser, der på de franske Scener gik på Koturner og lød Navnene Elektra, Antigone eller Ifigenia. Nærmest er hun dog måske i Slægt med de hedenske Døtre af en langt borte liggende nordisk Ø, med Kvindeskikkelserne i de islandske Sagaer, der med en så lidenskabelig Hårdnakkethed ruger over Familiehadet og regelmæssigt driver Mændene, der holder igen, ind i Blodhævnen. I denne *Colomba*, Mérimées berømteste Frembringelse, fejrer den romantiske "Lokalfarve" sin mest afgjorte Triumf. Fortællingen har den uforfalskede Krydderduft af Bonapartes Fødeø og der går et Pust af corsicansk Ånd igennem den. Som et Bevis for den Troskab, hvormed de corsicanske Sæder er gengivne, ikke mindre end for den Lykke, Bogen gjorde, bør det Træk anføres, at da Mérimée i Anledning af Libri-Processen i Retssalen ventede på sin Dom, trådte en

Corsicaner blandt Tilskuerne, en forhenværende Bandit, hen til ham og tilbød ham for det Tilfælde, at han skulde blive dømt, Blodhævn over Rettens Formand. Der lod sig neppe føre noget bedre Bevis for Ægtheden af *Colomba's* Farve. Mérimée vilde imidlertid ikke have været Mérimée, hvis han ikke (netop på den Tid, da han udgav *Colomba*) havde reddet sit Ry som Fjende af alle Læresætninger ved efter Evne at gøre sig lystig over hin famose Lokalfarve. I sin 1840 skrevne Fortale til den anden Udgave af *La Guzla*, hans opdigtede Samling af illyriske Folkesange, fortalte han, at han "i det Nådens År 1827" havde været Romantiker, havde sværmet for Lokalfarven og hyldet den Anskuelse, at der udenfor samme ikke gaves nogen Frelse. Ved Lokalfarve havde han og hans datidige Kammerater forstået hvad man i det syttende Århundrede kaldte "Sæderne"; men de havde været meget stolte af deres Ord og havde indbildt sig at være Opfindere såvel af Sagen som af Ordet. Begejstringen for Lokalfarven havde bl.a. indgydt ham det levende Ønske at besøge Illyrien; han havde imidlertid af Mangel på Rejsepenge måttet opgive det og var falden på at beskrive sin Rejse i Forvejen for så at foretage den for Honoraret; da også denne dristige Plan var bleven opgivet, havde han ved Hjælp af en Rejsebog og Kendskabet til "fem eller sex slaviske Ord" fabrikeret sin "fra det Illyriske oversatte" Balladesamling. Alle Mennesker havde ladet sig føre bag Lyset. ([Note 12](#)) En tysk Doctor ved Navn Gerhardt havde endog oversat hans *Guzla* med to andre Bind slaviske Poesier på Tysk, og det endda i Grudskriftens Versemål, som han havde kunnet skimte bag Samlingens Prosa. Efterat Mérimée imidlertid således havde gjort den Erfaring, med hvor stor Lethed "Lokalfarve" lod sig fremstille, havde han tilgivet Racine og Klassikerne deres Mangel på dette Stof.

Man føler gennem Spøgen og Vittigheden ret vel den fornemme Skribents Ærgrelse over, om end kun i Literaturen, om end kun som Yngling, at have havt en Fane og have tilhørt et Parti. Ren Sandhed siger dette lystige Forord ikke; thi skønt Mérimées illyriske Prosa-Ballader ikke ellers har mange glimrende Fortrin, så er de dog Frugter af et fint og omhyggeligt Studium og nøje holdte i slaviske Folkevisers Stil. Uden nogen Selvforringelse kan Mérimée nu engang ikke godt tale om sig selv. Hans Fortaler er, når han en sjælden Gang nedlader sig til at sætte sig i umiddelbart Forhold til Læseverdenen gennem en Fortale, af en skødesløs, ligegyldig Beskedenhed, der endnu langt mere end den videst drevne Selvfølelse afsondrer den, der benytter den som Form.

Kapitel 25

Mérimée (fortsat)

Hans Ytringsmåde er den strenge eller spotske Forbeholdenhed. Den åbenbarer sig tydeligst i den Del af hans Forfatterskab, han frembragte på Embeds Vegne, i hans knappe, af Fagord opfyldte Beskrivelser af franske Mindesmærker (*Notes sur le Midi de la France* osv.). Intet Ord om ham selv, intet Udbrud. Ikke et eneste Rejseindtryk og ikke én på Lægfolk beregnet Vending. Hvilken Spas så grundigt at holde alle dem for Nar, der havde håbet i Opsynsmanden over Frankrigs Fortidsminder at kunne gribe Dilettanten og Novelleforfatteren!

Forbeholdenheden træder videre frem i den Tilbøjelighed til at vildlede, der findes hos det spanske Teaters og de illyriske Balladers Digter. Den minder om Beyle, men har et noget forskelligt Præg. Hans Forfatterskab under lånte Navne var kun kortvarigt, men var, så længe det stod på, uigennemtrængeligt. Det morede ham i højeste Grad at lade Læseverdenen løbe April og selv blive udenfor Legen. Han forsømte intet Middel til at gøre det opdigtede mandlige eller kvindelige Ophavs Tilværelse troværdig. Ikke alene Forfatterens Levnedsløb, men endog deres Portræt gav han deres Værker med på Vejen, og for at fuldstændiggøre Spøgen lod han til den ældre Udgave af *Clara Gazul* sig selv aftegne og stikke i Kobber, klædt som Spanierinde i nedringet Dragt og med Mantillen over Hovedet.

Den, som narrer ved at tie, må engang tale, og den, som skuffer ved at vildlede, nødes dog til at give sig til Pris, når Hemmeligheden røbes; men der er et Harnisk, som er kraftigere end både Tavsheden og Gækkeriet, og dette Harnisk har for Mérimée som for Beyle Ironien været.

Han havde fra Begyndelsen af en satirisk Åre; thi hans lidenskabelige Forkærlighed for Menneskesjælens oprindelige Handlekraft medførte af sig selv den spottende Holdning overfor Frasehelte. Et Skuespil som *Les mécontents* indeholder således den bitreste Satire, der vel nogensinde er skrevet over Revolutionsmænd i Slåbrok og Tøfler. Kongetro Landadelsmænd — Mumier og Dumrianer — der kun har én Lidenskab, den at høre sig selv tale, stifter en Stue-Sammensværgelse mod det første Kejserdømme, beslutter at uddele Skrifter blandt Almuen, giver hinanden hemmelige Signaler, udkaster Planer og kævles om Forsædet ved deres Møder, men farer fra hverandre ved Synet af en Gendarm. Det langt senere Skuespil *Les deux héritages ou Don Quichotte*, som sandsynligvis har tjent Emile Augier til Forbillede for nogle af hans Dramer, indeholder den tilsvarende Satire over det selskabelige og kirkelige Hykleri, det politiske Vindmageri, Uriddeligheden og den marvløse Beregning hos en Ungdom, i Sammenligning med hvilken Mérimée måtte føle sig fristet til at betragte sig selv som en Idealist og Sværmer.

I disse dramatiske Værker, der allerede som Læsedramer røber en Ufuldkommenhed i Formgivningen, kommer dog den for Mérimée ejendommeligste Art af Ironi ikke til syne. Han er her tilbøjelig til at lægge Farverne noget tykt på; sin egenlige Styrke har han som Novellist. Langt finere end i hans Dramer er Ironien i den elskværdige lille Novelle *L'abbé Aubain*, der afgiver et stort Bevis på Mangesidigheden af Mérimées's Talent, siden han i den nærmer sig lige til Edmond About, hvem han tilmed langt overtræffer i Elegance. *L'abbé Aubain* er en lille Samling Breve, skrevne dels af en Dame, der antager sig for elsket af en ung Abbed, dels af Abbeden, som gør tvungne Løjer med Damens Kærlighed til ham; vi lærer to svage, men fintbyggede Væsener at kende, der lyver for hinanden, for sig selv og for Andre, og over hvis små slikvorne, men magelige Drifter og hyklede Selvbeherskelse Digterens stumme Satire svæver.

I en Novelette af denne Art findes ingen Fortæller; man ser altså her så lidet som i Skuespillene Forfatteren selv trække sig tilbage. Tydeligst fremtræder dog den for Mérimée ubetinget betegnende Form af Ironi, hvor vi har en Fortæller, men kun sporer ham derved, at han stiller sig udenfor den Sindsbevægelse, han skildrer. Mérimées Foredragsmåde bliver i Kraft af hans Væsens Forbeholdenhed

den at forøge Virkningen af det Fortalte ved en Ironi, der røber sig i Småtræk, og det enten således, at han med et fint Halvsmil lader de rørende Steder tale for sig selv, eller således, at han indfatter det Smertelige, del Oprørende eller Lidenskabelige i Omgivelsernes LigeGYldighed og Kulde som i en Ramme. Her nogle Exempler.

Mérimée har i det lille Mesterværk *Le vase étrusque*, den eneste af hans Noveller, hvor han med Deltagelse behandler et Emne fra den moderne Tid, fortalt en Kærlighedshistorie imellem to unge Væsener, der i Hemmelighed elsker hinanden. Efter et natligt Stævnemøde er den unge Mand kommen hjem, og vi hører ham tale med sig selv:

Hvor jeg er lykkelig! sagde han hvert Øjeblik til sig selv. Endelig har jeg truffet det Hjerter, som forstår mit ... Ja, det er mit Ideal, som jeg har fundet; jeg har på én Gang en Ven og en Elskerinde ... Hvilken Karakter ... hvilken lidenskabelig Ånd! Nej, hun har aldrig elsket nogen Anden end mig ... Og da Forfængeligheden blander sig ind i Alt på denne Jord, udbrød han snart: Det er den smukkeste Kvinde i Paris, og hans Indbildningskraft udmaled ham al hendes Ynde.

Således vedbliver Skildringen endnu nogen Tid, indtil Mérimée afbryder sig selv med den lille Bemærkning: En lykkelig Elsker er næsten ligeså kedelig som en ulykkelig Elsker. Da endelig det smukke Forhold mellem de To har nået sin rigeste Fylde, da Saint-Clairs så flygtige, men så skæbnesvangre Skinsyge på hans Elskedes Fortid har opløst sig i et Intet, en Misforståelse, og vi har været Vidne til et Elskovsmøde, som neppe den blødeste eller mest indsmigrende Digter kunde male med større Inderlighed, et Stævne, ved hvilket Angerens Tårer blander sig med Kys og Smil, hvorledes erfarer vi så sex Linier nedenfor, at Alt i samme Nu er forbi og Saint-Clair Morgenen derpå falden i Duellen? Vi erfarer det, som Sligt erfares i Livet:

"Nu," sagde Roquantin til Oberst Beaujeu, som han om Aftenen traf hos Tortoni, "er Nyheden sand?"

"Altfor sand, kære Ven," svarede Obersten med en mørk Mine.

"Fortæl mig, hvorledes det gik til."

"Å ganske ligefrem. Saint-Clair begyndte med at sige, at han havde uret, men at han vilde stå for Thémynes' Skud, før han gjorde ham Undskyldninger. Jeg kunde kun bifalde det. Thémynes vilde have det afgjort ved Lodkastning, hvem der skulde skyde først. Saint-Clair krævede, at det skulde være Thémynes. Thémynes skød; jeg så Saint-Clair dreje sig helt omkring og falde død om. Jeg har ofte bemærket denne underlige Omdrejning, der går forud for Døden, hos Soldater, som blev ramte af et Skud."

"Det er højst besynderligt," sagde Roquantin. "Og hvad gjorde Thémynes?"

"Han gjorde, hvad man ved sådanne Lejligheder gør. Han kastede sin Pistol i Jorden med en beklagende Mine. Han slog den imod Jorden så stærkt, at Hanen gik i Stykker på den. *Det er en engelsk Pistol fra Manton. Jeg tror ikke, at han i hele Paris finder en Bøssesmager, der gør ham så god en Pistol påny.*"

Idet Mérimée skildrer os velvillige Bekendtes Medfølelse ikke som sentimentale Forfattere plejer, men som den er, træder det følelsesfulde Forhold mellem de Elskende så meget lidenskabeligere frem af den hårde Ramme, hvori det er sat. Havde ikke allerede på Mérimées Tid den Kunst at anrette Champagne i Is været godt kendt — han havde opdaget den.

Endnu et Par Exempler på hans Evne til at holde sig udenfor den Sindsbevægelse, han sætter i Scene og som han hos Læseren fremkalder. Man se det Sted, hvor i *Stormen på Skansen* Hovedangrebet fortælles: "Vi kom hurtigt til Skansens Fod; Palissaderne var knækkede og Jorden oprevet af vore Kugler. Soldaterne kastede sig over disse Grusdynger med Råbet: "Leve Kejseren!" og *Råbet var stærkere, end man skulde tiltro Folk det, som allerede havde skreget så længe*" Fortælleren er her ikke Mérimée selv; han lader en Officer meddele sine første krigerske Oplevelser, men Fortælleren er ikke desmindre af hans Art; thi han deler ikke de stormende Soldaters Begejstring. Langt fra at rose deres

Sværmeri for Napoleon som fædrelandskærligt eller som forøgende Modet kritiserer han koldblodigt deres Lungers Styrke.

Man bør ikke undre sig altfor meget over, at denne Stil, denne Tone, der så overraskende sikrer det Fremstillede Saglighed, stedse påny bliver opfattet som Kendetegn på Hjertets Kulde. Den er det imidlertid i Virkeligheden så lidet som Valget af de gysenvækkende Emner hos Mérimée er et Kendetegn på Grusomhed. Ofte er omvendt Foredragets Ironi kun Medfølelsens og Harmens gennemsigtige Slør! Man studere denne Ironi i den lille Novelle *Tamango*, hvor allerede Stofvalget kunde synes den overfladiske Læser Bevis på Hang til det Oprørende; thi hvad vækker Afsky som Slavehandelen og Slavepinerierne eller som Skibbrud, Hungersnød og Drab? Og alt dette nu tilmed foredraget med et ironisk Smil. Men man føler, hvad denne Ironi betyder, når man læser en Sætning som denne:

"Kaptajnen gav den halvdrukne Negerkonge Håndslag, og strax blev Slaverne overgivne til de franske Matroser, der skyndte sig med at tage de lange Trægafler, hvori Negrene havde holdt dem, af Halsen på dem og iføre dem Halsbånd og Håndlænker af Jern, *en Forandring, som afgiver et Bevis på den europæiske Civilisations Overlegenhed.*"

Man mærker det endnu stærkere, når man kommer til det Sted, hvor Kaptajnen med vældige Piskeslag søger at gøre den smukke Negerpige føjelig:

"Med disse Ord gik Kaptajnen ned i sin Kahyt, lod Ayché komme og forsøgte at trøste hende; men hverken Kærtæg eller Slag (*thi man taber tilsidst Tålmodigheden*) formåede at bringe den skønne Negerinde til at være medgørlig."

Selve den rolige Kulde, der nøjes med at fastslå den Kendsgerning, at således er Menneskene og således går det til i Livet, forøger det stikkende Indtryk af Voldshandlingen. Man lægger ikke Fortællingen bort uden Rørelse. Hvad der først syntes koldt, ses kun som det stivnede Udbrud af Kunstnersjælens indre Ild. Man begriber, at der er en Sindsbevægelse bag disse Værkers så ædru og så kraftigt udprægede Former, og at det er denne Sindsbevægelse, der har præget dem så medaljeskarpt ud.

I ingen af Mérimées Noveller ses Fortællingens ironiske Anlæg og den Følelse, der har frigjort sig fra alle Fordømmes Svøb, mere fuldentt sammensmeltede end i *Arsène Guillot*. Den fornemme og kristelige Dames Dyds-Holdning danner her Modsætningen til det Ubekendtskab, i hvilket den stakkels allerede af Moderen solgte unge Pige svæver om den hele sædelige og kristelige Samfundsvedtægt. I et fortvivlet Øjeblik springer hun ud af Vinduet, brækker et Ben og nogle Ribben, og Novellen foregår ved hendes Sygeleje. I Fortællingens Løb sørger som sædvanlig Ironien for at Medlidenhed og Rørelse ikke overskrider det kunstneriske Mål; henimod Slutningen, hvor Arsène's Død bliver skildret, får dog Hjertet Lov til at tale uforstyrret, og dets simple Sprog meddeler den døende Grisette en Ynde, der neppe er ringere end den, som i Døden forklarer Musset's Bernerette. Så til allersidst træder den kunstneriske Ironi påny ind i sine Rettigheder. Thi denne Linje: "Stakkels Arsène, hun beder *for os*" fint skrevet med Blyant af en kvindelig Hånd på Arsène's Gravsted, lærer os i al sin Korthed, at den strenge Dame bukkede under for den samme Fristelse som det udannede Barn, og at da Arsène var død som en Heltinde, arvede hendes Beskytterinde hendes Elsker. Og dog er Ordet Ironi her næsten for grovt. Man savner Udtryk til at betegne disse Afskygninger. Hin svagtironiske, med Blyant skrevne Linje indeholder i sine sex Ord en Mérimée'sk, det vil sige ordknap, Fordragelighedspræken.

D'Haussonville har meddelt en Ytring af Mérimée til Emile Augier om hans lille 1869 for Kejserinden skrevne Novelle *La chambre bleue*, der viser, hvorledes hin Fortællermetode, som fra først af sprang ubevidst frem af hans Naturel, tilsidst blev bevidst Manér. Mérimée sagde: "Historien har en stor Fejl, som beror på, at jeg først havde i Sinde at give den en tragisk Slutning og *naturaligvis* altså begyndte at fortælle i en spøgende Tone. Derpå forandrede jeg min Ide og sluttede med en spøgende Opløsning. Jeg burde så have begyndt forfra og fortalt Historien i en tragisk Tone, men det kedede mig og jeg lod den blive som den var." Den Form, som oprindeligt var en følsom og meget stolt Sjæls

stilistiske Udtryksmåde, blev mod Enden af Mérimée's Liv en forfinet og overdreven Benyttelse af Modsætningen som kunstnerisk Virkemiddel.

Kapitel 26

Mérimée og Gautier

I et Brev fra 22de November 1821 skriver Maleren Mérimée: "Jeg har en stor Søn på atten År, af hvem jeg gerne vilde gøre en Advokat. Han har sådanne Anlæg for Malerkunsten, at han uden nogensinde at have kopieret Noget, gør Skitser som en ung Elev." Som så mange af de mest fremragende franske Romantikere opgav Prosper Mérimée aldrig helt Sysselsættelsen med bildende Kunst; han malte Akvareller, men var fremfor Alt en utrættelig og begavet Tegner. Hans Tegnetalent synes nærbeslægtet med hans sprogligt stilistiske Færdighed.

I Slægten fra 1830 udfylder i stilistisk Henseende Prosper Mérimée og Théophile Gautier hinanden. Omridset, den strenge Linje er Mérimée's, en blussende Farve derimod Gautier's Styrke. Gautier synes snarere at skrive med en Pensel end med en Pen; hvad han elsker, er Klædedragterne og Belysningen. Hans yppige Stil er veneziansk; det er Brokade og Fløjl, som han over strør med Flitter og Pailletter. Mérimée's simple, men til det Yderste elegante Fremstilling er ensfarvet og mørkladen; han ridser som med en Radernål, men hans Stil har en Egenskab, som ingen nok så glimrende Sprog væv kan overtræffe, den er gennemsigtig: Skikkelser og Karakterer ses i deres friske Vildhed som levende igennem den. Alle Omrids står i trodsig Skarphed som på et Maleri eller en Radering af Jacques Callot, om hvis Manér han minder. En ung mandlig Figur hos Callot, der rask skrider frem med den lange Kårde i Læderskeden hængende ved Siden, med en opkrattet Fjærhat kækt sat på Skrå, med den gule Våbenfrakke om Livet, med vide Støvler, der folder sig smukt om den kraftige Læg, og med blanke Sporer, der klirrer under Gangen, og som med stolt og udæskende Holdning er Vidne til en eller anden Voldsdåd, vilde f.eks. afgive et udmærket Titelbilled til *Cronique du règne de Charles IX*.

Mérimée's skønsomme Forbeholdenhed giver sig sit sidste Vidnesbyrd i hans Stils klassisk-elegante Strenghed. Hans Form er lys og glat som blanktpoleret Jern; ingen Pynt, ingen Blomst, aldrig en eneste løs Udsmykning, men hver Figur af drevet Metal, gennemformet og sand, ligeså rigtigt påklædt som levende. Ingen af Frankrigs samtidige Forfattere har vist den forsigtige og fornemme Sky for nye Ord og Vendinger som Mérimée, ikke Charles Nodier engang. Han har brugt Sproget som det gaves ham i Hænde, og han har sat sit Stempel på hver Sætning, han har skrevet, uden at benytte et eneste besynderligt Ord eller et eneste almindeligt Ord på en besynderlig Måde. Han har fremfor Alt undgået de almindelige Udtryk, der let kaster et Slør over Tanken, bag hvilket denne tager sig større og betydeligere ud. Hvad der særligt udmærker ham, det er Udtrykkets *Sikkerhed*, Gaven til med det usmykkede Ord, hvis Præg syntes udvisket, at fremkalde nøjagtigt den Forestilling, han vil. Hugo skrev anskueligt, patetisk, Gautier og de, der sluttede sig til ham, en sanselig, billedstrålende Stil, begge søgte at virke ved Ord-Arkitektur. Hos Mestrene var denne Stræben i sin Ret. Men deres Efterligneres og Elevers Forsøg erindrer kun altfor tit om de pragtfulde Vandledning fra Romernes Tid, der med uhyre Bekostning og Anstrengelse blev udspændte fra Højdepunkt til Højdepunkt, fordi man ikke vidste, at Vandet ved sin egen Kraft kunde stige op fra Dalen. Vi beundrer disse Mindesmærker; men vor Beundring havde været større, om vi istedenfor dem havde fundet simple Rør, der holdt sig ved Jorden. Det kunstige og løftede Udtryk er som Akvadukten; det simple Ord, der går lige til Målet, som det uanselige Rør, og Mérimée's Stil holder sig som Røret ved Jorden, har ingen unyttig Pragt og ingen unødvendig Løftelse, ingen på Opspiling spildte Kræfter. Den er ikke derfor en Stil uden Ynde, men den har ingen anden end den tilstrækkelige Kraft. Der er intet Ord for meget, og hver Sætning står i det Heles Tjeneste. Det gamle Motto: *Ne quid nimis* synes at have været denne Fortællerkunsts Løsen.

Det Mål, som Mérimée med denne Stil forfulgte, var øjensynligt det, ved Afkald på alt Biværk at gøre sine små Kunstværker så uangribelige som muligt for Tidens Tand. Hans Bestræbelse erindrer om den, man tilskriver Donatello. Man har forklaret Donatellos uforlignelige St. Georgs ejendommeligt

samlede Holdning — de fast til Kroppen liggende Arme og Hænder — deraf, at han på Oldtidens Billedstøtter omhyggeligt havde iagttaget, hvilke Legemsdele der havde lidt mest og hvorfor. På tilsvarende Måde har Mérimée for at gøre Tidssmagens Forandringer magtesløse overfor sine Værker holdt dem fri for alt Udenværk, alle Udskejelser fra Sagens Væsen.

Det var dog ikke hans Skrivemåde, som slog igennem og blev den nærmeste Eftertids. Det blev ikke ham, men Gautier, der som Stilist fik en Skole, og jeg for min Del hører ikke til dem, der beklager, at en rigere og sanseligere Stil har fortrængt hans, eller at senere franske Forfattere ikke blot har villet skrive Sætningen klar og rigtig, men om muligt meddele den en Melodi, en Farve, en Duft. Den Sprogbehandling, der strækker sig fra Gautier over Flaubert og Brødrene Goncourt til Zola og Daudet, har imidlertid også sin betænkelige Side, og den beskrivende Stils mest opsigtsvækkende nyere Repræsentant har ikke manglet Øje derfor. I en af Zola's Artikler findes følgende Betragtning:

"Det Værste er, at efter den Overbevisning, jeg nu har vundet, vil vor Tidsalders Mundart, den Del af Stilen, der tilhører Moden og må blive forældet, gælde for en af det franske Sprogs mest ulidelige Stilarter. Det lader sig næsten med matematisk Sikkerhed forudsige. Hvad der især let forældes, det er Billedet. Sålænge det er nyt, henriver og begejstrer det; når det så er blevet anvendt to eller tre Slægtled igennem, bliver det en fortærsket Ting, tilsidst en Skamplet. Man se Voltaire med hans tørre Sprog, hans kraftige Sætning, der undværer Tillægsord, fortæller og ikke maler: han forbliver evig ung. Man se Rousseau, der er vor Stamfader, med hans Billeder, hans lidenskabelige Talekunst: han har skrevet utålelige Sider ... Der forestår os altså en smuk Skæbne, os, der tilmed har overbudt Rousseau, maler og synger vore Sætninger, hugger dem til som Marmorblokke og kræver Tingenes Lugt af Ordene. Alt det bemægtiger sig Folks Nerver, vi finder det udsøgt; godt! Men Spørgsmålet er kun, hvad vore Børnebørnsbørn vil sige til det. Deres Følemåde vil sikkert have forandret sig, og jeg er overbevist om, at de vil stå forbavsede overfor mange af vore Værker. Næsten Alt deri vil være forældet."

Forfatteren af denne vemodige Selvfordømmelse går rimeligvis adskilligt for vidt. Hvis vore Efterkommere ikke vil bryde sig stort om vore Bøger — hvad der er rimeligt nok — så vil den Stil, hvori de er skrevne, have mindst Skyld deri; men i ethvert Tilfælde er hans Udtalelse mærkværdig som et Vidnesbyrd fra en literær Kolorist til Fordel for Stilens Forstandsdyrkere, mellem hvilke Mérimée i det 19. Århundrede utvivlsomt er en af de første. De bedste af hans Værker er Mindesmærker. Sjældent er i Verdenslitteraturen små Prosa-Arbejder blevne udførte i så stor en Stil. Det er Sagen selv, som står for En i det skarpeste Sollys uden nogensomhelst Følsomheds-Tåge omkring sig. Det vilde være urimeligt at skatte den billedrige Prosaist mindre højt, fordi hans Billeder taber sig ved Gentagelse; man kunde lige så godt lægge en Komponist det til Last, at hans Melodier ved at spilles på alle Lirekasser bliver uudholdelige. Men *det* lader sig ikke negte, at en streng og billedløs Stil som Mérimée's, der ikke har noget Planteagtigt ved sig, overlever den beskrivende Stilarts Frembringelser, omtrent som en Broncestatue overlever et blomstrende Træ.

Oprindeligt gjaldt denne Digter forunderligt nok for en ren Naturalist. Alfred de Musset har i sin Ungdom om Mérimée, hvem han naivt sammenstiller med Calderón, skrevet nogle Vers, der på en meget betegnende Måde gengiver det Indtryk, som hans Evner gjorde på de Samtidige; det forekom dem, som om han leverede blotte Afstøbninger af det Virkelige: "En helder som Calderón eller Mérimée smeltet Bly over Virkeligheden ... tager Form over Menneskeskikkelsen og kaster sin Afstøbning af Livet i dets Nøgenhed op på Skuepladsen. Intet Mejselslag på den mørke Afbildning. Intet uden en Broncemaske, således som Gud selv har støbt den".

L'un, comme Calderon et comme Mérimée,
Incruste un plomb brûlant sur la réalité.
Découpe à son flambeau la silhouette humaine.
En emporte le moule, et jette sur la scène
Le plâtre de la vie avec sa nudité.

Pas un coup de ciseau sur la sombre effigie,
Rien qu'un masque d'airain, tel que Dieu l'a fondu.

"Ikke et Mejselslag" er et pudsigt Ord om Tidsalderens mest energiske Stilist, men så meget er klart, at Alfred de Musset anså Mérimée for en fuldblods Naturefterligner. Det beror på at der, som ovenfor berørt, fra Begyndelsen af var et Element af Naturefterligning i Romantismen. Man følte dengang i den romantiske Lejr slet ingen Spaltning imellem Naturalisme og Romantisme. Vistnok var Fjærbuskenes og Toledoklingernes Poesi En kærere end den nære Virkeligheds Liv: men også Virkeligheden lod sig fremstille poetisk, når den havde Farve og Karakter, Lidenskab og Flamme og exotisk Duft, og det havde den hos Mérimée. Spiser til den senere Naturalisme findes hos Mérimée som hos de andre Romantikere, kun at hos dem Kærligheden til Kunsten beherskede Naturefterligningen. Imidlertid er Mérimée med sin Kærlighed til brutale Emner og med sin kunstige Kulde ganske tydeligt en Forløber for den Smagsretning, der fremtrådte i det følgende literære Slægtled. I Taine's *Vie et opinions de M. Graindorge* (1867) findes en Linje, der er skrevet om det selskabelige Liv, men har en større Rækkevidde: "I de sidste ti År har et Anstrøg af Brutalitet fuldstændiggjort Elegancen." Man føler dette hos næsten alle det andet Kejserdømmes større Skribenter, hos den yngre Dumas, hos Flaubert, hvem man kunde kalde den næste Slægts Mérimée, endelig hos Taine selv, der ganske i Mérimée'sk Ånd fryder sig, når han har "et smukt Mord" at skildre og som lader sin Graindorge give Læseren nøjagtig Anvisning på den mest praktiske Fremgangsmåde, når man vil skære sin Hals over med en Barberkniv. ([Note 13](#))

Nutildags gælder Mérimée for en Klassiker. Hans klare og gennemsigtige Form, hans Sky for lyriske Udskejelser, for Lignelser og Foredragsstil synes at sikre ham en Plads udenfor den romantiske Gruppe. Men vi har set, at i en vis Forstand er alle franske Romantikere at betragte som Klassikere, og det kun tydeligere klassiske Præg hos Mérimée giver ham følgelig ingen Særstilling udenfor Skolen.

Når man tilmed betænker, at han så godt som Hugo og Vigny har været Walter Sotts Indflydelse underkastet, at han har et umiskendeligt Slægtskab med den Byronske Satanisme, at han, den ædru Tvivler, endog har skrevet Sager som *La vision de Charles XI* i Hoffmann's Art, at han var Beyle's umiddelbare Lærling, at han, ægte romantisk, næsten altid fremstillede det Fremmede og Umoderne, så vil man hos ham finde så mange for de franske Romantikere fælles Træk, at man i ham erkender det ægte Barn af hans Tidsalder.

Hans Skikkelse hæver sig, også uden at man tildeler ham en kunstig Originalitet, tilstrækkeligt frem i den geniale Slægt fra 1830. De andre sprængte i brogede Våbenkjortler, med forgyldte Hjelme og vajende Faner ind på Arenaen. Han er den sorte Ridder i den store romantiske Turnering.

Kapitel 27

Th. Gautier

En af de første Dage i 1830 gik tre unge Mennesker ned ad en nys afstukken Gade ved Champs Élysées i Paris henimod et ensomtliggende Hus, det eneste i Gaden. Den ene, nittenårig, lyshåret, gik med hurtige, fugleagtige Skridt, lidt foroverbøjet, med Manuskripter stikkende ud af alle sine Lommer; det var den fine Fantast, den elskværdige Poet Gérard de Nerval, hvis Hovedsysselsættelse det var at løbe Benene af sig for at gøre sine Venner Tjenester. Ved hans Side gik med værdig Holdning og castiliansk Alvorlighed i sine Miner den blege og sortskæggede Petrus Borel, der som den ældste, allerede 22årige, var Midtpunkt for en hel Gruppe af kunstsværmende Ynglinge; en Smule bagefter dem fulgte endelig med nølende Skridt og megen indre Uro en olivengul, regelret dejlig ung Fyr på 18 År, hvem Vennerne havde lovet at indføre hos Beboeren af det ensomme Hus, Victor Hugo, i hvis Hjem de havde den af Mange misundte Lykke at være gerne sete.

To Gange gik den unge Gautier bag Nerval og Borel op ad Trappen, langsomt som havde han Bly i sine Såler; thi han kunde ikke få Vejret, følte den kolde Sved på sine Tindinger og kunde høre sit Hjertes Slag; men hver Gang de kom op til Døren og En vilde trække i Klokkestrengen, fløj han, grebet af en overvældende Angst, i Firspring ned igen ad Trappen, fulgt af sine råbende og leende Beskyttere. Som det plejer at gå i Eventyrene, lykkedes det tredje Forsøg. Gautier bad om Forlov til at sidde en Stund på et af den øverste Afsattes Trappetrin for at komme sig lidt eftersom han følte Benene danse under sig; da gik i det samme Gangdøren op og i en Lysstrøm som den, der danner Glorien om Foibos Apollon, åbenbarede sig imod den mørke Trappe ingen ringere end Victor Hugo selv i al sin Hæder og Herlighed, ganske borgerligt klædt med sort Frakke og grå Buxer, og lige så omhyggeligt barberet som den første, den bedste Filister. Han smilte ved Synet af den betagne Yngling, men syntes ikke særdeles overrasket, thi han var vant til at se unge Poeter og Malere rødme og blegne og stamme på sin Tærskel. Han stod øjensynligt netop i Begreb med at gå ud på Gaden som en anden Dødelig, hvilket undrede Gautier mere end det vilde have undret ham, om han var kørt gennem Byen på en Triumfvogn trukket af fire hvide Heste og med en Sejrgudinde foran på Vognen, der holdt en Guldkrans over hans Hoved. Han vendte imidlertid tilbage til sin Stue og Théophile Gautier overværede som stum Tilhører Samtalen mellem ham og hans to unge Venner. Selv var Gautier altfor forlegen til at tale med; men denne Samtale satte ligefuldt Tidsskel i hans Tilværelse; thi fra hint Øjeblik af og indtil sin Død var han Hugos svorne Mand, hans brændende Beundrer, hans taknemmelige Elev, hans ufortrødne Herold. Aldrig, end ikke glimtvis, end ikke under mangeårig Adskillelse og den Afstand, modsatte politiske Retninger medfører, glemte han den ubetingede Trofasthed mod den, han fra deres første Møde af ved sig selv havde kaldt sin Herre og Mester.

Anledningen til Besøget var *Hernani*'s første Opførelse på Théâtre français. Man kom for at hente nogle Pakker af de små, firkantede røde Adgangskort med det påtrykte *Hierro*. Gautier, der havde læst *Orientalerne*, var allerede begejstret for Stykket, før han kendte det.

Han havde i det Kvarter, han beboede, længe været kendt for sine Underligheder. Han udæskede på alle Måder hin almene Spidsborger, der var de unge Romantikere så forhadet. Han gik til dagligt Brug i en Trøje af sort Fløjl og Sko af gult Læder, med sit lange mørkebrune Hår, der klædte hans matgule Hudfarve fortræffeligt, hængende helt ned til Beltet, altid med bart Hoved, skærmet af en Parasol eller Paraply, med Cigaren i Munden, med rank og smuk Holdning i ungdommelig Majestæt uden at bryde sig det Fjerneste om forargede Borgermænds hånligt Blik eller lattermilde Gadedrenges Tilråb. Han trodsede med fuldkommen Foragt deres Mening om ham.

Men til *Hernani*'s første Opførelse følte han Nødvendigheden af at gøre større Forberedelser. Han bestilte sig "den røde Vams" — hin Vams, der skulde blive et af de navnkundigste Klædningsstykker i

Verden. Det Røde ved denne Vams var ikke det Røde, som Revolutionsmænd har valgt til Sindbilled og som Politikere tænker på, når Farven nævnes, nej det var det Flammerøde, der for Datidens unge Kunstnere var Udtryk for deres Had til det Grå. Det var et Stykke purpurfarvet Atlask, hvis Farvetoner henrykte den unge Maler og Poet. Han så på det med de Øjne, med hvilke man kan tænke sig, at Veronese har betragtet et Stykke Silketøj. Da Gautier var kommen i Besiddelse af Skatten, sendte han Bud efter sin Skrædder. Han udviklede ham sin Plan; af dette Stof skulde der gøres en Vams; jo en Vams; den skulde have Form som et Kyrads, springe frem midt over Brystet og hægtes i Ryggen. "Hvis man," fortæller Gautier, "blandt de akademiske Fortegninger, der angiver de forskellige menneskelige Ansigtsudtryk, opsøger en af dem, der har Underskriften: Forundring, så vil man kunne gøre sig en Idé om den skrækslagne Skrædders Mine." — "Men sådan en Vams er ikke moderne," indvendte han frygtsomt. — "Den bliver nok Mode," svarte Gautier. — "Men jeg kender ikke dette Snit. Det nærmer sig mere til Teaterstilen end til en daglig Dragt; jeg er bange for at forskære Stoffet." — "Vær De ubekymret, jeg skal skære Dem et Mønster i Lærred." — Og Vamsen blev syet, og med rolig Stolthed og overlegen Koldblodighed udholdt Gautier hin berømmelige og stormfulde Teateraften det hele Artilleri af Filister-Kikkerter, der under Fingerpegen rettedes på ham. Hans Navn voxede sammen med Sagnet om den røde Vams, skønt han kun bar den hin ene Aften; man vidste længe ikke andet om ham, end at han havde havt den på — jeg har selv i 1867 i Paris truffet Folk, som troede, han gik med den endnu — og den stråler den Dag idag i den franske Literaturs Historie som et barnligt Symbol på hin entusiastiske Ungdoms Kærlighed til det Lysende og Farverige i Livet — *le gilet rouge*.

Men det egentlig Lysende og Flammerøde, det var Kunsten, den rene Kunst. Den grænseløse, hensynsløse Kærlighed til Kunsten som Kunst har sjældent fyldt et Hjerter som den fyldte Gautier's. Han bevarede denne Kærlighed til sin Død, men i sin Ungdom følte han den med alle de Nydelser, den skænker, al den Beundring, den afstedkommer, alt det Mod, den indgyder, og alt det Had, den indblæser.

Det var denne Kærlighed, som gjorde, at han i dyb og ædel Beskedenhed blev en Beundrer af Kunstnere, han der selv var en Mester. Han blev Hugo's Page, Balzac's opofrende Ven. Han var Digter, men Beundringen gjorde ham til Kritiker, og ingen havde som han Glæde af et godt bygget Vers, et lysende Ord, et malerisk Udtryk, en kraftig Fantasi og et dristigt Fantasteri. Han var Maler, før han blev Poet, og Ingen anerkendte som han den mægtige, skønt famlende Originalitet hos Delacroix, som affødte hin Koloritens Glans og Pragt, der overstrålede alt Fortegnet. Med hvilken Lidenskab faldt han ikke derfor som Kritiker over Scribes Platheder og Delavigne's reformatoriske Forsigtighed, over flove Vaudeviller og lidenskabsløse Tragedier, han som tilbad Stilen og som hellere, langt hellere end i Gymnase-Teatret at se et borgerligt Lystspil overværede en Beriderforestilling i Circus, hvor man dog kun skreg Hop! og He! og altså på langt nær ikke begik så mange Synder mod Sætningsbygning og Versekunst som Scribe. Med hvilket Raseri faldt han ikke over Delaroche, da denne (som først sent udfoldede sit Talent) henrev de Halvdannede ved sine slikkede Gengivelser af Middelalderens Historie og fik dem til at foretrække hans Middelalder for Hugo's og Delacroix's! At sætte det forsigtige Talent over det hensynsløse og forfærdende Geni, det var i Gautier's Øjne den egentlige Helligbrøde, og med sande Tigerspring kastede han sig over den Almenyndest, disse Talenter nød. Han kunde, tilstod han selv senere, i hin Tid have ædt Delaroche rå og fundet ham velsmagende.

Kunsten for Kunstens Skyld! Kunsten som sit eget Formål! det var Gautier's Løsen. Og at han elskede Kunsten (som man overhovedet elsker) for den elskede Genstands egen Skyld (*l'art pour l'art*), vil sige, at han elskede den uden Hensyn til dens såkaldte Moralitet eller Immoralitet, Nationalitet eller Unationalitet, Nytte eller Unytte.

Ved denne sin Forgudelse af Kunsten betegner han et Udviklingstrin i Romantismens Historie. Den literære Renæssance var jo begyndt som Andagt overfor Katolicismen og det gamle Kongedømme. Da Bevægelsen med Hugo i sin Spidse tog sit andet store Tilløb, var det en Tid lang som Begejstring for Kunsten blot som Kunst, men denne Begejstring var hos Flertallet halvt ubevidst, skjulte sig under Sværmeriet for Middelalderen, for det sextende Århundrede, de heftige Lidenskaber, Lokalfarven osv.

Gautier var den eneste, som var sig hint lønlige Princip helt og fuldt bevidst, og derfor er hans Navn enstydigt med hele den Fase af Bevægelsen, under hvilken Poesien forfægter sin egen Ret. Vel kunde det, når man holdt sig til visse af Hugo's Fortaler (den til *Orientalerne* f.eks.), se ud, som om hans Poesi ikke vilde have noget med Livets andre ideale Magter at bestille, men blot tilkæmpe sig sin Frihed; dog Hugo selv var en altfor agitatorisk anlagt Natur til at betragte denne Kamp som mere end den første, foreløbige Opgave. Det var forbeholdt den Discipel, der lå Mesterens Hjerte nærmest, at betragte denne Station som den endelige og sidste. For Gautier som for de tyske Romantikere var Romantismens Kamp imod Nyttelæren Kundgørelse af Kunstens ubetingede Uafhængighed.

Théophile Gautier fødtes i Tarbes i Sydfrankrig den 30te August 1811 i en anset, lidenskabeligt kongetro Familie. Som Hugo og Dumas nedstammer han fra en tapper Officer. Hugo's Fader sloges som Major under Napoleon med Fra Diavolo i Italien, som General og Provinsguvernør under Josef med de tapre spanske Oprørere, Dumas' Fader var en Atlet, som efter Sagnet (rettere efter den yngre Dumas' Påstand) kunde kvæle en Hest mellem sine Ben, bide en Hjelm igennem med sine Tænder, og som ganske ene forsvarede Broen ved Brixen mod en Forpost på tyve Mand. Gautier's Bedstefader gjorde sit Navn berømt ved at være den første Mand ved Angrebet på Bergen-op-Zoom; han var af en kolossal Legemskraft, en Kæmpe, der altid levede i fri Luft, mest på Jagt, aldrig sås uden med Geværet over Skuldren og plejede at fyre det atter og atter af i Luften, såsnart han var glad. Han blev hundrede År gammel. Hos Th. Gautier's Fader, der ligeledes nåede en meget høj Alder, viste den nedarvede Styrke sig på det åndelige Område. Han havde meget forskelligartede Kundskaber og en grundig Dannelse. Hvor literært anlagt og fordomsfri han var, viser bedst den Omstændighed, at han følte sig i høj Grad tiltalt af Fortalen til *Cromwell*, ganske billigede Sønnens poetiske Retning, ja var så forelsket i hans dumdristige *Mademoiselle de Maupin*, at han, medens den blev skrevet, undertiden lukkede Sønnen inde og sagde: "Nu kommer du ikke ud, før du har skrevet nogle Sider *Maupin*." Moderen, en majestætisk Skønhed, der siges at have havt bourbonsk Blod i sine Årer, var enig med Faderen om at forkæle og forgude den af Naturen så overdådigt udrustede Søn. Han var af dem, der er skabte til at blive ikke blot sine Nærmestes, men Manges Yndling, af dem, som hele Slægtled giver Kælenavn; thi han var en stor Kunstner og et stort Barn. Hvor betegnende er ikke Forkortelsen Théo, under hvilken han forekommer i hundrede og atter hundrede Skrifter! Det er Beundringens Familiaritet, der har forkortet hans Navn.

For at fuldstændiggøre de Træk i hans Afstamning, der synes betegnende for hans Væsen, er den Tilføjelse endnu nødvendig, at der utvivlsomt var østerlandsk Blod i hans Slægt. Dette er højst interessant, fordi det — ganske som Neger-Afstamningen oplyser meget af Voldsomheden og Kraften hos Alexandre Dumas og Russeren Pusjkin — på en fysiologisk Måde forklarer det orientalske Præg, som Gautiers Personlighed og Frembringelser med Årene antog, Han var skabt til at bære Fez eller Turban, til at bevæge sig langsomt og med Værdighed, og det var naturligt at han endte med i sine Skrifter at lægge så få Sindsbevægelser for Dagen som muligt.

Alt som lille Barn kom *Théophile Gautier* fra Sydfrankrig til Paris. Det er et Tegn på, hvor tidligt hans Ejendommelighed var udviklet, at han i Skolen gennemgående foretrak de Skribenter, der gik forud for eller fulgte på Sprogenes såkaldte Guldalder, for de klassiske og korrekte Forfattere. I fransk Literatur læste han med Nydelse Villon og Rabelais, medens han var helt kold overfor Corneille og Racine; i latinsk Literatur læste han med Lidenskab kun Forfalds-Tidens Forfattere og Digtere, Claudian, Martial, Petronius, Apuleius og efterlignede dem i sine latinske Vers i alle mulige Versemål, medens han derimod så ned på Cicero og Quinctilian med fuldstændig Ligegyldighed. Det beroede først på hans Kunstnerkærlighed til en malerisk, ordrig Stil; så på hans Had til alle de Mængden imponerende Almensandheder og pæne Meninger, som nødvendigvis må forekomme hos enhver Forfatter, der skal betragtes som klassisk. En Franskmand, der var så vild og gal som Villon eller så saftig og farverig som Rabelais, havde i hans Øjne den uvurderlige Fordel at være uberørt af det store Århundredes almene Politur; en Romer, der havde afrikansk Blod i sine Årer som Apuleius eller var af ægyptisk Oprindelse som Claudian var ham nødvendigvis kærere end Augustus-Tidsalderens smagfulde Talere og Poeter; thi

han holdt af det stærkt Ejendommelige, det som pirrer eller forbløffer, gøs ikke tilbage for det Kunstlede og Søjte, hvis det blot havde sin Ynde, og følte sig i Literaturen altid tiltrukket af en let Vildtlugt. Drengens Forkærlighed for Sølvalder-Poeterne forlod ikke den modne Mand. Det var den, som fik ham til at skrive den fortræffelige Samling Karakteristiker, han udgav under Navnet *Les Grottesques*, og hvori han påtog sig at give Æresoprejsning til den Gruppe af mindre Digtere, som Boileau i sin *L'Art poétique* havde brændemærket for desbedre at rydde Pladsen for de store Forfattere, der havde overholdt Aristoteles's Regler og Smagens Love. De stakkels Fyre var ulæste blevne liggende i Literaturens Benhus med et Vers af Boileau på deres Pande. Som Fjende af alt Regelret og Forslidt tog Gautier sig af dem. Hans plastiske og maleriske Sans fandt ingen Tilfredsstillelse ved Studiet af de værdige Digtere, der havde siddet og skrevet med Allongeparykker på Hovedet og Kniplinger om Håndleddene; men det morede ham at opsøge alle hine glemte og selsomme Poeter med deres ejendommelige Profiler og Fagter, hos hvem man blandt talløse Smagløsheder træffer på morsomme Særheder, ejendommelige Glimt, vidfulde og maleriske Vers, ja på så levende og ypperlige større Digte som de bedste af François Villon's og Théophile de Viau's. Var deres Muse ingen Skønhed, så gjaldt dog om hende hvad Gautier etsteds har skrevet om en indtagende Kvinde: Hun havde i sin pirrende Grimhed et Gran af Salt fra det Hav, af hvilket nøgen og udæskende det bitre Svælgs Venus steg op:-

Elle a dans sa laideur piquante
Un grain de sel de cette mer
D'où jaillit nue et provocante
L'âcre Vénus du gouffre amer.

Og sådan en stakkels Poet fra det 15de, 16de eller 17de Århundrede, der havde ligget fuld i Rendestenen eller havde hugget sig gennem Verden med sin Kårde eller havde endt sit Liv som Ørendup i Galgen, frembød ved sit Lune og sine Vers for hans Øjne en Silhouet, en livfuld og sær Profil, som fængslede ham og som det morede ham at afridse.

Ud af Skolen blev den unge Gautier efter sit Ønske taget for at indtræde som Elev hos Maleren Rioult. Han selv såvel som hans Slægtninge overvurderede fra først af det Talent til at tegne og male, som han lagde for Dagen. Det var i Virkeligheden kun at betragte som det underordnede udfyldende Tillæg til hans aldrig før sete, maleriske Evne som Forfatter. Victor Hugo's Optræden blev bestemmende for hans Løbebane. Da denne satte Hernani's Horn for sin Mund, fulgte Gautier Kaldet og forlod Malerkunsten for Literaturen. Fra sit Atelierliv beholdt han imidlertid ikke blot Malerens Synsmåde; han bevarede i sin mundlige Ytringsform og på de Steder, hvor han (som i Fortalen til *Frøken Maupin*) udtaler sig med samme Frihed som mundligt, den overgivne og med selvlavede Kunstord spækkede Udtryksmåde, som trives og blomstrer i alle Kunstner-Værksteder.

Han fremtræder først som lyrisk Digter. Fem Måneder efter Opførelsen af *Hernani* og uheldigvis på selve den Dag, da Julirevolutionen brød løs, udgav han sine første *Digte*, der selvfølgelig i hint Øjeblik skylledes bort af Tidsstrømmen, men som selv på et roligere Tidspunkt neppe vilde have vakt Opmærksomhed. Som Lyriker er Gautier upopulær; han udmærker sig ved en fast og uaddeleg Form, men hans Naturel er altfor meget anlagt på det Udvortes til at være virkelig lyrisk; han mangler Inderlighed og Sjæl. Bedst er han i sine Ungdomsposier, når han giver sin antikt hedenske, nærmest romerske Epikuræisme Udtryk, når han sætter) Lykken i de tre Ting: "smukt Solskin, en Kvinde, en Hest", når han (som i Digtet *La débauche*) forherliger den åbne Livsglæde, priser Farve, Sange og Vers, eller når han (som i *Le premier rayon de mai*) gengiver den simple, næsten sanselige, men i ethvert Tilfælde ganske usammensatte Lykkestemning ved at befinde sig i den Elskedes Nærhed. Mesterligt og aldeles typisk for Gautier er det lille Digt *Lapseri (Fatuité)*, hvis spøgende Titel på en fin Måde afbøder Angreb på Indholdet. Det udtaler en kraftig ung Mands muntre Overmod. De to første Strofer lyder:-

Je suis jeune; la pourpre en mes veines abonde;
Mes cheveux sont de jais et mes regards de feu,
Et, sans gravier ni toux, ma poitrine profonde
Aspire à pleins poumons l'air du ciel, l'air de Dieu.

Aux vents capricieux qui soufflent de Bohême,
Sans les compter, je jette et mes nuits et mes jours,
Et, parmi les flacons, souvent l'aube au teint blême
M'a surpris dénouant un masque de velours.

(Ordene *sans gravier ni toux* viser, at Digtet er møntet på Sainte-Beuve, der i sine Vers havde kaldt sin Muse en fattig Pige, der led af sønderrivende Hoste *et lance les graviers de son poumon meurtri*. Også i den sidste, ikke her anførte, Strofe sigtes til Sainte-Beuve. Hans Joseph Delorme skælver ved enhver af hans unge Fællers Triumfer. Gautier slutter sit Digt: *Et le bonheur d'autrui n'offense pas mes yeux*.)

Det var først i sine modnere År, at Théophile Gautier trængte afgjort igennem som Lyriker. *Émaux et Camées*, en Samling Digte (alle i korte 8-Stavelser Vers), der ved sin Form svagt erindrer om Et og Andet i Goethes *West-Oestlicher Diwan* og i Heine's *Buch der Lieder*, gav Gautier's personlige Stil i lyrisk Poesi det mest udprægede Udtryk. Behandlingsmåden var ganske i Billedkunstens Ånd. Gautier forsøgte ved Farvernes Kraft og Sammensmeltning, Formens Fuldkommenhed og Finhed, Rimenes strenge Renhed og sikkert afpassede Harmoni, kort sagt ved et Mesterskab, der intet overså, end ikke det Mindste, at levere digteriske Sidestykker til de Miniature-Mesterværker i Agat eller Onyx, som de Gamle har efterladt os, såvelsom til Renæssancetidens italienske eller franske Emailarbejder (Smelteglaskunst). Han nåede i disse Poesier, til hvilke man endnu kan henføre det som anstødeligt udeladte, men beundringsværdige Digt *Musée secret* — trykt i Bergerats *Théophile Gautier* — en sjælden sproglig Skønhed, med hvilken højst den sproglige Plastik i enkelte senere Digte af Leconte de Lisle kan sammenlignes. Digtet *L'art*, hvormed denne Samling slutter, hvilket som sprogligt Kunstværk vel kan kaldes et Mindesmærke, indeholder i Stenstil hans Kunstanskuelse. Han elskede Kunsten, som han så dybt forstod, således, at han satte den over alt Andet på Jorden, og han så i den det eneste Blivende gennem Tidernes Skiften. Han var vel altfor tilbøjelig til at gøre Kunstværdien afhængig af den i Kunstværket overvundne Vanskelighed, men kun fordi han troede, at det var Kampen med Vanskelighederne, som gjorde det færdige Værk hårdført og uangribeligt af Møl og Rust. Det hedder i Digtets Slutning: "Alt forgår. Den kraftige Kunst alene er evig. Bysten overlever Byen, og den strengt skårne Medalje, som Bonden finder i Jorden, åbenbarer, at en Kejser har levet. Guderne selv dør; men de kongelige Vers, de bliver; de står uanfægtede, fastere i deres Støbning end et Bronceværk." Man høre dette i hans Sprog:-

Tout passe. — L'art robuste
Seul a l'éternité.
Le buste
Survit à la cité.

Et la médaille austère
Que trouve un laboureur
Sous terre
Révèle un empereur.

Les dieux eux-mêmes meurent
Mais les vers souverains
Demeurent
Plus forts que les airains.

Det gælder om Vers som dem, han skrev.

Kapitel 28

Th. Gautier (fortsat)

Vil man have et livfuldt og overgivent Billede af den unge romantiske Zigøjnerbande, der sluttede sig til Hugo, et Billede, der udmærker sig ved sin kåde Selvparodi, så læse man Théophile Gautier's *Les Jeunes-France*, der efter hans egen Opfattelse skulde give en noget lignende Satire for Romantikernes Vedkommende, som Molière's *Les précieuses ridicules* havde leveret af et ældre Tidehvervs literære Udskejelser; Skade kun at *Les Jeunes-France* er en talentfuld Drengestreg, medens *Les Précieuses* er et modent Værk af blivende Værd. *Det unge Frankrig* blev skrevet strax efter at Gautier var bleven optagen i den romantiske Lejr og giver, omtrent som Petrus Borels og Philothée O'Neddy's Poesier, et Indblik i Datidens Ungdoms Kamerat-Liv. Det er ikke betydningsløst, at Gautier har skrevet denne Bog; thi han var og blev i Grunden til sin Død den ægte Kunstner-Zigøjner, altid lidt på Kant med Samfundet og dets Begreb om Respektabilitet, i sin Ungdom levende det egenlige Bohémeliv som Maler, Poet, Journalist og Rejsende, i sine senere År førende et Husliv med sine Søstre og sine Børn uden nogensinde at tænke på Ægteskab. Af hans Forbindelser med Kvinder var den med Ernesta Grisi, Moderen til hans Døtre Judith og Estella, den langvarigste. For Søsteren Carlotta Grisi nærrede han ligeledes i lang Tid meget varme Følelser, og det er for hende, at han har skrevet sine Balletter. Var han en meget ustadig Elsker, så var han til Gengæld en yderst kærlig Broder og Fader; han gav sine Døtre en mønsterværdig Opdragelse og havde bl.a. den gode Idé at lade dem lære Sprog som Japansk og Kinesisk, i hvilke Kundskaben var sjældnen nok til at kunne være en Kvinde, der stod alene, en Støtte. Det er bekendt, at denne Kundskab senere kom Judith Gautier tilgode.

Når engang Alt, hvad Judith Gautier har skrevet, er glemt, vil hun leve i den underfulde Sonet, Victor Hugo har skrevet til hendes Ære:-

La Mort et la Beauté sont deux choses profondes
Qui contiennent tant d'ombre et d'azur, qu'on dirait
Deux sœurs également terribles et fécondes
Ayant la même énigme et le même secret.

O femmes, voix, regards, cheveux noirs, tresses blondes,
Vivez, je meurs; ayez l'éclat, l'amour, l'attrait,
O perles que la mer mêle à ses grandes ondes,
O lumineux oiseaux de la sombre forêt.

Judith, nos deux destins sont plus près l'un de l'autre
Qu'on ne dirait à voir mon visage et le vôtre
Tout le divin abîme apparait en vos yeux,

Et moi je sens des gouffres étoilés dans mon âme ...
Nous sommes tous les deux voisins du ciel, madame,
Puisque vous êtes belle, et puisque je suis vieux.

Den Bog, der giver det fuldeste Indtryk af Théophile Gautier's Sjæleliv som Yngling, er dog ikke *Les Jeunes-France* men den umiddelbart efter dette Skrift forfattede Roman *Mademoiselle de Maupin* (1836). I denne Bog syder hans Ungdoms Champagneskum. Det er en såre hedensk og på sine Steder såre uanstændig Bog — uanstændig som en Dialog af Crébillon fils —, men der er Kræfter i den, og så

overdrevent det end er, når Swinburne kalder den "Skønhedens gyldne Bog" (*the golden book of beauty*), så røber den dog den ualmindeligste Skønhedssans. Den var som et Afløb for Ynglingens overstrømmende Livskraft.

Théophile Gautier havde oprindeligt været spædlemmet og spinkel og udmærkede sig blandt Legemsidrætter kun i Svømning; men det var hans Ideal at blive en Kraftkarl, og han beundrede Atleter og Boxere langt over alle Dødelige. Han tog da flere År igennem Undervisning i Fægtning og Boxning, i Ridning og Roning så længe til hans legemlige Tilstand helt forandrede sig, og han havde den ubeskrivelige Triumf den Dag, da Château-Rouge blev åbnet, at give et ganske nyt "Tyrkehoved" (det vil sige: en Kraftmåler) et Næveslag af 532 Punds Vægt, der er blevet historisk. "Det er," siger han med koket Elskværdighed i sin selvbiografiske Notits, "den Handling i mit Liv, af hvilken jeg er stoltest" og man kan tro, at disse Ord er bogstaveligt mente. Thi endnu som gammel plejede han, når man i et Selskab af Venner modsagde hans Paradoxe og alle i Munden på hinanden talte imod ham, at påbyde Taushed ved med sin bløde, hæse Stemme at råbe overlydt: "Jeg er en Kærnekarl, jeg slår 530 på et Tyrkehoved, og jeg skriver Lignelser, der hænger sammen. Det er Indbegrebet af al menneskelig Fuldkommenhed." ("Moi, je suis fort; j'amène 530 sur une tête de Turc et je fais des métaphores qui se suivent. Tout est là.") I *Mademoiselle de Maupin* sporer man på én Gang den unge Dandy, der er istand til at give et frygteligt Næveslag, og den fine Kunstner, "hvis Lignelser hænger sammen", det vil sige hvis Sætninger udgør Billeder for Øjet. Men fremfor alt møder man dog her Digterens rent antike og plastiske Naturel, ved hvilket han udskiller sig fra alle sine Samtidige i hint rige Slægtled. Gautier har malt sig selv etsteds i Bogen, hvor han lader Helten skildre sit Væsen:

"Jeg er et Menneske fra de Homeriske Tider; den Verden, i hvilken jeg lever, passer ikke for mig, og jeg forstår Intet af det Samfund, der omgiver mig. Kristus er ikke kommen til Verden for mig; jeg er så hedensk som Alkibiades eller Fidias var. Jeg har aldrig plukket Passionsblomster på Golgatha, og den dybe Flod, der fra den Korsfæstedes Side strømmer ud over Verden som et rødt Bælte, har ikke badet mig i sine Bølger. Mit oprørske Legem vil ikke erkende Åndens Overhøjhed, og mit Kød finder sig ikke i at spæges. For mig er Jorden ligeså skøn som Himlen, og jeg tænker, at Formens Fuldkommenhed er den sande Dyd. Jeg holder mer af en Statue end af et Luftsyn og af Middag end af Tusmørke. Tre Ting behager mig: Guld, Marmor og Purpur, Glans, Fasthed og Farve. Det er det Stof, af hvilket mine Drømme er gjorte og alle mine Luftkasteller byggede ... Aldrig ser jeg Tåge eller Damp for mig, aldrig noget Usikkert og Flydende. Min Himmel har ingen Skyer, eller, hvis den har det, så er det faste med Mejslen udhuggede Skyer, dannede af de Marmorskærver, der er faldne fra Jupiters Billedstøtte thi jeg holder af med Fingren at kunne berøre, hvad jeg har set og at kunne forfølge Omridsenes Runding til de fineste Folder ... Jeg har altid været sådan. Jeg ser på Kvinderne med en Billedhuggers Øje, ikke med en Elskers; jeg har hele mit Liv igennem bekymret mig om Flacon'ens Form, aldrig om dens Indhold. Hvis jeg havde haft Pandoras Æske mellem mine Hænder, så tror jeg, at jeg ikke havde åbnet den."

Théophile Gautier er en af de få franske Romantikere, der frembyder tydelige Paralleler med de tyske. Hans Novelle *Fortunio* er med sin Forherligelse af Nydelsen og Lediggangen det franske Sidestykke til Fr. Schlegels *Lucinde* og han minder om de tyske Romantikere ved sin Ringeagt for det særligt Digteriske i Poesien. Han sagde en Dag til Taine, der på Hugos Bekostning ytrede Forkærlighed for Musset: "Taine, De synes mig at forfalde til den borgerlige Idioti. At forlange Følsomhed af Poesien ... det er slet ikke det, det kommer an på. Strålende Ord, Lys-Ord, med en Rytme og en Musik, det er Poesi. Det beviser ikke noget og det fortæller ikke noget; Begyndelsen af Hugo's *Ratbert* f.eks.; der er ingen Poesi i Verden som det; det er Himalayas Højslette. Hele Italien med alle dets middelalderlige Våbenskjolde er deri, og ikke Andet end Ord." Han ligner Tieck i sin Kærlighed til den tankeløse Poesi, den rene Forms; men han adskiller sig som god Romaner på det Skarpeste fra ham derved at medens Tieck vilde forflygtige Ordene til Toner, fortynde Digtningen til blot Stemning, til Musik, vilde Gautier omvendt få Ordene til at sprude Stråler og Farver og fortætte Digtningen til Ordmaleri og Ordplastik.

Derimod stemmer han fuldstændigt overens med de tyske Romantikere i sit Had til Nyttelæren. Hans Formel L'art pour l'art har sit Udspring af dette Had. Denne Formel, som han i Fortalen til *Mademoiselle de Maupin* for første Gang med Glans forfægtede, er fra én Side set ubetinget gyldig.

Den er sand og ubestridelig i den Mening, at Kunsten ikke er underkastet de samme Regler for det Tilbørlige, som med Rette behersker Livet, langt mindre dem, som med Urette gør sig gældende deri. Ligesom det at stå nøgen i en Menneskesværm er en Ting, der meget vel skikker sig for en Statue, men ingenlunde for en Mand eller Kvinde, således er overhovedet Liv og Kunst himmelvidt forskelligt stillede overfor Moralbegrebet. Gautier stræbte derfor uafbrudt at kæmpe Kunsten løs fra den moraliserende Kritik. I den ungdommeligt voldsomme Fortale til *Mademoiselle de Maupin* udbryder han til de nyttesøgende Kritikere: "Nej, I Dumrianer, I kropknudede Kretinere, Kunsten laver ingen Havresupper, en Sonet er ingen Klystersprøjte og et Drama er ingen Jernbane, lutter højst nyttige Ting". Om de evigt forargede Kritikere siger han: "Hvis der i et Maleri eller en Bog er et eller andet nøgent Sted, søger disse Folk lige dertil, som Soen søger til Pølen ..." og med en Hentydning til *Tartuffe* fortsætter han: "For mig kan Dorine, den kønne Stuepige, gerne gå med sin smukke Hals ubedækket, jeg skal ikke trække mit Lommetørklæde op af den Grund. Jeg betragter den, som jeg betragter hendes Ansigt, og er den hvid og velformet, har jeg min Glæde deraf." Og for at værge sig mod den stedse fornyede Beskyldning for Usædelighed skriver han: "En yderst komisk Varietet af den dydige Journalist er Journalisten med kvindelige Slægtninge. For at nedsætte sig som Journalist af denne Art må man først forsyne sig med adskilligt Husgeråd som to til tre legitime Hustruer, nogle Mødre, så mange Søstre som muligt og et fuldstændigt Lager af Døtre og Kusiner. Så må man have en eller anden Bog at flå, Pen, Papir, Blæk og en Bogtrykker ... Så skriver man: Det er umuligt at føre sin Hustru hen at se dette Stykke ... Det er umuligt at give denne Bog i Hånden på en Kvinde, man agter ... Deres Hustru må skjule sin Rødme bag sin Vifte, Deres Søster, Deres Kusine osv. (man kan indsætte de forskellige Værdier, det gælder kun om at have kvindelige Væsener at råde over)." Lader Gautiers digteriske Praxis sig end ikke altid forsvare, så havde han Ret i sin Teori. Poesien har sin egen Sædelighed, den som følger af Skønhedskærlighedens og Sandhedskærlighedens Væsen, der er dens eget Væsen; men den er ikke bunden ved vort Omgangslivs selskabelige Hensyn. Poesien er i og for sig en sædelig Magt, ganske som Videnskaben, Fysiologien f.eks., er det, skønt heller ikke den binder sig til hvad den gode Tone anser for omtaleligt. Der gives usædelige Poeter som der gives usædelige Læger, men deres Immoralitet har intet at gøre med den Hensynsløshed, der følger af Kunstens som af Videnskabens Opgave, og som udspringer af deres Natur.

Særligt skikket til at indprente denne Sandhed var et plastisk og malerisk Sindelag som Gautiers, der ikke havde kunnet underkaste sig de såkaldte moralske Krav til Digtekunsten uden at ofre sit hele Talent. Hans særegne Gave er den at gengive Sanseverdenen i Ord. Han er den første, der i stor Stil ved sit Exempel har vist, at Læren i Lessings *Laokoon* ikke er nogen hel Sandhed; thi han har beskrevet meget af det, som Lessing holdt for ubeskriveligt. For Intet mangler han Ord, hverken for en Kvindes Skønhed eller for en Bys Fysiognomi, ja neppe engang for Smagen af en Ret eller for Klangens af en Stemme. "Siden vi har ham," sagde engang Sainte-Beuve, "er Ordet *usigelig* ikke mere fransk." Han havde den sædvanlige romantisk-klassiske Sky for sproglige Nydannelser, men han har beriget det moderne Fransk med en Fylde af Ord fra det femtende og sextende Århundrede, der med Urette var gåede af Brug og med en Myr af skarpt betegnende Fagudtryk. Som bekendt var de franske Ordbøger hans kære, stadige Læsning. Vistnok var han en ganske på det Udvortes anlagt Ånd; men der udkræves stor Inderlighed og stor kunstnerisk Alvor til i den Forstand at være udvortes. Vistnok gik han i sin Poesi ikke ud på at røre de følende Hjerter; men selv Goethe har jo havt Stemninger, under hvilke han skrev:-

Ach die zärtlichen Herzen! Ein Fuscher vermag sie zu rühren,
Sei es mein einziges Glück, dich zu berühren, Natur!

Hans Roman *Capitaine Fracasse*, der undfanget i hans Ungdom først blev udført i hans senere År, giver det klareste Indtryk af hans Prosa. Personerne deri ses som i Naturen med deres ydre Form, deres Klædedragt, deres Bevægelser, deres arkitektoniske eller landskabelige Baggrund.

Bogen åbnes med et Kapitel, der hedder *Elendighedens Slot*, og som indeholder Skildringen af en omvandrende Skuespillertrups Aftensmåltid ved Lyset af to store, med Guldpapir overklæbede Teaterkandelabrer af Træ i en ung fattig Barons forfaldne Fædrenekastel på Ludvig den 13des Tid. Det er en Beskrivelse, som minder om det under Navn af Esthers Bryllup berømte Rembrandtske Maleri i Dresden. Man ser Lyset modellere Ansigterne og Skyggerne krybe opad Væggene. Der forekommer ikke et følsomt Ord deri, men der er så fin en Vemod i Stemningen, at man forstår det Udtryk, Gautier brugte til Feydeau, der traf ham skrivende derpå: "Det er en nøjagtig Skildring af min Sjælstilstand."

Et andet Kapitel beskriver under Overskriften *Snestykke (Effet de neige)* hvorledes Skuespillernes Karre drager af sted ved Nattetid gennem den høje Sne, hvorledes Den iblandt dem, der plejer at spille Matamoren (den storpralende Soldat) og som har fulgt Karren tilfods, savnes af de Andre, hvorledes de søger ham og forgæves råber hans Navn af deres Lungers fulde Kraft ud over den vide Snemark. Intet Svar. En af dem bærer en Lygte, hvis røde Genskin bevæger sig over Sneen; vi ser de lange formløse Skygger, som følger Mændene over den hvide Grund. Truppens sorte Hund ledsager dem hylende. Med Et tier Hunden, og man fornemmer den Dødsstilhed, som opstår, når den faldende Sne dæmper alle Lyd. Endelig tror den af dem, som har skarpest Øjne, ved Foden af et Træ at se en fantastisk Figur, underligt og ulykkevarslende stiv. Det er ham, den stakkels Matamor. Hans Ryg er støttet mod Træet og hans lange Ben strakte ud på Jorden, halvt skjulte af den flyvende Sne. Hans uhyre Kårde, som han aldrig lagde fra sig, danner mod hans Byste en så løjerlig Vinkel, at man under andre Omstændigheder måtte have smilet deraf. En nærmer Lygten til hans Ansigt og er nær ved at tabe den af Skræk. Ansigtet, der er hvidt som Vox, ser ud som om Dødens benede Fingre havde klemt Næseboerne sammen; Næseryggen lyser som den skinnende hvide Rygplade på en Blæksprutte; Huden er strammet over Tindingerne; Sneflokke ligger på Øjenbryn og Øjenhår; de opspilede Øjne stirrer med glasagtig Glans. På hver Ende af det store, spidse Overskæg glimter en lille Isklump, hvis Vægt bøjer det lidt. Den evige Tausheds Segl har lukket Læberne, fra hvilke så mangt et lystigt Praleri foer ud over Tilskuerrummet, og Dødningshovedet skimtes gennem det blege, magre Ansigt, i hvilket Vanen til at gøre Grimacer har gravet gyseligt komiske Furer. "Ak," siger en af hans Kammerater, "den stakkels Matamor er død. Træt og forvirret af Snefoget har han et Øjeblik søgt Ly under dette Træ, og da han ikke har to Lod Kød på Kroppen, er han snart bleven gennemfrossen indtil Marv og Ben. For at gøre mere Effekt i Paris formindskede han dagligt sin Ration og gjorde sig magrere end en Mynde i Jagttiden. Stakkels Matamor! nu er du sikret mod alle de Næsestyvere, Spark og Stokkeprygl, din Rolle forpligtede dig til at modtage. Nu er du så stiv som havde du slugt din lange Slire." Det Følelsesfulde i Situationen kommer her indirekte frem gennem en samvittighedsfuld Plastik.

Det var jo imidlertid naturligt, at dette Følelsesfulde kun sjældent åbenbarede sig i en Kunst som Gautiers og at han særlig med Årene fortabte sig i en Beskriven, der, så fuldendt den end var i sin Art, dog blev mere og mere sjælløs. Han havde en Lidenskab for at rejse, besøgte 1840 Spanien, 1845 i Hertugen af Aumales Følge Afrika, 1850 Italien, 1852 Konstantinopel, Året efter Rusland til Novgorod osv. og alle disse Rejser har han beskrevet, ofte længe efter Hjemkomsten, men i Kraft af sin fabelagtige Hukommelse for Tingenes Udseende med Nøjagtighed og Sandhed. Kun har Læseren den Skuffelse, at disse Beskrivelser omhandler Alt i Landene med Undtagelse af deres Indvånere. Da Fru de Girardin havde læst hans *Tra los montes*, skal hun have sagt til ham: "Men, Théo, findes der ingen Spaniere i Spanien?" og denne Kritik passer på alle hans Bøger af den Art. Det indre Menneske ophørte efterhånden at eksistere for ham og selv det ydre Menneske forsvandt tilsidst bag Klædedragten. I hans Samtaler med hans Svigersøn Bergerat forekommer denne pudsige og betegnende Ytring: "En Kongetiger er smukkere end et Menneske; men hvis Mennesket skærer sig en prægtig Dragt af Tigerskindet, så er Mennesket smukkere end Tigreren, og jeg begynder at beundre det. På samme Måde

interesserede en By mig kun ved sine Mindesmærker, der jo ikke er andet end Fællesresultatet af dens Befolknings Ånd. Hvad bryder jeg mig om denne Befolkning er svinsk eller om Byen måske rummer et Indbegreb af alle mulige Forbrydelser, når man blot ikke slår mig ihjel, imedens jeg ser på dens Monumenter." Man har her den rene Skønheds- og Kunstdyrkelse drevet ud i sin mest betegnende Ytringsform. Det Menneskelige, det sjæleligt Bevægede, det Moderne, Livet selv tabte tilsidst al Interesse for Gautier som Kunstner og Kunstelsker. Derfor gik også efterhånden hans hele Sans for den dramatiske Kunst op i Sansen for Stilen, Kostymet og Dekorationen. Han påstod ofte, at en Skuespildigter burde kunne få sagt fra Scenen alt det, han vilde have sagt, blot med fire Pierrot'er, som han anbragte i forskellige Situationer; thi det gjaldt kun om at meddele "et Indtryk af Liv ikke Livet selv"; "Livet selv er altfor grimt" havde han den Vane at tilføje.

Således leverede han tilsidst så at sige Kritiken over sig selv og angav for alle Andre end hans blinde Beundrere, hvor hans Grænse lå. Han opviste den svage Side af Løsenet *L'art pour l'art*: En Kunst, der ikke drejer sig om anden Axe end Kunsten selv, bliver nødvendigvis tilsidst gold og tom. Den rene Kunstbegejstring skaber en Galatea af Marmor; den personlige Inderlighed alene er den guddommelige Ånde, der indblæser Statuen Liv.

At Gautier imidlertid med en Energi som ingen Anden frigjorde Kunsten fra fremmede Krav og udviklede den så ejendommeligt som han formåede, det var en stor og god Gerning. Var det end ikke Vinding nok for Kunsten, så var det Gerning nok for Enkeltmand. Man kan ligefuldt på ingen Måde sige, at Gautiers Talent før hans Død blev forstået og vurderet, som det fortjente; han havde sit Publikum blandt de kunstnerisk Dannede, men de blot literært Dannede, ikke at tale om den store Læseverden, forstod Lidet af hans Fortrin. Hvor tit har jeg ikke i Frankrig af Videnskabsmænd hørt de tåbelige Historier om hvorledes Gautier skrev sine Digterværker ud af Ordbøgerne uden Sans for andet end Ordets Klang og Besynderlighed som Ord!

Hvad der til en vis Grad forklarer denne Uforstand er, at hos Gautier Feuilletonisten efterhånden i den almindelige Bevidsthed helt havde fortrængt Poeten. Allerede i Året 1836 var han, der havde sagt Journalisterne så bitre Sandheder, trådt ind i Dagspressen for at fortjene sit Brød og fra da af til sin Død — 36 År igennem — var han uden nogen Afbrydelse Journalist. Hans Lethed til at skrive kom ham her tilgode og han udførte som Kunst- og Teaterkritiker et Herkules-Arbejde. Efter hans egen og Bergerats overensstemmende, men dog rimeligvis overdrevne Beregning vilde hans Værker, ifald man samlede alle hans Artikler, beløbe sig til tre hundrede Bind. Han skrev først 19 År i Girardins *La Presse*, senere under Kejserdømmet mest i *Moniteur officiel*. Hans Teaterartikler, som han kun modstræbende forfattede, har alene stilistisk Værdi, men visselig ingen ringe. Som Kunstkritiker indskrænkede han sig stedse mere til Billedbeskrivelsen, hvori han var uopnået Mester. Trætheden ved Håndværket, Ulysten til at skabe sig Fjender, Medlidenhed med Begyndere og Ubegavede, endelig en stor Godmodighed og en ikke mindre stor Ligeegyldighed gjorde ham bestandig mere overbærende. Tilsidst roste han næsten Alt og Alle med samme suveræne Flegma og i samme sikre, farvede Stil. Det store Publikum vidste kun af ham som Kunstkender, Kunstbeskriver og Feuilletonist.

Men på Digtere og Skribenter havde han samtidigt i al Stilhed en mægtig Indflydelse. Fra Théophile Gautier nedstammer i lige Linje den udmærkede Prosaist Paul de Saint-Victor, den Ufølsomste blandt de moderne Digtere Leconte de Lisle, den "sataniske" Lyriker Baudelaire og endelig den hele Gruppe af unge Digtere, der under Kejserdømmet forenede sig under Navnet *Les Parnassiens*. Saint-Victor arvede Gautiers Farvesans og Formsans, hans Kærlighed til den bildende Kunst, Leconte de Lisle hans Evne til at sætte sig fuldstændigt ind i fremmede Kulturer og hans østerlandske Ro, Baudelaire hans Forkærlighed for en Følelsernes og Sansningernes Forvendthed og de parnassiske Lyrikere hans udadlelige Mesterskab i Versbehandling.

Men skønt han således har virket langt ud over 1830-Tiden og sikkert vil virke langt ud over sin Levetid, er hans Navn som få Andres knyttet til Romantismens tidligste kæmpende Tidehverv. Det er et

betegnende og rørende Træk, at den sidste, ufuldførte Artikel, han skrev, er en Skildring af Teatrets Publikum under den første Opførelse af Victor Hugo's *Hernani*.

Kapitel 29

Sainte-Beuve

Medens Théophile Gautier's literaturkritiske Arbejder, så stor en Plads de end indtager i hans hele Livsværk, næsten allerede er gåede i Glemme for hvad han på andre Områder har frembragt, har en Forfatter blandt hans Samtidige, der ligesom han var både Digter og Kritiker og hvis Navn i begges Levetid hyppigt nævnedes sammen med hans, havt en modsat Skæbne. Den Rang, Sainte-Beuve efterhånden tilkæmpede sig som Kritiker, var så høj, at den for Efterverdenen har stillet hans poetiske og større historiske Frembringelser i Skygge. Som Digter besad han et fint og ejendommeligt Talent; men som Kritiker var han en Ånd, der har sat Tidsskel, en af dem, der indvarsler en Fremgangsmåde og grundlægger en Kunststart. I en vis Mening kan han siges at være en mere udpræget Fornyer på sit Område end Tidsalderens øvrige Skribenter på deres; thi der gaves moderne Lyrik før Victor Hugo, men der gaves ikke i streng Forstand moderne Kritik før Sainte-Beuve. I ethvert Tilfælde har han omformet Kritiken som Balzac Romanen. I sine sidste Leveår nåede han en ubestridt Autoritet, men dog er det først i Tiåret efter hans Død, at hans Betydning fuldt er gået op for de Dannedes Bevidsthed også udenfor Frankrig. En udmærket Kender af fransk Literatur, den tyske Historiker Karl Hillebrandt, har betegnet ham som det hele Tidsrums ypperste Ånd, en Ytring, der skønt overdreven kun kan synes urimelig, når man betragter Kritiken i og for sig som et lavere Kunstfag end Dramaet eller Lyriken; men denne Betragtningssmåde turde være forældet: For Skribenten er den Kunststart den højeste, i hvilken han fuldest kan lægge sit Væsen for Dagen, og gives der end en Åndernes Rangforordning, er det højst tvivlsomt, om der gives en Rangforordning mellem Kunstarterne, aller tvivlsomst, når Kunstarten eller Faget er blevet omdannet af den frembringende Ånd til dennes ejendommelige, næsten personlige Organ. Så meget er sandsynligt, at i Forstand (ikke blot i Dømmekraft) stod Sainte-Beuve højest i Slægten fra 1830.

Hans Ejendommelighed er denne: Han var en Ånd, der forstod og forklarede et overordenligt Antal andre Ånder. Når man alligevel ikke kan indrømme ham en Overlegenhed over de øvrige fremragende Personligheder i Gruppen, så beror det på hans Evners Begrænsning. Blandt de Ånder, han forstod, var ikke de rige, men smagløse Genier som Balzac, ikke stærke, men sære Genier som Beyle, ikke store Fornyerere som Flaubert. Dernæst så vidt hans Blik end var, han manglede Helhedsoverblikket; sjældent har en Historiker og Tænkner været en mindre systematisk Ånd. Denne Egenskab havde ganske vist sin gode Side: Friheden for Systematik holdt ham frisk til det Sidste, gjorde ham det muligt bestandigt at skyde Ham, så at han, der i 1827 vakte Goethes Opmærksomhed ved sine første Artikler i *Globe*, endnu i 1869 med fuld Forståelse, med alsidig Sympati stod midt i, ja i Spidsen for, den Kres af yngre Videnskabsmænd og Kunstnere, der dengang udgjorde Frankrigs Adkomst til europæisk Anseelse. Endnu i sit sidste Leveår blev han derfor af alle de bedste Ånder opfattet som den naturlige General, under hvis Øjne "den unge Garde" helst vilde udmærke sig. Men Mangelen på Evne til Sammenfatten har på den anden Side umuliggjort det for Sainte-Beuve ikke blot at efterlade et enkelt Hovedværk, men overhovedet at nå til de store Linjer og den store Stil. Hans Øje var anlagt på at se Enkeltheder, betegnende, betydende Enkeltheder overalt, ikke Helheder. Han så disse Enkeltheder i stadig, skiftende Bevægelse, den Bevægelse, som Livet er, og ved at eftergøre alle disse Bevægelser i sin Ånd og med sin Pen gav han sine Billeder en hidtil uset Sandhed. Men han formåede ikke at beherske Biomstændighederne med tilstrækkelig Overlegenhed, manglede Sansen for og Evnen til at udlede de lavere liggende Årsager af de højere og atter disse af en enkelt.

Han formåede som Kritiker kun at skildre det isolerede Enkeltvæsen og selv dette sjældent samlet og sluttet (Talleyrand, Proudhon), men snart set fra en, snart fra en anden Side, snart i en, snart i en anden Alder, snart i et, snart i et andet Forhold til Omverdenen. Ja end ikke den enkelte Artikel

formåede han at fortætte om et Midtpunkt; han gemte sine bedste Indfald i Bisætninger, sine mest oplysende Tanker i Anmærkninger. Han smulede sit Livsbrød ud i Krummer. Han nedlagde sit Guld, som Bønderne i gamle Dage gemte deres, i mørke Kroge, i Sprækker under Gulvet og i Væggen, på Kistebunden og i Strømpeskaffet: han formåede ikke at støbe Figurer deraf.

Friheden for System, der var hans Styrke, bragte ham det store Gode, at den befriede hans Skrifter fra al søgt Symmetri. Intet, end ikke det Ringeste har han ofret af hvad der i Øjeblikket stod for ham som det, der burde siges, for at give sit Arbejde indre Ligevægt, endsige for at overskueliggøre sin Fremstilling og sin Stil. Han havde Intet mod det Sammensatte og Forviklede, det som ikke slutter. Men Mangelen af de filosofiske Anlæg, som medfører Hang til Sammenfatning og Kærlighed til det Hele som helt har bevirket, at man af hans Skrifter aldrig modtager stærke, simple Indtryk. Vigtigt og mindre Vigtigt står altfor tit i samme Plan. Som Kunstner betragtet erindrer han om de japanske Malere, hvis høje Kunstværd omkring År 1880 er blevet anerkendt i Europa; de overrasker og begejstrer bl.a. fordi der hos dem ikke findes Spor af akademisk Symmetri; de tilfredsstiller aldrig fuldt, fordi de lader hånt om Perspektivet, men de har i en uset Grad opnået at gengive det levende Liv.

Charles Augustin de Sainte-Beuve fødtes i Boulogne-sur-mer den 23. Decbr. 1804. Hans Fader, en dygtig, fintdannet Embedsmand, havde først 52 År gammel kunnet tænke på at sætte Bo. Hans Moder var dengang henved de 40. Saint-Beuve's Forældre havde ikke været gifte et År, før Manden døde, to Måneder inden Sønnens Fødsel. Fra denne af Sønnen aldrig sete Fader, der nærede en levende Interesse for Literatur, særlig for Poesi, og som efterlod sine Bøger gennemtrukne med Noter, Randgloser, Strøtanker, der i hele deres Ånd mærkværdigt foregriber Sønnens, synes Sainte-Beuve at have arvet sit Anlæg til kritisk Grubleri; fra Moderen, der på mødrene Side var Englænderinde og som tidlig lærte Sønnen Engelsk, stammer hans i Frankrig dengang så ualmindelige Forkærlighed for engelsk lyrisk Poesi, for Bowles, Crabbe, Cowper og især for Wordsworth og de øvrige Digttere af Søkolen, hvem han så tit har oversat og anført. (Man finder en Del af Faderens Strøtanker aftrykt som Tillæg til Morands Udgave af Sainte-Beuve's Breve til Abbeden Barbe.) Noget Gammelt og Sørgmodigt i hans Sindelag synes man med temmelig Sikkerhed at kunne udlede dels af begge Forældres fremrykkede Alder, dels af Moderens nedtrykte Stemning, medens hun bar ham under sit Hjerte, da hun jo under sit Svangerskab rantes af sin Mands Sygdom og Død.

Som Barn var Sainte-Beuve tungsindig og frygtsom. Under Hjemmets Påvirkning udviklede der sig hos den tolvårige Dreng en næsten uhyggelig Barnereligiøsitet; han gjorde med den mest glødende Iver Tjeneste som Kordreng ved Messen. Det var et kortvarigt katolsk Feberanfald; men det har tydeligt nok efterladt sig Spor, som senere lod sig opfriske, og under hele sin Opvæxt bevarede Sainte-Beuve ikke blot Pietet mod Kristendommen, men et Hang til Syslen med religiøse Tvivl og teologiske Overvejelser. Det varede, indtil han som Student strax søgte til det attende Århundredes Filosofer og til den sensualistiske Filosofis dalevende Repræsentanter Tracy, Daunou, Lamarck, ved hvis Hjælp han hurtigt frigjorde sig fra Teologien. Hans åndelige Grundlag ved Indtrædelsen i den voxne Alder var den rene Erfaringstro, og dette Grundlag, der senere dækkedes af religiøse Stemninger og Tilbøjeligheder, dukkede på sin Side endnu senere op og viste sig at være det blivende og afgørende. Han havde i Skolen udmærket sig i de historiske og sproglige Fag; men trods sit Hang til Literaturen gav han sig dels for sin Fremtids Skyld, dels for at skaffe sig en Modvægt mod den blot retoriske Uddannelse til at studere Medicin. Fra 1823-27 drev han med Iver og Interesse ved Siden af literære Sysselsættelser fysiologiske og anatomiske Studier. Han var fattig, men ikke nødlidende, desuden tarvelig og yderst flittig.

Den unge Mediciner var alt andet end smuk; hans store runde Hoved var næsten for svært for Kroppen, Skikkelsen uden Elegance, Håret rød-blond, på engang stridt og fint. Men i de blå og lysende Øjne, der snart syntes store, snart små og som undertiden udvidede sig forunderligt, glimtede tusinde Spørgsmål, smilte den overlegne Skalkagtighed, drømte en Attrå, der halvt poetisk vandt Hjerterne ved at indynde sig. Som fattig og grim Student kendte han af det smukke Køn ikke stort andet end Synderinderne i det latinske Kvarter. Han havde et sanseligt glødende, ufint Temperament, der søgte

umiddelbar Tilfredsstillelse, men som i Følge med Tilfredsstillelsen fandt Ydmygelse og Samvittighedsnag, og besad ligeså udviklet en drømmerisk, poetisk Indbildningskraft, der tilsløret af en fin Sørgmodighed tyede ind til Romantik og Mystik. Han havde ikke så lidt af den Stygges uvilkårlige Nag til de Mænd, der ved deres blotte Optræden erobrer Kvindehjerter. (Chateaubriand, Talleyrand, Hugo) og dog selv noget af den sig Indsnoendes Farlighed.

I Begyndelsen af 1827 skrev han i *Globe* to Artikler om Victor Hugo's *Odes et ballades*, der gav Anledning til hans Indtræden i den romantiske Kres. Hugo kom for at takke ham, men fandt ham ikke hjemme; da Sainte-Beuve få Dage senere indfandt sig i hans Hus og traf ham og hans Hustru ved Frokostbordet, lærte han på én Gang de to Personligheder at kende, som skulde blive Hovedskikkelserne i hans Ungdomsliv. Han blev hurtigt den romantiske Skoles bestaltede Kritiker. Det gjaldt først og fremmest om at påvise den nye Skoles Sammenhæng med ældre fransk Kultur, altså skaffe den nationale Forfædre. Sainte-Beuve løste Opgaven i sit fortræffelige kritiske Ungdomsværk *Tableau de la poésie française au XVIIe siècle* (1827-28) hvis Grundtanke var den, tværs over den klassiske Tidsalder at knytte Tråden fra Slægten af 1830 til Ronsard, du Bellay, Philippe des Portes og de øvrige så længe og så uretfærdigt forsmåede Renæssancedigtere. Sainte-Beuve's Bog er i hans Forfattervirksomhed den nøjagtige Parallel til hvad Th. Gautier's *Les Grottesques* er i hans; den er ældre end dette Skrift, iøvrigt ligeså grundig og fint undersøgende, som *Les Grottesques* er plastisk og sær.

1829 fulgte Sainte-Beuve's første Samling lyriske Digte, *Joseph Delormes Poesier*, ejendommelige og kunstlede Digte, som gjorde en ikke ringe Opsigt. Bogens Foregivende var det, at den var skreven af en ung medicinsk Student, der var død af Lungesygge; dog Sainte-Beuve skildrede under det gennemsigtige Navneskjul i Fortalen sig selv og sit eget Levned. Joseph Delorme er en Art Ætling af Obermann, fattig, rigtbegavet, rig på Medlidenhed med Menneskehedens Ulykker, en livfuld og glansløs Ånd som sin Stamfader, men endnu mangfoldigere i sit Sjæleliv end han; thi Joseph Delorme er på én Gang Filosof og uheldig over sin Vantro, ideal i sine Forhåbninger og sin Stræben og dog forfalden til lave Udskejelser. Helten er her den almindelige desperate Yngling fra 1830, men ført tilbage til mere borgerlige Forhold end hos de andre Digtere; hans Fortvivlelse er mindre storstilet og mere virkelighedstro. Hans Digte, der formelt er mærkværdige ved den Forkærlighed, de røber, for Genoplivelsen af Ronsards og Charles af Orléans' yndige, gammelfranske Versemål og for den af Sainte-Beuve (omtrent som af Wilhelm Schlegel) yndede Sonetform, er først og fremmest interessante ved den Virkelighedssans, der allerede her bryder igennem hos Forfatteren og som vel nu og da kan lade sig føre tilbage til en Påvirkning fra Englænderne af Søskolen, men som dog i Regelen ved sit dristige Emnevalg (se f.eks. Digtet *Rose*) er ganske oprindelig og ganske fransk. Det ideale Element er i Digtene repræsenteret ved Forfatterens formelige Henrykkelse over det *Cénacle* (det vil sige den lille Broderkres af Poeter og Malere) i hvilket han er bleven indlemmet, og hvis Medlemmer forherliges snart under et, snart En for En. Hans Fryd over Vennerne overstiger alle Grænser. Enkelte af disse Digte fandtes i Datiden så søgte, at man latterliggjorde dem — *Les rayons jaunes* havde i Virkeligheden vovet sig til det Latterliges Grænse — andre fandtes platte. Guizot definerede Joseph Delorme *un Werther jacobin et carabin* (Werther som Jakobiner og Mediciner). Men Alt i Alt kan Bogen siges at have gjort den ikke ringe Lykke, den fortjente at gøre.

Sainte-Beuve's næste Digtsamling (Marts 1830) betegner i Forening med hans Roman *Volupté* (1834) og de to første Bind af *Port-Royal* det følsomme og noget fromladne Tidsrum i Forfatterens Liv. *Les Consolations* er i Udtryk af hysterisk Beundring og med en Tilgift af kristelig Ruelse tilegnet Victor Hugo, hvis Navn forekommer rundt omkring i den, men Samlingen var i Virkeligheden fuldt så meget helliget Madame Hugo, til hvem det første Digt og flere andre er rettede, og som var Sainte-Beuve's Ungdomskærlighed. Om hans Forhold til hende handler med altfor stor Åbenmundethed en øjensynligt ganske virkelighedstro Digtsamling, *Le livre d'amour*, som Sainte-Beuve lod trykke, men kun offentliggøre i et Hundrede Exemplarer, og af hvilken de vigtigste Digte er blevne optrykte i Pons's uværdige Bog *Sainte-Beuve et ses inconnues*; desuden i Grunden alle Hovedpartierne af Romanen

Volupté, hvor det er let at genkende Forfatterens Forhold til Victor Hugo og hans Hus i Amaury's Forhold til den anerkendte politiske Fører, Hr. de Couaën og hans Hustru. Sainte-Beuve selv og mange andre efter ham har antydnet, at den hele svagkatolsk farvede eller fernisserede Gruppe af hans Arbejder, som opstod under hans Sværmen for og med Madame Hugo, blev ligefrem inspireret af hende, idet denne Dame, der forøvrigt i sine modnere År under sin Mands Diktat har skrevet hans Levned som ivrig Fritænkenske, i sin Ungdom var alvorligt katolsk. Man har påstået, at Sainte-Beuve, under sin Stræben efter at vinde hende helt, gik så vidt i sin Forførelseskunst, at han vænnede sig til at tale i hendes Sprog og føle hendes Følelser efter. Denne Forklaring er sandsynligvis falsk; Sainte-Beuve har vistnok bedraget både sig selv og Andre ved i sin ældre Alder at tale om sine Ungdomskrifter, som han gjorde. I et Brev, dateret Juli 1863, skriver han til Forfatterinden Hortense Allart de Méritens (Madame Saman): "Jeg har drevet en Smule kristelig Mytologi i min Ungdom, men den er fordampet. Den var for mig hvad Svanehammen var for Jupiter hos Leda, et Middel til at få Indpas hos de Skønne og opnå ømmere Øjeblikke. Ungdommen har Tid og bruger alle Midler." Lidt usmagelig er den temmelig letfærdige Måde, på hvilken han her bortforklarer et Træk, der ganske simpelt udsprang fra det Bløde og Uselvstændige i hans Ungdomsvæsen, der måtte drage ham til Katolicismen, og som uddybedes af Tidsstrømmen, der i hint Øjeblik, som det i Reglen går, var ved at blive en Modestrømning kort inden den forsvandt. Hint Tidspunkt betegner den filosofiske Spiritualismes Genfødselse. Sainte-Beuve var Tilhører ved de Forelæsninger, som Jouffroy efter sin Afsættelse holdt på sit Værelse i Året 1828, og var desuden som næsten alle Datidens Yngre påvirket af Cousin. Den nye Tids Filosofer omvendte ham foreløbig fra Sensualismen. Mange af de Unge betragtede endnu Romantismen, som Hugo fra først af havde betragtet den, nemlig som Reaktion mod Klassikernes hedenske Kunst og Literatur, og desuden var en Fløj af den unge romantiske Skole med sin Iver for Middelalderens poetiske Genfødselse så nær forbunden med den unge katolske Gruppe, der samlede sig om Lamennais og Abbeden Lacordaire og som grundlagde Bladet *Avenir*, til hvilket også Sainte-Beuve leverede Artikler, at det intet Under var, om nogle Stænk fra Nykatolikernes Vivandskoste faldt på de unge Skribenter og i de nye Bøger, der udgik fra den romantiske Kres. Lacordaire har endog forfattet et Parti i Slutningen af *Volupté*, Skildringen af Klosterlivet. Den Gudelighed, der råder i *Les Consolations* og som bl.a. opirrede Beyle, der ellers var Sainte-Beuve's oprigtige Beundrer, og den Røgelsedunst, der fylder den sidste Halvdel af *Volupté*, erindrer levende om tilsvarende Forekomster hos Romantikerne i Tyskland.

Romanen *Volupté* er trods sin Bredde og sin tungtåndende Gang en dybsindig Sjælehistorie. Det er Bekendelser i Rousseau's Manér, men fremstillede i en Stil, der er rigere på Billeder, mere farvemættet og finere afskygget end hans og som helt igennem har en vis lyrisk Følsomhed omtrent som den lyriske Stil, Lamartine noget senere anvender i *Jocelyn*, hvis Emne, skønt mere kysk, er beslægtet. Bogen er en med skarpe Tanker gennemdraget Skildring af et nydelsessygt Ungdomsliv; den fremstiller Sjæls sanselige og dens ømme Drifter som i lige Grad tilintetgørende for Ungdomsfriskhed og Ungdomshandlekraft. Fremfor Alt behandler den det blødagtige Venskab med unge Kvinder, særligt unge Koner, på hvilket fremragende Ynglinge ikke sjældent ødsler så megen Tid og Kraft. Ordet "ødsle" stemmer vistnok bedre med Sainte-Beuve's Mening end Ordet "spilde"; thi han har selv etsteds mod en genial, men noget for håndfast og afskygningsfattig Skribent rettet den Bebrejdelse, at han har arbejdet for stærkt og for ensomt og har skadet sig selv ved altfor sjældent at søge det Selskab "som af alle er det bedste, det, som får En til at spille mest Tid og på den behageligste Måde af Verden, Selskabet med Kvinder".

Bogens Helt Amaury er stillet mellem tre Kvinder; han elsker den ene, der er gift med hans Lærer og Høvding, højere end han vover at lade hende forstå; han opgiver den anden, sin Ungdomsforlovede, for den førstes Skyld og samtidigt indlader han sig med den tredje, hvem han afvexlende attrår og ved Råhed og LigeGYldighed krænker, i et Kærlighedsspil, som hverken tilfredsstillende ham eller beskytter ham mod rå Udsvævelser med uværdige Kvinder. Videbegærlig, ærgerrig og hårdnakket flittig som han er, lammes han ved alle disse Forhold i sin Åndskraft og ser tilsidst ingen anden Redning end den at

underkaste sig den katolske Kirkes strenge Tugt, fra hvis Synspunkt han overser sit Ungdomsliv og fremstiller det for Læseren. Fortællingen giver sig altså selv som en Gejstligs Skriftemål og har derved på enkelte Steder fået en ganske ulidelig Salvelse; de Udbrud af Anger, de moralske og religiøse Formaninger, de Bønner og Prækenmotiver, der afbryder Fremstillingens Gang, udgør Bogens mindst tiltrækkende Partier. Men Romanens Kærne holder Læseren skadesløs: Blik ind i Sjælens Udviklings- og Sygehistorie, der beror på et ihærdigt Selvstudium og røber den tilkommende Kritiker, Syn på Kvindenaturer, der åbenbarer det Feminine i Sainte-Beuve's Naturel og varsler om hans Gave til som Kritiker at fortolke Kvindesjæle, det er hvad der udmærker denne Bog. Vil man se nogle Prøver på dens skarpe Iagttagelser og sindrige Overvejelser: "Hvor Ungdommen af Naturen er utaknemmelig! Langt bort kaster den og med en hånlige Mine Alt, hvad den ikke har givet sig selv. Den vil bindes af Bånd, den selv har knyttet, have Venner for sig alene, Væsener, den selv har valgt; thi den mener at føle Skatte i sin Sjæl til at købe Hjerter for, og Strømme i sin Sjæl til at befrugte dem med. Man ser den da give sig hen for Livet til Venner, den igår ikke kendte, og ødsle Eder for Evigheden på unge Piger, den neppe har set." — "Hvor de menneskelige Venskabsforbindelser er ringe! Hvor de udelukker hinanden! Hvor de følger på hinanden og jager hinanden som Bølger! O Jammer! Dette Hus, hvori du kommer Aften og Morgen, der synes dig som dit Hjem og bedre end dit Hjem, og for hvilket enhver tidligere Venlighed ringeagtes, vær sikker på, at dette Hus en Dag vil have Uret, det vil blive skyet af dig som et uhyggeligt Sted, og når din Vej tilfældigvis fører dig nær hen dertil, vil du gå en stor Omvej for ikke at se det. Jo mere evnerig Du er, desto mere vil det være således." — Her en kort Sætning, som enhver sanddrue Natur, der har følt den smertelige Nødvendighed af at fortie noget, vil forstå og vil beundre: "Jeg søgte på én Gang at udtrykke, hvad jeg virkelig følte, og tilsyneladende at udtrykke, hvad jeg ikke følte, at være ærlig ligeoverfor mig selv og vildledende overfor hende." Her en kort vemodig Livsbetragtning: "Et Troppekorps drager langsomt hen ad en Vej, men Fjendens Skytter ligger skjulte på begge Sider, anretter et frygteligt Blodbad, og det kommer til Kamp. Når da før Aften Truppens Øverstbefalende og en eller anden heldigt sluppen Bataillon, efter at have drevet Fjenden på Flugt, ankommer til den nærmeste By med en Lap af Fanen, så kalder man det en Triumf. Når en eller anden Del af vore Planer, vor Ærgerrighed, vor Kærlighed har lidt noget mindre end Resten, så kaldes det Hæder eller Lykke." — Her endelig et fint lille Billede om den skinsyge Kærlighed: "I disse Øjeblikke, da den attrår Erobring, da den ægges og forbitres over enhver Modstand, ja selv over enhver kærlig Følelse for Andre, vilde jeg sammenligne den med hine asiatiske Despoter, der for at bane sig Vej til Tronen kvæler alle deres Nærmeste, alle deres Brødre."

Med *Les Pensées d'Août* afsluttede Sainte-Beuve sin digteriske Løbebane. Det er den eneste af hans Digtsamlinger, der slet ingen Lykke har gjort og det er øjensynligt den koldeste af dem; men det forekommer mig, skønt jeg står ene med min Mening, som om hans Originalitet først her bryder helt igennem. Der findes her en i den romantiske Skoles Lyrik enestående Virkelighedssans; ingen tidligere Digter havde dristet sig til at optage så meget af Dagliglivets Talebrug og vore daglige Omgivelser i Lyriken. I Norden, hvor man end ikke nutildags ret har Mod til at give en Omnibus eller en Jernbaneperron Plads i et lyrisk Digt, må Poesier som disse næsten betragtes som Fremtidsliryk.

Der er her, som i Josephe Delormes Digte, noget af den engelske Søskoles Stil og Opfattelse omplantet på fransk Grund. Her som i England ædru og simpel Virkelighedsagttagelse, her som hist en Fremstillingsmåde, der støtter sig på den Overbevisning, at der ikke bør være nogen væsentlig Forskel mellem Prosasprog og Sproget i metrisk Komposition. Men i Stedet for hine engelske Poesiers underlige Mangel på Tilspidsning og Tankebråd, er her trådt en fransk dramatisk Spænding. Det er her et lille Drama, der afvikler sig indenfor en kort lyrisk Fortællings Omrids.

Man mærke Digtet *A Madame la Comtesse de T.* Grevinden, hvem det er tilegnet, fortæller: Hun rejser på Rhinen fra Köln til Mainz. For at nyde Udsigten bedre er hun stegen ind i sin Vogn, der er anbragt på Dampskibets anden Plads og sidder nu der iblandt denne Klasses Passagerer, Tjenestefolk, Arbejdere med deres Koner, fattige Rejsende. Da råber et af hendes Børn: "Moder! Grev Paul er blandt

Passagererne." Hun vender sig og opdager vel ikke denne Bekendt, men i en grov gammel Arbejdsdragt en Mand med fine Træk og hvide Hænder, der synes forklædt. Han ses stadigt sammen med en simpel Londonsk Arbejderfamilie; Manden er en grov Karl, der uafbrudt spiser eller ryger sin Pibe; hans Hustru er ved første Blik uanselig; de har en omtrent fjortenårig Datter med sig, ret køn. Hun tænker sig først, at den unge Mand, der synes en politisk Flygtning, nærmest en Polak — det foregår i 1831 — føler sig tiltrukket af den unge Pige; så ser hun, at det er Moderen, hvis Blik bestandig hænger ved ham. Og denne Kvinde er ikke ung mere, om hun end for få År siden endnu har været meget smuk; hendes Holdning i den tyndslidte Kjole er elegant og hendes Hår er pragtfuldt. Med en Omhu, der ikke er Kærlighed, men Æmhed mod den, af hvem man elskes, holder den unge Mand Paraplyen over hende og samler Kåben om hende, da det regner; han køber dyre Druer til hendes Smådreng. Grevinden aner, at han i den fjerne By, hvor han søgte Ophold, har fundet Venner i denne fattige Forstadsfamilie. Men han skal som hun i Land i Mainz, medens de Andre skal fortsætte Rejsen på Skibet.

"Han steg ombord i Baaden. Jeg så denne Jammer. Han kyssede de to Smådreng, omfavnede Manden, tog Datterens Hånd (og Barnet smilte ondsksfuldt, nysgerrigt som en lille Eva); han trykkede begge hin Kvindes Hænder, idet han undgik hendes Blik." Så det sidste Klokkesignal. Han iler over Broen og står på Stranden. Alle vifter og hilser til ham, Børnene, for hvem Alt er Leg, råber med en Art Glæde Farvel.

"Men Kvinden, o Kvinden! Ubevægelig stod hun med hævet Arm og et rødt og blå Lommetørklæde i Hånden. Hun viftede ikke med det; hun syntes livløs og hun havde vel fortjent, at Himlen havde forbarmet sig over hende og forvandlet hende til Sten ... Jeg tænkte: Stakkels Sjæl, du Enke efter en afsindig Kærlighed, hvad skal dette blive til iaften, og imorgen og bestandig! Denne plumpe, grove Mand, denne dybe Fattigdom, denne Datter, som véd Alt og som ikke med noget overbærende Blik på denne Rejse har udspejdet Alt, hvilken Skæbne!" — "Næste Dag, slutter Grevinden, da den unge Mand og jeg var blevne Rejsefæller, henvendte jeg de Ord til ham: "De er meget ensom idag." — "Ja," svarte han koldt, "lige fra London af har jeg i sex Uger rejst sammen med de brave Folk." Tonens aristokratiske Overlegenhed stod i Strid med de velvillige Ord. "Og ser De dem snart igen?" — "Aldrig," svarte han med et ejendommeligt Smil; "jeg vil ganske sikkert aldrig få dem at se mere; jeg tager til Schweiz og derfra endnu meget længere bort." — —

Man læse endnu den lille snildt opfundne Digtning: *Hr. Jean, Skolelæreren*. Det er en metrisk Fortælling om en fattig, fader- og moderløs Landbyskolelærer, der er bleven opdraget i en Hittebørnsanstalt og en Dag pludselig erfarer, hvem hans Fader er: ingen ringere end den berømte Jean Jacques Rousseau, der som bekendt selv fortæller, at han har udsat sin Hustru Therasas Børn, til hvilke han med tvivlsom Ret betragter sig som Fader. Skolelæreren har hidtil Intet læst af Rousseau. Nu begynder han derpå og læser med dyb Begejstring *Émile* og *Héloïse* og alle de andre Værker. Han sporer skarpere end nogen Anden både den frugtbare Varme og den ringe Grad af personlig Samvittighedsfuldhed deri, indtil han en Dag ikke kan modstå Lysten til at lære sine Forældre at kende. Han rejser til Paris, finder Huset, stiger op ad Trappen. Øverst oppe, hvor en Dør står halvt åben, hører han en skinger Kvindestemme skænde. Det er dør. Han træder ind og prøver at finde en Indledning. Den gamle Mand, der sidder bøjet over et Bord med Nodeblade, hører på ham med Ryggen til uden at vende sig. Sønnen stammer, men før han har fået sit Ærind forklaret, rammes han af et stikkende, mistænksomt Blik og jages bort som Lurer og Spejder. Han føler sig for anden Gang forstødt af sin Fader, og det af den Fader, hvem han på Knæ havde villet tiltigge sig af Gud, og hvem han med Stolthed vilde være bekendt for Alverden — føler sig for anden Gang forstødt af sin Moder, Kvinden med det rå Ydre og det hårde Blik. Og han iler bort ud på Landet igen for som ydmyg Skolelærer at føre nogle af de Sandheder ud i Livet, der findes i hans Faders Skrifter og spottes af hans Levned. I Lærerens Opdragelse af Børnene sætter den sande Kærne i Rousseau's *Émile* Virkelighedsspirer.

Les Pensées d'Août udgaves i 1837. Fra nu af var Sainte-Beuve udelukkende Kritiker.

Kapitel 30

Sainte-Beuve (fortsat)

Det var Sainte-Beuve's egenlige og større Kald, der førte ham bort fra Digtekunsten. Det førte ham ikke bort fra Poesien. Poesien blev fra nu af en underjordisk Kilde, der meddelte hans kritiske Undersøgelser, selv deres tørreste og alvorligste Egne, Friskhed og frodigt Liv.

Det er imidlertid interessant at se, ad hvilke Slyngeveje den første store moderne Kritiker langsomt modnedes til sit Kald. Da efter Julirevolutionen den romantiske Kres opløste sig, var Sainte-Beuve så forsonet med det gamle Kongedømmes herskende Mænd, at han stod i Begreb med at blive udnævnt af Polignac til som Lamartines Gesandtskabssekretær at ledsage Digteren til Grækenland. Han havde ikke havt noget imod af Magthaverne at modtage en for en ung Poet så ønskværdig Post. Han nærrede da uvilkårlig nogen Bitterhed mod det nye Herredømme, under hvilket næsten alle hans literære Venner forfremmedes politisk, og da der i ham stadig var en vis folkelig og demokratisk Grund, (han bortkastede Partiklen de foran sit Navn, skønt han havde arvet den efter sin Fader) blev han snart en Slags Tolk for den naivtbegejstrede Socialfilosof Pierre Leroux og forblev ved Bladet *Globe*, selv da det fra de romantiske Doktrinæres Hænder gik over i Saint-Simonisternes og som deres Organ udkom med Mottoet: "*A chacun selon sa vocation, à chaque vocation selon ses œuvres*". (Enhver bør lønnes efter sit Kald, ethvert Kald lønnes efter Frembringelsens Værd). Han var (som Heinrich Heine) begejstret for *Père Enfantin* og satte i en Artikel fra 1831 Saint-Simons religiøse Skrifter højt over Lessings *Menneskehedens Opdragelse*.

Neppe havde han efter Opløsningen af den Saint-Simonistiske "Familie" i 1832 skilt sig fra Saint-Simonisterne, før han nærmede sig Armand Carrel, det republikanske Frankrigs literære Høvding. Skønt han i den Artikel, han i 1852 skrev om Carrel, har tilsløret sit nære Forhold til ham, er det vist, at han tre hele År skrev i *National*, og det såvel om Politik som om Literatur. Han blev indrulleret blandt Republikanerne, som tidligere blandt Saint-Simonisterne, Romantikerne og de Kongetro, og lærte også dem at kende. På samme Tid indførte hans Ven Ampère ham i L'Abbaye des Bois, hvor den halvhundredårige Madame Récamier tronedede og hvor Chateaubriand blev dyrket som Afgud. Da det i Anledning af en Artikel om Ballanche, der syntes at røbe Velvilje for Kongedømmet af Guds Nåde, kom til Brud mellem Sainte-Beuve og Carrel, nærmede han sig mere til Lamennais, der iøvrigt havde søgt ham først. Han blev snart Lamennais' Fortrolige og Rådgiver. Hvad der fængslede ham ved Lamennais, det var dels den folkelige Flamme i den store Præsts Sjæl, dels dennes Grundtanke, at det for at holde Demokratiet uimodståeligt stigende Strøm indenfor sine Bredder var nødvendigt overfor dets så mægtige og indenfor en vis Begrænsning sande Princip at hævde et andet endnu mægtigere Princip, det religiøse, der kunde tale med Myndighed til Folkene og med ikke mindre Overlegenhed til deres Konger. Ja Sainte-Beuve var så betagen af Lamennais før dennes afgørende Frafald fra Rom, at han endog senere i en af sine Artikler rettede en betinget Bebrejdelse mod ham for dette Frafald; han mente, at Den ikke havde Ret til at optræde som antipavelig Folkeleder, der så nylig havde kæmpet for at bøje Ånderne under den bestående Kirkes Tugt.

De tre År 1834-37 var de smerteligst bevægede i Sainte-Beuve's Liv. Hans Forhold til Madame Hugo løstes i det sidste År ved en pludselig Afgørelse, der samtidigt brød de Bånd, som fængslede ham til den romantiske Gruppe, og tilintetgjorde hans religiøse Tilbøjeligheder. Det Grimme var kun, at han som havde været Hugo's Herold blev Hugo's Forfølger. Han tyede til Lausanne, hvor han i Årene 1837-38 begyndte de Forelæsninger, af hvilke hans store Værk *Port-Royal* opstod. Planen var tidligere lagt, Begyndelsen tidligere skrevet; at Foredragene holdtes for en vel protestantisk, men troende protestantisk Tilhørerkres, bestemte til en vis Grad deres Tone. Desuden kom Sainte-Beuve i Lausanne i fortrolig Berøring med den udmærkede reformerte Schweizerpræst Vinet, en af de få Mænd, for hvem han til sin

Død bevarede Ærefrygt, og denne Mand, der var en streng og oprigtig Religiøs og samtidigt en fin og skarp Kritiker af den franske Literatur, interesserede Sainte-Beuve lige stærkt som Karakter og som Ånd. Vinet's Betoning af Kristendommen som Inderlighed gjorde Indtryk på hans årvågne teologiske Sans, og når han gik som opmærksom Tilhører, anså Vinet ham for omvendt til sin Tro. Ikke desmindre rejste Sainte-Beuve vantro fra Lausanne til Italien og fra Italien tilbage til Paris, hvor han optog sin Virksomhed som Kritiker i større Stil end nogensinde før, nærmest med den Forskel, at han, der var begyndt som Kampkritiker, nu optrådte som forklarende- og belærende Skribent.

Han blev den højt ansete literære Dommer i *Revue des deux mondes*, indflydelsesrig, Verdensmand, søgt og yndet i aristokratiske Huse, gjaldt for en vel uafhængig, men rolig og værdig Forfatter; i Politik nærmest højre Centrum. En Dame, til hvem han snart trådte i det ømmeste Venskabsforhold, sikrede hans Stilling i den fornemme Verden. Det var Fru d'Arbouville, Forfatterinde af nogle kønne, sørgmodige Noveller, Enke efter en General, Nièce af Førsteministeren Grev Molé. Sainte-Beuve tilbragte om Vinteren sin Fritid i hendes og hendes Bekendtes Huse, lå om Sommeren på Landet hos hendes Slægtninge. Han blev Grev Molé's Ven og literære Rådgiver og tog ved given Lejlighed Parti for denne fintdannede Adelsmand af den klassiske Skole mod sine egne gamle romantiske Forbundsfæller, ja tog Molé's Parti mod Vigny. (Man se Sainte-Beuves Artikel om A. de Vigny's Optagelse i Akademiet, desuden det af ham selv meddelte Brev til ham fra en Dame [Madame Hugo] om denne Optagelse.) Han blev alt 1844 og uden at have lidt noget tidligere Nederlag optaget som Medlem af det franske Akademi, beskyttet som han var i hint Øjeblik af de monarkistiske og klassisksindede Huse. (Man kan hos Madame de Girardin, Sainte-Beuve's åndrige Fjende, læse et bittert Angreb på ham i den Anledning. *Lettres parisiennes* IV. 170.) Det Pirrende ved Ex-Romantikerens højtidelige Indtrædelse forhøjedes ved, at det tilfaldt Victor Hugo, hvem Akademiet først havde optaget efter tre Afvisninger, at holde Modtagelsestalen til ham. Hugo's Holdning overfor Sainte-Beuve var ved denne Lejlighed beundringsværdig. Beundringsværdigt er også Hugo's Svar på det Brev fra Sainte-Beuve, hvori denne meddeler ham sin Kærlighed til Adèle Hugo og dermed sin Forsvinden af Hugo's Kres. Hugo's Holdning er her så værdig som Sainte-Beuve's Overgang til Hugo's Modstandere er utiltalende.

Sainte-Beuve følte sig imidlertid lige så lidt stavnsbunden til denne nye Kres som til de tidligere, i hvilke han havde tilbragt sin Ungdom. Revolutionen i 1848 splittede dette Selskab ad, og da de sejrende Republikanere krænkede ham dødeligt ved Offenliggørelsen af en aldeles tåbelig Anklage imod ham, følte han sig mere end nogensinde isoleret. (Note 14) Han forlod for anden Gang på nogen Tid Frankrig, holdt i Liège de Foredrag, af hvilke hans Bog *Chateaubriand et son groupe littéraire* fremgik, Foredrag, hvis Indhold og Tone måtte gå det monarkistiske og katolske Parti meget nær og som røbede Tab af store Illusioner.

Fru d'Arbouville døde 1850 og dermed var det private Bånd, der forenede ham med de gamle Partier, bristet. Det demokratiske og socialistiske Instinkt, der havde draget ham til Armand Carrel og til Saint-Simonisterne, drog ham nu til det andet Kejserdømme. Han var så lidt som nogen anden Mand fra 1830 (den en kort Tid berømte, hæderlige, men kun stænkvis begavede Digter, Auguste Barbier fraregnet) fri for at dele den almindelige Napoleonsdyrkelse, han betragtede Kejserdømmet som en af Folket båren, mod Borgerskabets Herredømme rettet Imperialisme, og i den bekendte, meget angrebne Artikel *Les regrets* erklærede han ikke blot sin Tilslutning til Napoleon III, men udtalte sig endog med en underlig glemsom Hån om Orleanister og Legitimister. Han skrev først i *Le Constitutionnel*, så en Tid lang i *Moniteur officiel*, så atter i *Le Constitutionnel*, endelig i sit sidste Leveår i Oppositionsbladet *Le Temps*. Han var øjensynligt oprigtig, han søgte ingen Fordel ved sit Omslag, han lod sig kun nu som altid først indfange, for senere at kritisere des mere klarsynet og indsigtfuldt. Med Kejserens Person kom han blot flygtigt i Berøring, han sluttede sig til "Kejserdømmets Venstre", blev af Prinsesse Mathilde og Prins Napoleon behandlet og hædret som Ven, og han benyttede sit Venskabsforhold til Prinsessen på en smuk Måde, nemlig til stilfærdig Velgørenhed.

Først i dette sit Livs sidste Afsnit lykkedes det ham at udfolde hele sit Talent. En ukritisk Digter har i Reglen Udsigt til at blive slettere med Årene, en Kritiker har i Reglen Udsigt til at blive bedre, og Sainte-Beuve udviklede sig fra År til År lige til sin Død. Hans Sandhedskærlighed, der fra først af havde været ligeså levende som hans Arbejdsdrift, men som tit var bleven lammet eller hæmmet af Hensyn, blev nu bestandigt mere meddelsom, medens Arbejdskraften holdt sig uforandret. Han har skrevet omtrent halvtresindstyve Bind, og der findes i dem vel mangt et uskønt Nag, men ikke en skødesløs Linje, sjældent en Unøjagtighed; dog først i dette sit sidste Livs afsnit fik Sainte-Beuve fuldt Mod til at føre det Frisprog, han trængte til for at give sine virkelige Meninger på det religiøse og filosofiske Område Udtryk. Alt, hvad han havde trængt tilbage og fornegtet, siden han i sin Ungdom studerede det attende Århundredes Filosofer, fik nu Luft. Hans ringe Sans for Balzac's så meget grovere og Beyle's så meget særere Væsen kan ikke bringe det Mod og den Fasthed i Glemme, hvormed han nu i Literaturen stod som Talsmand for den opvoxende Forfatterslægt, endog for Personligheder som Flaubert og Brødrene Goncourt, hvem han langt fra fuldt forstod. Det bør heller ikke glemmes, at han afslog at skrive en Artikel om Napoleons *Vie de César*. Og i Senatet optrådte han, helt alene og med ikke ringe Fasthed, som Klerikalismens overlegne og hensynsløse Modstander.

I Marts 1867 forsvarede han Renan og hans *Jesu Liv*. I Juni samme År stod han, da man på Grundlag af en Klage fra Småstadsmatadorerne i Saint-Etienne vilde udelukke al den Gejstlighedens ubehagelige Literatur (deri indbefattet Voltaire, Rabelais osv.) af Folkebibliotekerne, ganske ene i det trællesindede og kirkeligt sindede Senat som den frie Forsknings Talsmand og varmtfølede Hævder af den franske Literaturs Ære. Studenterne der i 1855 havde udhyttet ham på grund af hans Tilslutning til Kejserdømmet, hyldede ham i denne Anledning ved en Deputation og et Leve. De løgnagtige Rygter, som blev udsprede af den klerikale Presse i Anledning af et lille Middagsselskab, han i 1868 ved en Tilfældighed kom til at give på Langfredag, udpegede ham formelig som Antikrist, som en genfødt Voltaire, og da han i Maj 1869 samlede sine sidste Kræfter for med svag Stemme men med virkelig Dristighed i Senatet at forsvare Pressefriheden og angribe Lovforslaget om de katolske Universiteter, var hans Navn blevet til en Fane, til den frie Tankes Symbol. I Januar 1869 brød han med Kejserdømmet. Efter fire Års Sygdom og lang Tids frygtelige Lidelser, som han med stoisk Standhaftighed udholdt, drog han den 13de Oktober 1869 sit sidste Suk.

Sainte-Beuve har, som man ser, med sit altfor modtagelige Naturel undergået en lang Række af religiøse, literære og politiske Omformninger. Det var den Skole han måtte gennemgå for at blive Stifteren af den moderne Kritik.

Kapitel 31

Sainte-Beuve og den moderne Kritik

Det største sammenhængende Værk, Sainte-Beuve har skrevet, er *Port-Royal* (1840-59). Det er i sin Art enestående. Med den Ulyst til at bevæge sig ad Forskningens brede Landeveje og med det romantiske Hang til at dvæle ved religiøst Sværmeri, der fra tidlig Tid betegnede ham, valgte han sig Jansenismens Historie i Frankrig til Hovedemne. Jansenismen var en begejstret, årvågen, anstrengt og ildfuld Form for Religiositet, der, skønt født og båret på Katolicismens Grund, dog havde en personlig, det vil sige kættersk Lidenskab for Sandhed, som på engang tiltrækker Fornuften ved sin Frihed og Medfølelsen ved det Heltemod, hvormed den trodsede Forfølgelse og Tvang. Jansenismen og dens Historie *Port-Royal* når begge deres højeste Oversigtspunkt i Pascal, hvis magre, sygelige Skikkelse legemliggør den overfor den blodrige, sundere følende Tysker, der i Nabolandet mere end et Århundrede tidligere med større Held havde ført en langt ude beslægtet Kamp mod kirkelige Tillempningsforsøg.

Sainte-Beuve havde alle Betingelser for at skrive Jansenismens Historie. Han var ingen Troende, men havde været det eller troet at være det. Den Anskuelse, man selv nærer, er man sjældent i stand til at overskue; den Anskuelse man aldrig har næret, er man sjældent i Stand til at forstå; man forstår bedst den Synsmåde, man engang har delt og nu ikke længere deler. Og tvivler man, om Sainte-Beuve også forstår disse middelalderlige Følelser, denne Trang til at forlade Verden, denne den grebne Sjæls Strid med Naturen og angerfulde urolige Tyen til Nåden, om han også rigtigt véd, hvad Ånd der rører sig i disse Prækener og teologiske Afhandlinger, hvilke Hjerter der banker under disse Snese af Nonnedragter, hvad Begejstring, hvad Andagt, hvad Håb og Længsel, hvad for hemmelighedsfuld Henrykkelse og helligt Sværmeri der skyder op på dette lille indviede Jordsmon, da læse man blot de to første Bind igennem indtil Afsnittet om Pascal, hvor Forståelsen allerede var lettere, fordi Skikkelsen var større og alt forud mere bekendt. Man gøre sig fortrolig med de to Portrætter, Sainte-Beuve giver af François de Sales og Saint-Cyran, og se, hvorledes han af Ytringer, mundlige og i Breve, af nogle Afhandlinger og Prækenstykker formår at danne to Skikkelser, så naturtro og menneskelige, at man fører et Samliv med dem. Rundt omkring sporer man, at Sainte-Beuve er begyndt som Romanforfatter. Hvormange Optrin mellem dette Nonneklosters, dette Dueslags skyldfri Beboerinder står ikke levende som i en Roman! Og han bruger bestandig sin Fantasi kun til at skildre, aldrig til at opfinde og forvanske.

Værkets Mangel er den, at de første Dele, som er de mest fængslende, savner historisk Stil. Man sporer nu og da på en pinlig Måde den forhenværende Underholdningsskribent. Sainte-Beuve bruger her *Port-Royal* kun til Udgangspunkt. Det gamle Kloster er næsten blot hans Kastel, hvorfra han gør det ene Udfald efter det andet; han opsøger Paralleler, hidrager Overensstemmelser, snart fra Literaturen, snart fra det virkelige Liv, lærerige, men hårtrukne og drøfter således i Forbigående ikke blot Corneille, Racine, Molière, Voltaire, Vauvenargues, men endog ganske moderne Forfattere som Lamartine og George Sand. I de senere Bind, hvor Fremstillingen er mere ædru og historisk, savnes til Gengæld hine Indskuds Tiltrækning, og Emnet er til Trods for den kærlige Omhu, hvormed det er behandlet, vel særegent til i Længden at fængsle.

Langt højere end i dette sit formentlige Hovedværk står Sainte-Beuve i den lange Række Bind, *Causeries du lundi* og *Nouveaux lundis*, der indeholder de kortere Artikler fra hans Forfatterskabs mest fuldkomne Tidsafsnit. Disse Artikler vil sent gå i Glemme. Ulbach skrev om dem ved hans Død: "Jeg véd ikke, hvad Tiden vil bevare af den Literatur, hvoraf vi nu er stolte. Nogle Vers af Lamartine og Victor Hugo, nogle Romaner af Balzac? Men så meget er vist, at det vil være umuligt at skrive Historien uden at opsøge Sainte-Beuve og gennemlæse ham fra Ende til anden."

Sainte-Beuve har havt to Manerer. Han var i sin Ungdom især ved Studiet af det sextende Århundrede, fra hvilket han som de andre Romantikere optog adskillige Ord, kommet i Vane med at veje og vrage, forfine og pleje det sproglige Udtryk så stærkt, at han udsatte sig for berettiget Kritik, om end ikke for en så voldsom og hånlig, som den, hvormed Balzac, der var ægget ved nogle spydige Artikler, i sin Tid overfaldt ham. Denne Overforfinelse af Stilen tabte sig imidlertid, da Sainte-Beuve blev Journalist. Som Littré sagde: han kunde, da han havde bundet sig til at levere en Feuilleton om Ugen, ikke mere få Tid til at fordærve sine Artikler.

Det er ikke let at karakterisere denne som Stålet på én Gang smidige og skarpe Stil. Den er for det Første i ingen Henseende påfaldende. En i Fransk ikke synderlig forfaren Læser vil aldeles ikke opdage, at der her er Noget, man kunde kalde Stil. Sætningerne følger på hinanden urytmisk, uden at samles i Grupper, skødesløst, som Zouaverne marcherer. Aldrig en højtidelig Sætning, sjældent et Udbrud, en enkelt Gang et Udråb "o Digter!" eller lignende. Talen rinder som et mildt kruset Vand. Men den, der læser med Opmærksomhed, fornemmer Sprogets ædle Atticisme. Tonen er ikke afgørende, men ganske rolig og stille tvivlende. Her et Par Exempler, tagne allevegnefra. "Hvad er det da, som hersker hos ham, er det det faste Grundlag eller det bølgende? Du tror, det er det bølgende. Men er der ikke under dette en fastere Grundvold? Du tror, det er det faste. Men er der ikke under dette en endnu mere bølgende Grund?" Om hvor mange Personligheder må Sjæleforskeren ikke spørge således, men hvor få Sjælekyndige forstår at stille Spørgsmålet så sikkert. Hvad man har kaldt det Sære i hans Stil, er kun det tit Overraskende i hans Brug af Billedet; dog Billedet selv er altid til Overraskelse rigtigt. Han har et Sted skildret en stor, lidet mild eller blomstrende Bodsprædikant fra det sextende Århundrede og meddelt, at de Samtidige, på Grund af hans tørre Strenghed, sammenlignede ham med Tornebusken. Noget senere fortæller han om samme Mand et Træk af mægtig og ædel Harme, og tilføjer da: "Man har kaldt ham en Tornebusk og en Busk uden Blomster; man kan tilføje, at han undertiden var en brændende Tornebusk." Vil man høre, hvorledes denne bøjelige Stil former sig som Spot og Satire? Han skildrer det Sprog, som skrives af Nisard, en Tid hans Medbejler i Literaturen, og indslynger i megen bittersød Ros dette lille Træk: "En Akademiker har fundet ham kraftig; flere Lærde finder ham yndefuld." Han siger om Cousin: "Det er en Hare med et Ørneblik." Vil man have et Exempel på denne Stils Evne til Særskildring, da læse man denne Sætning om Musset: "Hvad han virker ved, er ikke et Lag af ovenpå hinanden lagte Farver, men ved at Virkeligheden, som han afbilder, hist og her forgyldes som et Støvgran af Morgensolens Stråler og pludselig flyver Blikket afsyne, guddommeligt forklaret." Vil man endelig have et Exempel på, hvorledes denne ligelige og jævne Stil taler Harmens Sprog, da læse man følgende Stykke, der på samme Tid skildrer Manden. Talen er om et Værk, som Akademiet i et fuldtalligt Møde havde negtet den Pris, et Udvalg af Kyndige havde tilkendt det, fordi Værkets Grundanskuelse som "ateistisk" stod i Strid med den eklektiske Stats-Filosofi. Sainte-Beuve siger herom: "Ja der gives virkelig en lidet talrig Klasse af stille, ædruelige Filosofer, der lever af meget Lidt, ikke intrigerer, alene er sysselsatte med samvittighedsfuldt at søge Sandheden gennem Forskning. De afholder sig fra enhver anden Lidenskab og fæster blot deres Opmærksomhed på Verdens almindelige Love, lytter til ethvert Element af Naturen, i hvilket Tanken åbenbarer sig for dem. Det er Mænd, som er Stoikere i deres Hjerte, som forsøger at gøre det Gode og at tænke så godt og nøjagtigt de kan, selv uden Håb om en personlig Belønning i Fremtiden, tilfredse ved at føle sig i Overensstemmelse med sig selv og med Verdens almindelige Harmoni — er det passende, spørger jeg, at stemple disse Mænd med et hadefuldt Navn, at fjerne dem på Grund af dette, eller idetmindste kun at tåle dem, som man benåder overbeviste Vildfarende og Skyldige? har de ikke endnu hos os erobret sig en Plads hvorpå Sollyset falder? har de ikke, o ædle Eklektikere, som jeg så gerne sammenligner dem med, I, hvis stadige fuldkomne moralske Uegennyttighed og hvis uforanderlige Sjælehøjhed under Guds Øje Verden kender, har de ikke Ret til idetmindste at stilles på lige Fod med Jer i Kraft af deres Læres Renhed, deres Hensigters Retsindighed og deres Livs Uskyldighed? Det er dette endelige og det nittende Århundrede værdige Fremskridt, som jeg gad se fuldbyrdet før min Død."

Sainte-Beuve's Reform af Kritiken var flersidig.

For det Første gav han den Grund under Fødderne, Historiens og Naturvidenskabens Grund. Den gamle, såkaldte filosofiske Kritik tog det literære Aktstykke som faldet fra Skyerne, bedømte det uden Hensyn til Ophavsmanden og anbragte det i en eller anden æstetisk eller historisk Rubrik. Den filologiske Kritik udmundede i Pedanteri. Sainte-Beuve gik gennem Værket til Værkets Ophav, forstod bag Papiret at opdage Mennesket. Han har lært Samtid og Eftertid, at man intet forstår, intet Skrift og intet Aktstykke fra Fortiden, før det er lykkedes En at begribe den Sjælstilstand, fra hvilken det udsprang, og danne sig Billedet af den Personlighed, der har frembragt det. Først således får Dokumenterne Liv. Først således får Historien Ånd. Først således opfattet bliver Kunstværket gennemsigtigt.

Sainte-Beuve's herskende Evne var Videbegærlighed, og han havde den Form deraf, som man kunde kalde den videnskabelige Nysgerrighed. Den ledede hans Levned, endnu inden den ytre sig frit i hans Kritik. Først spores den kun lidet. Thi han var altfor underdanigt begejstret, begyndte overfor sine Samtidige som Chateaubriand, Lamartine, Hugo, A. de Vigny og Andre, med Lovprisninger, han senere måtte indskrænke betydeligt og gennemgik således den modsatte Bevægelse af Théophile Gautier, der begyndte skarpt, men efterhånden forfaldt til en Overbærenhed uden Nerve. Dog Sainte-Beuve's første ukritiske Ros stammer måske for en Del også fra hans kritiske Drift. Den overdrevne Ros kom af at han som ung stod dem, han bedømte, altfor nær; men selve denne Omstændighed havde sin Grund i hans Videbegærlighed. Han, der dunkelt anede Afstanden mellem Bøgerne og Livet, før han kendte den, og som mindre end Nogen var anlagt til at agte hvad Forfatteren udgav sig for eller hvad Billede han vilde bibringe Mængden af sig igennem sine Skrifter, han droges ubevidst af sin Forskerlyst, af sin Finsans på det sjælelige Område, af sin Tørst efter at se selv og se nærved, af sin Lyst til at gå udenom det Officielle og Givne, løs på det Sande, som skjules, og på det Små, som forklarer, til at gøre Alles personlige Bekendtskab, medens han selv ungdommeligt mente kun af Begejstring for Ideerne at ty til Ideernes Væld. Her er i Regelen en frygtelig Vanskelighed for Kritikerens: Kun om de Levende véd han Sandheden, men kun om de Døde kan han sige Sandheden. Slemt tager det sig nu ganske vist ud, når Dødsfaldet på én Gang helt forvandler Kritikens Beskaffenhed, som Tilfældet f.eks. er med Chateaubriand's Død og Sainte-Beuve's Kritik. Hans ældste Artikel om Chateaubriand er kun Virak. Man føler under hvilket selskabeligt Tryk den er skrevet, hvorledes Pietet og Ærbødighed, Sympatier og Forhold, Frygt for skønne Øjnes Vrede, Umuligheden af at såre en elskværdig Dame som Fru Récamier ved en Dadel af hendes Husgud, har gjort den første Skitse af Chateaubriand til et blot beundrende Referat. Hans store Bog og hans senere Artikler om Chateaubriand er derimod indgivne af en sand Lidenskab for at sige Nej, for at afribe Masker. På sin Højde forstår Sainte-Beuve imidlertid at ramme Midten. Han undgår at beundre og forklare Alt ved ædle Bevæggrunde, men når han ikke giver efter for personlig Antipati, som i Forhold til Talleyrand, undgår han også at opsøge de lave. Han hverken priser eller sværter Menneskenaturen. Han kender den, og han har den ved Omgang med en Mangfoldighed af Mennesker, ved uafbrudt kritisk Granskning, ved fransk Finhed og ved parisisk Forfinelse mangfoldigt skærpede Takt til at kende den igen. Hvor han står højest, kan han ved sin Ånds Mangesidighed minde om Goethe. Man er stundom fristet til at kalde ham "viis"; og der gives neppe nogen anden Kritiker, om hvem man kunde fristes til at bruge dette Ord. Han lader sig såre sjældent blænde eller bestemme af de vedtagne Forestillinger, der knytter sig til et Navn, de være nu ophøjede eller rørende eller nedsættende, men studerer Forfatterens Afstamning, Sundhedstilstand, Formuestilstand, hans oprindelige Forestillingskres, hans Udviklingshistorie, opsnapper en Bekendelse, der uvilkårligt er undsluppen ham, viser, at den støttes ved andre Udtalelser, at den belyser og forklarer Mandens Handlinger; han skildrer ham i hans ædle og lyse Øjeblikke; han overrumpler ham i skødesløs Klædedragt og Holdning; han udforsker i Kraft af sin "Evne til at finde en Nål i en Høstak" hvad den Afdøde gemte i skjulte Kroge af sit Hjerte, vejer med en Naturforskers rolige Overlegenhed hans Tilbøjeligheder til Godt og Ondt mod hverandre, og bringer således et troværdigt Portræt til Veje — eller rettere en Række af hver for sig

troværdige, men hinanden tit modsigende Portrætter. Thi så stor Sainte-Beuve end er som Forsker, er der dog en Hovedvanskelighed, med hvilken Kritikerer har at kæmpe, som bestandig bliver omgået af ham, og det er denne: En samvittighedsfuld Kritiker har i Regelen læst det Værk, han vil forklare og bedømme, mange Gange og på mange forskellige Udviklingstrin; han er hver Gang bleven slået af noget Forskelligt og tilsidst har han set Værket fra så mange Synspunkter, at det er ham umuligt uden Anvendelse af en art indre Vold at fastholde én Stemning og ét Synspunkt. Er Talen ikke om et enkelt Værk, men om en Forfatter med en rig Frembringelsesevne og mange Udviklingsstadier eller endog om en hel Skole i Literaturen, stiger selvfølgelig Vanskeligheden ved at udslynge Mangfoldigheden af de Indtryk, man under ganske forskellige sjælelige Tilstande har modtaget, i et enkelt samlet Billede. En Bygning, man kun har set en enkelt Gang, halvt solbelyst, halvt dækket af en mægtig Slagskygge, bliver stående for Erindringen i tydelige Omrids med en vis bestemt Himmel til Baggrund og i en eneste Belysning; men en Bygning, man har set til alle Dagstider, i Halvmørke og i Måneskin, fra alle Sider, fra Punkter af forskellig Højde, og ligeså hyppigt indenfra som udefra, en Bygning, hvori man har boet og hvis Rum har syntes En først større så mindre, alt eftersom man voxede til, en sådan Bygning er det vanskeligt at give et enkelt rigtigt Billede af. Denne Vanskelighed går Sainte-Beuve uden om ved bestandig at give nye Skildringer og nye Domme om en og samme Genstand og så overlade Læseren selv at uddrage sit Resultat. Med fuld Føje valgte han til Motto for en Rækkefølge af sine Skrifter disse Ord af Sénac de Meilhan: "Vi er selv omskiftelige og vi bedømmer omskiftelige Væsener."

Det sidste Led i denne Sætning, at nemlig ethvert menneskeligt Væsen, vi bedømmer, har været i bestandig Udvikling, forstår han som ingen anden før ham. Han vexler Tone, såtit han skifter Genstand, ja vexler Fremgangsmåde, såtit som samme Genstand skifter Beskaffenhed, indtil hans smidige Ånd formår at gøre den enkelte Menneskesjæls Bevægelser under dens Udvikling efter. ([Note 15](#)) Hans Fremstillingsform bliver derfor ligeså omskiftelig som hans Emne; han blander uophørligt Levnedsløbet med Kritiken, pakker så mange afskyggende Betingelser og Parenteser som muligt ned i sine Perioder, sammenruller Sætninger, der mildner og dæmper hinanden, anvender med Forkærlighed Kunstord, der drager et langt Slæb af Ide-Forbindelser og Erindringer efter sig, og benytter gerne ubestemte Vendinger, der antyder meget mere end de siger. Thi bevæger han sig end gennem Levnedsgangenes Mørke med en Dykkers Sikkerhed, der gennem Vandet ser den underjordiske Grøde, så ynder han af mange Grunde en vis Ubestemthed i sin Udtryksmåde om det Sete; hvor han taler om endnu Levende, tør han jo kun antydningvis berøre deres Privatliv, og de Døde har i Reglen en Vagt af Efterkommere eller Slægtninge om Sandheden i deres Liv. Han nøjes da gerne med at vise, at han aner eller kender Mangt og Meget, hvorved han ikke vil dvæle.

Med Årene blev Sainte-Beuve mere dristig og mere naturvidenskabelig i sin Opfattelse af det Sjælelige. Man høre ham selv forsvare sin Fremgangsmåde. Han skriver i et af sine sidste Leveår (9. Maj 1863) til en Kritiker, der har bebrejdet ham visse nedsættende Domme: "Kunsten — og især en rent åndig Kunst som den kritiske — er et Instrument, som det er vanskeligt at tumle, og den duer kun så meget, som Kunstneren duer. Men når det er indrømmet, var det så ikke nødvendigt at bryde med al denne urimelige Vedtægt, som gør at man bedømmer en Forfatter ikke alene efter hans Hensigter, men endog efter de Fordringer, han gør? Hvorledes! jeg skal være forpligtet til i Fontanes kun at se den store, slebne, ædle, elegante Mester og tør ikke se den lille, hidsige og sanselige Kumpan som han var? ... Eller for vore Dages Vedkommende — nu har jeg i 35 År levet i Villemain's umiddelbare Nærhed, der er et så stort Talent, så skøn en Ånd, og som formelig flager med ædelmodige, frisindede, menneskekærlige, kristelige, civilisatoriske osv. Følelser, og jeg skulde ikke i ham turde skildre den smudsigste Sjæl, den ondsksfuldste Abe, der gives? Skal man i alle Evigheder blive ved at rose hans ædle, ophøjede Følelser, som man uvægerligt gør det rundt om ham, er det Pligt at lade sig trække om ved Næsen og tage de Andre ved Næsen? Er da Skribenter, Historikere, Moralprædikanter kun Skuespillere, man ikke har Lov til at studere udenfor den Rolle, de har lagt til Rette for sig? Tør man kun se dem på Skuepladsen? eller er det tilladt, dristigt om end forsigtigt, med Dissektionskniven at berøre de Steder,

hvor Harnisket er sammenføjet? at pege på Sømmen og Systingene, hvor Overgangen er fra Sjælen til Talentet? at rose Evnerne, men også antyde Manglerne i det Sjælelige, der spores i selve Talentet og i den Virkning, dette i Længden frembringer? Vil Literaturen tabe i Glans derved? det er muligt; men Åndsvidenskaben vil vinde."

Det første Skridt er altså dette: Fast Grund under Fødderne, ingen falsk Forædling! Det næste Skridt er, at Kritiken, fra at være opløsende og udstykkende, hos Sainte-Beuve er bleven sammenfattende, om end med den Begrænsning, som den store Kritikers Naturel medførte. Hans Kritik giver en Organisme, et Liv ligesom Poesien. Den hugger ikke det givne Stof til Småsten eller Grus, den danner en Bygning deraf. Den tager ikke Menneskesjælens Materiale fra hinanden, så vi kun lærer den døde Maskine at kende uden at vide, hvorledes den tager sig ud, når den er i Gang. Nej den fører os ind til Maskinen, medens den arbejder, så vi ser den Ild, der driver den, og hører den Larm, den gør, på samme Tid som vi lærer dens Sammensætning at kende.

Således er ved Sainte-Beuves Reform Literaturhistorien, som før var en Slags historisk Bividenskab, bleven en Vejviser for den egenlige Historie, den mest sjælfulte, mest levende Del af Historien, fordi den i Literaturene besidder det lærerigste og mest fængslende Stof, som Historien overhovedet har at tumle med.

Vi begyndte med at sige, at Sainte-Beuves kritiske Virksomhed ikke førte ham bort fra Poesien. Vi kan nu bestemt påvise, at Kritiken, som han i Slutningen af sit Liv, på Højden af sin Udvikling, udøvede den, var trådt i det nærmeste Slægtskabsforhold til den nyere Tids Poesi. Thi samtidigt med at Kritiken blev sammenfattende, foretog — ligeledes på Grund af Naturvidenskabens gradvise Erobring af det moderne Åndsliv — Poesien en beslægtet Bevægelse. Ved Århundredets Begyndelse gjaldt Fantasien som fri Fantasi for den egenlige Digtere; Opfindelsesevnen som sådan gjorde Digteren til Digter; han var ikke bunden til Natur og Virkelighed, var lige så hjemme i den overnaturlige Verden som i den kendte. I Slægten fra 1830 udtrykker Digtere som Nodier og Alexandre Dumas hver på sin Vis denne Synsmåde. Men efterhånden som Romantismen udmundede i Virkelighedssans og Virkelighedsgranskning opgav Poesien stedse mere sine fantastiske Farter på Kryds og tvers gennem Rummet. Den søgte fuldt så meget at forstå som at opfinde, og den nærmede sig herigennem Kritiken. Romanen blev Sjælehistorie. Romandigteren og Kritikereren går i vore Dage i deres Skildring ud fra samme Udgangspunkt; en Tidsalders åndelige Livsluft. I denne træder Skikkelserne frem. Den ene vil fremstille og forklare et Menneskes Handlemåde, den anden skrevne Værker således, at Læseren såvel i Handlingen som i Værket ser Udslag, der med virkelig eller tilsyneladende Nødvendighed frembringes, når visse indre Anlæg møder Indskydelser og Tilskyndelser udefra. Grundforskellen er kun den, at Digteren lader sine opdigtede Personer, der dog i Regelen har Forbilleder i det virkelige Liv, tale og handle i mulige Følger af det Givne, medens Kritikereren er fuldstændig bunden af Kendsgerningerne, og hans Fantasi virksomhed indskrænker sig til Genopførelse af den Sjælstilstand, der forårsagede eller betingede dem. Romanforfatteren slutter fra den iagttagne Karakter til dennes mulige Handlinger. Kritikereren slutter fra det iagttagne Værk tilbage til den til Grund liggende Karakter.

Kritiken i Betydning af Evne til ved mangesidig Deltagelse at overvinde Menneskenaturens oprindelige Indskrænkethed har været en Hovedevne hos alle dette Århundredes største Digtere. Émile Montégut har taget Kritiken i denne Mening, da han engang kaldte den for den yngste Genius, Askepot blandt Ånderne. "Kritiken," skrev han, "er den tiende Muse. Det var den, som var Goethes hemmelige Brud. Det var den, som gjorde Goethe til tyve Digtere. Hvad er den tyske Literaturs Grundvold andet end Kritiken? hvad er de engelske Digtere i vore Dage? Bevægede Kritikere. Hvad var Italiens ædle Leopardi? En flammende Kritiker. Af alle nyere Digtere har kun Byron og Lamartine ikke været Kritikere og derved har de tabt i Mangfoldighed og Afvexling og er blevne så enstonige som de er." Når Kritiken tages i videre og egenlig Forstand, bortfalder den sidste Indskrænkning. Thi i Betydning af Evnen til at underkaste det Bestående en Dom, har den været en beåndende Magt også for Tidsalderens store Lyrikere, den er det hos Hugo som hos Byron, hos George Sand som hos Lamartine. Fra det

Øjeblik af da Poesien ophører at afspærre sig mod de største Samtidiges Liv og Tanker, fra det Tidspunkt af, da de lyrisk-romantiske Digtere forvandler sig til store Tankers Organer, ses også i deres Digtning Kritiken som et besjælende Princip. Den har inspireret Hugo's *Les Châtiments* som den inspirerede Byron's *Don Juan*. Den viser Menneskeånden Vej. Den planter Hegn og Fakler på Vejen. Den bryder og rydder nye Baner. Thi det er Kritiken, som flytter Bjerge, alle Autoritetstroens, Fordommenes, den idéløse Magts og den døde Overleverings Bjerge.

Kapitel 32

Dramaet: Vitet, Dumas, Vigny, Hugo

Medens den romantiske Skoles Triumfer i Lyriken, Romanen, Novellen og Kritiken snart stod som uomtvistelige, formåede den på et enkelt Område ikke at virkeliggøre de dristige Forhåbninger, med hvilke den var trådt ud i Livet, og det var i den Kunststart, som man efter gammel Æstetik i hin Tid betragtede som den højeste, og som man underlig nok i Reglen endnu betragter således, nemlig Dramaet. Da Kunststarten skattedes så højt, følte det forholdsvist ringe Held i denne Retning des smerteligere. Den romantiske Skoles Skuespil gjorde aldrig nogen egenlig Lykke og kom ikke til at udgøre noget Teaters faste Stok. Hugo's blev kun yndede som Texter til italienske Operaer, Mérimée's blev aldrig spillede. George Sand og Balzac opnåede i Reglen kun kølig Agtelse på Skuepladsens Brædder; af Alfred de Musset fandt først sildigt et Par herlige små Skuespil Vejen op bag Lamperækken, medens Scribe med sine Medarbejdere fyldte Hus i alle franske og ikke-franske Theatre. Og dog har Skolen også på det dramatiske Område meget betydelige Kræfter at opvise.

Det ældste Forsøg, som indenfor dens Kres blev gjort i dramatisk Retning, var originalt og beundringsværdigt. Det var de *Dramatiske Scener*, som Vitet i Årene 1826-29 udgav, og som han senere har samlet under Titlen *La Ligue*. Han havde det Indfald at fremstille Begivenheder af Frankrigs Historie i dramatisk Form uden at give Historien nogensomhelst Tildigtning, således at han udelukkende anvendte sin Fantasi til at levendegøre den. Det er lykkedes ham uforligneligt. Han har virkelig formået at fylde sine Værker med en længst forgangen Tids Luft og at meddele sine Skikkelser fra det sextende Århundrede i deres Samtaler et sådant Præg af Troværdighed, at man ligesom oplever Historien Time for Time, når man læser hans Bøger.

Ludovic Vitet fødtes 1802 i Paris, gennemgik Normalskolen, deltog som liberal i den politiske Bevægelse, var Medlem af Selskabet *Aide toi, le ciel t'aidera* og skrev, som vi har set, i *Globe* som lidenskabelig Forfægter af Romantismen. I denne første Ungdomstid falder alle hans historisk-digteriske Frembringelser, blot med Undtagelse af den betydeligt svagere dramatiske Scenerække, han i 1849 udgav under Titlen *Les états d'Orléans*.

Hans Levnedsløb er meget enkelt. Han var en uadskillelig Ungdomsven af Grev Duchâtel. Da Julirevolutionen bragte hans Venner til Magten og Duchâtel indtrådte i Guizot's Ministerium, blev han udnævnt til Inspektør for Frankrigs historiske Mindesmærker, en Plads, Guizot oprettede for ham. Fra nu af gik han over i Politiken; han blev 1834 Medlem af Deputeretkammeret, 1836 Medlem af Statsrådet, 1846 Medlem af Akademiet.

Som Politiker var han en kongetro Forsvarer af det Bestående, holdt sig fra 1851-1871 borte fra al Berøring med de offentlige Anliggender og indtog først efter Krigen påny en fremragende Plads under Thiers, indtil han i 1873 bortreves af Døden.

Han er et godt Exempel på hvorledes en stærk kunstnerisk Bevægelse, når den er i sit Frembrud, kan indgyde selv sådanne Ånder Mesterværker, der ellers ikke er skabte for Kunsten. Han blev efter 1830 som Forfatter kun fremragende som Fagmand, som lærd Kunsthistoriker. Han skrev Grev Duchâtels Levned. Hans literære og historiske Essays er så tørre og kedsommelige som Mérimée's.

Man vender derfor stadig påny tilbage til hans Ungdomsbøger *Les Barricades*, *Les états de Blois* og *La mort de Henri III*. Disses Hovedskikkelser, Kongerne Henrik den 2den og den 3die og Hertugerne af Guise gennem flere Slægtled er tegnede således at de tåler en Sammenstilling med Hovedpersonerne i Shakespeare's "*Historier*", (*Henrik den 4de* og *Richard den 3die* ganske vist undtagne). Tidens Tænkemåde og Sæder er satte i Relief med en så kraftig Hånd, at man tvivler om nogen Samtidig kan have kendt dem bedre. *Stænderne i Blois* er vistnok det ypperste blandt disse Værker. Og for at henpege på noget Bestemt, bør de Scener nævnes, som fremstiller Hertugen af Guise's Mord. Sjældent har en

Digter i et historisk Skuespil vovet i den Grad at skyde poetisk Vedtægt til Side. Det er endnu langt mere levende og virkelighedstro end Delaroche's iøvrigt fortræffelige Maleri, hvor Henrik den 3dje åbner Døren på Klem og spejder efter sin store Fjendes Lig på Gulvet. Vi har hos Vitet netop set, hvorledes Kongen Kl. 4 om Natten i sit Værelse har dyppet sjældne spanske Dolke i Vivand og skælvende, uden at vove endog at nævne sin Uvens Navn, har fordelt dem til sine Mignon'er. Vi har oplevet Scenen i Hertugens Værelse, hvor hans Moder og hans Elskerinde forgæves bønfaller ham om at vogte sit Liv og ikke møde i Rådet næste Morgen. Nu indfinder han sig der: en uhyggelig Følelse griber ham, hans Næse springer op at bløde, han har glemt sit Lommetørklæde og sender En bort for at hente ham et. De skotske Gardister spærrer af Dumhed hans Bud Gennemgangen for tidligt. Dog de begriber deres Fejl og Budet får Tørklædet. Men Hertugen er urolig, og han, Kæmpen, der uden Blegnen har mødt så mange dragne Klinger, føler sig ilde, får Ondt. Han er endnu fastende; det vil gå over, når han spiser en Bagatel; han griber til den lille Sukkergodt-Æske, han har hængende ved sit Belte; den er tom. En sendes bort for at hente ham en Smule Konfekt eller Frugt. Da kommer Révol ud fra Kongens Værelse med Ordene: "Kongen ønsker at tale med Jer, Monseigneur!" Alle Rådsherrerne tier og ser på hverandre. Hertugen rejser sig, vil tage sin Kappe på; den glider snart ned ad den ene Skulder, snart ad den anden; ubevidst søger han at forhale sin Bortgang, for stolt til ikke at ville gå, var det end i Døden, men Menneske nok til at bæve et Minut på Dødens Tærskel. Han vil have endnu et andet Lommetørklæde, da det første er blevet ganske blodigt; atter fjerner en af de S sammensvorne sig, mens de øvrige står som på Gløder. Med fuldendt Mesterskab er her hin Uroens, Utålmodighedens og den tåbelige Skamfølelses Stemning gengivet, der undertiden kan gribe os alle så heftigt, at vi, blot for at komme ud af en latterlig, pinlig Situation, springer som med lukkede Øjne ind i de dumdristigste Vovestykker. Atter udebliver den, der er sendt efter Tørklædet; da taber den stolte Guise Tålmodigheden, og med Ordene: "Jeg kan ikke lade Kongen vente længer" går han ud gennem Døren; den falder i efter ham, og en halv Snes Officerer støder deres lange Dolke i hans Krop.

Som man ser, går Vitet i Enkeltheder, som vilde være vanskelige på et Teater. Hans dramatiske Optrin er kun skrevne for at læses. De danner derfor ikke heller egenlige Skuespil. Det beror på, at Vitet trods sit historiske Skarpblik manglede både digterisk Lidenskab og kunstnerisk Evne til at organisere. Da han aldrig formår at udvikle Patos, at stige til et Højdepunkt, ud fra hvilket alt Andet vilde tage sig ud som Forberedelse og Følger, kan han heller ikke nå til egentlig kunstnerisk Gennemformning. Der har i hans Væsen øjensynlig været en vis ukunstnerisk Ængstelighed, Angst for at ændre endog blot det Ringeste i Stoffet, det historisk Givne, Angst for at lade hans egen Personlighed bryde igennem. Han havde ikke selvegen Ejendommelighed nok til at kunne slå kunstnerisk Mønt med Præg af hans Billed. At han forstummede så tidligt, har sin Grund i, at den Fantasi, der har frembragt hans Værker, vel var kraftig, men ikke digterisk fri, hverken i sine Iagttagelser eller i sin Fremstilling; den var tynget og hindret af Lærdom, af Arkivstøv. Denne så smukke og vælige Pegasus stod tøjret i et Bibliotek.

Det var Synd at sige dette om den romantiske Digtens, der direkte i Vitet's Spor forsøgte at dramatisere historiske Stoffer og som allerede et År før Victor Hugo (Februar 1829) slog igennem med et historisk Drama *Henri III et sa cour*. Det var *Alexandre Dumas* (født 1803), et sprudlende umiddelbart Talent, et kæmpestærkt Temperament, der i Literaturen har røbet ligeså herkuliske Anlæg som Faderen i Republikens Krige. Fyrretyve År igennem har han uden en Pause skrevet Tragedier, Lystspil, Dramaer, Romaner, Noveller, Rejser og Erindringer. Det vilde være urimeligt at lade hånt om en så uhyre Opfindsomhed, en så utrolig Frugtbarhed. Man sporer i disse Skrifter det fransk-afrikanske Blod, noget af det sorgløse kreolske Sind og noget af den sorte Races sanselige Ild. Han har ved talrige, men ham selv langt underordnede Medarbejders Hjælp fyldt Teatrenes Scener, Boghandlernes Hylder, Avisernes Feuilletoner med sine Åndsfostre, og Bogtrykkernes Presser har knaget og stønnet for at kunne holde Skridt med hans Frembringelsesdrift. Hvad man må beklage, er det lette Verdensbarnssind, der bevirkede, at han ingen Udvikling gennemløb. Kun i sin første Ungdom var han Kunstner. I en romantisk Tidsalder begyndte han romantisk, i en industriel Tidsalder fortsatte han industrielt.

Med *Henrik den 3dje og hans Hof* opnåede han, hvad Vitet ikke havde opnået med dette Stof, nemlig at levere et livfuldt og spilleligt Drama, men han trodsede her kun på den mest overfladiske Måde den klassiske Teatervedtægt. Han vovede at optage det gamle Hofs ydre Skikke: På hin Skueplads, hvor Helten og hans Fortrolige i et Par hundrede År havde samtalt med hængende Arme eller med Hånden på Sværdfæstet, trådte en Skare af Kong Henriks Yndlinge ind med Bilboquet'er, Datidens Opfindelse, i Hænderne, og i Pauserne morede de sig med at puste Småpile ud af lange Pusterør. Men forøvrigt følte de og talte de som unge Mænd fra 1828.

Dumas's øvrige historiske Skuespil fra hans Ungdom (*Napoléon Bonaparte, Charles VII chez ses grands vassaux* osv.) har et ligeså overfladisk Sjælestudium. Først senere lykkedes det ham, da han fandt en Tidsalder, hvis Ånd han kendte og kunde beherske, at give så fortræffelige Billeder af en svunden Tid, som i de indtagende og dramatisk højst virkningsfulde Skuespil *Et Ægteskab under Ludvig den 15de* og *Gabrielle de Belle-Isle*, af hvilke det første på underholdende Måde gengiver det 18. Århundredes cultiverede Letsind, det sidste med sin fine og let forædlende Fremstilling af Regentskabstidens Sæder, har poetisk Værdi. I Året 1831 allerede faldt det imidlertid i Dumas's Lod at give den unge romantiske Slægt en af de Typer, hvorefter den selv opkaldte sig. Han skrev *Antony*.

Med alle sine Mangler har dette Stykke Noget ved sig, der gør det bedre end selv de bedste blandt Dumas's øvrige Arbejder. Der er varmere Blod, mere Menneskelighed deri end i de andre. Og når det trods sin Naivitet gør et forholdsvis betydeligt Indtryk, så er Årsagen den, at Dumas her på Skuepladsen har fremført sit eget Jeg med dets lidenskabelige Voldsomhed, ungdommelige Enthusiasme og ridderlige Instinkter. Antony er en Helt fra 1830 som alle Hugo's, bredskuldret, løvemanket, begejstret og fortvivlet, skabt til at kunne leve uden Mad og Søvn, altid redbon til at skyde sig selv eller en anden en Kugle for Panden. Men den Furore, som Antony gjorde, beroede på, at Dumas — hvad Hugo aldrig vilde eller kunde gøre — lod Handlingen foregå 1830 og lod Helten optræde i den samme sorte Frakke, som Tilskuerne bar. Romantismen havde på Scenen frivilligt indskrænket sig til Middelalderen. Her stod den som samtidig, som moderne.

I selve Stykket forsvares Stykkets Sag. I fjerde Akt er en Samtale indlagt, der sigter til Tidens literære Stridigheder, og her siger en af de Handlende, en Digter, der forsvarer Romantikernes Tyen tilbage til Middelalderen:

"Det lidenskabelige Drama må nødvendigvis optræde som historisk. Thi Historien meddeler de lidenskabelige Handlinger som virkelig skete. Hvis vi vilde forsøge midt i vort moderne Samfund at afsløre det Hjerte, der banker under vor grimme og kejtede sorte Frakke, vilde Ligheden mellem Helten og Publikum blive altfor stor; Tilskueren, der fulgte med Udviklingen af en Lidenskab, vilde råbe Holdt i det Øjeblik, den var på Nippet til at overskride det Punkt, hvor den hos ham vilde have stanset. Han vilde råbe: Det er galt, jeg føler ikke således. Når min Elskede bedrager mig, så smerter det mig ganske vist, men jeg dræber hende ikke og slår mig ikke ihjel. Og Råbet på Overdrivelse, på melodramatisk Effekt, vilde overdøve Bifaldet fra de få Mennesker, der føler, at Lidenskaberne i det nittende Århundrede er de samme som i det sextende og at Blodet banker ligeså varmt under en Kjole af Klæde som under et Panser af Stål."

Man begriber Bifaldslarmen efter denne Replik. Alle vilde høre til hine Få. Lidenskabens var på Dagsordenen og man beviste sin Lidenskab ved at klappe. *Antony* er da i Virkeligheden også en Concert af rasende Lidenskaber, efter hvis Mage man skal lede længe. Helten kommer efter en flereårig Rejse tilbage til Paris og træffer sin Elskede gift. Han frelser hende ud af en Vogn med løbske Heste, men får Vognstangens Stød i sit Bryst og bæres såret ind i Huset til hende. Antony er uægte Søn og Hittebarn, derfor som Elsker født Oprører mod Samfundets Love: "Andre Mennesker," siger han, "har en Fader, en Moder, en Broder, finder Arme, som åbner sig for dem, når de lider; jeg har ikke engang en Gravsten, på hvilken jeg kan læse mit Efternavn og græde; jeg har intet Fædreland, thi jeg har ingen Slægt. Alt var for mig indeholdt i ét Navn, og dette ene Navn er det mig forbudt at udtale." — Hans Elskede minder ham om Samfundets Krav: "Lad det være Love eller Fordomme, de er nu engang således." — "Hvorfor,"

svarer han, "skulde jeg underkaste mig dem? Hvem har skånet mig for en Ulykke, hvem kan rose sig af at have vist mig en Tjeneste! Jeg har kun fået Uret, og jeg skylder kun Had. Man har indbrændt min stakkels Moders Skam på min Pande."

Adèle elsker Antony, men vil fly ham. I sin Lidenskab overrumpler han hende på en Rejse og bemægtiger sig hende med Vold i et Værtshus, hvor hun opholder sig. Selv efter denne uværdige Handling vedbliver hun at elske ham. Vi genfinder Parret i Paris. Dets Eventyr er blevet bekendt. Vi hører hykkelske Damer, der forener hemmelig Lyst til det Forbudne med ulastelig Iagttagen af Skinnet, sønderslide Adèles Rygte. Deres Angreb besvares fra de gode Personers Side med harmfulde Udgydelser mod Samfundet og dets Hykleri. Men Dramet nærmer sig sin Afslutning: Ægteemanden, Oberst d'Hervey vender tilbage fra en Rejse; Antony opfordrer forgæves Adèle til at flygte med sig; allerede høres i Forstuen den fornærmede Ægteherres Skridt, da Elskeren drager sin romantiske Dolk og støder Adèle den i Hjertet, idet han for at redde hendes Ære tilråber den Indtrædende: "Hun har afvist mig, og jeg har myrdet hende."

Når man læser Stykket nu, tager det sig urimeligt og oprørende ud. Det forekommer En, at man ikke vilde kunne se et sådant Stykke, ifald det var nyt, uden at smile, hvor man skulde røres. Man forstår neppe nutildags, hvorledes det er gået til, at et udsøgt Teaterpublikum i 1831 ved den første Opførelse henreves til vanvittig Jubel derover; thi man klappede, man græd, hulkede og råbte Bravo. Stykket understøttedes ved Bocage's og Marie Dorval's mesterlige Spil. Den begejstrede Ungdom rev, fortæller Dumas, en smuk grøn Frakke itu på hans Ryg, for at bevare Stumperne som Reliquier, og selv om denne Anekdote ikke tør tages altfor bogstaveligt, er det dog vist at Begejstringen gik over alle Grænser. Forklaringen er den, at man aldrig ler af et Værk, hvori Ens egne Stemninger og Følelser kommer til orde. Antony var ikke blot Lidenskab, der går til Vildhed, i Forening med en Æmhed så stor, at den hellere påtager sig Ansvar for et Mord, end udsætter den Elskede for Krænkelser og Hån; men Antony var tillige den på Byronsk Vis hemmelighedsfuldt udkårne unge Helt, der kæmper mod Skæbnens Uretfærdighed og er større end sin Skæbne. Ganske savnedes dog ikke i Samtiden en overlegen Opfattelse. Bocage, som spillede Antony, fandt Slutningsrepliken så tåbelig, at han gerne vilde være fri for at sige den. Han undlod det en Aften, og Tæppet faldt uden den. Men i det Samme gav Publikum sig til at råbe og skrigesom besat. Man vilde have sin Replik. Bocage havde forladt Scenen, og Madame Dorval, der lå dræbt på Teatergulvet, lod da med megen Åndsnærværelse Tæppet gå op påny, rejste sig lidt i Vejret og sagde med Ombytning af Stedordene smilende: "Jeg har afvist ham og han har myrdet mig". ("Je lui résistais, il m'a assassiné". Fortalt mig af et Øjenvidne, Philarète Chasles.) En enkelt skarp satirisk Stemme lod sig høre fra Omkresen af den romantiske Lejr. Hvis man i Jules Janin's *Histoire de la littérature dramatique* vil opsøge den lange og fortræffelige Kritik over *Antony*, sikkert den bedste Kritik, som Janin nogensinde har skrevet, vil man have Fornøjelse af at se Latteren overvælde den delirerende Romantik.

Medens *Antony* var det romantiske Krampe-Anfald, bragte det Arbejde, som gav Alfred de Vigny hans eneste store Sceneheld, *Chatterton*, den romantiske Klagesang på Skuepladsen. Disse to Yndlingsdramer for Slægten fra 1830 svarer til hinanden som Dyrkelse af Geniet svarer til Dyrkelse af Lidenskab, som Medfølelse med den Lidende svarer til Begejstring for den Handlende, eller dybere: som den germanske Side af Romantismens Dobbeltansigt svarer til den romanske.

Alfred de Vigny (født 1799) havde ikke vundet Bifald med sit dygtige historiske Drama *La maréchale d'Ancre* (opført 1835). Det lå vel i, at han her i alt Væsenligt behandlede samme Art Typer, som Publikum var fortroligt med fra andre romantisk-historiske Sørgespil. Elskeren Borgia er f.eks. ganske af samme Art som Hugo's Elskere, ja endog ikke synderlig forskellig fra Elskeren hos Dumas trods de to Digteres stik modsatte Natur-Anlæg. Man sporer her tydeligt den Magt, med hvilken en Tidsånd afsætter sit Præg endog på de mest forskelligartede Personligheder. ([Note 16](#))

Chatterton (opført 1835) er ganske anderledes ejendommeligt for Vigny. Stykket indeholder en Grundtanke, som han alt to År tidligere i sin Novellekrans *Stello* havde behandlet i tre forskellige

Varianter, Ideen om den sande Digters ulykkelige og forladte Stilling i det moderne Samfund. Vigny gik ud fra den romantiske Forestilling om Digteren som et højere Væsen, ja som det højeste Væsen på Jorden, denne Forestilling, som også Tysklands Romantikere havde været så gennemtrængte af, og grebes nu af en dyb Medlidenhed med hans Lod især som ung, hvor han mest trænger til Bistand og Påskønnelse, men sjældent finder Hjerter, der forstår ham, og Beskyttere, der sikrer ham et sorgløst Liv. Det Smukke ved denne Vigny's stadigt tilbagevendende Opfordring til at give Digterne Brød er, at han ikke talte sin egen Sag; thi han var af gammel grevelig Slægt og fra sin tidligste Ungdom uafhængigt stillet. Efter hans Opfattelse er Digteren en stakkels Syg, der ganske er i sin Indbildningskrafts Vold. Han er "ude af Stand til Alt, hvad der ikke er hans guddommelige Sendelse", særlig ude af Stand til at tjene Penge; han kan ganske vist fortjene sit Brød som Skribent, men hvis han gør det, dræber han let det Bedste hos sig, udvikler Dømmekraften på Fantasiens Bekostning, og den himmelske Gnist i hans Indre slukkes. Man bør da ikke lade den Gudsendte nedværdige sig ved jordisk Arbejd; hans Hoved er en Vulkan, fra hvilken der kun da kan udgå "harmonisk Lava", når han er i Stand til at gå ledig, så længe han lyster. (Man se den typiske Indledning til *Chatterton: Dernière nuit de travail*, du 29 au 30 juin 1834.).

Der er, som en moderne Læser ser, noget Sandt og mere Overspændt i Grundanskuelsen. Det Drama, der blev bygget over den, og som fremkaldte Tårestrømme, appellerer så stærkt til Medlidenheden, at det ingen tragisk Virkning gør, og det tager altfor lyrisk Parti for sin Helt til at besidde den indre Ligevægt uden hvilken et Drama mangler Holdning. Chatterton og den unge Kvækerinde, han beundrer, har i dette Stykke forpagtet al åndelig Adel og sjælelig Højhed; rundt om dem råder kun Prosa, Hjertenskulde, Råhed og Dumhed. Hvad Handlingen viser os, det er hvorledes det åndige Geni undertrykkes af den grove, jordbundne Omverden; Livsopfattelsen nærmer sig til den vi i Tyskland finder hos Novalis, i Danmark hos Andersen og Ingemann; for Digtere af denne Art har Goethe skrevet sin *Tasso* forgæves. Vor Tid er træt af disse Kunstnerdramer, som Oehlenschläger's *Correggio* indvarslede og som i Tyskland repræsenteres af Holtei's *Lorbeerbaum und Bettelstab* og andre lignende Skuespil. Vi oprøres ikke mere med Chatterton, når han, der er "skabt til i Stjernerne at læse den Vej, Herrens Finger viser os", hellere tømmer Opiumsbeholderen end han modtager en upoetisk Stilling, der vil indbringe ham hundrede Pund om Året. Også i dette Tilfælde fremkalder hvad der 1835 fra Skuepladsen rørte alle Hjerter nu nærmest et Smil og et Skuldertræk.

Romantismen var i sin Kærne for lyrisk til at kunne afsætte dramatiske Værker af blivende Værd.

Det viser sig måske tydeligst, når man kaster Blikket hen over dens største Lyrikeres Skuespil. Victor Hugo's Dramer lader sig i flere Henseender jævnføre med Oehlenschläger's Tragedier. Såvel hos Victor Hugo som hos Oehlenschläger er literære Mindelser hyppige. Hugo's *Marie Tudor* er påvirket af Dumas's *Christine i Fontainebleau*. Den sidste Scene i Hugo's *Lucretia Borgia* er påvirket af Webster's *Hertuginde af Malfi*. Såvel hos Victor Hugo som hos Oehlenschläger gives Skikkelserne kun i Omrids. De mangler hos begge meget i at være hele, virkelige Menneskevæsener, men de bæres oppe af Lyrik og Patos. Ganske vist står hos Hugo Personerne det virkelige Liv noget nærmere, forsåvidt der nyligere i Frankrig end i Danmark var udført Bedrifter som de, der fremstilledes i disse Dramer: Hernani minder om de Friskarehøvdinge, der i Vendée bød Statsordenen Trods, Gilbert, der melder sig til Skafottet for at hævne sin Elskede, gør ikke Mere end hvad mangt et af Faldørens ædle Ofre havde gjort, og når Ruy Blas fra Lakai bliver Statsminister, er Springet neppe større end Rousseau's fra den samme lave Stilling til Rangen som verdensberømt Forfatter. Men det nytter ikke meget, da Digterens Forkærlighed for det Ualmindelige, ja Uhyre trænger Alt tilbage, der kunde genkalde den Virkelighed, med hvilken vi er fortrolige, og til Gengæld fremdrager lovstridige Særsyn, der altfor ofte kun synes ham selv ophøjede, Efterverdenen umulige. Han var så stærkt anlagt på det lyrisk Højtspændte, at hvad der for ham simpelthen var det Store, ofte synes os det Unaturlige.

Hans Opfattelse af Menneskevæsenet er da også i hans Skuespil fuldstændigt lyrisk, den minder i alt Væsenligt om Sjælelæren hos hans iøvrigt så uensartet anlagte Rival, Lyrikeren Lamartine. Forskellen er

kun den, at medens Lamartine med sit umiddelbart harmoniske Væsen i sine Digtninge ynder at skildre en fuldkomment ren og elskelig Natur, som pludseligt kommer i Kast med Fristelser, et Øjeblik bukker under for dem og så udsoner dette ene svage Øjeblik ved lange Tidens Bod og Anger (Jocelyn, Cédar i *La chute d'un ange*) fremstiller Hugo i sine Dramer med Forkærlighed Menneskesjælen, nedværdiget ved slette Lidenskaber, ved alle Arter af Elendighed og Ydmygelser, ved Laster, ved Trældom, ved Vanførhed, men således anlagt, at den på givne Anledning henrives af det Gode og da i Forbund med dette kæmper mod den frygtelige Fortid, den har afsvoret. Sjælen stræber op mod det Skønne; den forstår endog dets højeste Finhed og Ynde; men den føler sig selv uværdig til de ædle Følelser, der rører sig i den; den kan ikke svinge sig op i hine ubekendte Egne og falder så udmattet og overvunden tilbage til sin første nedværdigende Tilstand.

Nogle Exempler vil oplyse dette hos Hugo stadigt tilbagevendende Forhold: Triboulet (*Le roi s'amuse*) er fordærvet ved at være Spottens samvittighedsløse Organ og Genstand; men han elsker som Fader sin Datter med den reneste Æmhed. Så ranes hun fra ham, og han hjemfalder til Had og Hævnsyge. Marion (*Marion Delorme*) er en ung Kvinde, der hundrede Gange har solgt sig, men hun gribes af Kærlighed til en ung modig Mand, og denne Følelse lutrer hende helt. Dog da man har fradømt Didier Livet, bliver hun i Rædselens Time påny Marion. Hun hengiver sig til Dommeren for at frelse den, hun elsker, uden at forstå, at Didier langt hellere vilde dø end frelses således. — Lucretia Borgia er avlet i Forbrydelse og har levet i lutter Forbrydelse. Men denne udsvævende Giftblanderske har en Søn, hvem hun elsker, og for et Blik af ham er hun rede til at opgive hele sit foregående Liv. Dog, man krænker hende dødeligt, og i sin Vrede griber hun til sit gamle Middel, indbyder sine Fjender, giver dem Gift og dræber mod sin Vilje Sønnen med dem. — Ruy Blas har, tvunget af Fattigdom, måttet gøre sig til Tjener hos en Adelsmand. En Dronnings Kærlighed forvandler denne Lakaj til Minister. Han er Pladsen voxen, han udfører store og skønne Planer, er på Nippet til at blive sit Fædrelands Redningsmand. Men hans Fortid rejser sig imod ham, og da han ser sine Forhåbninger briste, hævner han sig som den, han var. Han afslår at duellere med sin Herre, raner hans Kårde og fælder den Værgeløse med den. (Smlgn. Madame de Girardin: *Lettres parisiennes* II, 31.)

Det er, som man ser, altid en og samme Opfattelse af det Tragiske, der ligger til Grund. Men Hovedsagen for Hugo er i alle disse Dramer det Væld af lyrisk Patos, som bryder frem, såsnart den nedværdigede Menneskesjæl i ædel Lidenskab hæver sig op af sit Dynd; den sande Kærne er overalt den Følelsens Hymne, under hvilken den skyldbetyngede Sjæl synger sig ren.

Hugo har i et af sine berømteste Digte (*Les chants du Crépuscule* XXXII) udført en Lignelse, som falder En ind, når Tanken sysler med disse Dramer. Der hænger, siger han, højt i Kirketårnet en gammel Klokke; fra først af var dens Metal blankt og purt; der stod kun Ordet Gud og under det en Krone. Men Tårnet har fået mange Besøg, og enhver Vejfarende har — en med sin stumpe Kniv, en med sit rustne Søm — ridset snart sit vanhellige Navn, snart et smudsigt Ord, snart en Dumhed og snart en Plathed ind i Klokkens Malm. Støv og Spindelvæv bedækker den nu, Rust er trængt ind i Skårene, besudler og fortærer den. Men hvad gør det Klokken? Selv når Alting sover, selv i Nattens Mørke sukker Kirkeklokken, som Vulkanen altid ryger; en klagende Bøn finder Vej gennem Malmets. Også i min Sjæl, slutter han, som fra først af kun bar Præget af sin ædle Oprindelse, har flygtige Vejfarende, Lidenskaberne, indridset vanhellige Navne og næsten udslettet det guddommelige Stempel. Men det gør min Sjæl så lidet som det skader Klokken. Når den sættes i Svingning, når en usynlig Hånd rører den og byder den: Syng! da toner pludseligt fra Malmets skælvende Indre ud igennem dets besudlede Overflade Hymnens mægtigt henrivende Klang, og Støv og Rust og Skår, Alt tilhobe, må klinge med i den store Harmoni.

Skønt Hugo her kun har villet skildre sin egen Digttersjæls Tilstand, når han sang, har han gjort mere; han har i et Sindbillede træffende illustreret den Lyrik, som udstrømmer fra de ulykkelige og brødefulde Ånder, der giver hans Dramer deres Interesse.

Men overstrømmende Lyrik og fuldttonende Patos er nu engang ikke tilstrækkelige Elementer til Opførelsen af en dramatisk Bygning. Der udkræves en stærk Grundvold af Fornuft og Sindsligevægt, i Mangel deraf idetmindste en Grundvold af sund Forstand og sikker Smag.

Den fattedes Hugo, og uvilkårligt udviklede, alt som Årene gik, hans Mangler som Dramatiker sig stedse mere. Det gik ham som så mange andre Kunstnere. Hvad der fra først af var Stil hos ham, blev efterhånden Manér. Han var snart på Veje til ligesom kun at blive sin egen bedste Elev, og han endte som Teaterdigter med at levere Parodien på sig selv — den eneste kraftige og farlige Parodi, som eksisterer.

Han havde altid manglet Sans for det Komiske og altid været tilbøjelig til at tage det Kolossale for det Sublime. Han hengav sig i en Grad, som aldrig før, til denne sidste Tilbøjelighed, da han skrev *Les Burgraves*. Blot ved at læse Personlisten smiler man: Job, Borggreve på Heppenheff, 100 År gammel. Magnus, Søn af Job, 80 År gammel. Hatto, Søn af Magnus, 60 År gammel. Gorlois, Søn af Hatto, 30 År gammel. Der findes en samtidig Pariser-Karikatur af Borggreverne, på hvilken man ser dem fra Oldefaderen til Sønnesønssønnen fremstillede i Geled med jævnt aftagende Højde og med jævnt aftagende Skæg.

Den hundredårige er den rørigste af dem alle; han repræsenterer den gode, gamle Tid. Når han taler til sin firsindstyveårige Søn siger han: "Unge Menneske!" og Hugo smiler ikke. Alle disse gamle Herrer deklamerer omkap med en Tigger på 92 År, der viser sig ikke at være nogen ringere end Frederik Barbarossa, der (omtrent som Olaf Tryggvason i Oehlschläger's *Væringerne*) i tyve År har levet skjult for hele Verden, men som har en Hævn at udøve over den ældste af Borggreverne, der som Yngling har efterstræbt hans Liv. Usandsynlighederne og de romantiske Urimeligheder vrimler. For at kunne bringe en Genkendelsesscene tilveje har Hugo f.eks. måttet lade en Kriger i et Slag kæmpe med et glødende Jern, hvormed han mærker en Modstander, hvem han i Mørket kun kan skimte, men hvem han ønsker ved Lejlighed at kunne kende igen.

Da dette vældige Misfoster af en overspændt Indbildningskraft i Året 1843 kom på Scenen, gjorde det Fiasko. Strax ved den første Opførelse begyndte man midt i Stykket at pibe. En af Hugo's Trofaste fløj til ham og meddelte ham det Skete. Hugo, der var vant til som Napoleon altid at kunne stole på sin Garde, svarte som sædvanlig: Skaf blot nogle unge Mænd! Det siges, at Sendebudet modfaldent og med nedslagne Øjne svarede: "Der gives ikke mere unge Mænd." Den Slægt, til hvilken Romantismen tretten År tidligere havde appelleret, var ikke længere ung, og hvad værre var, den var træt; mere end en af dens Digtere havde trukket for store Vexler på den.

En Reaktion var uundgåelig, og den indfandt sig endnu samme År, Den fik sin Digter og den fik sin Muse.

En ung, ubekendt, grundskikkelig Mand, ikke udrustet med stærk Fantasi, men med Sjælsadel, Alvor, Finhed og Smag, rejste fra den Provinsby, hvor han var bleven opdragen, til Paris med et Håndskrift i Lommen. Hans Navn var *François Ponsard*, Håndskriftets Navn var *Lucrece*. Det var en Tragedie, hvis Emne var taget fra Livius; det var det gamle Sagn om Lucretias Kyskhed og Død. Stilen var ædru og streng; den mindede om Racine's. Man var træt af Romantikens Sprog. Når Hugo skrev "Tonerne rislede fra Orgelet som Vandet fra en Svamp" eller "Taffelets Dug var den blege Kummings Liglagen" eller "Den gamle Kvinde gik med bøjet og langsom Ryg", så havde mangan en stille Borgermand allerede længe rystet på sit Hoved. Men der var nu engang ingen jævnbyrdig Medbejler på Pladsen. Her indfandt sig tilsyneladende en. Ved første Blik syntes hans Stykke en ligefrem Fortsættelse af den gamle klassiske Tragedie. I sin Hede agtede man ikke på, hvor moderne dette antike Stof var behandlet, hvor meget Ponsard havde lært af Romantikerne, hvor stærkt hans Drama var i Gæld til Hugo for sin varme Kolorit, og hvor svag den Nyankomnes Oprindelighed i Virkeligheden var.

Man så kun, at dette Drama var sundt og simpelt. Man så, det var Lucretia, ikke Hugo's rædselsfulde Lucretia, dette Uhyre af Blodtørst og Sanselighed, men Roms Lucretia, Kyskhedens Sindbilled, et andet Navn for kvindelig Renhed. Hun var Ægteskabet, Familien, Hjemmets Poesi, som Antony og hans

Åndsbeslægtede havde været Hittebarnsmoralen og Vildskaben. Alt, hvad der i Frankrig var klassisk og katolsk, Alt, hvad der i Schweiz kunde føre en protestantisk troende Pen, gav sig til at synge Lovsange. Nu havde Hugo fundet sin Overmand, Racine sin Ligemand. Selv den kritiske Vinet istemte det store Halleluja. Han faldt i Henrykkelse over Stilen hos Ponsard: "Denne Digter spinder Guld som hans Lucretia Uld osv."

Les Burgraves faldt igennem den 7de Marts 1843. Den 22de April samme År opførtes *Lucrèce* første Gang under stormende Bifald. Så nær sammenkoblede Historien Romantismens sceniske Nederlag og den kortvarige Triumf, som fejredes af hvad man kaldte "den sunde Fornufts Skole" (*L'école du bons sens*). Den skikkelige Ponsard måtte, hvis han vilde tro sine Kritikere, Janin og de andre — Théophile Gautier og Théophile Dondey alene protesterte — indbilde sig, at hans Ry var grundfæstet for alle Tider.

Foruden sin Digter havde den klassiske Reaktion fundet sin Skuespillerinde. I Året 1838 havde på Théâtre-français debuteret et ungt, rent uvidende Barn, en attenårig Jødepige, der havde sunget til sin Harpe på Gader og i Kaféer, og det viste sig, at denne lille Pige var en Muse.

Rachel betrådte Scenen, og det traf sig, at dette unge teatraliske Geni, det største kvindelige, som Frankrig nogensinde havde set, havde udpræget Uvilje mod de Roller, de romantiske Dramer afgav, men at hun med en sådan Alvor og Lidenskab opfattede det gamle klassiske Skuespilforråd, at hun — hvad Ingen havde troet muligt — gengav hine gamle Tragedier deres Tiltrækningskraft, dem, den romantiske Skole med Hån og Spot havde fordrevet fra Teatret. Hvad nyttede det, at Gautier vred sine Hænder! Ifigenia, Merope, Emilia, Chimene, Fædra betrådte atter Skuepladsen, og udrustede med en sådan Adel og Sandhed, at det letbevægelige Publikum nu og da blev betaget af en Art Raseri mod dem, der havde vovet at lade hånt om disse gamle Nationalhelligdomme. Et Folk bliver altid glad ved at erfare, at det ikke med Urette et Par hundrede År igennem har set op til sine navnkundige Mænd og deres Værker.

Rachel havde først afvist Titelrollen i *Lucrèce*, skønt den var skrevet for hende. Men da Stykket havde gjort Lykke på Odéon, overtog hun Rollen. Et Øjensvidne har skildret mig Stemningen i Teatret første Gang, hun spillede Lucretia, med disse Ord: "Man sad åndeløs af Forventning, da Tæppet skulde gå op. Det hævede sig, og vi så Rachel som Lucretia siddende ved sin Rok imellem sine Terner. Der var allerede forud stille; men da hun løftede sit Hoved og åbnede sine Læber for til Slavinden at sige de første Ord: *Lève-toi Laodice!*, blev der en sådan Stilhed, at vi hørte Frugtsælgerskerne råbe med Appelsiner udenfor på Torvet."

I sin Begejstring for Rachel overså man, at den klassiske Stilart ikke blev levende, fordi et enkelt Geni en Tidlang indpustede Fortidsværker Liv, og i sin Glæde over Ponsard manglede man Blik for, hvor forbigående hans Triumf måtte blive. Fornufts-kolen udviklede, hvad allerede Benævnelsen varsler om, aldrig nogen livskraftig, digterisk Retning. Ponsard selv var et Talent af anden Rang, hans begavede Efterfølger Émile Augier, der tilegnede ham sine Digte, og hvis Ungdomsdramer er skrevne i beslægtet Ånd, forlod med Årene hans nøgterne Stil. Har Skolen — hæderlig som dens Stræben var — end ingenlunde fortjent de hånende Angreb, for hvilke enkelte uforsonlige yngre Romantikere, som Vacquérie og Théodore de Banville, har gjort den til Genstand, så er dens historiske Betydning dog kun den at betegne det Tidspunkt, på hvilket det romantiske Drama havde overlevet sig selv.

(Augiers *Gabrielle* er vel det smukkeste Skuespil, som Fornufts-kolen har frembragt. Hans svage Dramer *La Jeunesse* og *La pierre de touche* er øjensynligt fremkaldte ved Ponsard's *L'honneur et l'argent*.)

Kapitel 33

Den socialpolitiske Idébevægelse og Poesien

Imidlertid havde Saint-Simonismen gennemsyret Literaturen.

Lamartine, der efter det nedarvede Kongedømmes Genoprettelse havde været det konservative Partis ypperste digteriske Evne, begyndte allerede i de første År af Trediverne at vakle. Man sporer hans nye Sympatier og Nydannelserne i hans Overbevisning allerede i hans *Jocelyn* (1836), så blid og from denne versificerede Roman end er. I Fortalen omgår han Spørgsmålet om sin Tro med den Vending, at hvilken denne end er, har han ikke glemt sin Ungdoms Ærefrygt for Kirken; men det kunde ikke overses, at selve Digtets Handling var et Indlæg mod Gejstlighedens ugifte Stand, altså mod et af Kirkelærens Hovedpunkter, og i *Jocelyn's* Dagbogsoptegnelse fra 21de September 1800 forekom da også dette meget sigende Sted:-

Menneskeslægtens uhyre Karavane
brød sig i Tidens Morgen over Jorden sin Bane.
En Dag havde Slægtskaravanen slå't sig ned
i Skove ved en Flods højtliggende Bred,
og da den fandt sin Vej spærret for sig mod Vesten,
gav Egene den Ly imod Solen og Blæsten;
Teltene, hvis Liner sig om Grenene snoede,
danned om Skovens Træ'r hele By'r, hvori man boede,
og Menneskenes Børn, som lå i Lejr i Skovens Sale,
fortæred deres Brød under fredelig Tale.
Med Et, som var af Vanvid de allesammen slagne,
sprang de op, af samme sære Tanke betagne;
drev Øxer i Skovens Søjlerækker ind,
slog Stammer ned og Kupler med alle Reders Spind,
hvorfra Småfugles Liv så tit slog ud i Toner;
og Fuglene, som flyede hundredårige Kroner,
og Skovenes Dyr, som fra deres Huler gik,
betragted Ødelæggelsen med rædselsslagne Blik,
forstod ikke Værket, og Forbandelser løde
over Mennesket, der ivrigt for sig selv at lægge øde
så dumt brød ned det Ly, der skærmede dets Styrke.
Men medens Skovens Dyr i deres indre Mørke
kun følte dyb Medynk med Menneskedværgen,
blev Mennesket ved med sin storladne Hærgen,
og kastede de fældede Træer som en Bro
over Afgrundens Dyb, så i al Mag og Ro
over Træerne, der dækked den vældige Flod,
Karavanen på sin Vandring skred frem Fod for Fod
og nå'de let den anden, utilgængelige Bred
og genoptog sin evige Rejsefærd i Fred.

Det blev ikke derved. *La chute d'un ange* viste trods alle sine Fejl, at Digteren selv havde forkastet sin tidligere serafiske Stil, og Lamartines første Parlamentstaler røbede samtidigt, at de Saint-

Simonistiske Ideer efterhånden havde erstattet hans Rettroenhed. Han, den fødte Aristokrat, optrådte i Politiken som *démocrate conservateur*, vilde åbne det konstitutionelle Kongedømme for alle den moderne Tids Friheder og Fremskridt. Og det blev end ikke derved. Hans i 1847 udgivne berømte *Girondinernes Historie*, værdiløs som historisk Værk, men udført med en henrivende digterisk Veltalenhed, bidrog mere end nogen anden Bog til at stemme Sindene revolutionært og forberede den kommende Omvæltning. I 1848 finder vi da Genoprettelsestidens fordums Hofpoet som Republikens virkelige Høvding på Pariser-Rådhusets Altan, forenende Adelsmandens fornemme Ligegyldighed for Geværpiberne, der pegede mod hans Bryst, med en Folketribuns myndige Veltalenhed. Hans Liv fik et stort, et evigt Minut hin Dag, da han frelste sine Fællers Liv og afvendte Borgerkrigen ved et Par lige så poetiske som mandige Ord, udtalte med en Fasthed uden Blinken.

Det var Pierre Leroux, som indviede George Sand i de gærende sociale Ideer, og hun gik med kvindelig Varme og uden Betænkning helt op i den nye Idéverden. Pierre Leroux, en Metafysiker med et ædelt Hjerte og et uklart Hoved, der tænkte i Schellingske Treheder, forfægtede som Samfunds-Reformator Lighedens og Fremskridtets Ideer, thi alt Fremskridt var for ham en Stigen i Lighed. Han gik ud fra en harmfuld Kritik af de bestående Samfundsforhold, under hvilke Ligheden var en Lighed for Loven, som ikke udelukkede, at den Rige var fri for Militærtjeneste og straffri, når han forbrød sig, og under hvilke Friheden var den frie Kappelstrid, det vil sige den Riges lovlige Ret til at undertrykke den Fattige. I stedet for det bestående Samfund gjorde Leroux da Udkast til et nyt. Dette beroede på Menneskets tredobbelte Natur: Mennesket bestod af "Fornemmelse" (nærmest: Sansning), "Følelse" (nærmest: Anskuelse), og "Erkendelse". Hertil svarede tre Stænder: Industridrivende, Kunstnere og Videnskabsmænd; men disse tre Stænder turde ikke som hos Saint-Simon udgøre Kaster, men burde handle og virke i Forening; Individet af de tre Stænder udgjorde tre og tre ét Samfunds-Individ og skulde tilsammen danne et Værksted; Værkstederne var af tre forskellige Arter, alt eftersom den ene eller den anden Virksomhed var fremherskende osv.

Når man kaster et Blik ud over alle disse Utopier, kan man ikke andet end beundre, hvor sundt og stort de Digtere, der lod sig rive med af enkelte Grundtanker, forholdt sig til selve Systemerne. De lod Alt eller næsten Alt ligge, der var kunstlet, fantastisk eller parodisk. De nøjedes med at tænde deres poetiske Fakkelt ved den Alterild, som de renhjertede Sværmere underholdt; de beåndedes af deres Menneskekærlighed, af deres ivrige Forsvar for de Formueløse og Fortrykte, af deres glødende Tro på Folket og deres levende Fremskridtsbegejstring.

På George Sands Sjæleliv har Saint-Simonismen, hvad man så end har sagt, øjensynligt haft en gavnlig Virkning. Den gav hende efter Fortvivlelses-Anfaldet i *Lélie* indre Rolighed, en Tro, som aldrig senere blev rokket, en Sag at arbejde og kæmpe for. Hun iagttog med åbne Øjne, hvad der gik for sig i Frankrig omkring hende, og i Slutningen af Trediverne var de arbejdende Klasser i heftig, gærende Bevægelse. På det Tidspunkt var Frankrigs langsomme Forvandling fra et næsten udelukkende agerdyrkende Land til et af Industriens Hovedlande fuldendt, og på Bondebefolkningens tidligere Fattigdom var nu i de store Byer i Følge med Storindustrien og Fabriklivet fulgt Fattigdommen og Uroen hos et stedse voxende Byproletariat. Hun, som næsten alle Frankrigs demokratiske Skribenter, henvendte sin Opmærksomhed på Byernes Arbejderbefolkning, dens hårde Kamp for Livet, dens livlige Intelligens, dens sociale og politiske Idealer. Saint-Simonismen havde fra først af betaget og begejstret hende ved sin Kritik af Forholdet mellem Mand og Kvinde i det bestående Samfund; hun havde i den nye Lære set de Tanker, der var hende dyrebarest (at Ægteskabet kun som frivillig Forbindelse havde Skønhed og Værd, at Borgermesteren, Vidnerne og Sakristanen ikke formåede at give det en mere hellig Karakter end den, Elskov og Hæderlighed gav det) fastslåede som Sandheder, der burde forkyndes og forfægtes. Nu gav Saint-Simonismen også hendes Kærlighed til det menige Folk et åndfuldere og bestemtere Præg; hun fandt hos dets Mænd større Uegennyttighed, mere Mandighed end hos Borgerstandens; det forekom hende som om de Laster, hun i sine første Romaner så bittert havde kritiseret hos Mandkønnet, i Virkeligheden snarere var en Klasses Laster end det hele Køns, og den

Kærlighed, hvormed hun omfattede Arbejderstanden, bragte hende i Forening med hendes Naturs medfødte Idealisme til at opfatte og fremstille Arbejderpersonligheder fra den ideale Side. Heraf opstod en Række Romaner, i hvilke den tidligere Modsætning mellem en i Selvsyge forhærdet og en uegennyttig Mandstype indenfor samme Klasse afløstes af Modsætningen mellem den forædlede og overlegne Repræsentant for den fjerde Stand og en mere eller mindre egenkærlig og af Samfundsmeningen afhængig Repræsentant for Borger eller Adelsstanden.

Lærerigst blandt disse Bøger er de to, der skriver sig omtrent fra Året 1840, *Horace*, i Anledning af hvilken George Sand for en Tid blev uens med *Revue des deux mondes*, der negtede at optage Romanen, og *Le compagnon du Tour de France*, den egentlige Arbejderroman, der i sin Uskyld og Søndagsrenhed danner et mærkeligt Modstykke til Eugène Sue's kun lidet senere, grelle socialistiskdemokratiske Tendens-Romaner.

Horace turde være en af de bedste Bøger, George Sand har skrevet. I Helten har hun med finere og dybere Studium end nogensinde før eller siden fremstillet den typiske unge Borgersøn under Julikongedømmet. Her lægger hun et Skarpsyn og en sjælden Indsigt for Dagen, der ikke giver Balzac's det ringeste efter. En dyb Uvilje, der dog ingenlunde udelukker Overbærenhedens gode Lune, har beåndet hende her. Overfor *Horace* har Proletaren *Arsène* den smukke Rolle; han har været Maler, har af Armod måttet gøre sig til Opvarter på en Kafé; men den afhængige Stilling har ikke nedværdiget ham. Hans simple Godhed, hans prunkløse Sjæleskønhed gør ham til en af Digterindens mest tiltrækkende Skikkelser. Man tror på ham.

Arsène er kendt med Bousingot'erne, den Kres af unge Studenter, der i Trediverne overførte den romantiske Skoles Stil og Optræden i det politiske Liv. Man finder dem hyppigt afbildede i Datidens Litografier med deres Robespierre-Veste, tykke Stokke, Voxdugshatte eller Fløjls-Kasketter. De lignede i deres Ydre tyske Burschenschaftere, og var Deltagere i alle Optøjer, som havde en mod *Juste-milieu* Herredømmet fjendtlig Holdning. George Sand tager med Varme deres Parti. "Ingen af disse Mænd, siger hun, der i sin Tid forstyrrede den offentlige Orden, bør nu rødme over at have haft nogle hidsige Ungdomsdage. Når Ungdommen ikke kan røbe det Store og Stolte, den har på Hjerte, uden ved Angreb på Samfundsordenen, så må denne Samfundsorden være såre slet." *Arsène* kæmper som en Helt og såres hårdt under Arbejderopstanden den 5te Juni 1832, der skildres med fuld Sympati; og han udvikler sig i de følgende År til et ikke ringe politisk Dannelsesstrin. Hans Læreår har i denne Sammenhæng Interesse for os, fordi de giver Forfatterinden Anledning til uforblommet at lægge sine Sympatier for Dagen. Den Mand, *Arsène* især beundrer, er Godefroy Cavaignac. George Sand skildrer ham og hans Venner, Selskabet *Les amis du peuple*. "Deres Ideer," siger hun, "betegnede idetmindste et stort Fremskridt ud over Restaurationstidens Frisind. De andre Republikanere tænkte altfor meget på at styrte Kongedømmet, ikke nok på at grundlægge Republikken, Godefroy Cavaignac derimod tænkte på Folkets Frigørelse, på gratis offentlig Undervisning, på almindelig Stemmeret, på fremskridende Omændring af Ejendomsforholdene osv." *Horace*'s Hjertenskulde og Indskrænkethed røber sig blandt Andet i hans hånligt affejende Domme om Saint-Simonismen, der for ham er blot Torveskrigeri; han forstår Intet af det Værdifulde i dens Opfattelse af Kønnenes Stilling til hinanden og må derfor finde sig i at vises til Rette, og det med sikker Overlegenhed, af en ung Syerske, der lever sammen med hans Ven, en fortræffelig ung Læge, og betragter dette deres Samliv som "det i Sandhed religiøse Ægteskab". (Man se Kapitlerne VI, X, XIV, XX.) — Der er her ganske sikkert rørt ved langt flere Problemer end Forfatterinden har kunnet løse, men selve Sysselsættelsen med Tidens Opgaver og Tanker har givet hendes Roman en kraftig og tiltrækkende historisk Farve. Det var jo heller ikke hendes Sag som Romanforfatterinde at besvare Samfundsspørgsmål, men at vise hvorledes de satte Hjerterne og Tankerne i Bevægelse endog hos forelskede unge Kvinder og selvtilfredse eller sandhedssøgende unge Mænd.

Hvad der er beundringsværdigt i *Le Compagnon du Tour de France*, der som Roman står tilbage for *Horace*, er især den Følelsens Friskhed, af hvilken den er udsprungen. At føle sit Hjerte svulme og

brænde af Medfølelse med Samfundets Ulykkelige, at føle sig trykket af enhver Begunstigelse, Skæbnen har skænket En forud for de Andre, det er Noget, som mangan en Tyveårig kender til. Men endnu henved Fyrretyveårsalderen at hungrer og tørste efter Retfærdighed for Andre, at føle sig ude af Stand til med Ro at se det Åg, som hviler på uskyldige Nakker, eller til at lade være med grublende Stræben efter en anden Orden, en anden Moral, end den, med hvilken Samfundet omkring En synes nøjet, og det i den Grad, at man skammer sig ved at sove, adspredt sig, føle sig lykkelig for nogle Øjeblikke — det er det i Sandhed Sjældne, og dog er det denne Følelse, som har tvunget George Sand til at skrive denne Bog. Af hvilken Kærlighed til "Folket" er den ikke båret, og til Folket, som det er, det Folk, som drikker og begår Voldsomheder, ikke mindre end det, der arbejder og gør Fremskridt i Kundskab — en Kærlighed så stor, at det er Forfatterinden umuligt at skildre eller dvæle ved de Laster, som hun selv har Øje for og nævner! (Man se Samtalerne i Kapitel XXV.) Den Tanke, der ligger bagved den hele Bog, lader sig måske kortest udtrykke med en Vending, der forekommer etsteds i Romanen. En Adelsmand, der hylder det gamle Løsen: Alt for Folket, Intet ved Folket! fordi Folket selv vilde være på en Gang Part og Dommer, ifald det skulde føre sin egen Sag, får af sin unge Datter Svaret: Og er vi da ikke i samme Tilfælde?

Kort efter at have forfattet denne Bog kastede George Sand sig ind i den praktiske Politik. Hun havde siden sit Brud med *Revue des deux mondes* sammen med Pierre Leroux, Viardot, Lamennais og den polske Digter Mickiewicz udgivet *Revue indépendante*; nu grundede hun i 1843 med nogle Venner i hendes Egn det republikanske Provinsblad *L'éclairneur de l'Indre*, hvilket også Lamartine ydede sin Bistand. Heri talte hun snart Hovedstadsarbejdernes, snart Landbo-Arbejdernes Sag (Artiklen om Bagersvendene i Paris, Brevene fra en Schwarzwaldler Bonde), 1844 erklærede hun sig i den store Afhandling *Politik og Socialisme* ubetinget for Socialist. Da Revolutionen i 1848 udbrød, var hun fuldtmoden til at deltage i den; hun udgav en kort Tid Ugebladet *Folkets Sag*, skrev *Et Ord til Middelklasserne* og de berømte *Breve til Folket*, endelig Bulletinerne for den provisoriske Regering. I Årets Løb antog under Indtrykket af de truende Farer hendes republikanske Socialisme en næsten fanatisk Form. I Artiklen *Flertallet og Enstemmigheden*, i hvilken hun umiddelbart før Valgene til den konstituerende Nationalforsamling opfordrer Vælgerne til frisindede Valg, ender hun — trods mange Omsvøb og Omskrivninger — med Truslen om, at dersom de Valg, der fremgår af den almindelige Stemmeret, ikke falder ud, som de folkelige Interesser kræver, er endnu Appellen til Våbnene tilbage. Det er lærerigt at se denne Folkesuverænitets Beundrerinde komme til denne Påberøelse af Voldsmagt; det viser, hvilken vild og mandig Energi der boede i den geniale Kvinde; det var den samme ubøjelige Kraft, der gav hundrede Romaner efter hinanden Liv, som her ytrede sig i hendes Gåen i Ledtog med Ledru-Rollin og Louis Blanc, de Mænd, der nøjedes med at tænke hvad hun, mere uforbeholden, gav Luft i Ord. ([Note 17](#))

Det var især Lamennais, gennem hvem Folkevældens Idéstrøm kom til Victor Hugo. Allerede i hans Hovedværk *Essai sur l'indifférence* havde Spirene ligget til Opløsning af det Autoritetsprincip, han i sin Ungdom så begejstret havde forfægtet. Vi så, at i August 1832 var hans Lære bleven fordømt af Paven. Allerede fra Hugos Ynglingealder havde Lamennais stået i det inderligste Forhold til ham; Lamennais lykønskede ham til hans Bryllup og modtog hans første Oder af ham. Da Hugo i 1822 på Opfordring af Abbeden af Rohan søgte sig en Skriftefader, var han først gået til Frayssinous, den engang så uforsagte og opofrende Gejstlige, der nu var Biskop, Universitetets Stormester og parisisk Modepræst, men da Hugo følte sig frastødt af dennes verdslige Råd og Vink, havde Abbeden kørt ham til den lille, svage og spinkle Mand med det gule Ansigt, Høgenæsen og de smukke urolige Øjne, der gik grovt og fattigt klædt med blå Uldstrømper og tunge Sømsko, den berømte Lamennais, hvem Hugo forud kendte så godt.

Begges kirkelige og samfundsbevarende Forestillinger undergik en Ændring i Løbet af de År, der gik forud for Julirevolutionen, og de slog næsten samtidigt om. En Aften i September 1830 kom Lamennais ind til Hugo og traf ham skrivende. — Jeg forstyrrer? sagde han. — Nej, men hvad jeg

skriver, vil De ikke synes om. — Lad mig ligefuldt høre. — Hugo læste disse Linjer for ham af sin *Journal d'un révolutionnaire de 1830*:

"Republiken, som endnu ikke er moden, men som vil omfatte hele Europa om et Århundrede, betyder, at Samfundet er sin egen Suveræn. Det beskytter sig selv som Borgervæbning, dømmer sig selv som Nævningeret, styrer sig selv som Kommune, regerer sig selv som Folkerepresentation. Kongedømmets fire Lemmer: den stående Hær, Domstolene, Embedsvælden og de Kongevalgte er for denne Republik kun fire byrdefulde Udvæxter, som hurtigt vil visne bort og dø."

"Der er en Sætning for meget," sagde Lamennais, "den at Republiken endnu ikke er moden. De sætter den i Fremtiden, men vi burde have den strax."

Få År senere var Lamennais' Frafald fra Pavedømmet fuldbyrdet. For at vise at han ikke brød med Paven af Vantro, men i Kraft af en ny Forvisning, var det, at han gav sin berømte Erklæring Navn af *En Troendes Ord* (1833).

Man har sagt, at siden Bogtrykkerkunstens Opfindelse havde ingen Bog gjort en sådan Opsigt. Den udkom i et Par År i 100 Oplag, blev efterhånden trykt i flere Lande og oversat i en Mængde Sprog. Det er en Efterligning af Mickiewicz's da nyligt udkomne *De polske Pilegrimmes Bog*, en i halvt gammeltestamentlig, halvt kristelig Stil holdt Fordømmelsesdom over Kongemagten i Europa, over Paven og Præsterne, over dem, der havde hidført Polens Undergang og Italiens Trældom og over det egennyttige Borgerskabs Herredømme i Frankrig selv. Det er et Værk af ægte præstelig Veltalenhed, en Bog fuld af Patos og fattig på Sjælekundskab, der kun fordømmer og priser, kun maler med to Farver, Helvedes-Sort og Himmerigs-Hvidt; men Følelsens Varme, Sindets Renhed og Skønhed hos dens Ophavsmand har meddelt den en sjælden Tiltrækning.

Herpå fulgte i 1837 *Folkets Bog* i samme Ånd. Man kastede den dristige Abbed i Fængsel; men fra Fængslet sendte han Bog på Bog ud i Verden: *Une voix du prison, Du passé et de l'avenir du peuple, De l'esclavage moderne*, alle forfattede i Saint-Pélagie. Så dør han — tre År før Februarrevolutionen — midt under den heftigste Agitation.

Som Prøve på hans Stil her nogle Brudstykker:

"Lad Eder ikke bedrage af tomme Ord. Mange vil søge at overtale Eder til den Tro, at I virkelig er frie, fordi de har skrevet Ordet Frihed på et Blad Papir og har slået det op på Gadehjørner. Men Friheden er ikke en Plakat, man læser på et Hjørne. Den er en levende Magt, som man føler indeni sig og udenom sig. Den Undertrykker, som dækker sig med dens Navn, er den værste Undertrykker af alle. Han føjer Løgn til Tyranni og Vanhelligelse til Uret, thi Frihedens Navn er helligt. Vogter Eder for dem, der siger Frihed, Frihed og nedbryder den ved deres Gerning!" ...

"Bonden bærer Dagens hele Vægt, udsætter sig for Regn, for Sol, for Storm i den Hensigt ved sit Arbejd at forberede den Høst, som til Efteråret skal fylde hans Lade.

Retfærdighed er Folkenes Høst.

Håndværkeren står op før Daggry, tænder sin lille Lampe og plager sig uden Rast for at tjene en Smule Brød til sig og sine Børn. Retfærdighed er Folkenes Brød.

Købmanden skåner sig ikke for nogen Anstrengelse, klager ikke over nogen Møje, opslider sit Legeme og glemmer Sønnen for at samle sig Rigdom.

Friheden er Folkenes Rigdom.

Sømanden farer over Havet, udsætter sig for Stormene, Skærene, Kulde og Hede for at sikre sig Hvile for sine gamle Dage. Friheden er Folkenes Hvile.

Soldaten underkaster sig de hårdeste Savn, våger og kæmper og giver sit Blod for det, han kalder Hæder.

Friheden er Folkenes Hæder.

Hvis der skulde være et Folk, som agtede Retfærdighed og Frihed ringere end Bonden sin Høst, Håndværkeren sit Brød, Købmanden sin Rigdom og Soldaten sin Hæder, så rejs en høj Mur omkring dette Folk for at ikke dets stinkende Ånde skal forpuste Luften i Europa."

"Unge Soldat! Hvor går du hen?"

Jeg går bort at kæmpe for Retfærdigheden, for Folkenes hellige Sag, for Menneskeslægtens evige Rettigheder, imod Tyrannerne og for Frihed.

Gid dine Våben må være velsignede, unge Soldat. Unge Soldat! Hvor går du hen?"

Jeg går bort for at omstyrte de Skranker, der skiller Folkene og som hindrer dem i at kaste sig i hinandens Arme som Brødre, der burde leve endrægtige i gensidig Kærlighed.

Gid dine Våben må være velsignede, unge Soldat!

Unge Soldat! Hvor går du hen?"

Jeg går bort for at befri Tanken, Ordet, Samvittigheden fra Menneskers Tvangsherredømme.

Velsignede, syvfold velsignede være dine Våben, unge Soldat!"

(*Paroles d'un croyant*, Kap. XX, XXXVI og XXXIX.)

Virkelighedsfjerne og enstonige er disse Udsagn og Omkvæd ganske vist, men prægede af den Veltalenhed, som gør et uhyre Indtryk på Menigmand, og man ser, at disse revolutionære Stemningsudbrud ikke mangler meget i at være ren Poesi. De blev det hos Hugo.

Læser man hans Digte fra Fyrerne føler man, hvorledes han med sit Digterøre hører Revolutionens Gang og dumpe Larm under Jorden og aner, at den vil åbne sit Krater i Paris. Alt i Fortalen til *Efterårsbladene* lyder hans Klage over England, som forvandler Irland til en Kirkegård, over Fyrsterne, som gør Italien til et Galejslave-Fængsel, over Czaren, som befolker Sibirien med Polen. Allerede dør taler han med Henblik på Saint-Simonismen om de gamle Religioner, der skyder Ham, og om de nye, der fremstammer deres halvvejs sunde, halvvejs falske Tanker. Og lige fra den Tid optræder han i alle sine Værker som Talsmand for Folkenes Frihed, for deres Ret til Selvstyre og for Humanitetens Religion. Han var som Dramatiker begyndt med det blotte Oprør mod Kunstformen. Men snart gav han sig til at bruge Dramet i sine Ideers Tjeneste, ganske som Voltaire i det forrige Århundrede havde anvendt Tragedien til Organ for sine. Et af hans Dramer (*Le roi s'amuse*) er et Angreb på den vilkårlige Kongemagt, rettet mod den råeste af Frankrigs kronede Vellystninge, Frans den Første, et andet (*Angelo*), hvis Fortale er rent saint-simonistisk, stiller Kvinden i Samfundet og Kvinden udenfor Samfundet op imod hinanden, tillægger den omvankende Skuespillerinde Dyder, som den fornemme Dame mangler, og giver dem hver sin Idealitet, et tredje (*Ruy Blas*) er den laveste Stands symbolske Tronbestigelse, I Molières *Les Précieuses ridicules* var Lakajen behandlet som et Dyr eller en Ting, der, hvor godt Hoved han end er, kan dænges med Stokkeprygl, selv når han kun har adlydt sin Herre; kort før den store Revolution havde Scapin forvandlet sig til Figaro, der endnu i Livréet tumler det fine Herskab; i *Ruy Blas* har Tjeneren, det vil sige den fødte Plebejer, kastet sit Livré, griber Magten og regerer. — Selv om man har Blik for disse Dramers store Urimeligheder og Svagheder, fornemmer man det Pust af nye Tanker, som går igennem dem.

Hugo var af Naturen en så dogmatisk Ånd, at enhver Idéverden, i hvilken han i Årenes Løb trådte ind, gerne krystalliserede sig for ham til et System af Læresætninger. Fra det Øjeblik af, da han blev Demokrat, var han Dødsstraffens Modstander. Han har leveret digteriske Indlæg mod den i *Le dernier jour d'un condamné* og desuden i *Claude Gueux*, der besynderligt vender op og ned på en uhyggelig Virkelighed og forvandler en afskyelig Bandit til Helt og Offer; han har bekæmpet den praktisk; han har personligt bedet for de Dødsdømtes Liv, har talt deres Sag til franske Konger og fremmede Nævningeretter. Er Meningerne end med Rette meget delte om Gavnligheden af Dødsstraffens Ophævelse for simple Mordere, så har Hugo's Bestræbelser for at frelse politiske Forbryderes Liv dog Krav på udelt Sympati; han stræbte i 1839 ved sin Forbøn for Armand Barbes at frelse denne ædle

Oprører fra Skafottet; Louis Philippe havde imidlertid allerede benådet ham, da Hugos Verslinjer kom i Kongens Hænder.

Det skønneste og det eneste nøjagtigt tilsvarende Udtryk for Frankrigs største Lyrikers Idéliv må man dog selvfølgelig søge i hans Lyrik. Alt hvad han i sit første Livsafsnit har frembragt i det dramatiske Fag, i sit andet (der falder udenfor vor Ramme) i Romanfaget, er for lidet betydende at regne i Sammenligning med de Poesier fra Trediverne og Fyrterne, som findes samlede i de to Bind Digte, der fører Titlen *Les Contemplations*. Her er da også hans Fremskridtstro, hans politiske Overbevisning, hans sociale Forhåbninger, hans religiøse Følelsesliv iklædt den Kunstform, der ene passer for dem. Denne Kunstform lader sig ikke opløse eller omskrive, man må glæde sig over den i Originalen.

Med Sandhed kunde Hugo i denne Digtsamling udbryde: Jeg har med Bøger, i Skuespil, på Prosa og i Vers talt de Små og de Elendiges Sag; jeg har forkyndt Mildhed mod alle dem, som Menneskeheden fordømmer; jeg har krævet Rettigheder for Kvinden og for Barnet; jeg har råbt: Giv dem Kundskab, giv dem Ord, giv dem Skrift! Jeg vilde suge Fængslet op i Skolen.

Men, klager han, bestandig mødte jeg det frygtelige Igår, der vil opsluge Imorgen. Neppe har man det Sorteste af Rædslerne bag sig, neppe har man gået et Skridt, ikke bort fra det Slette, men blot fra det Værste, før den gamle Tid kommer igen, og bider os i Hælen og tilråber os sit Stands!

Man standsede ikke, og Året 1848 løb med sin lange, rullende og rensende Torden over Europa. Det kom, 1848, Jordskælvets År, Folkebefrielsens År, de heltemodige Kampes og ak! de romantiske Barnlighedens År. Digtere og Sværmere istedenfor Statsmænd ved Frankrigs Ror; saint-simonistiske, nykristelige, poetiske Ideer istedenfor politiske i Frankrigs Råd! Hvor talende er ikke et sådant lille Træk som det, at en af den provisoriske Regerings første Handlinger var den på Forslag af Lamartine at erklære Negerslaveriet for ophævet! I Revolutionen af 1848 udmunder det romantiske Frankrigs Idéstrøm.

Kapitel 34

De Oversete og Glemte

Når man overskuer en Literatur en halv Snes År efter at et stærkt Gennembrud har fundet Sted, i det Øjeblik, da det nye Tidsrums Hær har vundet Slaget, da bliver man tilmode, som så man ud over en Valplads. I de Sejrendes Triumfråb blander sig for Ens Øre Lyden af dæmpet Klage. Jeg tænker ikke på de Veråb, som kommer fra de Slagne på Tilbagoget; de har fortjent deres Nederlag, og deres bankede Trøje indgyder mig ingen Medfølelse; men jeg tænker på Sejrherrernes Sårede og Glemte. Thi også de literære Kampe har deres Savnede og Dræbte. Det har sin Interesse at foretage en Gang over Valpladsen og kaste et Blik på dem, som i Slægten fra 1830 reves bort i deres Ungdom og Kraft, eller dog såredes så hårdt, at de siden, knækkede og stumme, henslæbte en nedbrudt Existens.

Det literære Liv er jo således beskaffent, at af hundrede, der træder ind på Rendebanen og begynder Løbet, kommer neppe to eller tre til Målet. De Andre ligger udmattede langs ad Vejen. Først bukker de Stakler under, hvis Evner ligefrem ikke slog til, de fragmentariske Talenter, der joges ind på denne Bane af Håbet om Ære og Held og som løber i en Tåge af lysende Illusioner, indtil Benene styrter sammen under dem og de vågner på Hospitalet. Så falder alle de tit fortrinligt Begavede, der mangler den særegne Forvikling af Evner, som udkræves til at gøre sig gældende i det Samfund, hvori de lever, de, som ikke formår at tilpasse sig efter de omgivende Forhold, end mindre besidder den endnu større Kraft, at skære Samfundet til, indtil det passer for dem, og som besejres af de mere eller mindre behændige Middelmådigheder, i hvilke det store Publikum erkender Kød af sit Kød, Blod af sit Blod.

Allerede selve Arbejdets Art tilintetgør Mange: et Arbejd, som efter sin Natur ikke kender nogen Søndag; som brænder Nervesystemet op; som ikke kan drives i Mag, fordi kun det, som ikke er frembragt i Mag, virker på den Læsende med noget af den Sindsbevægelses Magt, som den Skrivende følte, og et Arbejd, der som Regel er et af dem, der lønner sig allerslettest — et Arbejd af rent åndelig Art, som forfiner og modtageliggør den Arbejdendes Sans- og Følelsesliv langt ud over Omgivelsernes, og som dog indlemmer ham i disse Omgivelser, bundet af de samme Regler og Vedtægter som de Andre. Deraf hos Mange en Tørst efter Liv, efter rige og fine Indtryk, som ikke læskes, som fortærer Brystet eller Marven, og som Verden da kalder Svindsot, Tæring eller Galskab.

Andre tilintetgøres af de Vanskeligheder, der er uopløseligt forbundne med Skribentens Stilling. Samfundets Ligevægt beror i ethvert givet Øjeblik på en stiltiende Overenskomst om at den hele og fulde Sandhed ikke udskrives. Men når der nu ikke desmindre ved en Regelstridighed i Samfundet gives et Væsen, hvis eneste Bestilling og Betydning er den at sige den hele og fulde Sandhed, Talsmanden, Forfatteren overhovedet, som under Straf af at blive en behagelig Mand, en Nittengryn, *må* sige Sandheden, så ser denne Mand sig stadigt stillet overfor det Tvangsvalg, enten at fornegte det, han bør sige — og denne Fornegtelse sløver og ubrugbargør ham — eller at vove den åbne Udtalelse, der let kan blive ham yderst farlig, idet den skaffer ham de frygtelige Fjendskaber, som kun er mulige i Literaturen, Fjendskaber, som har tusinde Råbere for deres Mund, ifald de vil tale, tusinde Kneble til deres Rådighed, ifald de vil tilvejebringe Tavshed om hans Navn, og for den, hvis Liv beror på Navnkundighed, er ingen Fare større end den, at han kan bukke under for det hyklerske og lydløse Mord med Tavshedens Vindbøse.

Men alle Anstrengelser, Farer og Vanskeligheder måtte nødvendigvis fordoble sig i et Tidehverv som 1830-Tiden, hvor som ved et Trylleslag en hel Gruppe af rige Talenter opstod samtidigt, hvor Alt, hvad der havde Ånd og Fantasi, følte sig draget til Poesien og Kunsten, hvor den Hæder, der ad kunstnerisk Vej kunde vindes, strålede så tillokkende for Ungdommens Øjne som under Napoleon Krigshæderen, og hvor det dog var vanskeligere end nogensinde ikke at overstråles, hvor endelig Had til de banede Veje og det rolige, borgerlige Liv betragtedes som Betingelse for at kunne udrette noget i

Kunsten, medens Løsenet var at elske og elskes med fortærende Lidenskab, skrive et Mesterværk, foragte eller berige Menneskeslægten og dø.

Når man lader Blikket glide hen over denne Valplads, hvor de uberømte har udåndet, så ligger de stakkels glemte Talenter der i tætte Rækker. Der er rige, kraftigt udviklede Begavelser, som Eusèbe de Salles (født i Marseille 1801), Greve, Læge, Orientrejsende, Professor i Arabisk, hvis Roman *Sakontala à Paris* (1833) er en af Tidsalderens talentfuldeste og oprindeligste sjælelige Skildringer, og som aldrig med nogen af sine Bøger opnåede endog blot et andet Oplag, endsige Anseelse og Ry, og det skønt han blandt sin Ungdoms Minder havde en Søndagften hos Nodier, hvor han og Hugo i lige Grad var Dagens Helte. — Der er Regnier-Destourbet, hvis Roman *Louise*, som er tilegnet Janin og måske skylder ham noget, behandler et pinligt Stof med Åndsoverlegenhed og Finhed. — Der er Charles Dovalle, som faldt i Duel kun tyve År gammel, men hvis Digtsamling *Le Sylphe* allerede røbede et Talent, som Victor Hugo med Varme anerkendte og som han priste efter Digterens Død. — Der er Eugène Hugo, Victors ældre tungsindige Broder, hans tro Kammerat og Ven, der udrustet med en beslægtet om end meget ringere lyrisk Evne gjorde Romantismens første Felttog med ved hans Side, men som allerede 1837 døde i Vanvid. — Der er et så udpræget og adeligt Talent som Fontenay's sporløst glemte. Digteren var en af Hugos Trofaste, en Tidlang Legationssekretær i Madrid, en stolt, tilbageholden og fin Natur. I sin Novelle *Adieu (Revue des deux mondes 1832)* har han fortalt et af sit eget Livs kvalfulde, romantiske Eventyr; i George Sand's *Levned* er den Hjertesorg antydet, der i 1837 voldte hans Død. — Der er fine, sarte, lyriske Begavelser som Félix Arvers, hvis Navn nu kun knytter sig til en yndefuld Sonet, eller som Labenski, af hvem kun en Ode er indres, eller som Ernest Fouinet, der skrev Sonetten *A deux heureux* i Marginen på den Udgave af Ronsard, som alle Skolens Digtere på Sainte-Beuves Foranledning skænkede Victor Hugo, og til hvis poetiske Udstyrelse de alle gav Bidrag. Er han end nutildags helt glemt, så burde dog den Linje af ham frelses fra Forglemmelse:-

Pour que l'encens parfume il faut que l'encens brûle.

Thi at Røgelsen må gløde for at kunne dufte, det er i én Sætning hele Romantismens Poetik. — Man finder stakkels saint-simonistiske Poeter som Poyat, Satirikere som Théophile Ferrière, der skrev Spotterier over de unge Romantikeres Udskejelser i Stil med Gautiers *Les Jeune-France* og som i sin *Lord Chatterton* gav Vigny's Drama en parodierende Fortsættelse. — Man møder endelig Navne som Ulric Guttinger's, der nu ene og alene huskes, fordi Musset i sine første Poesier har tilegnet ham et ungdommeligt beundrende Digt.

For imidlertid at give et nogenlunde levende Indtryk af disse Skæbnens Stedbørn må man opholde sig så længe ved nogle Enkelte, som der behøves til at tegne deres Fysiognomi og derigennem fra en ny Side Tidens; thi Tidsalderens Karakter afpræger sig tit med mærkværdig Tydelighed netop i dem, der på Grund af Overspændthed eller Særhed ikke formåede at trænge igennem.

Den første er *Ymbert Galloix*, ikke fordi han er en Størrelse, men fordi han er en Type. Han var en fattig Yngling fra Genève, Søn af en Skolelærer, med en fortrinlig Dannelse og ualmindelige Evner, som uden Penge nok i Lommen til blot en Måned's Ophold rejste fra sin Fødeby til Paris, draget af Rygtet om Romantismens Sejre, længselsfuld efter at se alle de Mænd nær ved, for hvem han i Afstand havde sværmet, og om muligt blive anerkendt som deres Ligemand.

Hans første Veje i Paris gik ud til Arsenalet, til Charles Nodier, den ny Skoles Patriark, til Hugo, dens Høvding, til Sainte-Beuve, dens Fanebærer. Hugo har beskrevet hans første Besøg; Skildringen er her sammentrængt:

"Det var i Oktober 1827, en kold Morgenstund, at en høj ung Mand trådte ind til mig. Han havde en vid, temmelig ny Overfrakke på og en gammel Hat. Han talte til mig om Poesi; han havde en Rulle Papir under Armen. Jeg bemærkede, at han med en vis Forlegenhed skjulte sine Fødder under Stolen. Han hostede lidt. — Næste Dag regnede det i Strømme; den unge Mand kom igen. Han blev tre Timer og

talte yderst oprømt om de engelske Digtere, som han kendte bedre end jeg; han sværmede for Søskolen. Han hostede meget. Han skjulte bestandig sine Fødder under Stolen. Tilsidst mærkede jeg, at der var store Huller i hans Støvler og at hans Såler trak Vand. Jeg vovede ikke at tale til ham derom. Han gik sin Vej uden at have talt om Andet end om de engelske Digtere."

Han ilte altså til Frankrigs første Forfattere. Hans Ord, hans Vers røbede, at der boede noget i ham; han blev vel modtaget, endog hjulpet, og hans Breve til Genève røber en uskyldig Forfængeligheds Tilfredsstillelse ved at kunne meddele, hvilke Ånder der optog ham som deres Lige, og hvilke berømte Venner han havde fået. Men samtidigt nedbrødes han af Melankoli: Han passede ikke ind i det Samfund, hvor han var født. Hans Livs Sorg var den besynderligt klingende, men virkelige, der som en Mani, en fix Idé vender tilbage hos ham, Sorgen over ikke at være født som Englænder. Han følte, at hans Sindelag passede ind i den engelske Literatur, ikke i den franske; han læste Engelsk fra Morgen til Aften og drømte kun om at samle sig så mange Penge, at han kunde rejse til London og blive Digter i det engelske Sprog. Da man et År efter hans Ankomst til Paris fandt ham liggende død på Sengen i hans uhyggelige Værelse, undergravet af Fortvivlelse og Nød, holdt han en engelsk Grammatik i Hånden.

Man høre Tonen i hans Breve: "O min eneste Ven! hvor de er ulykkelige, som er fødte ulykkelige ... Jeg havde et Feberanfald igåaftes ... Siden jeg er her, har min Kval antaget fem til sex Former, men Midtpunktet i min Ulykke er det, ikke at være født i England. Jeg beder dig, le ikke ad mig, jeg er så ulykkelig. Vel er jeg nu trådt i Venskabsforhold til de mest udmærkede Forfattere, og vel har jeg i Selskab undertiden nogle Øjeblikkes overfladiske Glæde, når jeg gør Lykke med mine Vers, og jeg kan være beruset af disse en Aftens, et Øjeblikks små Triumfer; men dog er Grunden i mit Sjæleliv ikke blot Ulykke, men en tør Kræft. Der løber smeltet Bly i mine Årer. Hvis man kunde se ind i min Sjæl, vilde man have Medlidenhed med mig. Se, England har Alt, halvtredsindstyve Digtere, der har ført et eventyrligt Liv og hvis Bøger er fulde af Indbildningskraft; i Frankrig er der ikke tre. Og da vilde jeg have havt et Fædreland, som jeg havde elsket lige indtil dets Fordomme; der er så megen Poesi i Englands gamle Sæder ... En engelsk Dame, som giver mig Timer, siger mig, at jeg efter to Års Forløb meget godt kan skrive på Engelsk."

Det er en rørende Illusion. Den stakkels Fyr, der endnu ikke fuldt beherskede sit eget Sprog, han, hvis Oder let blev stakåndede, hvis Vers, hvor kunstnerisk de end slebes til, manglede Duft, drømte om i Løbet af et Par År at kunne skrive et fremmed Sprog med Farve og Glans. Snart tabte han Tilliden til sine Evner og dømte selv sin Poesi langt hårdere end den dømtes af andre, og langt hårdere end den fortjente. Han trak sig tilbage til sig selv, vilde Ingen mere se, ikke mere høre tale om Omverdenen. Han var kommen fra Genève med Interesse for Alt og Alle, med begejstret Selvtillid. I Paris gav han sig til at bortødsle sit Talent i Samtaler, i Disputer — en farlig Ting — indtil han tilsidst ikke mere havde én uberørt, jomfruelig Idé i sit Hoved. Så udførte han Arbejder for Boghandlerne, skrev Anmeldelser, Levnedsløb, til han væmmedes derved. Da han i sit 22de År udåndede, havde han længe levet i den dybeste Ligeegyldighed for Omverdenen og uden nogen Tro til sit eget Talent. Han lod sig dø. (Ymbert Galloix: *Poésies posthumes* udkom i Genf 1834. Her er ved en Fejltagelse — thi et Plagiat vilde det være urimeligt at antage — Sainte-Beuves Digt *Suicide* optaget blandt Galloix's.)

Der er også mere lødige og betydelige Ånder, særligt tre: Louis Bertrand, Petrus Borel og Théophile Dondey. Det er Navne, som da Digterne, der bar dem, var i Live, ikke kendtes af noget Publikum, men som nu kendes af mangan en Literaturelsker i og udenfor Frankrig. Deres Bøger optrykkes i Luxusudgaver på hollandsk Papir, og Originaludgaverne betragtes, især siden Charles Asselineau har genvakt Interessen for dem, som Værdipapirer, hvis Værd bestandig stiger. I levende Live kunde de stakkels Fyre efter få Års Forløb ikke mere finde nogen Forlægger; nu efterlignes samvittighedsfuldt selv Vignet og Titelblad på deres første Skrifter, der i Salgskataloger noteres med Tilføjelsen "sjælden og kostbar".

Louis Bertrand, født 1807 i Dijon, som han så smukt har besunget, mest kendt under Pseudonymet *Gaspard de la Nuit*, repræsenterer i den romantiske Gruppe mere fuldstændigt og mere udpræget end

nogen anden en Hovedside af Skolens Bestræbelser, Prosastilens Fornylelse. Medens hans Samtidige var fremstormende og lidenskabelige, udviklede han i sin Fødeby en Billedskærers og Guldsmeds Kunst i Sprogets Behandling. Få havde det Had som han til den gængs Vending, det fortærskede Udtryk. Han har, før han skrev, ligesom rystet Sprogets Ord gennem et Sold, udrenset de Ord, hvis Klang var dump, hvis Farve var sløvet, hvis Præg var slidt, og i sin Kunsts Tjeneste kun anvendt dem, der havde malerisk Værd og musikalsk Valuta. I et Digt må der, for Rims og Rytmes Skyld, altid være nogle Flik-Ord — så få som muligt — Bertrands Kunst beror på, at ethvert fyldende eller snyltende Ord er banlyst af hans Stil. Hans Livs Arbejd tilhører en Digtart, som han har opfundet og som er bleven optaget af Andre (Baudelaire f.eks.) efter ham; han har i Prosa skrevet ganske små, aldrig mer end et Par Sider optagende Skildringer snart i Rembrandt's, snart i Callots, snart i Fløjels-Breughels, snart i Gerard Dow's, snart i Salvator Rosa's Manér; de bedste iblandt dem er fuldendte som et Billede af disse Mestre.

I 1828, i den romantiske Bevægelses første, rent upolitiske Tid var han med at grunde et literært Organ i sin Fødeby. Bertrands Bidrag til *Le Provincial* vakte de store Pariseres, Chateaubriands, Nodiers, Victor Hugo's Opmærksomhed, og snart droges han således til Hovedstaden, at han bestandig lå på Rejse mellem Dijon og Paris. Han holdt sit Indtog kun 21 År gammel en Søndagaften hos Charles Nodier, hvor han fik Lov at læse en Ballade højt. Her gjorde han Bekendtskab med dennes hele Kres, men tyede især til Sainte-Beuve, der blev hans Rådgiver; hos ham boede han under sine korte Ophold i Paris, og ham gav han sine Håndskrifter i Forvaring. Han var kejtet som en Provinsbo og overspændt som en Dilettant, men man anede Digteren, når man så Ilden i de små, sorte Øjnes sky og flakkende Blik.

Strax efter Julirevolutionen kastede Bertrand sig ind i Politiken og sluttede sig til den yderliggående Opposition. Som ægte Søn af en af Republikens og Kejserdømmets gamle Soldater gav han den krigerske Entusiasme, han hidtil var brændt inde med, Luft i Angreb på de herskende Borgermænd. Han var kun 23 År gammel, og et Blad af Modpartiet havde taget Anledning af hans Ungdom til at behandle ham dobbelt hånligt. Han tvang Redaktøren til i Bladet selv at optage et Svar, hvori det hedder:

"Jeg foretrækker Eders Hån for Eders Ros. Eders Ros vilde være af såre ringe Betydning efter det Bifald, hvormed Victor Hugo, Sainte-Beuve, Ferdinand Denis o.fl. har opmuntret mit Talent. Da I tvinger mig til det, vil jeg overfor Eders Uforskommetheder anføre nogle Ord, som Geniet selv har værdiget at sende mig. Victor Hugo skriver til mig: Jeg læser Deres Vers højt i en Vennekres som jeg læser André Chénier's, Lamartine's eller A. de Vigny's, det er umuligt i højere Grad at være i Besiddelse af Formens Hemmeligheder osv. — Således skriver Hugo til den Mand, De vover at kalde en Commis. Det er sandt, at jeg ikke har den Ære at nedstamme fra en adelig Spyttslikker, og at jeg ikke er valgbar [dvs. ikke af de højstbeskattede]. Min Fader var kun en Patriot fra 1789, en Lykkeridder, som atten År gammel udgød sit Blod ved Rhinen og som halvtresindstyve År gammel havde tredive Års Tjeneste, ni Felttog og sex Sår at opvise. Det er også sandt, at jeg er fattig; min Fader har kun givet mig Æren i Arv og sin Klinge, som De, Hr. Redaktør, ikke turde se dragen.

Det er fransk Journaliststil fra 1832, visselig ikke beskeden, men ikke forknyt. Bertrand hørte til den Gruppe af unge Mænd, som hvis politiske Høvding Godefroy Cavaignac kan betragtes og som i Datidens Mundart fik Navnet *Les bousingots* (Matroshattene), de samme, hvem George Sand i *Horace* omtaler med Varme. Hos Bertrand var den republikanske Djærvhed mærkværdigt blandet med Romantismens yderste kunstneriske Overforfinelse.

Louis Bertrand nåede aldrig frem til at vinde Hæder. Han var begyndt for voldsomt, havde ikke opsparet sin Kraft. Fattig og overanstrengt af Arbejd for at ernære sin Moder og sin Søster døde han alt i 1841 på et Hospital i Paris. David d'Angers, den store romantiske Billedhugger, der trofast havde siddet ved den Syges Seng, lod fra sit Hjem hente et fint hvidt Lagen at lægge Liget i, og han var den eneste, som fulgte Bertrand til Graven. (Se David d'Angers sjælfulte Brev om Bertrands Død i Charles Asselineau: *Mélanges tirés d'une petite bibliothèque romantique* 181 ff.) David satte ham et

Mindesmærke; Sainte-Beuve og Victor Pavie udgav hans *Gaspard de la Nuit*. I 1842 solgtes med Nød og neppe tyve Exemplarer; men i 1868 har den romantiske Bibliofil Charles Asselineau foranstaltet en Luxus-Udgave.

Man læse som Prøve på Bertrands Fortællemåde Stykket *Madame de Montbazon*, hvis Motto af Saint-Simon's Erindringer lyder: Madame de Montbazon var en dejlig Dame, som i forrige [det sextende] Århundrede i Ordets bogstaveligste Forstand døde af Kærlighed til Ridderen af la Rue, der ikke elskede hende:

Ternen ordnede på det lakerede Bord en Vase med Blomster og Kandelabre med Voxlys, hvis Genskin faldt som røde og gule Glanspletter på de blå Silkegardiner ved den Syges Hovedgærde. "Tror du, Mariette, at han kommer? — "Å, fald dog i Søvn, Frue, sov dog lidt ind!" — "Ja, ja, jeg skal snart falde i Søvn for at drømme om ham hele Evigheden igennem."

Man hørte Nogen komme op ad Trappen. "O hvis det var ham!" mumlede den Døende og smilede svagt, medens Livets Sommerfugl alt var ved at stige fra hendes Læber.

Det var en lille Page, som fra Dronningen bragte Fru Hertuginde Syltetøj, Bagværk og Lægedrikke på et Sølvfad.

"Ak, han kommer ikke, sagde hun med svigtende Stemme, han kommer ikke! Mariette, giv mig en af de Blomster der, for at jeg kan indånde Duften og kysse Bladene af Kærlighed til ham! "

Så lå Madame de Montbazon ubevægelig med lukkede Øjne. Hun var død af Elskov, hun opgav sin Ånd i Duften af en Hyazint.

Det tager sig ofte ud som om de, der i Literaturen går for tidligt bort, lidt før eller lidt senere erstattes. Men i streng Forstand erstatter aldrig én Personlighed en anden. Det Værktøj, der faldt ud af Louis Bertrands Hænder, grebes således ganske vist af Théophile Gautier, der med sit langt omfangsrigere Talent bragte ham i Glemme; men ingen Kenders Blik vil det undgå, at der hos Bertrand var noget Udsøgt, noget uendelig Sjæfuldt, som Gautier med sin koldere Plastik ikke kunde nå.

Vi har allerede oftere nævnet *Petrus Borel*, hvis simple Hjem en Tid lang var Hovedkvarteret for Victor Hugos unge Venner. Han var på én Gang Kunstner og Digter, arbejdede som Maler i Dévéria's Atelier og skrev under Navnet le Lycanthrope (Varulven) udæskende Vers. Han indgød de Andre stor Agtelse. Han lignede en Spanier eller Araber fra det 15de Århundrede, og når hans Kammerater gik hjem fra Teatret efter at have set den i Delavigne's og Scribes Roller uddannede Skuespiller Firmin som Hernani, beklagede de titnok, at det ikke var Petrus, hvem man havde givet denne ideale Bandit at spille. Hvor vilde han ikke have slået ned på Skuepladsen som en Kongeglente, hvor smuk vilde han ikke have været med det røde Tørklæde om Hovedet, klædt i Læderkyradset med de grønne Ærmer! Intet Under, han var jo i hele sit Følelsesliv en af Originalerne til Rollen.

Borel's Digtsamling *Rapsodies* er en såre ung og umoden Bog; den indeholder mellem værdifulde Digte barnagtige Protester og Forbandelser; men den røber, at der ikke var noget stoltere Hjerte end dens Forfatter i den hele romantiske Gruppe. Der er noget af Fattigdommens Fortvivlelse, noget af Kunstnerhertets Ensomhedsfølelse, brændende Kærlighed til Frihed og nagende Tørst efter Retfærdighed i disse Vers.

Man læse denne Strofe af Digtet *Désespoir*:-

Comme une louve ayant fait chasse vaine,
Grinçant les dents, s'en va par le chemin,
Je vais, hagard, tout chargé de ma peine
Seul avec moi, nulle main dans ma main;
Pas une voix qui me dise: A demain.

Oversættelse:

Som Ulvinden, der slunken vender hjem fra sin Jagt
og skærende Tænder går i Dale, over Bakker,
således jeg fortvivlet og dybt elendig flakker
alene med mig selv; ingen Hånd i min blev lagt,
ingen Røst har "På Gensyn imorgen!" til mig sagt.

Man finder her det hele Følelsesliv i Virkeligheden, der af Dumas blev sat i Scene i *Antony*. Alene Udstyrelsen er betegnende. På Titeltavlen ses Borel selv siddende ved sit Bord med frygisk Hue på Hovedet, Hals og Arme blottede og med en bredbladet Dolk i Hånden, som han i dybe Tanker betragter. Bogens Fortale giver et levende Indtryk af Tonen i den republikanske Gruppe af den romantiske Ungdom i 1832. Det hedder her:

"Hvis Nogen skulde spørge, om jeg er Republikaner, så svarer jeg frit: Ja jeg er. Men lad ham hellere spørge Hertugen af Orléans [Kongen], om han husker den Stemme, der den 9de August, da han red hen at aflægge Ed til det forhenværende Kammer, forfulgte ham med at råbe op i Ansigtet på ham: Frihed og Republik! Frihed og Republik! midt under et bedraget Folks Jubelråb. Dog når jeg taler om Republik, så er det kun, fordi dette Ord betegner den videst mulige Uafhængighed, som Samfund og Civilisation tilsteder. Jeg er Republikaner, fordi jeg ikke kan være Caraïb. Jeg trænger til en uhyre Sum af Frihed, og når man er stillet som jeg, så fattig som jeg, så forpint af enhver Art Ulykker som jeg, så vilde man, selv om man drømte om den ubetingede Lighed, selv om man forlangte en agrarisk Lov, ingen Dadel fortjene ... Dem, der finder Bogen plump, vil jeg svare, at Forfatteren i Virkeligheden ikke reder Kongens Seng. Men skulde han ikke ligefuldt stå i Højde med en Tidsalder, hvor man regeres af dumme Bankierer og af en Monark, hvis Valgsprog er: Gud være lovet, og mine Butiker med!"

Det behøver ingen lang Forklaring, at en ung Mand, der skrev således, ikke blev hurtig forfremmet. Han led Nød, sultede tit, havde undertiden ikke Tag over Hovedet, søgte Nattely i Bygninger, der var under Opførelse. Hans ungdommelige Had til al Uret skadede ham imidlertid også som Digter. I hans store to Bindes Roman *Madame Putiphar* er Heltindens, Madame Pompadours Karakter forvansket af Forfatterens republikanske Harmes. Rococo-Tidens letfærdige, kunstelskende Muse, der havde en lille letsindig Forkærlighed for Tankens Frihed, beskyttede Encyklopædisterne og raderede under Vejledning af Boucher, er gjort til en Megære, der kaster sig om Halsen på en fremmed Mand, som ikke vil vide af hende, og der straffer ham for hans Kulde med underjordisk Fængsel i Bastillen. Bogen hæver sig først mod Slutningen. Bastillens Indtagelse, et Emne, der ret lå for Borel, er fremstilt i en livfuld og ildfuld Stil, der lugter af Krudtet. Desværre var denne Indtagelse kun af Betydning som Sindbilled, i Virkeligheden en ussel Handling, grusom mod Værgeløse.

Det tredje af hans Skrifter er *Champavert, contes immoraux* fra 1833. Bogen gjorde ikke ringeste Opsigt eller Lykke, indbragte ikke engang dens Forfatter et tarveligt Honorar, og Skæbnens Uretfærdighed lader sig forstå; thi nogle af disse Noveller er fordærvede ved Borels tidligste, tænderskærende Stil. Men i de bedste er Vreden behersket, kunstnerisk behandlet som man behandler Lava kunstnerisk, når man skærer Kameer deraf. Det er altid Rædsler, disse Fortællinger drejer sig om, Rædsler, så afskyelige, så unævnelige, at de netop derved kan begås, eftersom Ingen lettere er straffri end den, der begår en Forbrydelse, som man ikke vil tro på; og det er Rædsler, som Digtekunsten sjældent rører ved; thi Poesien skal jo først og fremmest sælges og må helst kunne læses højt i en Familiekres.

Dina, la belle Juive foregår i Lyon 1661. En mandig og fordomsfri ung Adelsmand har forelsket sig i en ung dejlig Jødinde og rejser til sin Fader for at opnå hans Samtykke til Forbindelsen. Denne forbander ham og affyrer i sit Raseri en Arkebusse efter Sønnen uden dog at træffe ham. Medens Aymar er borte, vandrer Dina en Dag i Tanker langs Saône's Bredder. Hun får Lyst til at sejle, råber en Bådfører an og lægger sig drømmende til Hvile under Gondolens Tag. Bådføreren plyndrer den skønne Jødinde

for hendes Ringe og Smykker, binder hendes Arme, knebler hende, skænder hende, kaster hendes Legeme i Floden, og da Kneblen i Faldet glider ud af hendes Mund, støder han sin Harpun i hende hver Gang Legemet kommer op på Overfladen. Så fisker han hende op og går til Rådhuset for at få de to Dukater, der gives i Belønning til den, som fisker et Lig op af Floden. Rådsherren spørger:-

Er Liget blevet genkendt?

Ja Messire. Det er en ung Pige ved Navn Dina, Datter af en vis Israel Judas, en Juvelerer.

En Jødinde?

Ja, Messire, en Kætterske eller Huguenotinde eller Jødinde, sådan noget.

Så du fisker Jøder op, din Slubbert, og er fræk nok til endda at fordre Belønning derfor? Holla Martin, holla Lefabre, kom ind og smid ham ud!

Optrinene i Jødekwarteret og Optrinene i Baaden er uovertrufne i deres skærende Sandhed. Heine har ikke givet noget bedre Billede af jødisk Liv i Middelalderen end her Borel.

I Året 1846 hjalp Théophile Gautier gennem den indflydelsesrige Madame de Girardin Borel for en kort Tid ud af hans Elendighed. Han blev udnævnt til Kolonisations-Opsynsmand dybt inde i Algier i Nærheden af Mostaganem. Fra dette lille usle Embede, i hvilket han med sin Varulve-Naturs Menneskesky havde følt sig ret vel tilpas, blev han dog snart afsat, fordi han med sin levende Retssans havde anklaget en højerestående Embedsmand for Svig mod Staten. Han så aldrig Frankrig igen; han døde i Afrika, Nogle siger af Solstik, Andre af Sult.

Det er alt berørt, at Mérimée optog den Afart, hvori han har skrevet, og i sine Mesternoveller behandlede grelle Stoffer med fastere Hånd. Dog hos Mérimée slugte Verdensmandsironien og Hofmandselegancen den Lidenskab, der var Styrken hos Petrus Borel. Hos Mérimée finder vi nogle enkelte af de Udfordringer, Borel havde tilslynget sin Tids Samfund, omskrevne i et sådant Sprog, at de blev mulige på et Salonbord. Den Flamme, der hos Petrus Borel brændte i Sjælens Allerhelligste, gik ikke i Arv. (Se Borel: *Champavert* 1833. — *Rapsodies*. Bruxelles 1868. — *Madame Putiphar*. Paris 1878. — Jules Clarétie: *Petrus Borel, le Lycanthrope*. 1865.)

Den sidste af disse unge, tidligt tilintetgjorte Digtere er *Théophile Dondey*, kaldet *Philothée O'Neddy*.

O'Neddy fødtes 1811 og debuterede 1833 med Digtsamlingen *Feu et Flamme*, som Publikum, der netop på hin Tid svælgede i en Overflod af fortrinlige Poesier, vragede så fuldstændigt, at Digteren, der var yderst fattig og tilmed måtte ernære sin Moder ved et lille Embede, han havde påtaget sig i Finansministeriet, tabte Modet og Muligheden til nogensinde oftere at træde op for Offenligheden. Han havde ladet Bogen trykke på sin Bekostning og fik Intet solgt. Han trak sig da som et såret Dyr ind i sin Hule. Da Gautier tredive År senere genså ham med grånende Hår og hilste ham med Spørgsmålet: "Når kommer den næste Digtsamling?" svarede den gamle O'Neddy med et Suk: "Når der ingen Spidsborgere findes mere." Man kunde tro hans Frembringelsesevne slukt. Men da han var død, fandtes efter ham tykke Bunker af den skønneste Lyrik; Exemplarer af hans første Digtsamling betales nu med 300 Francs Stykket, visselig mere end Digteren nogensinde har fortjent ved Alt, hvad han har skrevet.

Théophile Dondey begyndte fuldt så umodent og udæskende som Petrus Borel. I Fortalen til *Feu et Flamme* beder han sine større Kampfæller optage sig iblandt dem; thi "som de foragter han af hele sin Sjæl Samfundsordenen og den politiske Orden, der er hins Excrément (!), som de foragter han Aldersretten i Literaturen og Akademiet; som de er han vantro og kold overfor Jordens Religioners store Ord, og som de føler han from Henrykkelse over Poesien, Guds Tvillingsøster." Alt er hos ham uroligt og spændt, hyppigt overspændt, Sygdomsudbrud, Selvmordstanker; men Alt er udtalt i Vers, der er hamrede til af en Kunstners Hånd. Et enkelt Udbrud af Selvmordstilbøjelighed er meget originalt. Ved at holde Treenighedsdogmet, som han iøvrigt ikke tror på, fast, får han Kristi Offerdød til at afgive

Forbilledet på Selvmord. ([Note 18](#)) Det hedder hos ham:

Va que la mort soit ton refuge!
A l'exemple du Rédempteur
Ose à la fois être juge,
La victime et l'exécuteur.

Oversættelse:

Døden som Tilflugt kommer.
Gå i Forløserens Spor!
Vær på én Gang som Dommer,
Bøddel og Offer stor!

De iblandt O'Neddys Digte, der ikke drejer sig om hans egen Personlighed, er alle viede en Dyrkelse af den frie Tænkning og den kommende Republik; de fleste er dog dybt personlige, syv Ottendedele af erotisk Natur. En fin, meget fornem Dame havde udmærket ham, den navnløse og fattige Plebejer, med sin Kærlighed, og Digtene strømmer over af vemodig Henrykkelse over den tilbedte Elskerinde; men syg som han er og føler sig, og overbevist om at Lykken ikke er til for ham, giver han Tanken om Elskov uvilkårligt til Folie Tanken på Døden.

Den poetiske Form, han som Yngling søgte og fandt, var en, der tilfredsstillede ham selv, fordi den sluttede sig nøje om hans Følelser og Tanker, men han forstod ikke tillige, som de lykkeligere Digtene, at gøre Formen gennemsigtig og tiltrækkende for den store Læseverden. Så vendte da Læseverdenen ham Ryggen. Han følte sig stedse mere som glemt af Livet, som dømt til at dø med ubrugte Kræfter; atter og atter kalder han sig i sine efterladte Digte et levende Lig. Her eksempelvis en af hans Sonetter i Oversættelse:-

En Bjergboer havde en fortræffelig Kårde,
som han ligeglad lod ruste i en mørk og skummel Krog.
Den sagde: "Denne Hvile mig trykker som et Åg.
O Kriger! hvis du vildel mit Stål, min Ægg er hårde.

De andre blanke Klinger, som er gamle her i Gårde,
er svage imod mig og langt færre Fjender vog.
Hvi fører du mig ikke med din Arm, så stærk og klog,
hvorfor blev jeg alene ikke brugt, som jeg burde?

Jeg selv er som hint Glavind og jeg siger til min Skæbne:
Hvorfor har du dog aldrig med mig dig villet væbne?
Véd du det da ikke, hvor min Sjæl er fast og hærdet?

Ifald din stærke Højre blot i Solen lod den spille,
den vilde kaste Glimt til alle Sider uforfærdet.
Den er af ædelt Stål. O Skæbne! hvis du vilde!

Men Skæbnen var, som det er Skæbners Vane og Fag, ubønhørlig. Som den Skibbrudne, der står ude i Havet på sin Klippe og venter på, at et Skib skal dukke op i Synskresen og tage ham med, således ventede han de lange År igennem, men Skæbneskibet gled forbi og lod ham stå ene tilbage på sin Klippe. Hans Elskede forlod ham, og han opgav at håbe. Imidlertid antog hans Digtning et stadig dybere

og mere filosofisk Præg. I et af hans Digte hedder det med Fordrejelse af Descartes' Sætning således: "Jeg lider, altså er jeg," og i flere andre meget skønne Poesier ser han sort, som man sjældent gjorde det i Romantismens Lyrik. Man læse det Digt, som begynder:-

Or, qu'est ce que le Vrai? Le Vrai, c'est le malheur;
Il souffle, et l'heur vaincu s'éteint, vaine apparence:
Ses pourvoyeurs constants, le désir, l'espérance
Sous leur flamme nous font mûrir pour la douleur.

Le Vrai, c'est l'incertain, le Vrai, c'est l'ignorance
C'est le tâtonnement dans l'ombre et dans l'erreur;
C'est un concert de fête avec un fond d'horreur;
C'est le neutre, l'oubli, le froid, l'indifférence.

Han forsøgte sig en kort Tid som Kritiker, men Tidspunktet var ugunstigt. Han gav sig til at forherlige Hugo som Dramatiker netop da dennes Yndest i Fyrreerne var begyndt at dale. Hans lidenskabeligt begejstrede Forsvar for *Les burgraves* er skønt ved Følelsens Friskhed. Hans Angreb på Hugo's Kritikere i Anledning af Ponsards *Lucrèce* var ikke uretfærdigt mod Ponsard og røbede en ædel Pietet. Men da han påny vilde optræde som Hugos Talsmand, var Redaktionen af *Patrie* slået om, og han fik sin Artikel tilbage. Så tog han sin Afsked som Feuilletonist og skrev aldrig mere i noget Blad. Han trak sig ind i sin indre Verden, tilmode som Don Quijote efter Hjemkomsten eller som Molières Menneskehader, da han træt flyer ud i Ensomheden, og skrev dog i sit sidste Digt, at han vel ikke troede på nogen Udødelighed, men at hvis hans Helte engang sejrige skulde ride hen over den stakkels Glemtes Grav, så vilde han visselig føle sit Hjerte banke i Takt med deres Hestes Galop.

Et qui tendra l'oreille ouïra mon fier cœur
Bondir à l'unisson du fier galop vainqueur.

Disse hans "Helte", for hvem han nærrede den mest afgjorte Beundring, var blandt Handlingens Mænd Garibaldi, blandt Digterne Hugo, blandt Skribenterne Michelet og Quinet, senere Renan. Hans sidste År var tunge: han mistede sin Moder efter at have mistet sin Elskede; han var længe syg, til Slutning lam. En eneste Glæde havde han i sin Alderdom, den at se sig mindet med Varme af Théophile Gautier i en Feuilleton, der senere har fået Plads i *Histoire du romantisme*. Han døde først i 1875 efter en 42-årig Taushed som Digter.

Det er som hørte man en Sørgemarche, slået på florumvundne Trommer, når man opsøger disse Ofre, som den literære Kamp og Sejr har kostet. Og når man bemærker, hvor talrige de er, kommer man uvilkårligt til at se en Bog som Vigny's *Stello* og et Drama som hans *Chatterton* i et smukkere Lys. Hin Tid var fremfor nogen en, der havde Ideen om den lidende Digter eller Kunstner nærværende, og dog har den ladet så mange forsmægte, der havde fortjent en bedre Lod. Det synes da som om Samtiden altid har stor Vanskelighed ved at finde den fortjenstfulde og lidende Kunstner der, hvor han er.

Forskeren, der ikke vil røre, men forstå, fremdrager disse Baggrundsfigurer, fordi Tidens Mærke, som det findes i Geniernes Værker, fremtræder i ikke mindre læselige og slående Træk hos dem. Genierne fremstiller Romantismen i dens Kraft, i dens relative Sundhed; dens Sygehistorie kan studeres hos disse fortvivlede Stakler, der snart sværmer så stærkt for en fremmed Literatur, at de forsømmer Behandlingen af deres eget Sprog, snart blusser flygtigt op i poetisk Stræben, snart stormer på som Vovehalse for efter nogle Nederlag at tabe Modet for bestandig, snart såres tildøde af Publikums Ligegyldighed, snart spænder deres Evner krampagtigt, til de sprænges. De er så ægtefødte Børn som nogen af 1830-Tidens Romantisme; de er dens ægte *enfants perdus*.

Kapitel 35

Slutning

Sådan var denne Gruppe, dens Triumfatorer og dens Ulykkelige, dens kunstnerisk og dens menneskeligt begejstrede. Således opstod den; således blev den stor ved en mægtig Sum af Geni og Talent; således opløste den sig som Skole for at fortsætte sit Åndsliv i rigt forskellige Enkelte der, selv når de syntes at fjerne sig mest fra Udgangspunktet, blev Gruppens Væsen tro; thi vi beholder alle længe på Skuldren Mærket af den Fane, vi fra først af bar. Den romantiske Skole splittedes og spredtes, men før den uddøde, havde Romantismen fornyet den poetiske Stil på næsten alle Områder, udvidet Kunstens Stofverden til et hidtil uset Omfang, ladet sig befrugte af Tidens hele sociale og religiøse Ideliv, omskabt Lyriken, Dramet, Romanen, Novellen og Kritiken, trængt sig befrugtende ind i de historiske Videnskaber, besjælende ind i Politiken.

At give dens fuldstændige Historie var mig umuligt, dertil er den altfor rig. Jeg har her som altid i dette Værk kun villet påvise Hovedstrømningen. Jeg har derfor foretrukket at dvæle længe og omstændeligt ved Hovedpersonerne istedenfor at indføre talrige Bipersoner, som trods deres Betydning og Interesse vilde forhindre den Sammentrængthed, jeg ønskede at opnå. Jeg har foretrukket at medtage Enkeltheder i en vigtigere Personligheds Liv hellere end at benytte Pladsen til en mindre vigtig Personligheds Levned i blotte Omrids, og jeg har undtagelsesvis ført enkelte af Hovedpersonernes Historie ud over Tidsalderens Grænse, ifald de nemlig først efter 1848 udfoldede deres fulde Originalitet.

Mange ejendommelige Fysiognomier står her kun skitserte, således Alexandre Dumas, der vel kan kaldes den franske Romantismes Ariosto, og Vigny, han som har tegnet sig selv i Sætningen: "Æren, det er Pligtens Poesi." Andre har jeg kun kunnet nævne, som Jules Janin, "Feuilletonens Fyrste", hvis Roman *L'âne mort et la femme guillotinée* er en så mærkværdig Forløber for en senere Tidsalders Naturalisme, eller som Gérard de Nerval, Romantismens Euforion, Nodiers åndelige Ætling, hvis duftige Kvindeskikkelser har en vægtløs Lethed, hvis overnaturlige Fantasier har en østerlandsk Eventyrlighed og hvis Sonetter fra hans Vanvidstid hører til de smukkeste og sindrigste, Tidsalderen har frembragt. Mange Talenter af anden og tredje Rang har jeg måttet forbigå helt, Antony Deschamps, der som Digter svarer til hvad Leopold Robert er i Malerkunsten, Auguste Vacquérie, interessant ved sin Kulsviertro på Romantismen og sin Aplomb, Hugo's og Fru Hugo's Tilbeder, som i sit Drama *Tragaldabas* satte den fransk-romantiske Forfløjthed et af dens dristigste Mindesmærker. I Regelen har jeg blot kunnet og villet stille de typiske Hovedskikkelser i Relief. Periodens store Kvindeskikkelse George Sand må alene stå som Repræsentant for Tidens Kvinder, hvor underholdende det end kunde have været at skildre flere af de andre, den åndrige Fru de Girardin, den elegiske Fru Desbordes-Valmore, eller de to fritlevende Forfatterinder Grevinde d'Agoult og Fru Allart de Méritens. Således har også Sainte-Beuve alene måttet repræsentere Kritiken med Forbigåelse både af Philarète Chasles og af Jules Janin, ligesom Balzac alene repræsenterer Virkelighedsstudiet i Romanen uden Hensyn til mindre dybtgående Begavelser som Alphonse Karr eller Charles de Bernard, Der gives jo nemlig i Slægten fra 1830 to Grupper af Forfattere, en lille, som har skrevet for hele Jorden, og en større, som har skrevet for Frankrig, og kun den første har jeg her villet fremstille i fuldt Lys.

Vi så, hvorledes det genoprettede Kongedømmes og det følgende Borger-Kongedømmes Væsen afgav den historiske Baggrund, fra hvilken Romantismen sprang frem og uden hvilken den ikke kan forstås; vi så, hvorledes den har talrige udenlandske Forudsætninger og en ikke ganske kort Forberedelsestid i Frankrig selv. Restaurationstiden "starter" den, Julikongedømmet ægger den, Studiet af Scott og Byron, Goethe og Hoffmann beriger den; André Chénier giver den sin lyriske Indvielse, Kampene i *Globe* udvikler dens Kritik. Charles Nodier baner med sine i almindelig europæisk Forstand

romantiske Digtninge de store franske Romantikere Vej. Så opkaster Hugo sig til Bevægelsens Fører, viser sig denne Stilling fuldt voxen og iler nogen Tid fra Sejr til Sejr. Vigny og han nævnes hurtigt Side om Side med Lamartine som Lyrikere, indtil Hugo overstråler alle. Sainte-Beuve og Théophile Gautier har hver en lyrisk Åre, men Alfred de Musset erobrer som lyrisk Digter Læseverdenen fra de andre Yngre, snart også fra Hugo, og bliver for lang Tid Ungdommens Afgud.

Romantismen havde fra først af havt et historisk Hang; Vigny, Hugo, Balzac, Mérimée stræbte at give Frankrig den historiske Roman, af hvilken England var stolt: Vitet, Mérimée, Alexandre Dumas, Vigny, Hugo stræbte at skabe et historisk Drama i Tragediens Sted. Den historiske Roman fortrængtes hurtigt af den moderne Roman i dennes forskellige Former hos George Sand, Balzac og Beyle, og det historiske Drama trængtes ligeledes snart tilbage; det var i Reglen enten for tørt som hos Vitet og Mérimée eller for lyrisk-overspændt som hos Hugo. I Regelen havde Digterne størst Held med sig på Scenen, efterat deres første Ungdoms Lidenskabelighed havde udraset. Der kom et vist Tidspunkt i Fyrreerne, hvor der ikke blot stod en *Sund-Fornuft-Skole* udenfor den romantiske, men hvor der indenfor Romantismens Kres i Digternes Liv indtrådte et Tidsrum af sund Fornuft. Det var på den Tid at Alfred de Musset i Forstandsligevægt skrev sine små uforlignelige Skuespil og George Sand sine fredelige Romaner og Bondenoveller. Medens Hugo steg højt som lyrisk Digter, ledede Gautier Romantismen i Retning af den plastiske Kunst. Balzac udviklede den i fysiologisk, Beyle i folkepsykologisk og undersøgende, Mérimée i historisk Retning, Sainte-Beuve endelig i Retningen af naturalistisk Kritik. På alle disse Områder har Slægten fra 1830 ydet Uforgængeligt.

Den kan da også uden Overdrivelse siges at være den største literære Skole, det 19. Århundrede har set.

Noter

Note 1

Når Sainte-Beuve i sin Sammenstilling af André Chénier og Mathurin Régnier (i Bogen om den franske Poesi i de sextende Århundrede) henfører Digtet *Friheden* til Tiden efter Opholdet i London, beror det på en Fejltagelse i Tidsordenen. Becq de Fouquières har godtgjort Usandsynligheden af, at André har været i London før 1790.

[Retur](#)

Note 2

Hans Rejse til Italien med George Sand varer fra December 1833 til April 1834. Han skriver i dette År: *On ne badine pas avec l'amour* og *Lorenzaccio*, i 1835 *Barberine* (hans ubetydeligste Skuespil), *Le Chandelier*. *Confession d'un enfant du siècle* og *Mainatten*, i 1836 *Emmeline* og *Il ne faut jurer de rien*, i 1837 *Un Caprice*, *Les deux maîtresses* og *Frédéric et Bernerette*, i 1838 *Le fils du Titien*. *Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée* er fra 1845, *Bettine* fra 1851, *Carmosine* fra 1852.

[Retur](#)

Note 3

Man sammenligne de i *Den romantiske Skole i Tyskland* (S. 89, 90) anførte Steder af George Sand's Roman *Jacques*. Emile Zola har iøvrigt, siden det Ovenstående blev skrevet, ændret sin Manér.

[Retur](#)

Note 4

Emile Zola skriver om Personerne i *Jacques* (*Documents littéraires* 222): "Jeg kan ikke udtrykke den Virkning, som slige Figurer gør på mig: de forvirrer mig, de overrasker mig, som havde de indgået det Væddemål at gå på Hænderne. Jeg forstår intet af deres Klager, af deres evige Bitterhed. Hvad beklager de sig over, hvad vil de? De tager Livet fra den bagvendte Side, det er derfor ganske naturligt, at de er ulykkelige. Heldigvis er Livet et meget bedre Pigebarn. Man kommer altid overens med hende, når man har Godmodighed nok til at finde sig i de ubehagelige Timer." Zola tegner gennem Karikaturen af George Sand sit eget Portræt, eller rettere sin egen Karikatur; thi så spidsborgerlig er han visselig ikke.

[Retur](#)

Note 5

I en Artikel i *Le Figaro* (Supplément littéraire) for 3dje Juni 1893 er det påstået, at det anførte Sted skulde sigte til Jules Sandeau; men denne Påstand er urigtig. Se *Cosmopolis* for Maj 1896 S. 440.

Claude Henri de Watelet (1718-1786) vilde, ung og rig, leve et Liv, som var *voluptueusement innocente*, nyde Kunstværker, fremme unge Talenter. Selv et Halvtalent havde han til Løsen: *Etre chéri vaut mieux qu'être vanté*. — I Encyclopædien havde Watelet givet en ganske urigtig Beskrivelse af de antike Fauner, for hvilken Winckelmann angreb ham. Men da han 1764 kom til Rom med sin Elskede, der fordrejede Hovedet på adskillige, blev de to Modstandere de bedste Venner.

[Retur](#)

Note 6

Talen er hos Fyrsten af Ligne om den ægte Krigers Egenskaber som hos Musset om den ægte Digters.

Det hedder her: "Hvis du ikke drømmer om Militærstanden, hvis du ikke sluger Bøger om Krig og Kort over Krigsskuepladser; hvis du ikke kysser de gamle Soldaters Spor, ikke græder ved Fortællingen om deres Kampe, ikke dør af Længsel efter at se Sligt og af Skam over ikke at have set det, skønt det ikke er din Skyld, så kast hurtigt Uniformen, som du vanærer. Hvis det at være med blot i et eneste Slag ikke henriver dig; hvis du ikke føler Attrå efter at deltage i alle mulige; hvis du er adspredt; hvis du ikke skælver for, at Regn vil kunne forhindre dit Regiment i at manøvrere — så giv din Plads til en ung Mand, der er sådan, som jeg kræver ham" osv. Måden, hvorpå Prosastilen er overført i Verseformen hos Musset, røber den kunstneriske Genialitet næsten tydeligere end en helt fri stilistisk Opfindelse vilde formå det. Jeg har fundet Stedet ved Hjælp af et Vink af Emile Montégut.

[Retur](#)

Note 7

Man sammenligne f.eks.:

GAUTIER

Les cheveux . . . *scintillent* et se contournent aux faux jours en manière de *filigranes d'or bruni* . . .

Le nez, fin et *mince*, d'un *contour assez aquilin* et presque *royal* . . . Elle ressemble à s'y méprendre à une . . . *Isis des bas-reliefs éginétiques* ...-

Une singularité remarquable du col de Mademoiselle Georges, c'est qu'au lieu de s'arrondir intérieurement du côté de la nuque, *il forme un contour renflé* et soutenu, *qui lie les épaules au fond de sa tête sans aucune sinuosité*, diagnostic de tempérament *athlétique*, *développé* au plus haut point chez l'hercule Farnése. *L'attache des bras* a quelque chose de formidable . . . Mais ils sont très-blancs, très-purs, *terminés par un poignet d'une délicatesse* enfantine et des *mains mignonnes frappées de fossettes*.

BALZAC

Cette chevelure, au lieu d'avoir une couleur indécise, *scintillait* au jour comme des *filigranes d'or bruni*.

...

Ce nez d'un contour *aquilin*, *mince*, avec je ne sais quoi de *royal*. . . . Ce visage, plus rond qu'oval, ressemble à celui de quelque belle *Isis des bas-reliefs éginétiques*.

Au lieu de se creuser à la *nuque*, le col de Camille *forme un contour renflé qui lie les épaules à la tête sans sinuosité*, le caractère le plus évident de la force. Ce col présente par moments des plis d'une magnificence *athlétique*. *L'attache des bras*, d'un superbe contour, semble appartenir à une femme colossale. Les bras sont vigoureusement modelés, *terminés par un poignet d'une délicatesse* anglaise et *des mains mignonnes et pleines de fossettes*.

[Retur](#)

Note 8

Kun for at forklare Forholdet nøjagtigt anføres her et Exempel. Courtisanen Josefa spørger den gamle, af Udsvævelser ødelagte Baron Hulot, en af Napoleons Generaler, om det er sandt, at han har forårsaget sin Broders og sin Onkels Død, styrtet sin Familie i Ulykke og bedraget Staten for at tilfredsstille sin Elskerindes Luner.

Baronen bøjede sørgmodigt sit Hoved. — Godt, det kan jeg lide, udbrød Josefa og rejste sig begejstret. Det er en almindelig Ødelæggelse! Det er Sardanapal! det er stort, det er fuldendt! Man er en Slubbet, men man har Hjerte. Véd du, at jeg holder mer af En der som du æder Alting op for Fruentimmernes Skyld end af de kolde, hjerteløse Pengemænd, der ødelægger Tusinder af Familier med deres Jernbaneanlæg ... De er ikke som du, min Gamle; du er en Mand med Lidenskaber; dig kunde man få til at sælge dit Fædreland! Derfor, ser du, er jeg parat til at gøre hvadsomhelst for dig. Du er min Far!

du har sat mig i Omløb! det er helligt. Hvad behøver du? Hundredtusind Francs! Jeg skal sprænge mit Nervesystem for at fortjene dem til dig. —

Hvor er ikke her med få Ord den Talende og den Tiltalte levendegjorte.

[Retur](#)

Note 9

I sit (ikke afsendte) Brev til Byron siger han ligefrem "den Helt, som jeg har tilbedt" (*le héros que j'ai adoré*). Og i et Brev fra 10. Juli 1818 skriver han, rimeligvis med den eneste lyriske Vending, der findes i hans tyve Bind: "O St. Helena! du fra nu af så berømte Klippe, du er Skæret, hvorpå Englands Ære er strandet." Han minder her om rene Lyrikere som Hugo og Heine.

[Retur](#)

Note 10

F.eks. "Julien svarede meget godt på disse Indvendinger, det vil sige, hvad selve Ordlyden angik; men Tonen, hvori han talte, og hans Øjnes slet skjulte Livfuldhed gjorde Hr. Chélan urolig. Dog må man ikke tænke altfor ringe om Julien; han fandt nøjagtigt de Udtryk, som en Hykler, der gik på Fløjlspoter, vilde anvende. Det var allerede ikke dårligt i hans Alder. Hvad Tone og Håndbevægelser angik, så havde han jo levet med Bønder, havde aldrig kunne studere de store Mønstre; men neppe var det ham senere i Livet forundt at nærme sig disse Herrer, før han blev beundringsværdig såvel med Hensyn til Håndbevægelser som til det, han sagde." Et andet Sted skammer Julien, der spiser til Middag hos en brutal Fængselsdirektør, sig over det Selskab, hvori han er, siger sig, at han måske nok kan opnå en lignende Samfundsstilling, men kun ved at begå Lavheder som dem, de Nærværende har vænnet sig til: O Napoleon! tænker han, hvor var det sødt, i din Tid at gøre sin Lykke ved at udsætte sit Liv i et Slag istedenfor som nu ved at forøge en Ulykkeligs Lidelser! — Beyle tilføjer: "Jeg tilstår, at den Svaghed, Julien her lægger for Dagen, giver mig en ringe Mening om ham. Han ligner de Revolutionsmænd med gule Handsker, der vil vende op og ned på Alt, men ikke vil have den mindste Rift at bebrejde sig."

[Retur](#)

Note 11

For i et Overblik at have for Øje, hvor slet og hvor godt Beyle kan skrive, læse man følgende: "Ce raisonnement, si juste en apparence, acheva de jeter Mathilde hors d'elle même. Cette âme altière, mais saturée de toute cette prudence sèche, *qui passe dans le grand monde pour peindre fidèlement le cœur humain*, n'était pas faite pour comprendre si vite le bonheur de se moquer de toute prudence qui peut être si vif pour une âme ardente." Man aner, hvad Beyle vil sige, skønt Sætningen fraset den stilistiske Ubehjælpssomhed ikke engang er logisk rigtig. Så følger umiddelbart derpå denne ved Dybsind og Vid lige overraskende Sætning: "Dans les hautes classes de la société de Paris, où Mathilde avait vécu, la passion ne peut que bien rarement se dépouiller de prudence, et c'est du cinquième étage qu'on se jette par la fenêtre."

[Retur](#)

Note 12

Kun den gamle Goethe angav offentlig Mérimée som Forfatter til de illyriske Poesier. Mérimée udtaler sig imidlertid i et Brev ikke med Urette noget bittert om den Begrundelse, som den store Digter gav sin Afsløring af Pseudonymet Hyacinth Maglanovich: "Vi blev opmærksomme på, at i Ordet Guzla lå Ordet Gazul skjult"; thi Mérimée, der som alle de yngre Romantikere bejlede til Goethe's Bifald, havde sendt ham Bogen med et Brev, i hvilket han betroede ham sit Forfatterskab.

[Retur](#)

Note 13

"Når Cromwell tager over til Irland, angiver Guizot Tallet på de Nebsablede og nævner, hvad Stand de tilhørte, og det er Alt. *Og dog — hvilke smukke Blodbade!* Hvilken Lejlighed til at gennemtrænge Læseren med det kolde Raseri, der førte Fanatikernes Kårder!" Taine: *Afhandling om Guizot*.

[Retur](#)

Note 14

Man anklagede ham for at have ladet sig bestikke af Julimonarkiets hemmelige Fond. Det viste sig, at hvad der lå til Grund var Bevillingen af en Sum på — 100 Francs, der var blevet udgivet til Istandsættelse af en Ovn i Mazarinbiblioteket, hvor han var Bibliotekar.

[Retur](#)

Note 15

De to følgende Sætninger af *Port-Royal* er betegnende Exempler. I den første opgiver han med overlegen Fridmodighed at bringe Enhed tilveje mellem sine Portræt-Udkast; i den anden ser man ham våge over at få alle Sider af Sjælelivet med: "Det er til Hr. de Saint-Cyran, som han var i sin modne og fuldtfærdige Skikkelse, at jeg nu går over; det er om ham, at det Følgende er sandt. Hvis noget af det Foregående ikke mere passer på ham, så forkaste man det blot, som han selv under sin Udviklingsgang har forkastet det. — Man kan ganske vist skære en Calvinist ud af Hr. de Saint-Cyran, men på den Betingelse, at man skærer mangt et Stykke levende Liv bort af hans Skikkelse.

[Retur](#)

Note 16

Man læse blot i Personlisten den følgende til Vejledning for Skuespilleren givne Skildring af Borgia. Man finder her Romantismens Yndlingsbestemmelser forenede som i et Signalement og ser med Lethed, hvorledes dette i alt Væsenligt passer på Victor Hugo's unge Helte, Ja på Antony: Bjergboer, kort for Hovedet og god. Nidkær og helt besjælet af Blodhævnstanken; ledet af den *som af Skæbnen. En kraftig, sørgmodig og dybt følsom Karakter*. Hadende og elskende med Voldsomhed. Vild af Natur og civiliseret som mod sin Vilje af Hoffet og hans Tids Velopdragenhed.

[Retur](#)

Note 17

Man nyde det kostelige kvindeligt naive Hykleri i følgende Afsnit: "Folkets enstemmige Røst kender og føler nu sin Magt. *Den vil bringe Jer til Tavshed*; den vil fare hen over Jere Hoveder som Pustet fra Gud; den vil omgive Jer Nationalforsamling, og hvad den vil sige til den, er dette: "Hidtil var du ikke ukrænkelig; men her er vi med Våben, *der er smykkede med Blomster*, og vi erklærer dig for ukrænkelig. Arbejd og virk; vi omgiver dig med fire hundredtusind Bajonetter, med en Million Viljer. Intet Parti, ingen Rænker vil nå til dig. Saml dig og handl!"

[Retur](#)

Note 18

Dette Træk, der iøvrigt allerede findes i Holbach's *Système de la nature* og i Encyclopædien (Diderots Artikel *Suicide*), forekommer også hos George Sand i *Lettres d'un voyageur* i et Brev fra Januar 1835: "Jesus har, idet han led Martyriet, givet et stort Exempel på Selvmord." Mærkeligt at en Ånd som Novalis ikke er falden derpå.

[Retur](#)

Note 19

Fadermorder – En opstående og stivet skjortekrave til herrer, på mode i første halvdel af 1800-tallet. Snipperne nåede op om kinderne, og sammen med det stive halsbind holdt de hovedet som i en skruestik.

[Retur](#)